T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI
YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

VİYANA AVUSTURYA KÜTÜPHANESİ NR. H.O.180D'DE KAYITLI MÜNŞEÂT-I DİVÂN-I HÜMÂYÛN (NÂME-İ HÜMÂYÛN SÛRETLERİ) (MUHARREM 1099-CEMAZİYELAHİR 1108 / KASIM 1687-OCAK 1697) (İNCELEME-METİN)

Yüksek Lisans Tezi

NİHAL METİN

İSTANBUL 2014

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI
YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

VİYANA AVUSTURYA KÜTÜPHANESİ NR. H.O.180D'DE KAYITLI MÜNŞEÂT-I DİVÂN-I HÜMÂYÛN (NÂME-İ HÜMÂYÛN SÛRETLERİ) (MUHARREM 1099-CEMAZİYELAHİR 1108 / KASIM 1687-OCAK 1697) (İNCELEME-METİN)

Yüksek Lisans Tezi

NİHAL METİN

DANIŞMAN: PROF. DR. ERHAN AFYONCU

İSTANBUL 2014

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek lisans öğrencisi Nihal METİN'in "Viyana Avusturya Milli Kütüphanesi nr.H.O.180D'de Kayıtlı Münşeât-ı Divân-ı Hümâyûn (Nâme-i Hümâyûn Sûretleri) (Muharrem 1099-Cemaziyelahir 1108 / Kasım 1687-Ocak 1697) (İnceleme-Metin)" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı yüksek lisans tezi olarak oy birliği / oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

		İmza
Tez Danışmanı Üniversitesi	: Prof.Dr. Erhan AFYONCU Marmara Üniversitesi	.....
Üye Üniversitesi	: Prof.Dr. Muzaffer DOĞAN Marmara Üniversitesi	.....
Üye Üniversitesi	: Prof.Dr. Kemalettin KUZUCU Marmara Üniversitesi	.....

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun 09/06/ 2014 tarih ve 2014/11-5 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof.Dr. Gülşen SEYHAN ALIŞIK
Müdür

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ…….....III

ÖZET……...V

ABSTRACT……..VI

KISALTMALAR…….VII

GİRİŞ…….....1

1. MÜNŞEÂT MECMULARI……...….1

1.1. İlm-i İnşâ……...…1

1.2. Münşeât Mecmuaları……2

1.2.1 Münşeât Mecmualarının Tasnifi……4

2. ESERİN TAKDİMİ…….....7

2.1. Münşeât-ı Divân-ı Hümâyûn……...….7

2.2. Eserin Adı…….…7

2.3. Telif Sebebi…….....……..8

2.4. Yazarı ve Telif Tarihi…….……8

2.5. Eserin Muhtevası…….....…8

2.6. Eserin Önemi…….....9

2.7. Dil ve Üslûp…….....….10

2.8. Diplomatik Özellikler……..11

2.8.1. Rükûnları……...…....12

3. FİHRİST…….....23

4. NÂME-İ HÜMÂYÛNLAR……51

4.1. 5 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri ve Münşeât-ı Divân-ı Hümâyûn……...…51

4.2. Nâme-i Hümâyûnlar……....53

4.3. Nâme-i Hümâyûn Defterleri……....56

5. MECMUADA YERALAN MEKTUPLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ…….58

5.1. Cülûs-ı Hümâyânun İ‘lamı Hakkında Olanlar…….....…58

5.2. Erdel Hâkimi’ne Gönderilen Mektuplar…….....59

5.3. Kırım Hanı'na Gönderilen Mektuplar…….....66
5.4. Mekke Şerifi'ne Gönderilen Mektuplar……...……...…72
5.5. Özbek Hanlarına, Kalmuk Meliki'ne ve Dağıstan-Kumuk Hâkimi'ne Gönderilen Mektuplar…….....75
5.6. Fransa Kralı'na Gönderilen Mektuplar……...……78
5.7. İngiltere Kralı'na Gönderilen Mektup……...…..80
5.8. Girit ve Sakız Adası'ndan Gelen Arzuhaller Üzerine Gönderilen Nişân-ı Hümâyûnlar…….....…82
5.9. İran Şahı'na Gönderilen Mektuplar …….…….....86
5.10. Mecmuada Yeralan İç Yazışmalar…….....87
TRANSKRİPSİYONDA İZLENEN YOL…….……..……88
METİN……..…....90
BİBLİYOGRAFYA…….…...187
ÖZGEÇMİŞ……...….192

ÖNSÖZ

İlk örnekleri XIV. yüzyılın sonlarından itibaren görülmeye başlanan münşeât mecmuaları, resmî ve gayrı resmî her tür nesir yazının toplandığı eserlerdir. Tarihî, edebî ve didaktik olarak nitelendirebileceğimiz münşeâtlar, inşânın belli kâidelerine uygun olarak oluşturulmaktadır. Münşîler de bu kâideleri en iyi şekilde uygulayabilen ve kâtiplerden farklı olarak, bu alanda sahip oldukları yeteneklerini ustalıkla sergileyebilen kişilerdir.

Münşeât mecmualarıyla dönemin dili, kültür seviyesi, diplomatik usulleri, edebî zevki ve becerilerini ve tüm bunların zaman içerisinde nasıl bir değişime uğradıklarını büyük oranda görebilmek mümkündür. Uzun Arapça ve Farsça terkipler ve edebî sanatlara yer verilen; ayet, hadis, deyimler ve beyitlerle süslenen bu eserler; hem ses ahenginin oluşturulması hem de kullanılan kelime sayısının zenginliği ile anlaşılması güç; ancak tam bir sanat eseri olarak da değerlendirilebilirler. Bundan dolayı bu türe dair yapılan çalışmalar genellikle edebiyatçıların, eserlerin edebî yönlerini incelemeleri ile sınırlı kalmıştır. Oysa münşeât mecmualarındaki resmî belgeler ile dönemin dahilî ve haricî siyasetine, devlet ricâli arasındaki ilişkiye, teşkilat yapısına, dönemin sorunları ve çözüm arayışlarına, devlet adamlarının kişiliklerine, atama ve azillerden, iktisadî bilgilere değin pek çok bilgiye ulaşmak mümkündür. Hususî belgeler ile de Osmanlı sosyal hayatına dair ipuçları edinilebilmektedir. Biz eserde yeralan mektupların neşrinin araştırmacılar için dönemin Osmanlı siyasetine biraz daha ışık tutacağını düşünerek bu çalışmayı hazırladık.

İncelediğimiz bu eser de Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli devletler ve kendisine tâbi idârî bölgelerin yöneticileri ile yaptığı yazışmaların derlenmiş olduğu bir münşeât mecmuasıdır. *Münşeât-ı Divân-ı Hümâyûn* başlığını taşıyan bu eser, Viyana Millî Kütüphanesi H.O. 180D'de kayıtlıdır. Eserde yeralan 4 mektubun Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin ilgili defter kataloğunda yeralmaması eseri ayrıca önemli kılmaktadır.

Tez çalışmamız genel olarak 2 ana bölümden oluşmaktadır. Tezin giriş kısmını oluşturan birinci bölümde ilk olarak münşeât mecmuaları açıklanmıştır. Daha sonra eserin fizikî ve muhteva özellikleri tanıtılmış, nâme-i hümâyûnlar açıklanmış, metin fihristi ile tablo olarak eserde yeralan mektupların özetleri verilmiştir. Son olarak da mektuplar tasnif edilerek değerlendirilmiştir. İkinci bölümde ise metin Latin harflerine transkribe edilmiştir.

Çalışmalarım sırasında benden bilgi ve tecrübelerini esirgemeyen, bana vakit ayıran hocalarım Prof. Dr. Erhan AFYONCU, Prof. Dr. Muzaffer DOĞAN ve Dr. Uğur DEMİR'e; metinde geçen Farsça mektuplar için yardımını gördüğüm Rouya DİREK'e, Arapça mektuplar için yardımını gördüğüm Ömer KELHÜSEYİN'e teşekkür ederim. Ayrıca değerli dostlarım Nurdan GÜR, Yasemin AYGÜN ve Osman OKUMUŞ'a da bu süreçte bana desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

ÖZET

Münşeât-ı Divân-ı Hümâyûn, 2 Muharrem 1099 (8 Kasım 1687) - Evâsıt-ı Cemâziye'l-âhir 1108 (4-14 Ocak 1697) yılları arasında Osmanlı'nın gerçekleştirmiş olduğu toplam 63 yazışmayı ihtiva eden bir mecmuadır. Bunlar arasında nâme-i hümâyûn, mektup, hatt-ı hümâyûn, nişân-ı hümâyûn, temessük ve mevadd-nâme suretleri bulunmaktadır ve eser 100 varaktan oluşmaktadır.

Eserin kim tarafından ve hangi tarihte hazırlandığına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak derkenarlardan anlaşılacağı üzere kâtiplere usul öğretmek üzere hazırlanmış bir mecmua olduğu anlaşılmaktadır.

Eserin dili oldukça ağdalı ve sanatlıdır. Ayrıca Arapça ve Farsça mektuplar da yeralmaktadır. İçerik olarak baktığımızda ise Kırım hanına, Mekke şerifine, Erdel hâkimine, İran şahına, Özbek hanlarına, Kalmuk melikine, Dağıstan ve Kumuk hâkimine, Fransa ve İngiltere kralına, Girit ve Sakız'a gönderilen mektuplar ve Bitlis hanına ve Belgrad muhafızı vezire gönderilen hatt-ı hümâyûnlar bulunmaktadır.

Mektupların büyük bir kısmı cülûsun i'lamı için gönderilmiştir. Bunun dışında Kırım'a sefere davet maksatlı, Azak'ın savunulması ve Nogaylıların iskânı konusunda mektuplar gönderilmiştir. Mekke şerifine gönderilen mektuplar ise şerif tayin ve azilleri ile Hicaz'da huzurun sağlanması hakkındadır. Erdel'e gönderilen mektuplarda devlete sadakatleri ve Osmanlı'ya tabiiyetleri konusu ele alınmakta, Avusturya'nın Erdel topraklarından çıkarılması istenmektedir. Girit ve Sakız gayrimüslimleri için verilen nişân-ı hümâyûnlarda ada halkının istekleri karşılanmaya çalışılmış, Osmanlı idâresinin nasıl tesis edileceği açıklanmıştır.

Bu mektuplar ile II. Süleyman, II. Ahmed ve II. Mustafa dönemlerinde Osmanlı'nın izlemiş olduğu iç ve dış siyaset, 1683 Viyana bozgunundan sonra yaşanan buhran ve toprak kayıplarını telâfi etme çabaları görülmektedir.

ANAHTAR KELİMELER: Nâme-i Hümâyûn, Osmanlı, Münşeât-ı Divân-ı Hümâyûn, Mektup

ABSTRACT

Münşeât-ı Divân-ı Hümâyûn is the magazine comprising of total 63 correspondence exchanged by the Ottoman between the years of 2 Muharrem 1099 (8 November 1687) - Evâsıt-ı Cemâziye'l-âhir1108 (4-14 January 1697). They include copies of nâme-i hümâyûn, letter, hatt-i hümâyûn, nişân-i hümâyûn, temessük and mevadd-nâme and the work consists of 100 leaves.

Information about who wrote the work and on which date it was written is not available. However, it is understood that it is a magazine prepared to teach method to clerks by marginal notes.

Language of the work is quite eloquent and artistic. There are also Arabian and Persian letters. The content comprises of letters sent to Crimea Khan, Mecca Sheriff, Erdel judge, Iran Shah, Uzbek khans, Kalmuk King, Daghistan and Kumuk judge, France and England king, Crete and Chios and Hatt-i hümâyûnlar sent to Bitlis khan and Belgrade guard and vizier.

Most of the letters were sent for stating of king changes. Other than this, letters for inviting Crimea to expedition, defending Azov and settlement of Nogay. Letters sent to Mecca sheriff are about appointment and removal of sheriffs and providing peace at Hedjaz. In the letters sent to Erdel, loyalty to the state and dependence on Ottoman are addressed, removal of Australia from Erdel lands is requested. By means of nişân-i hümâyûn for non-Muslims of Crete and Chios, requirements of island people were met and how the administration of Ottoman would be established was explained.

Policy of the Ottoman during the periods of II. Suleyman, II. Ahmed and II. Mustafa and depression following 1683 Wien defeat is understood by these letters.

KISALTMALAR

A.DVN.NMH.d: Dîvân Kalemi Nâme-i Hümâyûn Defterleri

AE.SMMD.IV: Ali Emirî Tasnifi Mehmed IV.

a.g.e,: Adı Geçen Eser

bk. : Bakınız

BOA: Başbakanlık Osmanlı Arşivi

CSM : Cevdet Saray Fonu Belgeleri

çev. : Çeviren

DİA= Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

ed.: Editör

H.: Hicrî

Hk. Hüküm numarası

haz. : Hazırlayan

İE.HR.:İbnülemin Hariciye Fonu Belgeleri

İE.DH: İbnülemin Dahiliye Fonu Belgeleri

Ktp. : Kütüphane

M.= Miladî

nr. : Numara

nşr. : Neşreden

AÜİFD : Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

s. : Sayfa

vd. : Ve Diğerleri

vr. Varak

GİRİŞ

1. MÜNŞEÂT MECMUALARI

Münşeât, sözlükte "yapma, meydana getirme, kaleme alma, nesir yazı"[1] gibi anlamlara gelen "inşâ" kelimesinden türemiştir ve münşî tarafından edebî bir üslûpla yazılmış mensur eserleri ifade eder. "İnşâ" kelimesi ise "yeniden meydana gelme, sevinç"[2] anlamlarına gelen "neş'e" kökünden gelmektedir.

İnşâ, edebî bir terim olarak zaman içerisinde resmî ve özel yazışmaların belirli bir usule göre yapılmasının inceliklerini ve mektup yazma sanatını ifade eden bir terim hâlini almış, bu sanatı konu edinen disipline de ilm-i inşâ denilmiştir[3]. Münşîler de bu kâideleri en iyi şekilde uygulayabilen ve kâtiplerden farklı olarak, bu alanda sahip oldukları yeteneklerini ustalıkla sergileyebilen kişilerdir.

1.1. İlm-i İnşâ

Osmanlı lisanının en iyi şekilde öğrenilip kullanılabilmesi ve tâlim kitabı olarak kullanılmaları amacıyla yazılan çeşitli inşâ ve belâgat kitaplarının, ayrıca mektup dahil her türlü belge suretlerini açıklamalarıyla birlikte örnek teşkil etmeleri amacıyla derleyen münşeât mecmualarının müellifleri ilm-i inşâya ve münşîlere dair teferruatlı bilgiler vermişlerdir.

Her ilimde olduğu gibi inşâ ilminde de bazı usuller vardır. Usûl-i ilm-i inşâyı da 4 kısma ayırmak mümkündür: Bunlardan ilki lafız; manâ, manâ ve lafız arasındaki uyuşmazlık ve tek bir manâyı çeşitli yollarla verebilmek diyebileceğimiz 4 bölümden oluşan *mevâd*dır. İkincisi, inşânın güzel ve çirkin ahvallerini ihtiva eden *havâs*tır. Üçüncüsü, her rütbe ve her duruma göre yazılan şeyleri çeşitlendirip usuller ve ifâdeler meydana getirmek anlamına gelen *tabakât*tır. Dördüncüsü de ilm-i bedî'nin güzel lafızlarını bilip icabına göre kullanmak anlamına gelen *tahsin*dir[4].

---

[1] Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat,* Ankara 2007, s.441.
[2] Ferit Devellioğlu, *a.g.e.*, s.824.
[3] İsmail Durmuş, "İnşâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXII, 334.
[4] Manastırlı Mehmed Rıfat *Kavâid-i İlm-i İnşâ*, İstanbul 1308, s.5-6.

İnşâ ilminin tahsili için ise bilinmesi gereken bazı edebî ilimler vardır. Çünkü inşâ, edebiyat ilminin *sarf, nahiv, manâ, bedî' ve beyân* gibi bazı ilimlerinin kâideleri ile açıklanmış esaslarına dayanmaktadır[5]. Bu sayılanlara Süleyman Hüsnü Paşa gibi bazı müellifler *lügat, iştikak, aruz* ve *kavâfî*yi de eklemiş ve bu ilimlerin ilm-i inşâ tahsili için âlet olduklarını belirtmiştir[6].

İlm-i inşâda dikkat edilmesi gereken hususlar için Ahmed Asım 3 madde sunmaktadır: Birincisi *ihtira'-i merâm* yani yazmadan önce iyice düşünülmesi, hakkında yazılacak şeyin bilinmesi gerektiği; ikincisi *ziyâde ve itmam* yani manayı çoğaltıp uzatmamak; üçüncü olarak da *tensîk-ı kelâm* yani kelimeleri dizebilmek için tekrara düşmemek, herkesçe bilinen kelimeleri kullanmak, söylenmesi kolay kelimeler kullanmak, mütevazı olup, ayıp sayılabilecek ifadeler kullanmamaktır[7].

R. Faik'e göre ise fenn-i inşâda uyulması gereken şartlar için şunlar söylenebilir: İlk bölüm ile ikinci bölüm eşit olmalıdır. Bölümler birbirine eşit olabiliyorlarsa ilk bölüm ikinciden uzun olur. En kısa bölüm 2 kelimeden az olamaz. Bölümlerin her birinin manâsı birbirinden farklı olmalıdır. Bölümlerin sonlarında tekrarlayan sözcükler bulunmaz ve seci'li bölümler kaydedilerek bölümde uygun yerlerde kullanmak gerekir[8].

1.2. Münşeât Mecmuaları

Münşeât mecmuaları resmî ve gayriresmî her tür nesir yazının toplandığı eserlerdir. Örnek metinlerin sunulduğu bu eserlerde inşâ kâidelerine, üslûba dair bilgiler verildiği, muharrerat çeşitlerine dair ayrıntılı açıklamalarda bulunulduğu da görülmektedir. Bu türün ilk örnekleri XIV. yüzyılın sonlarından itibaren görülmektedir. Bilinen ilk Türkçe münşeât eseri olarak Ahmed Dâ'î'nin *Teressül'ü*, ikinci olarak da Yâhya bin Mehmed el-Kâtib'in 1479 tarihli *Menâhicü'l-İnşâ*'sı kabul edilmektedir[9].

Mecmualarda yeralan gayriresmî muharreratlar; tebriknâmeler, taziyenâmeler, teşekkürnâmeler, mazeretnâmeler, takdirnâmeler, tavsiyenâmeler, talep mektupları, tezkireler, vedâ'inâmeler, senet, poliçe, ticarî muhaberat, fatura numûneleri, vekaletnâme, tahakkuknâme, kefaletnâme, mukaveletnâme, telgrafnâme, ilm ü haberlerdir. Ayrıca hususî

[5] Reşad, *Mükemmel İnşa*, İstanbul 1308, s.10.
[6] Süleyman Hüsnü Paşa, *Mebâni'l-İnşa*, Süleymaniye Ktp., Nafız Paşa, nr. 1016, s.3.
[7] Ahmed Asım b. Cananî el-Ayıntabî, *Numûne-i İnşa*, , Süleymaniye Ktp., İzmirli Hakkı, nr. 3222, s.3-9.
[8] R. Faik, *Fenn-i İnşa*, İstanbul 1315, s.146-149.
[9] Yahyâ bin Mehmed el-Kâtib, *Menâhicü'l-İnşâ,* haz: Fahri Unan, Ankara 2014, s. 3.

mektupları da bu gruba dahil edebiliriz. Pederden oğluna, oğuldan pedere, valideden oğula, oğuldan valideye, zevcden zevceye, hükümlüye, hastaya mektuplar, hediye pusulaları, istifanâmeler, akrandan akrana, ednâdan a'lâya, a'lâdan ednâya mektuplar … gibi akla gelebilecek her türlü hususî yazışma örnekleri hem şekil hem de üslûp üzere mecmualarda anlatılmaktadır.

Resmî olanlar ise; fermanlar, nâme-i hümâyûnlar, emirnâmeler, buyruldular, tezkire-i sanîler ve arzuhaller, emr-i âlî, irâde-i seniyye, emirnâme, itimadnâme, irâde-i aliyye, i'lâm, imtiyaznâme, berât-ı hümâyûn, buyruldu, beyannâme, tahriratnâme, temessük, tahvil, hüccet, hatt-ı hümâyûn, ruus-ı hümâyûn, şartnâme, şehadetnâme, sulhnâme, zabtnâme, arıza, fezleke, mazbata, ahidnâme, müzakere, menşûr-ı âlî… vb. Müelliflerin nazarında resmî olanlar gayriresmî olanlardan daha mühimdir, zira orada kullanılacak olan lisan farklıdır ve kâidelerine uyulması şarttır[10]. Örneğin elkab, karşısındakinin rütbesine uygun olacak şekilde kullanılmalı, yazılacak muharreratın kâidelerini ve üslûbunu bilmelidir.

Kâtipler de bu doğrultuda yetenek ve bilgileri dahilinde genel olarak 4 dereceye ayrılmışlardır: Yalnız halkın mektuplarını, arzuhallerini, esnaf ve tüccarın evrak ve mekâtibi tahrir ve tanzim edebilecek derecede mâlik olana *yazıcı,* resmî dilde her çeşit mevâdı usulüne göre kaleme alabilene *alelâde kâtip*, yeterince edebiyat ilmine âşina, cevdet-i karihâya mâlik ve kalemini herkese beğendirmeye muktedir olana *edib/münşî* ve ilmen ve edeben kuvvetli, zihnindekileri umuma beğendirmeye ve bazen sözlerindeki uluvviyet ve celâlet, fikr ve hayallerindeki nezâhat ve rikkat ile işiten ve muhataplarını vecd ü hale getirecek surette düzgün, dilin idaresine ve kaleme muktedir olana *münşî-i kâmil/edib-i kâmil* denmiştir[11].

Divân-ı Hümâyûn kâtipleri de yazı işlerinde son derece bilgili kişilerdi. Reisülküttab'ın maiyyetinde, farklı bürolarda çalışmaktaydılar. XVI. yüzyılın ikinci yarısına kadar bu kâtipler genellikle medrese eğitimi almış kişilerken, bu yüzyıldan itibaren bürolar kendi personellerini yetiştirmeye başlamıştır[12]. Fahri Unan çalışmasında Gelibolulu Mustafa Âli'nin, nişancı ile reisülküttabın kimi zaman müsta'idd ve mülazımları

[10] A. Rasim, *Hazine-i Mekâtip yahud Mükemmel Münşeât*, İstanbul 1351, s.330.
[11] Katiplerin 4 dereceye ayrılmalarına dair bk. R. Faik, *a.g.e.*, s.5-6; Reşad, *a.g.e,* s.12.; Halil İbrahim Haksever, *Eski Türk Edebiyatında Münşeatlar ve Nergisi'nin Münşeatı,* İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Malatya 1995, s.13-14.
[12] Recep Ahıshalı- Erhan Afyoncu, "Katip", *DİA*, c.XXV, 53.

yokladıkları; kadı, müderris ve kitabette meşhur kişileri kâtipler arasına aldıkları kaydına dikkat çekmektedir. Ayrıca reisülküttaba bağlı kâtipleri; güzel yazı yazmada usta olan *kâtibü'l-hatt,* mektup ve yazı terkip ve inşâ etmede usta olan *kâtibü'l-lafz*, hesap kâtipleri olan *kâtibü'l-akd*, şeri'ât alanında çalışan *kâtibü'l-hükm* ve siyâsî dâirelerde çalışanlar yani *kâtibü't-tedbîr* olarak 5'e ayırmıştır[13]. XVII. yüzyılın ikinci yarısından sonra Divân-ı Hümâyûn'da Âmedî kalemi kâtipleri için de dışişlerinde uzman ve nâme-i hümâyûnlar, mektuplar vs. belgeleri yazabilecek derecede uzman seviyesine gelmiş kişiler oldukları söylenebilir[14].

Münşeât mecmualarının içerdikleri resmî belgeler ile dönemin dahilî ve haricî siyasetine, devlet ricâli arasındaki ilişkiye, teşkilat yapısına, dönemin sorunları ve çözüm arayışlarına, devlet adamlarının kişiliklerine, atama ve azillerden iktisadî bilgilere değin pek çok bilgiye ulaşabiliriz[15]. Hususî belgeler ile de Osmanlı sosyal hayatına dair ipuçları edinebilmek mümkündür. Bunun dışında dönemin dili, kültür seviyesi, diplomatik usulleri, edebî zevki ve becerilerini ve tüm bunların zaman içerisinde nasıl bir değişime uğradıklarını mecmualarda yer alan metinlerde büyük oranda görebilmek mümkündür. Uzun Arapça ve Farsça terkipler ve edebî sanatlara yer verilen, ayet, hadis, deyimler ve beyitlerle süslenen bu eserler; hem ses ahenginin oluşturulması hem de kullanılan kelime sayısı bakımından kulağa hoş gelen, anlaşılması güç ancak tam bir sanat eseri olarak da değerlendirilebilirler. Ayrıca kâtiplerin yetiştirilmelerine katkı sağlr ve mektup yazacak olan kişilere bunun yöntemlerini anlatırar. Bu nedenlerden dolayı münşeât mecmualarının hem tarihî hem de edebî olarak önemleri büyüktür.

1.2.1. Münşeât Mecmualarının Tasnifi

Farkı tasnifler yapılmakla birlikte genel olarak münşeât mecmualarını muhteva ve yazılış tarzlarına göre iki gruba ayırabiliriz. Muhtevalarına göre:

1- Tarihî Münşeâtlar: Resmî yazışmaların derlenmiş olduğu mecmulardır. Bunlardan en önemlisi reisülküttaplığı ve nişancılığı döneminde ferman, nâme vs. pek çok resmî belge suretini kâtiplere örnek olması amacıyla toplayan Feridun Ahmed Bey'in

[13] Yahyâ bin Mehmed el-Kâtib, *Menâhicü'l-İnşâ,* haz: Fahri Unan, s.7-8; Gelibolulu Mustafa Âli, *Mevâ'idü'n-Nefâ'is Fî Kavâidi'l-Mecâlis*, neşr: İstanbul Üniversitesi, Yeniçağ Tarih Kürsüsü, İstanbul 1956, s.34.
[14] Recep Ahıshalı, *Osmanlı Devlet Teşkilatında Reisülküttablık,* İstanbul 2001, s.145.
[15] Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk: Abdurrahman Daş, "Türkiye Selçukluları ve Osmanlı Dönemi Hakkında Tarihî Kaynak Olarak Münşeât Mecmualarının Değerlendirilmesi", AÜİFD XLV, sayı 11, yıl 2004, s.205-218.

Münşeâtü's-Selâtin'idir. Oldukça hacimli olan eserin pek çok nüshası bulunmaktadır. İlk üç padişah dönemine ait belgelerin güvenilirliği olmasa da Osman Gazi döneminden III. Murad dönemine değin çok önemli belgeleri ihtiva etmektedir. Ayrıca esere daha sonra pek çok ilave yapılmıştır. Bundan başka; Fatih Sultan Mehmed, II. Bayezid ve Cem Sultan'a dair yazışmalarını ihtiva eden Tacizade Sadi Çelebi Efendi'nin *Münşeât*'ı; Cevrî İbrahim Çelebi'nin II. Bayezid'in Hind ve İran, Kırım ve Özbek hükümdarlarına gönderdiği yazışmaları içeren *Münşeât-ı Cevrî*'si; Süheylî'nin Mısır, Irak fetihnâmelerini, Sultan Süleyman ve I. Ahmed'in mektuplarını ihtifa eden *Münşeât-ı Latife*'si; Şah Tahmasb ile Osmanlı arasındaki yazışmaları içeren *Münşeât-ı Atik*; kendisinin, IV. Mehmed'in ve Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa'nın mektuplarını da ihtiva eden Vanî Mahmed Efendi'nin *Münşeât*'ı; 1687-1697 yılları arasında devletin resmî yazışmalarını ihtiva eden *Münşeât-ı Divân-ı Hümâyûn*; Sadrazam Rami Mehmed Paşa'nın H.1114 ve 1115 yıllarına ait yazışmalarını ihtiva eden münşeâtı; Münif Mustafa Efendi'nin İran'la yazışmaları da ihtiva eden *Münşeât-ı Münif*'i; resmî ve hususî mektupları içeren Çelebizâde Asım'ın *Münşeât*'ı; II. Bayezid ve IV. Murad devri arasındaki resmî mektupları ihtiva eden Sarı Abdullah Efendi'nin *Düstûru'l-İnşâ'*sı; XVI. yüzyıl ve öncesine ait ferman, nâme vs. suretlerini ve I. Ahmed'in bir ferman suretini ihtiva eden Hoca Sadeddin'in *Münşeât'*ı; I. Mahmud devrinde reisülküttap iken hazırladığı telhislere daha sonra yazdıklarının da eklenmesiyle oluşan Koca Ragıb Paşa'nın *Münşeât*'ı ve Vakanüvis Esad Efendi'nin *Münşeât*'ı sayılabilir[16].

2- Edebî Münşeâtlar: Bu grup için herhangi bir sınırlama yapmak oldukça zordur fakat burada daha çok, önemli şair ve münşîlere ait mektupları ihtiva eden münşeâtlar üzerinde durulacaktır. *Münşeât-ı Nabî, Münşeât-ı Vehbî, Münşeat-ı Okçuzâde, Münşeât-ı Lami'î Çelebi, Münşeât-ı Kanî, Hoca Neşet'in Mektupları, Münşeât-ı Veysî, Münşeât-ı Negisî* vb. bazı eserleri edebî münşeâtlar olarak sayabiliriz. Bu eserlerde yalnız hususî değil resmî yazışmalar da bulunabilmektedir.

3- Didaktik Münşeâtlar: Resmî veya gayriresmî her türlü belge, mektup hakkında öğrencilere ders kitabı olarak veya kâtiplere ya da halka bilgi vermek amaçlı hazırlanan, teorik bilgi ve örnek metinler ihtiva eden eserlerdir. Bunlara kâtib el aletleri de denir. Bu türe misal olarak R. Faik'in *Fenn-i inşâ*, Ahmed Rasim'in *Hazine-i Mekâtib*

[16] Bk: Erhan Afyoncu, *Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi,* İstanbul 2013, s.167-170.

yahud Mükemmel Münşeât, Numan Mahir Efendi'nin *Münşeât*'ı, Reşad Bey'in *Mükemmel İnşa (Ta'lim kitabı), İnşâ-i Cedid, Münşeât-ı Divân-ı Hümâyûn*, Yahya bin Mehmed el-Kâtib*'in Menâhicü'l-İnşâ*'sı ve Fevzi Ahmed'in *Münşeât*'ı vb. sayılabilir.

Yazılışlarına Göre:

1- Telif Münşeâtlar: Bir kişinin mektuplarını kendisinin ya da başkasının yazmasıyla oluşturulan eserlerdir. *Münşeât-ı Nergisî, Münşeât-ı Lami'î, Münşeât-ı Veysî* münşeâtları gibi.

2- Derleme Münşeâtlar: Münşeâtı yazan kişinin seçtiği mektuplardan oluşan eserlerdir. Bu grubu da derleyeni belli olanlar ya da belli olmayanlar olarak ikiye ayırmak mümkündür. *Münşeât-ı Divân-ı Hümâyûn*, Tacizâde Said Çelebi'nin *Münşeât*'ı, Hacı Nuri Efendi'nin *Münşeât-ı Aziziye'si*, Sarı Abdullah Efendi'nin *Düstûru'l-İnşâ'*sı, Feridun Ahmed Bey'in *Münşeâtü's-Selâtin*'i, Gelibolulu Mustafa Âli'nin *Menşeü'l-İnşâ*'sı vb. örnek olarak verilebilir[17].

[17] Münşeât mecmualarının tasnifi hakkında detaylı bilgi için bk: Halil İbrahim Haksever, *a.g.e.*

2. ESERİN TAKDİMİ

2.1. Münşeât-ı Divân-ı Hümâyûn

İncelediğimiz bu eser, Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli devletler ve kendisine tâbi idâri bölgelerin yöneticileri ile yaptığı yazışmaların derlenmiş olduğu bir münşeât mecmuasıdır. Viyana Millî Kütüphanesi H.O. 180D'de kayıtlı olan eserin başka herhangi bir nüshasına rastlanmamıştır.

Eserin genel olarak dili Türkçe, yazı karakteri ise nesihtir. 22 cm. boyutunda ve kahverengi bir cilde sahiptir. Genel olarak bir sayfası 21 satırdan oluşmakla beraber daha az satırın olduğu sayfalar da mevcuttur. Eser toplamda 100 varaktır, 3 varağı boştur. Okunamayacak derecede herhangi bir bozulma ya da eksikliğin mevcut olmadığı mecmuanın sayfa üst köşelerinde biri kırmızı mürekkeple, diğeri kurşun kalemle yazılmış olan iki farklı ve birbiriyle tutarsız numaralandırma mevcuttur.

Mecmuanın sonunda Farsça "*İrtisâm-ı mehver-i behişt minâ fām sâhte be-eşârât müveddet âyât-ı muharrik silsile-i muvâlât-ı mî borde bâşend/ İlâyhî tâ neşân ez taht u tâc est/ zi taht u tâc-ı âlem râ revâc est/ Be-zîr-i pây taht-ı şâhîyeş bâd/ Tebârek tâc-ı zillu'l-lahîyeş bâd"* dizeleri bulunmaktadır.

Mecmua; nâme-i hümâyûn, hatt-ı hümâyûn, nişân-ı hümâyûn, temessük, mevadnâme ve mektup suretleri olmak üzere toplamda 63 yazışma örneğini ihtiva etmektedir. Bunlardan 6'sı Osmanlı'ya gelen, diğer 57'si ise Osmanlı'nın göndermiş olduğu mektuplardır.

2.2. Eserin Adı

Eserin ilk sayfasında *Münşeât-ı Divân-ı Hümâyûn* başlığını görmekteyiz. Sayfanın sol alt köşesinde eserin Joseph von Hammer'in kütüphanesinden nakledildiğini gösteren "Yusuf Hammer" mührü bulunmaktadır. Kendisi de *Osmanlı Tarihi* adlı eserinde; bu eserin koleksiyonunda mevcut olduğunu söylemiş, eseri tanıtırken *Münşeât-ı Divân-ı Hümâyûn* ismini kullanmıştır. Viyana Milli Kütüphanesi'nin katoloğunda da eser için bu isim

kullanılmıştır[18]. Bu yüzden eserin adı için biz bu başlığın kullanmanın uygun olduğunu düşünüyoruz.

2.3.Telif Sebebi

Mecmuada özellikle ilk kısımlarda daha fazla olmak üzere sıkça derkenarlara rastlanmaktadır. Bu derkenarlarda metin içerisinde atlanan kısımlara ilâve, yanlış yazılmış yerlere düzeltme yapılması dışında asıl olarak; metinde geçen, kimisi basit dahi olsa bazı kelimelerin anlamları ve harekeli olarak yazımları verilmiştir. Aynı zamanda metinde geçen "*Bu tarz yazılır*", "*Bu üslûb üzere yazılır*" gibi ifadelerden de hareketle, incelemiş olduğumuz bu mecmuanın kâtiplere diplomatik yazışmalarda kullanılan dil ve üslûbu öğretmek amacıyla, inşâ ilminin ve diplomatik dilin kâidelerine uygun olarak oluşturulmuş bazı örnekleri biraraya getirdiği anlaşılmaktadır.

2.4. Yazarı ve Telif Tarihi

Mecmuanın kimin tarafından yazıldığı tespit edilememiş, eserde de kendisi hakkında da herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Eseri tanıtan Hammer de bu konuda bir isim vermemektedir. Ayrıca eserin ne zaman yazılmaya başlandığına ve ne zaman tamamlandığına dair net bir tarih bulunmamaktadır. Yalnızca içerdiği yazışmaların tarihinden hareketle 1696 yılından sonra yazıldığı söylenebilir.

2.5. Eserin Muhtevası

İlk mektup 2 Muharrem 1099 (8 Kasım 1687), son mektup ise evâsıt-ı Cemâziye'l-âhir 1108 (4-14 Ocak 1697) tarihlidir. 11 adet mektubun da tarihi bulunmamaktadır. Eserin bütününe bakıldığında tarihsel olarak sıralamaya riâyet edildiği görülmektedir; yalnızca 33, 34 ve 35. mektuplarda tarihsel sıralama bozulmaktadır.

Ayrıca bu mektuplardan 5 tanesinin sadrazam tarafından gönderildiği ve 3 tanesinin de rikâb-ı hümâyûna gönderildiği başlıklarında belirtilmiştir. 2 tane mektupta da kimler vasıtasıyla geldiği bilgisi başlıklarında bildirilmektedir.

Mecmuada dikkati çeken bir başka husus da bu 63 yazışma arasından yalnızca iki tanesinin iç yazışma örneği olmasıdır. Bunlardan biri Belgrad muhafızı Cafer Paşa'ya

[18] Gustav Flügel, *Die Arabischen, Persischen, Türkischen Handschriften der k.u.k. Hofbibliothek zu Wien*, vol. 1, New York 1977,s. 289.

gönderilen hatt-ı hümâyûn, diğeri de Bitlis Hanı'na sadrazam tarafından gönderilmiş olan mektuptur.

2.6. Eserin Önemi

Bu mecmuayı eserinde kullanan tek müellif, Joseph von Hammer'dir. Bunun dışında eserdeki mektupların birer suretlerini ihtiva eden 5 numaralı nâme-i hümâyûn defterindeki mektuplardan İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* adlı eserinde yararlanmıştır. Bunlar; 1687 yılında Erdel ile yapılan ittifakın maddelerini içeren nâme, Tökeli İmre'ye Erdel krallığı tevcihine dair nâme, Fransa'nın Kudüs'teki Latip rahiplere verilen imtiyazların istikrarı ricası ile 1690'da gönderdiği nâme, İngiltere kralına II. Süleyman'ın gönderdiği tebriknâme, Özbek Hanı Sübhankulu'nun II. Ahmed'e gönderdiği nâmedir[19]. Ancak Uzunçarşılı'nın kullandığı nâme-i hümâyûn defterinde *Münşeât-ı Divân-ı Hümâyûn*'da yeralan 4 mektup bulunmadığından, eserin önemi daha da artmaktadır. Ayrıca eserin içerdiği bilgiler devletin resmî yazışmaları olduğundan dolayı güvenilir, birinci el kaynak niteliğindedir.

Eserde cülûsun i'lâmı için gönderilen mektuplar ve çeşitli devletlerin, kendisine tâbi idarecilerin muhabbetnâmeleri dışında; siyasi tarih açısından önemli, olağandışı gönderilen mektuplar da yeralmaktadır. Kırım Hanı'nı sefere davet ile ilgili mektuplardan dönemin Osmanlı-Kırım ilişkilerine ve Osmanlı'nın kuzey politikasına, Avrupa seferlerinin durumuna ve bu seferlere hazırlığına dair bilgiler edinmek mümkündür. Bunun dışında olağandışı olarak Mekke'ye gönderilen; atama, azil ve Hicaz'ın durumundan endişelendiklerini bildiren mektuplar mevcuttur. Erdel Hâkimi'ne gönderilen mektuplarda bölgenin siyasi durumu ve Osmanlı ile aralarında yapılan antlaşma metni yeralmaktadır. Cafer Paşa'ya gönderilen mektupta Belgrad'daki sefer hazırlığı, Bitlis Hanı'na gönderilen mektupta ise Anadolu'daki bazı huzursuzluk yaratan durumlar bildirilmektedir. Ayrıca Girit ve Sakız adasından gelen heyetlerin sundukları arzuhallerden ada halklarının istekleri ve Osmanlı'nın buna karşın izlediği siyaset anlaşılmaktadır.

Dönemin diplomatik dilini, Osmanlı'nın siyasî ilişkilerini, askerî ve ekonomik durumunu, sosyal politikalarını göstermesi bakımından da ayrıca önemli bir eserdir.

[19] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/II, Ankara 1977, s. 71, 72, 214, 233, 256.

2.7. Dil ve Üslûp

Eserin dili oldukça ağdalı ve sanatlıdır. Ağırlıklı olarak Farsça ve Arapça kelimeler kullanılmıştır. Büyük bir kısmını tercüme mektuplar oluşturmakla birlikte, Arapça ve Farsça mektuplar da mevcuttur. Mektuplardaki bu ağır ve sanatlı anlatımı kâtipler ayet, hadis ve kelâm-ı kibarlarla daha da süslemişler, anlatımlarını güçlendirmişlerdir.

Mecmuada kullanılan dilin ağırlığı gönderilen ülke, kişi ve konuya göre değişmektedir. Meselâ cülûsun i'lâmı için gönderilen mektuplarda kullanılan uzun Arapça ve Farsça tamlamalar, uzun elkab kısımları; Kırım Hanı'na elini çabuk tutması için yazılan mektuplarda, nişân-ı hümâyûnlarda ve diğer herhangi bir merâmı anlatmak üzere kaleme alınan mektuplarda görülmez. Yine İran Şahı'na gönderilen mektupta yeralan uzun elkab kısmı, sıkça yer verilen Arapça ve Farsça beyitler, uzun tamlamalar, ayet, hadis ve nazımlar diğer mektuplarda yeralmaz. Bu da İran'a gönderilen nâme-i hümâyûnlarda iki devletin siyasi alanda olduğu kadar kültür ve edebiyat alanın da yarıştıkları görüşünü[20] destekler.

Metinde bazı kelime hatalarına da rastlanmıştır ve bu hatalar nâme-i hümâyûn defteri kullanılarak ikmal ve tashih edilmiştir. Bunun dışında şekil itibariyle kimi zaman bazı kelimelerin farklı yazıldığı da müşahede edilmiştir. Meselâ bazen "*hizmet*" şeklinde yazılan kelime bazen de "*hıdmet*" şeklinde yazılmıştır.

Münşeât-ı Divân-ı Hümâyûn'da yeralan mektuplarda edebî sanatların güzel örneklerine rastlamak mümkündür. Örneğin söz başlarında veya sonlarında aynı harflerin tekararlanması anlamına gelen aliterasyona ve nesir içinde ahengi, ritmi oluşturan seciye dair şu örnekleri verebiliriz:

*cen**âb**-ı me'âlî-nis**âb** sa'âdet-iktis**âb** devlet-intis**âb***

*a'd**âd**-ı esbâb-ı gaz[â] vü cih**âd** ve isticmâ' ve ihtiş**âd**-ı ecn**âd**-ı cel**âd**-ı zafer-i'tiy**âd**a*

*bast-ı cenâh-ı re'**fet** ü cism-i mevâdd-ı mahâ**fet** ve işâ'at-me'âsir-i ma'del**et** ve isâ'at-ı kûs-ı nasf**et** ü merham**et** ve temhîd-i kavâ'id-i siyâs**et** ve te'kîd-i mu'âkad-ı âtıf**et***

[20] Halil İbrahim Haksever, "Münşeatlarda Yer Alan Tarihî Bilgiler", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (2009) 2/1, s.30.

*ve at**âd** u isti'd**âd**-ı esbâb-ı gaz[â] vü cih**âd**-ı küffâr-ı bed-*nih**âd** *ve ihtiş**âd**-ı ketâ'ib-i cel**âd**-ı ecn**âd**-ı zafer-i'tiy**âd***

*hayr u şerr merg**ūb** ü mer'**ûb** ve tevakku'-ı nef' ü zarr mahb**ûb** u merh**ûb***

*vakt-i **fîrûz-ı ferhunde-fercâm** ve rûz-ı sa'âdet-**efrûz-ı huceste-encâm***

te**câz**üb** ü **te**nâz**u'** ve **te**kâl**üb** ve **te**sâr**u'** ve **te**gāl**üb** ü tedâf**ü'** ve **te**vâr**ib** ü **te**kār**u'

*dürr-i sadef-i kâm-k**ârî** mihr-i sipihr-i bahtiy**ârî** alem-efrâz-ı arsa-i fermân-r**ânî** encümen-efrûz-ı dûdmân-ı İlh**ânî***

2.8. Diplomatik Özellikler

Resmî yazışmalar sözkonusu olduğunda bir kâtibin yalnız dilbilgisi değil, diplomatik kâidelere de hâkim olması gerekmektedir. Gönderen ve gönderilen kişinin makam ve mevkiine göre kullanılacak olan elkab ve dua cümlelerini bilmeli, doğrudan veya dolaylı olarak verilmek istenen mesaja göre özenle seçilmesi gereken ifadeleri yerli yerinde kullanabilmelidir. Zira bir nişân-ı hümâyûn sözkonusu olduğunda ya da daha da önemlisi bir antlaşma metni sözkonusu olduğunda kullanılacak her bir kelimenin önemi daha da artmaktadır.

Mecmuamızdaki mektupların üçü dışında tümünde başlıklar bulunmaktadır. Başlıklarda ne maksatla yazıldığı kimi zaman *Kırım Hanı Selim Giray Han'a Cülûs-ı Hümâyûn İçün Gönderilen Nâme-i Hümâyûndur, Şerif Sa'id Bin Zeyd'e Surre-i Hümâyûn İçün Mu'tad Üzere Müşârunileyhe Nâme-i Hümâyûndur'*da olduğu gibi belirtilmektedir. Eğer sadrazam tarafından gönderilmiş ise yine başlıkta *Rikâb-ı Hümâyûn-ı Şevket Makrûndan Françe Pâdişâhına Nâme-i Hümâyûndur* şeklinde bu durum belirtilmektedir. Bazı başlıklarda mektubu ulaştıran kişinin ismi de *Kelb Ziyâd Oğlu Kaçar yedi ile Rikâb-ı Hümâyûna gelen Nâmenin Suretidir* örneğinde olduğu gibi zikredilmektedir. Tamamı mektup sureti olmasına karşın, bu durum bazılarında belirtilmiş bazılarında ise belirtilmemiştir. Osmanlı'ya gelen mektuplar için ise *Kalmuk Meliki Ayüke Handan Rikâb-ı Hümâyûna Gelen Nâmenin Tercümesidir* örneğindeki gibi belirtilmiştir. Çoğunda gönderilen kişinin ismi de zikredilmiş ancak *İngiltere Kralına Nâme-i Hümâyûndur* örneğinde olduğu gibi yalnız ünvanın bulunduğu hatta bazı başlıklarda yalnız

Müşârunileyhe Nâme-i Hümâyûndur ifadesinin kullanıldığı görülmektedir. Başlıklarda aynı zamanda metnin nişân-ı hümâyûn, mevadnâme, temessük, hatt-ı hümâyûn ve nâme-i hümâyûn gibi ne tür bir belge olduğunu bildiren terimler kullanılmaktadır.

Metin içerisinde mektubu ulaştıran kişilerin isimleri çoğu zaman boş bırakılmış, ancak kimi zaman *dergâh-ı mu'allâm Kapucılar Kethudâsı Yûsuf kulumuz ile irsâl olunmuşdur* örneğinde olduğu gibi yazılmıştır.

Bunun dışında mektup başlıklarında; belgenin türünün yanına *şevket-makûnum, sa'âdet-makrûnları, izzet-makrûnumuz* gibi sıfatlar getirilmektedir ki padişah tarafından ısdar edilen, onun tuğra ve adını taşıyan belgerin yanına bu mutlaka konulurdu[21].

2.8.1. Rükûnları

Nâme-i hümâyûnları oluşturan ve "*rükûn*" adı verilen belli başlı bölümler vardır. Bu bölümlerin adlandırmaları ve yapılan sınıflandırmalarına göre sayıları çalışmalarda farklılıklar göstermektedir. Mübahat Kütükoğlu eserinde *Davet, Tuğra, Unvan, Elkab, Dua, Nakil, Tenbih/Te'kid, Tarih ve Mahall-i Tarih* olmak üzere 9 rükûn tespit etmiştir[22]. Bu, bazı rükûnları ayrıca zikretmeyen genel bir sınıflandırmadır. Tayyib Gökbilgin rükûnları *Davet, Unvan, Elkab, Dua, Nakil, Emir/Hüküm, Te'kid/Tehdid, Hatime, Tarih, Mahall-i Tarih* olarak sınıflandırmıştır[23].

Biz çalışmamızda eserde yeralan nâme-i hümâyûn suretlerine göre ve genel olarak aşağıdaki başlıklar halinde rükûnları tasnif ettik:

1- Davet

Tuğradan önce yeralan ve nâme-i hümâyûnun ilk rükûnu olarak bilinen davet rükûnü[24], incelediğimiz eserde mektup suretleri olduğu için genel olarak; elkab, isim, dua ve tahallüsten sonra gelmektedir. Kimi zaman bu bölümde Allah'ın isminin yanı sıra Hazret-i Muhammed'in ve bazen de dört halifenin isimleri zikredilir.

hazret-i hudâvend-i vâhibü'l-âmâl celle şânühû ani't-teşbîh ve'n-nazîr ve'l-mesâlik meyâmin-i te'yîdât-ı ezeliyye ve niyâmen-i tevfîkāt-ı lem-yezeliyyesiyle

[21] Tayyib Gökbilgin, *Osmanlı Paleografya ve Diplomatik İlmi*, İstanbul 1979, s. 56.
[22] Mübahat Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili*, İstanbul, 1994, s. 146-155.
[23] Tayyib Gökbilgin, *a.g.e.,* s. 52-78.
[24] Mübahat Kütükoğlu, *a.g.e.,* s.146.

Meyâmin-i te'yîdât-ı amîme-i ezeliyye-i sübhâniyye ve mehâsin-i tevfîkāt-ı cemîle-i lem-yezeliyye-i İlâhiyye ile ve hazret-i sultân-ı taht-gâh-ı eflâk ve mesned-nişîn-i bâr-gâh-ı levlâk mefhar-i evlâd-ı Âdem maksûd-ı âferîniş-i âlem hâtem-i cümle-i rüsül ü enbiyâ habîb-i Hudâ Muhammed Mustafa aleyhi mine's-salâti ezkâhâ ve mine't-tahiyyâtı evfâhânın mu'cizât-ı kesîretü'l-berekâtı ile

2- Tuğra

Nâme-i hümâyûnların büyük kısmında tuğra bulunmasına karşın *Münşeât-ı Divân-ı Hümâyûn'*da mektup suretleri yeraldığı için tuğra bulunmamaktadır.

3- Ünvan

Ünvan rükûnu her mektupta bulunmamakla birlikte olağanüstü durumlarda yazılan nâmelerde ve ahidnâme gibi belgelerde görülen ve hükümdarın hâkimiyet ve salâhiyet sahalarını kapsayan rükûndur[25]. *"Ben ki ..."* diye başlayarak kimi zaman satırlarca uzayan bu bölüm, incelediğimiz mektuplarda bulunmamakta, mektuplar genellikle elkab ile başlamaktadır.

4- Elkab

*Münşeât-ı Divân-ı Hümâyûn'*da yer alan mektuplar genellikle muhatabına göre yazılmış elkablar ile başlamaktadır. Elkabdan sonra ise isim zikredilir. Ancak nişân-ı hümâyûnlarda "*nişân-ı hümâyûn oldur ki*" ifadesi, ya da direkt olarak iblağ/nakil denilen yazılış sebebinden başlamakta ve bazı mektup suretlerinde de "*Ba'de'l-elkāb*" ifadesi ile elkab bölümü atlanmaktadır.

Kırım Hanı Selim Giray: *Cenâb-ı emâret-me'âb eyâlet-nisâb izzet-intisâb pesendîde-i hanedân-ı hân-ı güzîde-i nesl-i İlhanî Âsitâne-i sa'âdet'imizin hayr-hâhı manzûr-ı enzâr-ı ilâhi bi'l-fi'l Kırım Hânı Selîm Giray Hân*

Cenâb-ı emâret-me'âb eyâlet-nisâb sa'âdet-iktisâb devlet-intisâb zü'l-kadrü'l-etemm ve'l-fahrü'l-eşemm neviyyîn-i sadâkat-ây[î]n-i kalem-rev şehâmet-i ser-efrâz-ı yeke-tâz

[25] Tayyib Gökbilgin, *a.g.e.*, s. 57.

cedel-gâh-ı celâdet fâris-i yekrân-ı meydân-ı sitîz-engîzî hâris-i tuhûm-ı merzbûm-ı Cengîzî ber-güzîde-i dûdmân-ı İlhânî bi'l-fi'l Kırım Hânı olan Selîm Girây Hân

Kırım Hanı Saadet Giray: *Cenâb-ı emâret-me'âb eyâlet-nisâb sa'âdet-iktisâb celâdet-âsâr besâlet-şi'âr encümen-efrûz-ı dûdmân-ı hânî alem-efrâz-ı arsa-i fermân-rânî el-mahfûf bi-sunûfi avâtıfü'l-melikiyyü'd-deyyân bi'l-fi'l Kırım Hânı Sa'âdet Giray Hân*

Kırım Hanı Safâ Giray: *Siz ki hânedân-ı me'âlî-bünyânımızın nîk-endîş-i sâdıkü'l-cenânı ve dûdmân-ı sa'âdet-ünvânımızın sadâkat-kîş-i muhâlasat-nişânı bi'l-fi'l Kırım Hânı Safâ Girây Hân'sız*

Cenâb-ı emâret-me'âb eyâlet-nisâb devlet-intisâb sa'âdet-iktisâb melikiyyü'l-fi'âl melekiyyü'l-hısâl encümen-efrûz-ı dûdmân-ı hânî alem-efrâz-ı arsa-i fermân-rânî el-mahfûf bi-sunûfi avâtıfü'l-Melikü'l-a'lâ bi'l-fi'l Kırım Hânı Safâ Giray Hân

Sadrazamdan Kırım Hanına: *Vâlâ cenâb-ı me'âlî-nisâb sa'âdet-iktisâb devlet-intisâb dürr-i sadef-i kâm-kârî mihr-i sipihr-i bahtiyârî alem-efrâz-ı arsa-i fermân-rânî encümen-efrûz-ı dûdmân-ı İlhânî sa'âdetlü devletlü celâdetlü ref'etlü karındaşım hân-ı âlî-şân hazretleri*

Mekke Şerifi Ahmed: *Cenâb-ı emâret-me'âb eyâlet-nisâb zü'n-nesebü't-tâhir ve'l-hasebü'z-zâhir sâhibü'l-izz ve'ş-şeref halefen ba'de halef neslü's-sülâleti'l-Hâşimiyye fer'ü'ş-şecereti'z-zekiyyetü'n-Nebeviyye tırâzü'l-asâbeti'l-ulviyyet zübdetü Ahfâdü'l-Betûl umdetü ekbâdü'r-Resûl el-mahfûf bi-sunûfi avâtıf-ı letâ'ifü'l-Meliki'l-ehad Emîr-i Mekke-i mükerreme eş-Şerîf Ahmed bin eş-Şerîf Zeyd*

Mekke Şerifi Abdullah: *Cenâb-ı emâret-me'âb eyâlet-nisâb sa'âdet-iktisâb siyâdet-intisâb zü'n-nesebü't-tâhir ve'l-hasebü'l-bâhir sâhibül-izz ve'ş-şeref halefen ba'de halef neslü's-sülâleti'l-Hâşimiyye fer'ü'ş-şecereti'z-zekiyyetü'n-Nebeviyye tırâzü'l-asâbeti'l-ulviyyet zübdetü Âlü'l-Betûl umdetü ekbâdü'r-Resûl el-muhtass bi-mezîd-i inâyetü'l-Melikü'd-dâ'im Şerîf Abdullâh bin Hâşim*

Mekke Şerifi Sa'd: *Cenâb-ı emâret-me'âb eyâlet-nisâb sa'âdet-iktisâb siyâdet-intisâb zü'n-nesebü't-tâhir ve'l-hasebü'z-zâhir müstecmi'ü'l-menâkıb ve'l-mefâhir-i kâbiran-ı an-kâbir cemâlü's-sülâleti'l-Hâşimiyye fer'ü'ş-şecereti'z-zekiyyetü'n-Nebeviyye tırâzü'l-*

asâbeti'l-ulviyye umdetü'r-resûl kurreti aynü'z-Zehrâ el-Betûl el-mahfûf bi-sunûfi avâtıfü'l-Melik-i zi'l-kuvvet ve'l-eyyid emîr-i Mekketü'l-mükerreme Şerîf Sa'd bin Zeyd

Erdel Hâkimi: *İftihârü'l-ümerâi'l-i'zâmü'l-Îseviyye, muhtârü'l-küberâ'i'l-fihâm fi'l-milleti'l-Mesîhiyye muslih-i mesâlih-i cemâhirü't-tâ'ifeti'n-Nasrâniyye sâhib-i ezyâlü'l-haşmet ve'l-vakār sâhib-i delâ'ilü'l-mecd ve'l-iftihâr bi'l-fi'l Erdel hâkimi olan Apafi Mihal*

Fas Hâkimi: *Cenâb-ı emâret-me'âb eyâlet-nisâb melikiyyü'l-fi'âl melekiyyü'l-hısâl hâris-i sugūrü'l-İslâm fâris-i heycâü'l-i'tisâm sâhibü'l-izz ve'l-mecd ve's-sa'âdet hâkim-i hıtta-i vasî'at-i Fas olan el-mevlâ eş-Şerîf İsma'îl el-Hüseynî*

Cenâb-ı emâret-me'âb eyâlet-nisâb melikiyyü'l-fi'âl melekiyyü'l-hisâb sâ'î-i mesâ'î-i diyânet mâhî-i devâhî-i dalâlet nâsırü'l-müslimîn hâris-i sugurü'l-İslâm ve'd-dîn el-muhtass bi-ma'âsiri'l-izz ve't-temkîn hâkim-i memâlik-i Fas olan el-mevlâ eş-Şerîf İsma'îl el-Hüseynî

Kalmuk Meliki: *Umde-i ümerâ-i tavâ'if-i Kalmuk zübde-i küberâ'-i ulus ve oymak-ı deşt-i Kıbçak olan Ayüke*

Fransa Kralı: *İftihârü'l-ümerâi'l-izâmü'l-Îsevîyye, [ ] muhtârü'l-küberâ'i'l-fihâm fi'l-milleti'l-Mesîhiyye muslih-i mesâlih-i cemâhirü't-tâ'ifeti'n-Nasrâniyye sâhib-i ezyâlü'lhaşmet ve'l-vakār sâhib-i delâ'ilü'l-mecd ve'l-iftihâr bi'l-fi'l Françe pâdişâhı olan dostumuz Luiz*

Orta Macar Kralı Tökeli İmre: *İftihârü'l-ümerâi'l-izâm el-Îsevîyye, muhtârü'l-küberâ'i'l-fihâm fi'l-milleti'l-Mesîhiyye muslih-i mesâlih-i cemâhirü't-tâ'ifeti'n-Nasrâniyye aremü'l-bâsil ve'l-leysü'z-zâ'il bi'l-fi'l Orta Macar Kralı Tökeli İmire*

Özbek Hanı Melik-i Neccâr es-Seyyid Sübhân Kulu Han: *Âlî cenâb me'âlî-me'âb rıf'at-nisâb sa'âdet-iktisâb siyâdet-intisâb câmi'-i âyât-ı nasfet-i dindârî râfi'-i râyât-ı übbehet ü kâm-kârî hâmî-i havza-i sünnet ü cemâ'at mâhî-i âsâr-ı bid'at ü dalâlet müstecmi'-i hasâ'il-i hamîde-i dâd-güsterî müstenbi'-i şemâ'il-i pesendîde-i sürûrî müşeyyed-i erkân-ı dîn-i mübîn fermân-fermâ-yı memâlik-i Tûrân-zemîn el-müstağnî ani't-tavsîf ve'l-beyân el-muhtass bi-mezîd-i inâyeti'l-melikü'l-müste'ân nizâmü'd-devlet ve'l-hükûmet ve'ş-şevket ve'l-ikbâl es-Seyyid Sübhân Kulı Hân*

İngiltere Kralı: *İftihârü'l-ümerâi'l-kirâm el-Îsevîyye, muhtârü'l-küberâ'i'l-fihâm fi'l-milleti'l-Mesîhiyye muslih-i mesâlih-i umûr-ı cumhûrü't-tâ'ifeti'n-Nasrâniyye sâhib-i ezyâl el-haşmet ve'l-vakār sâhib-i delâ'il[ü'n-necd] ve'l-iftihâr İngiltere ve İskocya ve [İr]landa ve ana tâbi' olan vilâyetlerin kralı Viliam-ı Sâlis*

Acem Şahı: *Küllîmâ yu'tekî ileyh bi-vehmi min celâl ve refi'a ve senâ f'ellezi ebda'ü'l-beriyye alâ minhu sübhânehu mübdi'ü'l-eşyâ ve dürer-i durûd-ı nâ-ma'dûd ve gurer-i garâ'ib-i tahiyyât gayr-ı mahdûd ve vüfûr-ı salât-ı salavât-ı muttasılatü'l-vürûd ve ukūd-ı zevâhir-i teslîmât-ı misk-endûd ol server ü ser-hayl-i enbiyâ ve kāfile-sâlâr-ı asfiyâ-i sadr-ı güzîn-i künte nebiyyen ve âdeme beyne'l-mâ ve't-tîn çâr-ı bâliş-i nişîn-i vemâ erselnâke illâ rahmeten lilâlemîn ol muhâtab-ı hitâb-ı izz-i levlâk ve netîce-behce-i imtizâc u terkîb ve nadad ve tertîb-i anâsır u eflâk Muhammed Seyyidü'l-kevneyn ve's-sakaleyn, ve'l-ferikayn min Arab ve Acem, sallallâhu aleyhi ve sellem türbe-i mutahhar ve ravza-i mu'attar ve merkad-i münevverine şâyeste vü hakīkdir ki ser-geştegân-ı tîh-i dalâlet ü gavâyeti ser-menzil-i sa'âdet-ma'rifet-i cenâb-ı ahadiyyete delâlet ü hidâyet eyledi ve sumût-ı le'âlî-dürûd-ı mütevâlî âl-i sa'âdet-me'âl ve ashâb-ı menba'ü'l-cenâblarına nisâr olsun ki her biri neyyir-i âsumân-ı sıdk u sedâd ve âf-tâb-ı sipihr-i adl u dâd kûh-ı hilm ü hayâ ve kân-i ilm ü sehâ ve hâmilân-ı arş-ı berîn-i şer'-i mübîn ve çâr-erkân-ı mersûsü'l-bünyân-ı beyt-i ma'mûr-ı dîn ve ber-haseb-i mefhûm-ı sıhhat-mersûm-ı ashâbi ke'n-nücûm nâ-hicânnehu sebîl-i müstakīmin ve râh-nümâyân-ı sünen-i müstebîn ve yeke-tâzânü's-sâbıkûn es-sâbıkûn pîş-vâyân-ı ulâike'l-mukarrebûndur ve dahi evlâd-ı athâr ve muhâcirîn ü ensâr ve tâbi'în-i ahyârlarına rıdvâna'llâhu te'âlâ aleyhim ecma'în ve ba'de â'lâ hazret-i sipihr-iktidâr, Utarid-dirâyet Hûrşîd-iştihâr Keyvân-rif'at Behrâm-rezm Bercîs-sa'âdet Nâhid-bezm Hûşenk-ferheng Erdeşîr-sîret İskender-âheng-i Nûşirevân-ma'delet kûh-ı şükûh-zemîn vakār-ı deryâ-dil kân-ı yesâr dürr-i dürc-i eyâlet ü kâm-kârî dürrî-i burc-ı rıf'at u bahtiyârî revnak-efzâ-yı memâlik-i Îrân sadr-ârâ-yı mesned-i Keyân sitâre-i hayl ve Zuhal-heybet ve Süheyl-kemîn şihâb-rumh ve Sühâ-nâvek ve hilâl-kemâl büzürg-i himmet ve kadr ü bülend-efser ve gâh-ı huceste-râyet ve re'y u büzürg-i nâm u nişân zîbende-i dîhîm ve gâh-ı berâzende-i izz ü câh-ı sülâle-i dûdmân-ı Safeviyye nekāve-i hânedân-ı Mustafâviyye Şâh-ı Cem-câh Feridûn-külâh ilmen li'd-devlet ve's-savlet ve'l-celâlet ve'l-adâlet ve's-sa'âdet ve's-siyâdet ve'n-necdet ve'l-bâs Şah Süleymân bin Şâh Abbâs*

Harizm Hanı Bahadır Ernek Muhammed : *Âlî-tebâr sâhib-i vakār saltanat-medâr şecâ'at-disâr hâris-i bilâd-ı Özbekiyye hâmî-i mezâhib-i hanîfe-i Hanefiyye râfi'-i râyât-ı dîn-i mübîn nâsır-ı cünûdü'l-İslâm ve'l-müslimîn el-mahfûf bi-sunûfi avâtıfü'l-Meliki'l-müste'ân Hârizm Hânı Bahâdır Ernek Mehemmed Hân bin Bahâdır Seyyid Enûşe Hân*

Menteşe Sancağı'na mutasarrıf olan Ahmed Paşa: *Emîrü'l-ümerâi'l-kirâm Ahmed Paşa*

5- Dua

Elkab ve isimden sonra yine muhatabına göre bazı dua ibareleri kullanılmaktadır.

Kırım Hanı: *dâmet me'âliyehu*

Sultan Süleyman: *eyyedallâhu bünyâne devletehu bi'l-adli ve'l-ihsân ve şeyyede erkâne saltanatühu bi'n-nasr ve't-te'yîdi ilâ nihâyeti'z-zamân*

Sultan Süleyman: *efâzallâhu aleyhi siccâlü'r-rahmeti ve'l-gufrân* Hân *efâzallâhu aleyhi siccâlü'r-rahmeti ve'l-gufrân*

Mekke Şerifi Ahmed: *lâ-yezâle necmi sa'âdet fî tâli'ü'l-izz ve'l-iclâl*

Mekke Şerifi Sa'd: *dâme sa'dühu*

Mekke Şerifi Abdullah: *dâme sa'dühu*

Siyavuş Paşa: *edâma'llâhu te'âlâ iclâlehu*

Veziriazam Mustafa Paşa: *edâma'llâhu te'âlâ iclâlehu vezâ'afe iktidârühu*

Fas Hâkimi: *edâmallâhu te'âlâ zâtehu ve ibkāhu*

dâme mü'eyyeden bi'l-avni's-Sübhânî

Özbek Hanı Melik-i Neccâr es-Seyyid Sübhân Kulu Han: *lâ-zâlet neyyirâti devletühu tâli'an min-meşârikü'l-izz ve'l-ikbâl ve şümûse sa'âdetühu masûneti an vasmetü'l-küsûf ve'z-zevâl*

Acem Şahı: *lâ-zâlet neyyirâti ikbâlehu*

Sultan Ahmed: *enârallâhu mezca'a-i bi-envâri'r-rahmeti ve'l-gufrân ve merkadehu fî arfâtü'l-cenân-ı kerîme-i hikmet-şi'âr-ı*

Kapucıbaşı: *dâme mecdühu*

Sultan Mehemmed Han: *aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân*

Harizm Hanı Bahdır Ernek Muhammed : *dâme mahrûsen bi-inâyeti'l-Melikü'l-mennân*

Nureddin sultan: *dâme ulüvvühu*

Menteşe Sancağı'na mutasarrıf olan Ahmed Paşa: *dâmet me'âliyehu*

Devlet-i aliyye-i İslâmiyye: *lâ-zâlet makrûnen bi't-tê'yidâti's-Sübhâniyye*

Hristiyan hükümdarlara gönderilen nâme-i hümâyûnlarda bulunan dua ifadeleri ise şu şekildedir:

İngiltere Kralı: *hatem[et] avâkıbühu bi'l-hayr ve'r-reşâd ve ilh. sebîlü's-savâb ve's-sedâd*

Fransa Kralı: *hatemet avâkıbühu bi'l-hayr ve'r-reşâd ve'l-himme sebîlü's-sevâb ve's-sedâd*

Erdel Hâkimi: *hatemet avâkıbühu bi'l-hayr ve'r-reşâd*

Nemçe: *hazelehumullâhu te'âlâ ilâ yevmi'l-Hakk ve'l-yakīn*

Orta Macar Kralı Tökeli İmre: *hatemet avâkıbühu bi'l-hayr ve'r-reşâd*

6- İbtida/Ser-nâme

Mektupların giriş kısmını içeren bu rükûn saygı, hürmet, taltif etme, övme, selam gibi bazı kalıp ifadelere yer verilir. Mecmudaki tüm mektuplarda bulunmamaktadır.

Sadrazamdan Kırım Hanına: *meclis-i sâmî-i sa'âdet-nakş-ı hânî ve mahfil-i kirâmî-i hakīkat-bahş-ı İlhânîleri savb-ı sa'âdet-evbine mezîd-i ta'zîm ü ikrâm ve fart-ı tevkīr ü ihtirâm birle cevâhir-i da'vât-ı hâlisât-ı dürriyyetü'l-leme'ât ve zevâhir-i teslîmât-ı sâdıkāt-ı virdiyyetü'l-fevehât ithâf ü ihdâ kılındıkdan sonra*

Fas Hâkimine: *savb-ı bâ-savâb ve cânib-i sedâd-ı istishâblarına bedâyi'-i revâyi'-i tahiyyât-ı zâhire ve garâ'ib-i regā'ib-i teslimât-ı fâhire ki sevânih-i havâtır-ı aliyye-i pâdişâhâneden sâdır ola, vüfûr-ı huceste-vürûd-ı musâfât u muvâlât ile iblâğ kılındıkdan sonra*

Kırım Hanına: *selâm-ı mihr-irtisâm-ı şâhâne ve peyâm-ı vedâd-ı ihtimâm-ı pâdişâhâne ki mahz-ı hubb-ı velâdan sânih ve teveccühât-ı bî-kerâne-i husrevâneden lâyih olur*

selâm-ı mihr-irtisâm-ı şâhâne ve peyâm-ı vedâd-ihtitâm-ı pâdişâhâne ki mülâhazât-ı deva'î-i hubb u velâdan sânih ve teveccühât-ı bî-kerâne-i husrevâneden lâyih olur, mütâla'a kılındıkdan sonra

tahiyyât-ı behiyyât-menvâmız ve teslîmât-ı selîmât-ı mütekâsire ki menâbi'-i teveccühât-ı bî-kerâneden feyezân ve metâli'-i telettufât-ı mülûkâneden leme'ân ider, mevsûl-i şân-ı sadâkat-ünvân-ı hânîleri kılındıkdan sonra

7- Tahallüs

Arapça kökenli tahallüs, kelime anlamı "kurtulma" olan "halasa" kökünden gelmektedir ve mektupların giriş bölümünden gelişme bölümüne geçişi bildiren rükûndur.

ma'lûm ola ki

ma'lûmunuz ola ki

zamîr-i münîr-i hurşîd-i dırahşân ve hâtır-ı âtır-ı mihr-i fîrûzâna inhâ-yı muhlisâne vü inbâ-yı sâdıkāne budur ki

inhâ-i dostâne budur ki

tevkī'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki,

mütâla'a kılındıkdan sonra ma'lûmları ola ki

8- Nakil/İblağ

Asıl metnin yer aldığı bu bölümde ya bir haber verilir ya da bildirilen husus hakkında bilgi sahibi olunduğu belirtilir[26].

Cülus: *ittifâk-ı ârâ ve re'y-i şûr[â]-yı vüzerâ-yı izâm ve ulemâ-yı kirâm ve icmâ' ve ıttırâd-ı cümle-i havâss u avâm ile işbu sene-i tis'a ve tis'în ve elf Muharremü'l-harâmının ikinci güni ki cum'a-irtesidir, serîr-i saltanat-mürüvvetimize bi'l-istihkāk devlet ü ikbâl ve sa'âdet ü iclâl ile iclâs ve libâs-ı kerâmet-iktibâs ve cealnâküm halâ'if fi'l-arz kāmet-vâlâ-i zînet-i husrevânemize ilbâs olunup hutbe ve sikke nâm-ı şerîfimizle müşerref olmağın bu mevhibe-i uzmâ ve atiyye-i kübrâ-yı İlâhî cümle memâlik-i mahrûsemize i'lâm u i'lânı lâzım husûsen evliyâ-yı Devlet-i aliyye'miz olan hükkâm-ı kirâma iş'âr u ifhâmı emr-i mütehattim olmağın hâliyâ hakkınızda mezîd-i inâyet-i aliyye-i şâhâne ve mezîd-i re'fet-i seniyye-i pâdişâhânem zuhûra getirüp hâssa-i hıla'-i fâhire-i mülûkâneden semmûra dûhte bir kıt'a hil'at-i mûrisü'l-behcet-i sultânî inâyet ü ihsânım olup nâme-i hümâyûnumuzla irsâl olunmuşdur.*

9- Tenbih/ Te'kid

Mübahat Kütükoğlu fermanlardan farklı olarak bu rükûnun *emir/hüküm* olarak adlandırılamayacağını ifade etmiş ve her ne kadar bazılarında "imdi", "buyurdum ki" gibi ifadelerle emir rükûnuna benzese de nâme-i hümâyûnlarda muhatabın da hükümdar olmasından dolayı *tenbih* terimini kullanmıştır[27]. *Te'kid'*in ise bütün nâme-i hümâyûnlarda bulunmadığına, yalnızca "şöyle bilesin" diyerek basit bir ifade ile yetinildiğine dikkat çekmiştir[28]. Bundan sonra fermanlarda olduğu gibi herhangi bir tehdid ifadesi de gelmemektedir. Eserdeki mektupların bazıları bu rükûn ile sonlanmaktadır.

Cülus için: *<u>İnde'l-vusûl</u> inâyet olunan hil'at-ı fâhire ve kisve-i bâhiremi envâ'-i i'zâz ü ikrâm ve esnâf-ı tevkīr ü ihtirâm ile istikbâl olup giyüp izhâr-ı mübâhât ü mefâhiretden sonra Âsitâne-i sa'âdet-ünvân ve dûdmân-ı müşeyyedü'l-bünyânımıza olan vüfûr-ı sadâkat ü ihlâs ve fart-ı hulûs-ı taviyyet ü ihtisâs muktezâsınca cenâb-ı şevket-*

[26] Mübahat Kütükoğlu, *a.g.e.,* s. 152.
[27] Mübahat Kütükoğlu, *a.g.e.,* s. 154.
[28] Aynı yer.

me'âb ve taht-ı âlî-baht-ı kişver-sitânî üzere cülûs-ı hümâyûn-ı izzet-me'nûsumuz vâkı' olduğun ma'lûm idindikde Kırım diyârında izhâr-ı şâd-mânî ve i'lân-ı behcet-hubûr-ı nâ-mahsûr içün kal'alarda toplar atdırup envâ' şenlikler ittiresiz. .

Nişân-ı Hümâyûn: *buyurdum ki şürût-ı merkūm mezbûrların haklarında dâ'imâ mer'î tutulup ahlâk-ı sa'âdet-ittisâf ve evlâd u emcâdımdan ve vüzerâ-yı izâm ve vükelâ-yı fihâm ve sâ'irlerinden bir ferd hilâfın irtikâb eylemeyüp kendüleri ve evlâd-ı evlâdları bu hânedân-ı birr ü ihsânın sâye-i himâyesinde âsûde-hâl olalar, şöyle bileler.*

Erdel Hâkimine: *a'dâ-yı bed-hâhı ve ehl-i fesâdı ve münâfakat idenleri memleket ve mâbeyninizden ihrâc ve hıfz u hırâset-i memleket ve himâyet ü sıyânet-i fukarâ ve ra'iyyet bâbında bezl-i himmet idüp rızâ-yı yümn-iktizâ-yı tâcdârîmiz[i] tahsîl itmekle envâ'-i inâyât-ı aliyye-i husrevâne ve eltâf-ı a'tâf-ı mülûkânemize mazhar olmağla takayyüd ü ihtimâm-ı mâ-lâ-kelâm idüp ve lâzımü'l-arz olan ahvâl ü âsârı pey ender-pey der-i devlet-medârımıza arz u i'lâmdan hâlî olmayasız*

Bitlis Hanına: *İmdi inşâ'allâhu te'âlâ sen dahi bundan sonra ziyâde basîret ü intibâh ile âkılâne hareket idüp gerek Van kullarının mevâciblerine taʿyîn olunan akçenin vakt ü zamânıyla tahsîl ü teslîminde ve gerek re'âyâ vü berâyâ fukarâsının terfîh ü tanzîm-i ahvâllerinde fevka'l-gāye takayyüd ü ihtimâm eyleyüp, her vechle cümle ile hüsn ü zindegânî ve mülâyemet ü mülâtafet üzere mu'âmele idüp, şâkîniz gelmekden ve ol serhadd-i İslâmiyye'de hilâf-ı rızâ-yı hümâyûn ihtilâli mûcib ahvâl vukū'undan be-gāyet ihtirâz ü ictinâb eyleyüp, ol tarafların her ahvâlini hakīkati ve sıhhati üzere tahrîr ü iʿlâm eyleyesiz.*

10- İntiha/Hatime

Mektubun sona erdiğini bildiren kısımdır. Bazılarında bu kısım bulunmamakla birlikte çoğunda genellikle "*ve's-selâm"* ibaresi görülmektedir. Ayrıca çoğu dua cümleleri (hatime-i dua) ile şu şekilde sonlanmaktadırlar:

Bâkī hemîşe ömr ü devlet-i hânî der-mesned-i hükûmet ve fermân-rânî dâim ü lâ-yezâl bâd bi-Rabbi i'bâd.

Hakk sübhânehu ve te'âlâ şevketlü ve şehâmetlü ve kerâmetlü pâdişâhımızın mukaddem-i sa'âdet-tev'em-i hümâyûnların âmme-i âleme mübârek u meymûn leme'ât-ı bârika-i seyf-i sâlibü'l-hayfların ziyâ-resân-ı rub'-ı meskûn idüp sa'âdetlü sadâkatlü birâder-i celîlü'l-kadrimi dahi mesned-i sa'âdet ü kâm-rânîde muvâfakat-ı rızâ-yı hümâyûn-ı şehriyârî ile ber-devâm ve hem-vâre mukārenet-i iltifât u ikrâm-ı husrevânîleriyle şâd-kâm eyleye, âmîn. Bâkī hemîşe ömr ü devlet-i hânî der-mesned-i hükûmet ve fermân-rânî dâim ü lâ-yezâl bâd bi-Rabbi i'bâd.

Ve's-selâm alâ-min-etba'i'l-Hudâ.

Hakk sübhânehu ve te'âlâ eylediğiniz da'vâ-yı musaddak ve dostluk müdde'âsına muvâfık harekât-ı pesendîde muvâfık eyleye.

Hayrü'n-nâsırîn olan Allahu azîmü'ş-şân her hâlde mu'în ü zahîriniz olup envâ'-i fütûhât-ı celîle husûlüyle avd-i cemîl müyesser eyleye

Cümlenizi Allahu azîmü'ş-şân'a emânet eyledim ve mina'llâhü'n-nasr ve'l-avn.

Bâkī hemîşe neyyir-i cihân-ikbâl ve ahter-i âlem-efrûz-ı iclâl ez-devlet-i lâ-yezâl ve ufk-ı haşmet-i bî-zevâl tâli' ü tâbân ve lâmi' ü dırahşân-bâd.

11- Tarih, Mahall-i Tarih ve İmza

Mecmuada yeralan mektuplarda tarih kısmında farklı kalıplar tercih edilmiştir. Kimi zaman rakamla, Fî *28 Safer sene 1108*, kimi zaman başında "tahrîren" ifadesi ile *Tahrîren fî evâsıt-ı Şa'bân sene seb'a ve mi'e ve elf*, kimi zaman Arapça *Fî evâsıt-ı Cemâziye'l-âhir sene semân ve mi'e ve elf*, kimi zaman aylar kısaltılmış olarak *Fî evâhir-i C sene 1107* olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda tarihsiz olan mektuplar da bulunmaktadır.

Mahall-i tarih konusunda; mektuplarda yer genellikle belirtilmemekle birlikte 45. mektupta *sahrâ-yı Edirne yazılmışdır* ifadesi bulunmaktdır. Bir başlığın altında da *An-cânib-i Şâm-ı Acem* ifadesi bulunmaktadır. Ayrıca mecmuamızdaki mektuplar, mektup suretleri olduğu için herhangi bir imza, mühür bulunmamakla birlikte; *Siyah ile tuğra çekilüp buyurur, İşbu mevâdd (cümlenizin ittifâkıyla karâr-dâde olup, ma'mûl-bih temessükünüz olmak üzere işbu) nâme imzâlarımız ile mümzâ mühürle[rim]iz [ile mahtûm] kılup teslîm eyledik* gibi ifadeler bulunmaktadır.

3. FİHRİST

MEKTUP NO	SAYFA NO	TARİH	ÜLKE/TABİİ İDARİ BÖLGE	MUHATAB	ÖZET
1	91	2 Muharrem 1099 (8 Kasım 1687)	Kırım	Selim Giray Han	II. Süleyman'ın tahta çıktığını bildirmek üzere gönderilen nâmenin suretidir. Ayrıca bu nâmeyle birlikte kendisine samur bir hilat gönderilmiştir. Bu haberin Kırım'da kalelerde toplar attırarak duyurulması, kutlanması istenmiştir.
2	92	4 Safer 1099 (10 Aralık 1687)	Kırım	Selim Giray Han	Sadrazam tarafından gönderilen nâmenin suretidir. II. Süleyman'ın tahta çıktığı, hutbelerin okunduğu, sikkelerin basıldığı haber verilmiştir. Kendisine bir nâme-i hümâyûn ve yanında samur bir hilat gönderildiği belirtilmiş, tüm bunlar kendisine ulaştığında hüsn-i kabul ile karşılaması ve bu taht değişikliğini Kırım'da kalelerde toplar attırarak duyurması, kutlaması istenmiştir.
3	93	4 Safer 1099 (10 Aralık 1687)	Bitlis Hanı	----	Bu nâme suretinde, daha önce Murad Han Beğ ile aralarında geçenlerin öğrenildiği ve bu bölgede bir karışıklığın meydana gelmesine padişahın rızasının olmadığı bildirilmiştir. Kendisinden vilayette bulunan reâya ve berâyanın huzurunun sağlanması istenmiştir. Bitlis hükûmetinin, vilayet ahalisinin ricası üzerine yine kendisine tevcih edildiği ifade edilmiştir. Ayrıca Van kulları-

					nın mevâcibleri için tayin olunan akçenin zamanında tahsil ve teslim edilmesine özen göstermesi ve bundan sonra daha dikkatli davranması konusunda uyarılmıştır.
4	94	Evâil-i Muharrem 1099 (7-16 Kasım 1687)	Mekke	Şerif Ahmed bin Zeyd	II. Süleyman'ın tahta çıktığını haber vermek için gönderilen nâme suretidir. Nâme-i hümâyûn ile birlikte kendisine samur bir postîn gönderildiği belirtilmiştir. Cülûsu duyurmak için, Cuma hutbesinde padişahın isminin okutulması ve hacıların, ziyaretçi-lerin, misafirlerin ve tüccarların rahatları konusunda özen göstermesi istenmiştir.
5	95	Evâhir-i Muharrem 1099 (26 Kasım-6 Aralık 1687)	Erdel	Apafi Mihal	II. Süleyman'ın cülûsu haber verilmek için gönderilen nâmenin suretindir. Bugüne kadar gösterdiği sadakatine binaen kendi-sine bir hilat ihsan edildiği ve nâme-i hümâyûn ile birlikte gönderildiği belirtilmiştir. Bu ihsanı hüsn-i kabulü ve cülûs-ı hümâyûnu kutlaması istenmiştir.
6	96	3 Teşrin-i Sani 1687	Erdel	[Apafi Mihal]	Avusturya'nın Erdel topraklarından çıkarılması için hazırlanan, Erdel hâkimi ve Erdel ahalisinin mevâdd-nâme suretidir. Geçen sene Orta Macar tâifesinin barışı için Erdel tarafından bazı maddelerin bildirildiği, ancak bu maddelerin uygun olmadıkları için ertelendikleri ve Avusturya'nın savaş ile def edilmesi için yedi madde karar-

					laştırıldığı belirtilmiştir. Buna göre Osmanlı, tüm Erdel halkının katılacağı silahlı mücadelede masraflarının karşılanacağını ve asker yardımında bulunacağını taahhüd ederek, bu yardımın nasıl gerçekleşeceğini açıklanmıştır.
7	98	Gurre-i Safer 1099 (7 Aralık 1687)	Erdel	[Apafi Mihal]	Erdel sınırındaki düşman istilası sebebiyle ortaya çıkan ihtilâli bertaraf etmeye çalıştığını ve sadakatini ileten Erdel Hâkimi'ne, durumlarını tetkik etmek üzere Sadrazam Siyavuş Paşa'nın görevlendirildiği haber verilmiştir. Bugüne kadarki iyi hâline binaen sadakatine ve doğruluğuna itimad olunduğu belirtilmiştir. Yapılmasını istedikleri maddelerin kabul edildiği ve bu nâme-i hümâyûn ile birlikte kendisine samur bir hilat gönderildiği haber verilmiştir. Önceden beri Erdel ile süregelen iyi ilişkinin devamı ve düşmanların topraklarından ihraç edilmesi için çalışması istenmiştir.
8	99	Gurre-i Safer 1099 (7 Aralık 1687)	Erdel	Apafi Mihal	Erdel kralı ve üç millet ayânı tarafından gönderilen mevadd kağıdları üzerine, Sadrazam Siyavuş Paşa tarafından verilmiş bir temessük suretidir. Avusturya'ya karşı yardım isteyen Erdel'e, sundukları yedi maddenin kabul edildiği haber verilmiştir. Bu yedi maddede özetle Erdel halkına Avusturya'ya karşı

					mücadelelerinde yardım edileceği söylenmiştir. Ancak haraç borçlarını ödemeleri istenmiş, muafiyetleri hususundaki ricalarının ise bu durum bertaraf edildikten sonra kabul olunacağı belirtilmiştir.
9	101	Evâil-i Muharrem 1099 (7-16 Kasım 1687)	Fransa	XIV. Louis	II. Süleyman'ın tahta çıktığını haber vermek üzere gönderilen nâme suretidir. Fransa ile Osmanlı arasındaki dostluğa binaen bu nâme-i hümâyûnun taraflarına gönderildiği belirtilmiştir. Ayrıca bu nâmenin bir sureti İngiltere Kralı'na ve bir sureti de Hollanda hükümdarına gönderilmek üzere yazılmıştır.
10	102	Evâil-i Muharrem 1099 (7-16 Kasım 1687)	Fransa	XIV. Louis	II. Süleyman'ın tahta çıktığını haber vermek üzere gönderilen nâme suretidir. Fransa ile Osmanlı arasındaki dostluk vurgulanarak, cülûsun duyurulması için nâme-i hümâyûnun gönderildiği söylenmiştir.
11	103	Evâil-i Şaban 1099 (1-10 Haziran 1688)	Fas	Şerif İsmail	II. Süleyman'ın tahta çıktığını bildirmek üzere gönderilen nâmenin suretidir. Gönderdikleri muhabbet-nâme sadrazam aracılığıyla padişaha ulaşınca cevaben nâme-i hümâyûnun kaleme alınarak gönderildiği söylenmiştir.
12	104	1099 (1687-1688)	Harizm	Bahadır Ernek Muhammed	Özbek hanlarından Harizm Hanı Bahadır Ernek Muhammed Han İbn Bahadır Seyyid Enuşe Han'dan

				Han	gelen mektuptur. Hac vazifesini yerine getirmek üzere padişahtan izin almak vesilesiyle gönderilmiştir.
13	106	----	Kalmuk	Eyüge Han	Kalmuk Meliki Eyüge Han'dan Rikab-ı Hümâyûn'a gelen nâmenin tercümesidir. Eyüge Han dinlerinin farklı olmasına rağmen Müslümanlar ile barışarak Osmanlı'ya itaat isteklerini arz etmektedir. Ayrıca "sâ'ir sözümüz ilçimizdedir" denmektedir.
14	106	----	Kalmuk	Eyüge Han	Kalmuk Meliki Eyüge Han'dan gelen nâmeye cevaben sadrazam tarafından yazılan nâmenin suretidir. Han ile olan dostâne ilişkiler vurgulanmış ve gönderdikleri muhabbetnâmelerin taraflarına ulaştığı belirtilmiştir. Dostluklarının bugüne kadar birkaç defa Kırım Hanı Selim Giray Han tarafından bizzat Osmanlı'ya bildirildiği ifade edilmiştir.
15	107	Evâsıt-ı Receb 1101 (19-29 Nisan 1690)	Fransa	XIV. Louis	Sadrazam tarafından gönderilen nâmenin suretidir. Göndermiş oldukları iki adet mektubun ve hediyelerin İstanbul'daki elçileri tarafından kendilerine ulaştığı ve sözlü olarak isteklerinin iletildiği belirtilmiştir. Buna göre Fransa, Kudüs'te önceden beri var olan reâyâsından Latin rahiplerin ellerinde olan mahallerin istikrarını istemektedir. Osmanlı, bugüne kadar

					Fransa ile arasında süregelen dostluğa binaen bu nâmeyi gönderdiğini ve iyi ilişkileri sürdükçe Osmanlı'ya gelip giden tüccar, ruhban ve sair reayanın emniyetlerinin sağlanacağını ifade etmiştir.
16	108	Evâil-i Ramazan 1101 (8-17 Haziran 1690)	Erdel	Tökeli İmre	Orta Macar Kralı Tökeli İmre'ye gönderilen nâme suretidir. Daha önce Erdel vilayetinin Apafi Mihal'e verildiği, ancak tedbirsizlik ve ihmal nedeniyle Erdel topraklarının Avusturya eşkiyasının saldırısına maruz kaldığı söylenmiştir. Daha önce Erdel hâkimi iken halk arasında sadakat ve dürüstlüğü bilinen Bethlen Gabor'a itimad olunduğu hatırlatılarak, Erdel hükümetinin, kendisine ve kendisinden sonra Erdel halkı her kimi isterse ona verileceği taahhüt edilmiştir. Bir müddet isyana kalkıştılar diye cezalandırılmayacakları, daha önceden olduğu gibi korunmaya devam edilecekleri belirtilmiştir. Bethlen Gabor zamanındakinden daha fazla vergi talep edilmeyeceği, mallarına ve ırzlarına dokunulmamasının emredildiği belirtilmiştir. Avusturya'yı Erdel topraklarından çıkararak, bağlılıklarını sürdürmeleri istenmiştir.
17	110	Evâhir-i Cemâziye'l-	Mekke	Şerif Muhsin bin	Bu nâme suretinde Mekke yönetiminin daha önce kendilerine

		âhir 1102 (21-30 Mart 1691)		Hüseyin	verildiği ve Haremeyn ve bu havalideki beldelerin ahalisinin huzurlarının korunması ve hacıların yolculukları esnasında rahatlarının sağlanması hususunda iyi hizmetlerine binaen kendisine bir hilat gönderildiği ifade edilmiştir. Bu ihsanı hüsn-i kabul ile karşılaması ve yukarıda bahsedilen görevlerini yerine getirmek için çalışması istenmektedir.
18	111	Evâil-i Receb 1102 (31 Mart- 9 Nisan 1691)	Mekke	Şerif Muhsin bin Hüseyin	Bölgesini korumak ve suçluları cezalandırmak kendisinin görevi iken, şürefâdan bazılarının kendisine itaat etmeyerek muhalif pek çok işlere kalkıştığının, bazı suçlular aralarına girdi diye cezalarının verilmesine engel olduklarının ve şeriata aykırı daha pek çok davranışları olduğunun bilindiği belirtilmiştir. Buna göre, bahsedilen kişilerin bu davranışlarının hoş görülmediği, onları itaati altına alarak davranışlarından vazgeçmeleri konusunda uyarması, ancak yine de uslanmayan olursa bu kişilerin İstanbul'a bildirilmesi, sonradan haklarında hangi hüküm verilirse ona göre hareket etmesi istenmiştir.
19	112	1102	Mekke	Şerif Muhsin bin Hüseyin	Mekke Şerifine gönderilen nâme-i hümâyûn suretidir. 1102 yılına ait Haremeyn vakıf gelirlerinin surre alayı ile gönderildiği

					bildirilmiştir. Gereğince surrenin dağıtımını yapması, hacıların ve Haremeyn halkının korunması istenmiştir.
20	115	Evâsıt-ı Şaban 1102 (9-19 Mayıs 1691)	Kırım	Saadet Giray	Kırım Hanı'na gönderilen bu nâmede, Sadrazam Mustafa Paşa'nın serdar tayin edildiği ve 13 Şaban'da İstanbul'da Davudpaşa'ya hareket ederek sefere girişildiği ve Kırım'dan da bu seferde serdara yardım etmesi istenmiştir. Gönderilen hilat, kılıç ve sikke gibi ihsanları kabul edip hazırlanmaları ve ordu varmadan önce Belgrad'a ulaşmaya gayret etmeleri istenmiştir.
21	115	----	Özbek	Melik Neccâr es-Seyyid Sübhankulu Han	Özbek Hanı Melik-i Neccâr es-Seyyid Sübhankulu Han hac için Mekke'ye gitmeyi murad ettiği ve padişahtan da izin almak istediği için gönderilen nâme suretidir.
22	118	Evâhir-i Şevval 1102 (17-26 Temmuz 1691)	Kırım	Saadet Giray Han	II. Ahmed'in 26 Ramazan 1102'de gerçekleşen cülûsunun haber verilmesi maksa-dıyla gönderilen nâme suretidir. Kendisine nâmeyle birlikte samur bir hilat gönderildiği ve bunu kabul ederek cülûsu mirzalara, ümera, Tatar askeri ve hükümetinde olan tüm Kırım, Kefe ve Bucak ahalisine duyurması istenmiştir. Ayrıca sefere iştirak için harekete geçmesi üzerine yanında

					olan selâtîn, ümera, mirzayan ve sair Tatar askeriyle, serdar Mustafa Paşa kararlaştırılan yerde görüşerek uyum içerisinde hareket etmeleri ve gayret göster-meleri istenmiştir.
23	120	Rebiü'l-ahir 1103 (Aralık/Ocak 1691/1692)	Kırım	Saadet Giray Han	Kırım Hanı'na gönderilen bu nâmede öncelikle Nogay tâifesi övülmüş ve arazilerindeki ziraat işlerinden elde ettikleri mahsulatın vergisinin cihada hizmet etmek şartıyla alınmayacağı belirtilmiştir. Bunun karşılığında onların Osmanlı himayesindeki iyi hallerinin devamı umulurken, bir iki seneden beri hoş olmayan pek çok harekette bulun-duklarının, Osmanlı topraklarına ulaştıklarında gayrimüslim reayanın mallarını yağma edip, kadınlarını esir alarak kendilerince sınır tayin ettiklerinin ve kendilerine yakın olan Bucaklıların hayvanlarına taarruz edip, ahaliyi dağıtarak yerlerini yurdlarını zabt ettiklerinin, bazılarını sürerek kendi kabileleri arasında iskâna zorladıklarının ve arazilerini yurdlarına ilhak ettiklerinin duyul-duğu ifade edilmiştir. Bu nedenle Kırım Hanı'ndan, ayândan belli başlı aileleri (kabile) huzuruna çıkartarak, içlerinde iskân ettikleri Bucaklıları yurdlarına göndermeleri, Bucaklı'nın ellerinden aldıkları araziyi geri vermeleri, onlara saldırmayarak

					seferlere zamanında iştirak etmeleri ve seferler sırasındaki bu kötü davranışlarına devam etmemeleri konusunda uyarması istenmiştir. Ancak durumlarında ısrar edecek olurlarsa padişahın gazabına uğra-yacakları belirtilmiştir. Ayrıca han-dan durumlarını saklamayıp açıkça bildirmesi de istenmiştir
24	121	Evâsıt-ı Cemâziye'l-âhir 1103 (28 Şubat- 9 Mart 1692)	Kırım	Safâ Giray Han	Kırım Hanı Safâ Giray Han'a gönderilen hatt-ı şerîf suretinde Sadrazam Ali Paşa'nın serdar tayin edildiği haber verilmiştir. Ancak düşmanın bu sene sınıra yakın bulunması nedeniyle saldırmadan önce hilelerini bozmak için Han'ın daha önce askerini harekete geçirmesi emredilmiştir. Ayrıca serdengeçtilerin tahriri ve Anadolu, Rumeli'deki askerin gönderilmesi için mübâşirler tayin edildiği ve Özi askerinin kendisini beklemek üzere şimdiden Vidin havalisinde top-lanmakla görevlendirildiği haber verilmiştir. Belgrad'a varınca köprü inşa edilmesi gereken yerlerde köprü, askerin geçmesi için geçit-lerin hazır edilmesi ve Timurkapı Boğazı'ndan geçince de yanlarında bulunup yolları tanzim etmesi için Eflak voyvodasına emr-i şerîf gönderildiği belirtilmiştir. Kendisine gayretlerinden dolayı biri samur,

					diğeri sade iki hilat ve bir kabza kıymetli taşlarla bezeli kılıç ve on beş bin altın gönderildiği haber verilmiştir. Askeriyle beraber Nisan'dan 20 gün önce harekete geçerek ara vermeden Tuna'nın karşı yakasına geçmeleri ve Vidin'e varıp Özi askerini de yanına alarak Belgrad'da ordu-yı hümâyûnu beklemeleri ve Sadrazam ile haberleşerek münasip görüldüğü şekilde hareket edilmesi istenmiştir.
25	123	Evâhir-i Cemâziye'l-âhir 1103 (9-18 Mart 1692)	Kırım	Safâ Giray Han	Kırım Hanı Safâ Giray Han'a gönderilen nâme suretinde; sefere memur olan Tatar askerinin yiğitliği takdir edilerek, gayretlerini arttıracağı düşüncesiyle yetmiş serâser hilat gönderildiği belirtilmiştir. Han'dan orduyu Belgrad'da beklemek üzere Tuna'nın karşı yakasına vakti zamanında varmaya gayret etmesi istenmiştir
26	124	Evâil-i Receb 1104 (8-17 Mart 1693)	Girit	Luka de la Ruka'nın kardeşi Elikori Françesko Bruni'nin arzuhâli	Luka de la Ruka'nın kardeşi Elikori Françesko Bruni'nin arzuhâli üzerine gönderilen nişân-ı hümâyûn suretidir. Girit adasında bulunan Granbosa Kalesi'ni Osmanlı'ya teslim ettikleri günden itibaren halkın dinine ve kıyafetlerine karışılmadığı belirtilmiştir. Onların da ibadetlerine kimsenin karışmaması, yiyecek ve içeceklerine herhangi bir saldırıda bulunulmaması, içlerinden

					çocuksuz birinin savaşta ölmesi durumunda ulûfesinin kardeşinin ulûfesine eklenmesi, çocuğu varsa ulûfesinin çocuklarına intikal etmesi, ganimetlerinin kendilerine bırakılması ve bir suç işlediklerinde dışarıdan herhangi bir müdahalede bulunulmaması hakkındaki ricalarının kabul edildiği belirtilmiştir.
27	125	Evâhir-i Receb 1104 (27 Mart- 6 Nisan 1693)	Girit	Luka de la Ruka'nın kardeşi Elikori Françesko Bruni'nin arzuhâli	Luka de la Ruka'nın kardeşi Elikori Françesko Bruni'nin arzuhâli üzerine gönderilen nişân-ı hümâyûn suretidir. Buna göre yanlarında tercüman olarak bulunan Hafsalem isimli Yahudi'ye diğer tercümanlara verildiği gibi berât-ı şerif verilmesi hakkındaki ricaları üzerine nişân-ı hümâyûn verildiği belirtilmiştir.
28	125	Evâsıt-ı Cemâziye'l-âhir 1104 (16-26 Şubat 1693)	Girit	Hafsalem isimli Yahudi tercüman	Bir önceki mektubun devamı niteliğinde olan bu berât-ı hümâyûn suretinde ricaları üzerine bahsi geçen tercümana (bu kez isim yok) bu berât-ı şerif verilmiştir. Buna göre; tercümanlık hizmetini sürdürdükçe kendisinden, oğullarından ve hizmetkârlarından herhangi bir vergi talep olunmaması, herhangi bir yere gitmek istediğinde mallarına ve adamlarına kimsenin saldırıda bulunmaması, gittiği yerde yiyeceğinin geçerli fiyat üzerinden verilmesi, silahlarına ve giysilerine dokunulmaması, emniyetinin daima sağlan-

					ması emredilmiştir.
29	126	----	İran	-----	Kelb Ali Ziyâd Oğlu Kaçar tarafından sadrazama getirilen nâme suretidir. Müslümanların kâfirlere karşı savaşında muzaffer olmaları için dua ettiklerini, İslâm ile küffar sınırı hakkında hükümdarları ve valileri bilgilendirmenin, kurallara uyma hususunda birlik olmalarının önemi belirtilmiştir. Cülûsu tebrik etmek için birini göndermeyi düşündükleri ancak padişah seferde olduğu için bunun ertelendiğini ifade etmişlerdir.
30	128	1103	Mekke	Şerif Said bin Zeyd	Mekke Şerifine gönderilen nâme-i hümâyûn suretidir. 1103 yılına ait Haremeyn vakıf gelirlerinin surre alayı ile gönderildiği bildirilmiştir. Gereğince surrenin dağıtımını yapması, hacıların ve Haremeyn halkının korunması istenmiştir.
31	129	Evâil-i Cemâziye'l-evvel 1104 (8-17 Ocak 1693)	İngiltere	Kral III. William	İngiltere Kralı III.William'a gönderilen bu nâme suretinde; İngiltere'nin, İstanbul'da vazifesinde iken ölen elçisi William Hussey yerine birisini tayin ettiğini, ancak kendisi gelene kadar bu görevi vekâleten Hollanda elçisi Jacobus Colyer'in sürdüreceğini bildirdiği nâmenin taraflarına ulaştığı belirtilmiştir. Bu durumun Hollanda elçisine bildirildiği ifade edilmiştir. Ayrıca sefer nedeniyle harekete

					geçen ordunun Belgrad'a vardığında Beç'ten gelecek İngiliz elçisi ile görüşmesi istenmiş ve bir barış ortamı olması durumunda devlet adamlarına emir verildiğinin bilinmesi için nâmenin gönderildiği belirtilmiştir.
32	130	Evâsıt-ı Receb 1105	Belgrad	Belgrad muhâfızı Vezir Cafer Paşa	Belgrad muhâfızı Vezir Cafer Paşa'ya gönderilen hatt-ı şerîf suretidir. Sadrazam orduyla beraber Belgrad'a varıncaya kadar, Belgrad ve bu civardaki sınır kentlerinin özellikle de Tımışvar ve Göle serhadlerinin korunması ve ihtiyaç duydukları yiyecek, cephane vesairenin karşılanması hususunda kendisinin görevlendirildiği bildirilmiştir. Kendisine bir samur hilat, bir kabza kılıç ve yirmi bin altın gönderildiği belirtilmiştir.
33	131	Evâil-i Rebîü'l-âhir Sene 1103 (10-19 Ocak 1692)	İran	Acem Şahı	II. Ahmed'in cülûsunu bildirmek amacıyla İran Şahına gönderilen nâmenin suretidir.
34	140	Receb 1104 (Mart/Nisan 1693)	Mekke	Şerifi Sa´d bin Zeyd	Mekke Şerifi Sa´d bin Zeyd'e surre-i hümâyûn için gönderilen nâmenin suretidir. İyi hizmetine karşılık kendisine bir samur hilat gönderildiği belirtilmiştir. Hicaz'ın işlerini yoluna koyma, Haremeyn sakinlerinin refahı

					ve hac yollarının güvenliği hususunda çalışmaya devam etmesi istenmiştir.
35	141	1103	Harizm	Bahadır Ernek Muhammed Han	Harizm Hanı Bahadır Ernek Muhammed Han bin Bahâdır Seyyid Enûşe Han tarafından sadrazama gönderilen nâmenin suretidir. Sadrazama övgüler sunulduktan sonra, Hacca gidip geldiğini, ancak hocası Abdülhamid'in Kâbe'yi ziyaretine izin verilmeyerek rehin alındığını, bir haber alamadıkları için endişeli olduklarını bildirmiş, dostluğun devamı temennisinde bulunmuştur.
36	143	Evâil-i Receb 1106 (15-24 Şubat 1695)	Mekke	Şerif Abdullah bin Haşim	Mekke Şerifi Abdullah bin Haşim'e gönderilen nâmenin suretidir. Daha önce Mekke şerifi olan Sa´d bin Zeyd'in birçok kötü davranışı yüzünden Sultan Ahmed Han zamanında azlolunup görevin kendisine verildiği, II. Mustafa'nın cülûsunun gerçekleşmesi üzerine de bu görevinin devam ettiği belirtilmiştir. Kendisine samur bir hilat gönderildiği ifade edilmiştir. Kendisinden, her sene gönderilen sürrenin, surre defteri gereğince ahâliye ulaştırılmasına nezâret etmesi, halkın ve özellikle hacıların eşkıyadan korunmasına ve refahlarının sağlanmasına dikkat etmesi istenmiştir. Ayrıca bir önceki şerif Sa´d ve oğlu

					Sa'îd'in tekrar ortaya çıkıp isyana kalkışması halinde bu gailenin bertaraf edilmesi için Habeş Valisi Mehmed Paşa'nın kendisine yardım edeceği belirtilmiş ve isyancıların yakalanıp Şam emîrü'l-haccına teslim edilerek İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir.
37	144	1106	Mekke	Şerif Abdullah bin Haşim	Mekke Şerîfi Şerif Abdullah bin Hâşim'e gönderilen nâmenin suretidir. 1106 yılına ait Haremeyn vakıf gelirlerinin surre alayı ile gönderildiği bildirilmiştir. Gereğince surrenin dağıtımını yapması, hacıların ve Haremeyn halkının korunması istenmiştir.
38	153	Evâil-i Receb 1106 (15-24 Şubat 1695)	Kırım	Selim Giray Han	Kırım Hanı Selim Giray Han'a II. Mustafa'nın tahta çıktığını bildirmek üzere gönderilen nâmenin suretidir. 22 Cemaziyelahir 1106'da cülûsun gerçekleştiği belirtilmiş ve kendisine samur bir hilat gönderildiği ifade edilmiştir. Nâme kendisine ulaştığında haberi Kırım'da duyurması istenmiştir. Aradaki dostâne ilişki vurgulanarak gerçekleştirilecek olan sefer için şimdiden tedârikli olmaya dikkat etmesi, Rebiülevvel'de askeriyle beraber harekete geçmesi istenmiştir. Ayrıca okçu (tîrkeş bahâ) ve sekban akçelerinin de gönderildiği belirtilmiştir.

39	146	Evâil-i Şaban 1106	Mekke	Şerif Sa´d bin Şerif Zeyd (17-26 Mart 1695)	Mekke Emîri Şerif Sa´d bin Şerif Zeyd'e gönderilen nâmenin suretidir. II. Ahmed'in ölümü ve Sultan II. Mustafa'nın 22 Cumadelahir 1106'da tahta çıktığı haber verilmiştir. Bu haberi tüm Hicaz halkına duyurması ve hutbelerin okutulması istenmiştir.
40	149	Evâil-i Şaban 1106 (17-26 Mart 1695)	Mekke	Sa´d bin Şerif Zeyd	Mekke Emîr-i Şerif Sa´d bin Şerif Zeyd'e gönderilen nâmenin suretidir. Kendisine samur bir hilat gönderiliği ifade edilmiştir. Her sene gönderilen sürrenin, surre defteri gereğince ashaba ulaşmasına nezaret etmesi ve halkın ve hacıların eşkiyadan korunması ve refahları konusunda özen göstermesi istenmiştir.
41	150	Evâil-i Şaban 1106 (17-26 Mart 1695)	Mekke	Sa´d bin Şerif Zeyd	Mekke Şerîfi Sa´d bin Zeyd'e gönderilen nâmenin suretidir. II. Ahmed zamanında Hicaz'da bazı kişilerin isyana sebep olmaları nedeniyle Mekke Emir-liği'nin Abdullah bin Hâşim'e verildiği belirtilmiştir. Ancak Abdullah bin Hâşim'in bu görev için ehil olmadığının anlaşılması, emrinde bulunanlar arasında isyanların görülmesi ve ahalinin ızdırap çekmesi üzerine, kendisinin tekrar bu görev için uygun görüldüğü ifade edilmiştir. Kendisine yönelik suçlamaların iftira olduğu ve Mekke'nin

					yine kendisine tevcih edilmesi için Habeş Valisi ve Şeyhülharem olan Mehmed Paşa, Mekke kadısı, ulema vs. tarafından istekte bulunulduğu ve kendisine itimad edildiği için göreve tekrar getirildiği ve samur bir hilat gönderildiği ifade edilmiştir. Hakkındaki dedikodularda doğruluk payı olsa dahi bu tür davranışlardan sakınması, hacıların, ziyaretçilerin, misafir ve tüccarların ve özellikle Şam hacılarının emniyetinin sağlanması hususunda özen göstermesi istenmiştir. Ayrıca Acem şahı ile aralarındaki barışa uygun olarak aynı özeni Acem hacıları için de göstermesi istenmiştir.
42	153	Evâil-i Şaban 1106 (17-26 Mart 1695)	Kırım	Selim Giray Han	Kırım Hanı Selim Giray Han'a gönderilen hatt-ı hümâyûn suretidir. Bu sene gerçekleşecek sefere padişahın bizzat iştirak edeceği, Han'ın desteğinin istendiğinin daha önce bildirildiği belirtilmiştir. Öncekilerden farklı olarak bu sene daha erken harekete geçileceği, kendilerinin asker ihtiyacının malumları olduğu ifade edilmiştir. Han'a biri sade, biri kürklü olmak üzere iki adet hilat, bir kabza kılıç ve 60 bin altın gönderildiği bildirilmiştir. Vakti zamanında sefer için askeriyle birlikte harekete geçmesi, Bucak'a vardığında bildirmesi ve

					verilecek emre göre hareket etmesi istenmiştir.
43	154	Evâil-i Şaban 1106 (17-26 Mart 1695)	Kırım	Selim Giray Han	Kırım Hanı Selim Giray Han'a gönderilen nâmenin suretidir. Sefere memur olanlara iltifatta bulunulduktan sonra 74 serâser hilat ve Kalgay Sultan için bir hilat gönderildiği belirtilmiştir. Daha önce hattı hümâyûnda belirtiliği üzere sefer için Tatar askerinin gayret etmesi istenmiştir.
44	155	Evâhir-i Şaban 1106 (5-14 Nisan 1695)	Mekke	Şerif Abdullah bin Hâşim	Bir önceki Mekke Emîri Şerif Abdullah bin Hâşim'e gönderilen nâmenin suretidir. Gönderdikleri mektupların ulaştığı ve burada bildirdiği üzere; hizmetçi ve yardımcıları ile konakladığı yerde şehir halkından bazılarının kavga için kendilerini kışkırtması, buna karşılık kendisinin Haremeyn halkının korunması adına herhangi bir harekete kalkışmaması takdir edilmiştir. İsterse Mısır'da ikamet edebileceği, Osmanlı'ya gelmek isterse de ona göre Mısır valisine emir verildiği belirtilmiştir. Bu emre karşı gelmemesi ve fitne çıkarmak isteyenlere nasihatte bulunması konusunda uyarılmıştır.
45	156	Evâsıt-ı Şevval 1106 (3-12	Harizm	Bahadır Ernek Muhammed	Harizm Hanı Bahadır Ernek Muhammed Han bin Bahâdır Seyyid Enuşe Han'a gönderilen cevabî nâmenin suretidir. Babası Seyyid

		Haziran 1695)		Han	Enuşe Han'ın bu sene hacca gittiğini ve bu seferin külfetini bildirmelerinden dolayı, kendilerini ağırlanmaları üzere Hicaz'daki vâlilere ve hâkimlere emirler gönderildiği belirtilmiştir.
46	158	Evâsıt-ı Cemmâziye'l-âhir 1107 (26 Ocak- 4 Şubat 1696)	Kırım	Selim Giray Han	Kırım Hanı Selim Giray Han'a gönderilen nâmenin suretidir. Boğdan'da Nogay tâifesi ve Tatar kabilelerinden bazılarının kışlak ve çiftlikler ihdas ettiklerinin ve Boğdan'ın gayrimüslim reâyâsından bazılarının buralara yerleşerek Boğdan voyvodasına itaat etmediklerinin, vergilerini vermediklerinin duyulduğu belirtilmiştir. Selim Giray Han'dan Boğdan'ın bu durumunu düzeltmesi, kışlak ve çiftlikleri kaldırması ve reayayı tekrar Boğdan voyvodasının emri altına sokması istenmiştir.
47	159	Evâhir-i Cemâziye'l-âhir 1107 (26 Ocak- 4 Şubat 1696)	Sakız	Basine veled-i Manol ve Luka veled-i Lanpardi ve diğer Luka veled-i Petro ve Asımat veled-i Pandeli	Sakız adası reayasından Basine veled-i Manol ve Luka veled-i Lanpardi ve diğer Luka veled-i Petro ve Asımat (?) veled-i Pandeli isimli zımmîlerin arzuhâlleri üzerine gönderilen nişân-ı hümâyun suretidir. Buna göre Sakız adasının fethinden sonra vergi ve mülkleri ile ilgili taleplerinin, ibâdet özgürlüğü ve sürgündekilerin affı gibi konulardaki ricaları kabul edilmiştir.

48	160	Evâhir-i Cemâziye'l-âhir 1107 (26 Ocak- 4 Şubat 1696)	Sakız	Timur Niyazlik? ve Babasur? Kolumoto? ve Anton Araf? ve Rodin? ve Romenol Alyo?	Sakız gayrimüslimlerinden Timur Niyazlik? ve Babasur Kolumoto? ve Anton Araf? ve Rodin? ve Romenol Alyo? isimli kişilerin İstanbul'a gelerek Sultan Selim Han zamanında verilip diğer padişahlar döneminde de yenilene gelen ahidnâmelerinin Sultan II. Mustafa'nın cülûsu münasebetiyle yenilenmesini rica ettikleri ifade edilmiştir. Bu nâmede padişah, cizyelerinin evraklarına göre tahsil edilmesi karşılığında ahidnâmelerini tekrar yenilediğini ve bu nişân-ı hümâyûnu verdiğini belirtmiştir. Ahidnâmede dinî özgürlükleri ve ibadet özgürlüklerinin yanı sıra, iç ve dış gümrüğe dair ve deniz ticaretine dair düzenlemeler, evlenme ve miras gibi adadaki çeşitli davalara dair hukukî düzenlemeler, mülk sahip-lerine dair bazı düzenlemeler ve vergi düzenlemeleri gibi çok çeşitli konular yer almaktadır.
49	163	1107	Mekke	Şerif Sa'd bin Zeyd	Mekke Şerifi Şerif Sa'd bin Zeyd'e gönderilen nâmenin suretidir. 1107 yılına ait Haremeyn vakıf gelirlerinin surre alayı ile gönderil-diği bildirilmiştir. Gereğince surrenin dağıtımını yapması, hacıların, Hare-meyn halkının korunması istenmiştir.

50	165	Evâsıt-ı Receb 1107 (24 Şubat- 5 Mart 1696)	Mekke	Şerif Sa'd bin Zeyd	Mekke Emîri Şerif Sa'd bin Zeyd'e gönderilen nâmenin suretidir. Geçen sene surre emini ile gönderdikleri nâmenin taraflarına ulaştığı bildirilmiştir. Görevini başarıyla sürdürdüğü için takdir edilmiş ve kendisine bir hilat gönderildiği belirtilmiştir. Hacıların, ziyaretçilerin, misafirlerin ve tüccarların emniyeti hususunda özen göstermesi, Acem şahı ile aralarındaki barışa uygun olarak Acem hacılarına zarar gelmemesi, emniyetlerinin sağlanması istenmiştir.
51	166	Evâsıt-ı Şaban 1107 (15-25 Mart 1696)	Kırım	Selim Giray Han	Kırım Hanı Selim Giray Han'a gönderilen nâmenin suretidir. Bu sene padişahın da iştirak edeceği sefer için harekete geçileceği haber verilmiş ve Kırım Hanı'ndan yardım istenmiştir. Kalgay Sultan için ve Tatar a'yanı için hilat gönderildiği ifade edilmiştir.
52	167	-----	Fas	Şerif el-Hüseynî	Fas Hâkimi Şerif el-Hüseynî'ye gönderilen cevâbî nâmenin suretidir. Cülûsu tebriklerinden bahsedildikten sonra Cezâyir-i garb halkının aykırılıkları bildirmiş olduğundan bu durumu bertaraf edeceğinin düşünüldüğü ifade edilmiştir. Osmanlı'ya sefer için hayır dualarında bulunmaları istenmiştir.

53	169	Evâil-i Ramazan 1107 (4-13 Nisan 1696)	Harizm	Bahadır Han	Harizm Hanı Bahadır Han bin Ebu'l-Megazi Mehemmed Enûşe Han'a gönderilen cevabî nâme suretidir. Hac vazifelerini gerçekleş-tirdiklerini ve bu sırada Harizm'den gelen haberler neticesinde dönmek istediklerinin duyulduğu bildiril-miştir. Padişahın seferi dolayısıyla vardıklarında tüm ulema ve eşrafın dua etmeleri istenmiştir.
54	170	Evâhir-i Ramazan 1107 (23 Nisan- 3 Mayıs 1696)	Kırım	Selim Giray Han	Kırım Hanı Selim Giray Han'a gönderilen nâmenin suretidir. Bu sene de bir sefere girişileceği bildirilmiş ve kendisinden iştirak etmesi istenmiştir. Ancak Kırım'dan Azak'taki Rus tehdidi haberlerinin ulaştığı belirtilmiştir. Ancak ordu harekete geçtikten sonra haberin ulaşmasının beklenmedik bir durum olduğu ifade edilmiştir. O bölgede kalmamalarının bundan sonra kabul edilebilir olmadığı belirtilmiştir. Kırım askeriyle birlikte Kalgay Sultan ve Nureddin Sultan'dan birinin Özi, birinin Azak'a tayin edilmesi, Bucak'dan da bir mikdar asker toplanması ve Tatar asker-leriyle sefere icâbet etmesi isten-miştir.
55	172	Evâhir-i Zilkade 1107 (21 Haziran- 1 Temmuz	Kırım	Selim Giray Han	Kırım Hanı Selim Giray Han'a gönderilen nâmenin suretidir. Azak'a piyâde ya da süvâri henüz hiçbir askerin ulaşmadığı hakkında

		1696)			gönderdikleri mektupların ulaştığı, aslında yeterince piyade ve süvari gönderildiği ancak bunların şartlar nedeniyle bölgeye vaktinde ulaşamadıkları belirtilmiştir. Ancak herhalde şimdiye kadar ulaşmış olduklarının, öyle olmasa bile Kırım'dan süvârilerin gönderilmiş olduğunun düşünüldüğü ifade edilmiştir. Bu önemli serhaddin korunmasında Han'dan yardımı istenmiştir. Bucak'dan ihrac edilmesi emredilen askere komutan olmak üzere Şehbaz Giray Sultan veya Kaplan Giray Sultan'ın bir miktar kapıkulu ve sekban ile gitmesi istenmiştir. Artık soru ve cevap için kaybedilecek zamanın olmadığı belirtilmiştir.
56	173	Evâhir-i Zilkade 1107 (21 Haziran-1 Temmuz 1696)	Kırım	Selim Giray Han	Kırım Hanı Selim Giray Han'a gönderilen cevâbî nâmenin suretidir. Azak'tan gönderilen haberlerin alındığı, Azak'a saldıran düşmanın Çerkes Kirman'a girip, fırkateleri vs. ile gelip Azak'ın deniz yolunu kapatmak istedikleri belirtilmiştir. Kaleye Kefe'den giden askerin tamamının henüz ulaşmadığı, Azak'a memur olan askerlerin Han'ın imdadlarına yetişmesini istedikleri belirtilmiştir. Azak gibi önemli bir serhaddin korunmasında kendisine itimadın tam olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca hala Özi muhafazasında olan

					vezir Ali Paşa'nın Azak'a komutan olduğu, yerine de Rumili beylerbeyiliği payesiyle Menteşe Sancağı'na mutasarrıf Ahmed Paşa'nın tayin edildiği haber verilmiştir. Bundan sonra lüzumuna göre Azak'a bizzat gitmesi ya da yeterince asker tayin etmesi istenmiştir. Soru ya da herhangi bir çekince, tereddüt istenmediği de belirtilmiştir.
57	175	Evâil-i Zilhicce 1107 (2-11 Temmuz 1696)	Kırım	Selim Giray Han	Kırım Hanı Selim Giray Han'a gönderilen hatt-ı hümâyûn suretidir. Nâme-i hümâyûn ile bu sene o tarafta kalmalarına izin verilmiş olup, Azak kalesinin kurtarılması istendiği ancak kalenin hala işgal altında olduğunun bildirildiği belirtilmiştir. Bundan sonra bu durumu bertaraf etmesi ve Azak tarafına bizzat kendisinin gitmesi emredilmiştir. Hatt-ı hümâyûn ulaştığında Kalgay Sultan'ı Özi muhafazasına, bir sultanı da Bucak askeriyle Osmanlı tarafına göndermesi istenmiştir.
58	176	Evâil Zilhicce 1107 (2-11 Temmuz 1696)	Kırım	Selim Giray Han	Kırım Hanı Selim Giray Han'a gönderilen nâme suretidir. Daha önce Azak'ın imdadı için görevlendirilen Nureddin Sultan'a Nogay ve Çerkes askerinin yardım etmediklerini bildirmesi üzerine Şehbaz Giray Sultan'ı Bucak askeriyle Osmanlı'ya, Kalgay Sul-

					tan'ı Kırım askeriyle Kırım ve Özi muhafazasına bizzat kendisinin de Azak'ın imdadı ile görevlendirildiği hatırlatılmıştır. Kendisinden ise Kalgay Sultan'ın Nureddin Sultan'ın imdadına gönderildiği, Şehbaz Giray'ın da Seddülislâm'a gönderildiği haberi alınmıştır. Artık bir an önce uygun gördüğü üzere görevlendirmeleri yapıp Azak'ın imdadına yetişmesi istenmiştir.
59	176	28 Safer 1108 (26 Eylül 1696)	Kırım	Selim Giray Han	Kırım Hanı Selim Giray Han'a gönderilen nâme suretidir. Kendisinden gelen mektupta Azak tarafına gönderilen donanmanın bu sene Kerş Boğazı'nda kışlayacağı, Taman ve Tümrek ve civarında gereken yerlerin muhafazasında olacakları bildirildiği ifade edilmiştir. Azak'a komutan olan Ali Paşa ve donanmanın yanı sıra, sabık sekbanbaşı Muslı ile 1000 yeniçeri, sabık Zağarcıbaşı Ahmed ile 1200 nefer yeniçeri, Erzurum ve Trabzon sancağından sabık Turnacıbaşı Mehmed ile 800 yeniçeri, Canik sancağından ordunun kışlayacağı Kerş Boğazı'na gönderildikleri belirtilmiştir. Bundan sonra gereken boğazlara konulması için donanımlı şekilde birkaç kıta kalyon ile pey der-pey gönderildiği bildirilmiştir. Gelenleri himaye etmesi ve

					lüzumuna göre istihdamlarını sağlaması istenmiştir.
60	178	Evâhir-i Zilhicce 1108 (10-19 Temmuz 1697)	Kırım	Selim Giray Han	Kırım Hanı Selim Giray Han'a gönderilen hatt-ı hümâyûn suretidir. Azak'ın durumunun verdiği üzüntüden bahsedilmiş, tüm çabalara rağmen muvaffak olunamadığı ifade edilmiştir. Bundan sonra kurtarılması için çalışılması gerektiği, evvel baharda Kırım, Nogay ve Çerkes askerinin harekete geçmesi istenmiştir.
61	180	Evahir-i Zilhicce 1108 (10-19 Temmuz 1697)	Dağıstan ve Kumuk	Şamhal	Dağıstan ve Kumuk Hâkimi Şamhal'e sadrazam tarafından gönderilen nâme-i hümâyûn suretidir. Nemçe keferesinin epeydir Leh ve Venedik'i kışkırtarak denizden ve karadan her birisinin Osmanlı'ya bölge bölge saldırdığı, Osmanlı'nın gücünün onlara nispetle az olduğu, II. Mustafa'nın cülûsu ile Avusturya üzerine sefere çıkılarak, düşmanın sığınağı Lipova, Şebeş, Lugoş ve bunlar gibi daha nice kalenin harap edilerek Avusturya, Venedik ve Lehlere karşı zaferler elde edildiğinden bahsedilmiştir. Ancak Avusturya Çarı'nın Rus Kralı'nı Osmanlı'ya karşı harekete geçirtmeyi başardığı ve Osmanlı, Avusturya ile savaşırken Rusların da Azak kalesini kuşattıkları bildirilmiştir. Kendilerinden Kırım Hanı

					Selim Giray Han'a Azak'ı müdafaasında yardım etmek üzere emrine asker göndermeleri istenmiştir.
62	183	Evâsıt-ı Cemâziye'l-âhir 1108 (4-14 Ocak 1697)	Mekke	Şerif Sa'd bin Zeyd	Mekke-i Mükerreme Şerîfi Sa'd bin Zeyd'e gönderilen cevabî nâme-i hümâyûn suretidir. Görevini başarıyla sürdürdüğü için takdir edilmiş, kendisine hilat gönderildiği bildirilmiştir. Haremeyn halkı ve hacıların, özellikle de Acem hacılarının emniyeti, tüccarların emniyeti konusunda ihtimam göstermesi istenmiştir.
63	184	----	İran	Acem şahı	Acem Şahı tarafından Şâmlı Ebû el-Ma'sûm Han ile gelen nâmenin suretidir. Şamlı'nın elçi olarak seçildiği; ancak elçilik merasiminden ve sözlü konuşmalardan mütercimin sorumlu olduğu belirtilmiştir. Kendisinin ise acilen izin alıp geri dönmesi istenmiştir. Ayrıca mektupta, dostluk ve samimiyetin devamının temennisi ifade edilmiştir.

4. NÂME-İ HÜMÂYÛNLAR

4.1. 5 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri ve Münşeât-ı Divân-ı Hümâyûn

Münşeât-ı Divân-ı Hümâyûn'da yer alan mektupların bir sureti de Başbakanlık Osmanlı Arşivi 5 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri'nde kayıtlıdır. Bu defter toplam 695 sayfa ve yaklaşık 234 mektuptan oluşmaktadır. İlk mektubu eserimizde de olduğu gibi 2 Muharrem 1099 (8 Kasım 1687) tarihlidir, ancak bu defter mektup sayısından da anlaşılacağı üzere çok daha hacimlidir. Eserimizdeki mektuplar 1108 (1697) yılında sona ererken, defterdeki son mektup Evâhir-i Rebiülevvel 1113 (25 Ağustos 1701) tarihlidir. Sayfa olarak belirtirsek; 695 sayfalık bu defterin 238. sayfasına kadar yeralan mektuplar *Münşeât-ı Divân-ı Hümâyûn*'da yeralmaktadır. Her iki kaynak da istisnalar hariç kronolojik bir sıralama ile kaydedilmiştir. Ancak yazı stili olarak faklıdır. Nâme-i Hümâyûn Defteri rik'a yazı ile tutulmuştur.

Defterin başında "*Bismi sübhâne ve te'alî ve musalliyâ a'lî nebiyyü'l-Mustafa ve Allah u sahb-i. ecma'în hâzâ kuyûd-ı menâşir ve emr-i salât ve emr-i silletimiz cenâb-ı hazret-i sultânın el-berren ve'l-bahreyn hâdimü'l-haremeynü'ş-şerifeyn sultân Süleymân Hân bin Sultân ibn Ahmed Hân ebdu'llah saltanat lî-makarr-ı azâdu'llah fî ibbân-ı vezirü'l-a'zâm hazretleri Siyavuş Paşa ve fî vakt-i re'isü'l-küttâb Nazmi Ahmed Efendi el-vâkı' yevmü's-sânî min Muharremü'l-haram sene tis'a tis'în ve elf (1099)"* şeklinde, defterin başlangıcının II. Süleyman zamanında 1099 (1687) yılında Veziriazam Siyavuş Paşa ve Reisülküttap Nazmi Ahmed Efendi zamanı olduğunu bildiren bir başlık bulunmaktadır.

Defterde sonradan bazı işaretlemeler yapıldığı görülmektedir. Örneğin bazı özel isimlerin altı çizilmiş, sayfa kenarları ve mektuplar numaralandırılmıştır. Bazı sayfalarda ise derkenarlar bulunmaktadır. Mektup başlıklarının daha silik olması farklı bir mürekkep kullanıldığını göstermektedir.

Münşeât-ı Divân-ı Hümâyûn ve 5 numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri'ndeki farklar için ise şunlar söylenebilir:

Eserdeki 2'si Arapça olmak üzere toplam 4 mektup Nâme-i Hümâyûn Defteri'nde mevcut değildir. Bunlar Mekke Şerifi'ne (mektup 17, 37, 49), Fransa Kralı XIV. Louis'ye (mektup 9) gönderilen mektuplardır.

Nâme-i Hümâyûn Defteri'nde ise mecmuadan farklı olarak Şerif Ahmed bin Galib'e, Avusturya Kralı'na, Hind Padişahı Özbek Zeyd Han'a, Özbek Padişahı Abdülaziz'e, Avusturya Çasarı'na, Bağdad valisi Mustafa Paşa'ya, Kalgay Sultan'a, Hasan Paşa'ya gönderilen nâme-i hümâyûnlar ve Moskov Çasarı'ndan, Leh Kralı'na, Leh Vilayeti başpiskoposundan, Venedik Doju'ndan, Roma İmparatoru'ndan, Hollanda'dan gelen mektuplar bulunmaktadır. Bir başka ifadeyle, Nâme-i Hümâyûn Defteri'nin 19-35, 37-72, 74-77 ve 80-106. sayfa aralığındaki mektuplar eserde atlanmıştır.

İki defter karşılaştırıldığında her iki defterde de bazı yazım hataları görülmüştür ancak büyük ölçüde eserde bulunmayan ya da hatalı olan bazı kelime ve bilgiler bu defter sayesinde onarılabilmiştir. Bu farklılıklar ve düzeltmeler için şunları örnek verebiliriz:

Erdel Hâkimi'ne gönderilen *evâhir-i M 1099* (26 Kasım- 6 Aralık 1687) ve *gurre-i S 1099*(7 Aralık 1687) tarihli mektupların başlıkları; *evâ'il-i Ca 1104* tarihli İngiltere Kralı'na gönderilen mektubun ve *evâ'il-i B 1104* tarihli nişân-ı hümâyûnun da tarih bilgileri nâme-i hümâyûn defteri kullanılarak eklenebilmiştir.

Kırım Hanı Selim Giray Han'a *28 Safer 1108* ve *evâhir-i Ramazan 1107* tarihlerinde gönderilen mektuplar için Nâme-i Hümayûn Defteri'nde elkab kısmı "*ba'del elkâb*" diyerek atlanmıştır. İlk mektup için Nâme-i Hümâyûn Defteri'nde "*Han Hazretleri'ne Nâme-i Hümâyûndur"* başlığı kullanılırken, Münşeât-ı Divân-ı Hümâyûn'da *"Kırım Hânı Selîm Giray Hân'a Cülûs-ı Hümâyûn İçün Gönderilen Nâme-i Hümâyûndur"* başlığı kullanılmıştır.

Bunun dışında çalışmamızda *Münşeât-ı Divân-ı Hümâyûn*'un transkripsiyonunu esas tutmakla beraber, metnin içerisinde Nâme-i Hümâyûn Defteri'ne göre eksik olan herhangi bir kelime varsa, köşeli parentez içinde ilave edilmiş, bir düzeltme yapılmışsa da kelime metinde geçtiği şekliyle dipnot olarak verilmiştir. Ayrıca metinde geçen kelime ile tamamen ya da kısmen farklı olup belirtilmesi gerektiğini düşündüğümüz kelimeleri de dipnotta belirttik. Bu durumda da eserin yazarının kasıtlı olarak bu değişikliği ya da kendince bir onarım yaptığı düşünülebilir. Zira bazen nâme-i hümâyûn defterinde geçen kelime yanlış yazılmış olabiliyor ya da anlamca uygun olmayabiliyor.

4.2. Nâme-i Hümâyunlar

Osmanlı tarih terminolojisinde, padişah tarafından Müslüman ve Hristiyan hükümdarlarla Mekke Şerifi, Kırım Hanı, Erdel Kralı, Eflak ve Boğdan voyvodaları, Gürcü ve Dağıstan Hanlarına gönderilen mektuplara *Nâme-i Hümâyûn* denilmiştir[29].

Nâme-i hümâyûnlar davet, tuğra, ünvan, elkab, dua, ibtida, tahallüs, nakil, tenbih/te'kid, hatime ve tarihten oluşan belli rükûnlara göre yazılmışlardır. Bu belgeler aynı zamanda oldukça süslü ve ağır bir dil içermesinden dolayı Arapça ve Farsça'ya ve devletler arası ilişkilerde önemli bir yeri olan diplomatik dile hâkim, sır tutmayı bilen kâtipler tarafından kaleme alınırlardı.

Âbâdî büyük boy kâğıtlara, divânî yazı ile yazılan nâmeler, kimi zaman tezhiple süslenir ve muhatabına göre içine mum dökülen gümüş ya da altın kozak ile mühürlenir ve yine muhatabına göre ipekten kumaşlı keselere ya da bez torbalara konarak gönderilirdi[30]. Ayrıca üzerine yaşmak denen bir örtü örtülürdü. Gereken kesenin ve yaşmağın rengi, deseni hazinedarbaşıya; kozağın cinsi de kuyumcubaşıya bildirilir, buna uygun olarak göndermeleri istenirdi.

Nâme-i hümâyûnlara bakıldığında şekil ve muhteva bakımından farklı sınıflandırmalar yapılmıştır. Şekil itibariyle tuğra bulunanlar, imza ve mühür bulunanlar olarak ikiye; yazılış sebebi bakımından ise beşâretnâme, îlânnâme, zafernâme, fetihnâme, tehdidnâme gibi farklı isimlerle nitelendirilebilecek nâme-i hümâyûnlar vardır[31].

Osmanlı diplomasi geleneğinde gelen elçiler devletin ihtişamını görmeleri için ulûfe dağıtımı yapılacağı gün Divan'a kabul edilirler ve mektuplarını, hediyelerini sunarlardı. Bu görüşmede elçiler şifahen de bilgi aktarımında bulunurlardı. Bu konuda örneğin *Münşeât-ı Divân-ı Hümâyûn*'da yeralan Kalmuk Meliki'nin gönderdiği mektubun sonunda *" sair sözümüz elçidedir*" [32] ifadesi ve Fransa'ya gönderilen mektupta geçen "*... lisânen olan sipârişlerinizi bi'l-cümle teblîğ ve inhâ eyledikden sonra...*"[33] ifadeleri yeralmaktadır.

[29] Mehmed Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II*, İstanbul, 1983, s. 652.
[30] Mübahat Kütükoğlu, *a.g.e,* s.160-162.
[31] Mübahat Kütükoğlu, *a.g.e.,* s. 158- 159.
[32] Mektup 13.
[33] Mektup 15.

Nâmeyi veziriazam tercüme ettirir ve padişaha telhis sunardı. Mecmuada bulunan ve Fransa'ya gönderilen mektupta "…*kānûn-ı kadîm-i Osmânî ve üslûb-ı kadîm-i husrevânî üzere vüzerâ-yı izâm ve vükelâ-yı fihâmımız vesâtatıyla nâmeleriniz terceme ve huzûr-ı şâhânemize telhîs olundukda manzûr-ı nazar-ı hümâyûn ve manzûr-ı nazar-ı ayn-ı inâyet-makrûnumuz olup*..."[34] ve İngiltere'ye yollanan mektupta yer alan "…*gönderdiğiniz nâme-i meveddet-hitâmınız gelüp vâsıl olup, kā'ide-i kadîme-i Osmânî ve âyîn-i müstedîme-i husrevânî üzere terceme ve hulâsa-i mazmûnı pâye-i serîr-i sa'âdet-masîr-i husrevânemize arz olunup nazar-ı hümâyûn-ı şevket-makrûnumuz ta'alluk eyledikde*..."[35] ifadeleri ile bu süreç işaret edilmektedir.

İstanbul'a gelen ve daimî olmayan yabancı elçiler, küçük elçi iseler bazen huzura kabul edilmezlerdi. Bu konuda Fındıklılı Silahdar Mehmed Ağa 29 Nisan 1681 tarihinde İstanbul'a gelen Rusya elçisinin huzura kabul edilmediğini, çünkü küçük elçi olanların liyakat ve tahammüllü olmadıklarını, Kubbealtı'nda kafes-i hümâyûnda mektubunu teslim edip, hilat giydirildiği ve atiyelerinin verildiği bilgisini vermektedir[36]. Elçilerin ayrıca nâme-i hümâyûn olmadan da huzura kabul edilmedikleri görülmektedir. 22 Aralık 1676'da mektubunu kaybeden Özbek elçisinin huzura böylece kabul edilmek istemesine Vezir Musahib Paşa, *"Elçi namıyla gelenler nâmesiz buluşmak hilâf-ı âdeddir, nefsü'l-emirde elçi iseniz nâme getürün*" cevabını vermiştir[37].

Elçilerin hediye getirmeleri ise Osmanlı'da bir devlet geleneği idi. Hediyelerin ağırlığı gönderen ülkeye göre değişmekteydi ki bu meblağ elçinin göreceği muameleyi ve iki devlet arasındaki ilişkiyi de etkileyebiliyordu. Örneğin Fransa'nın Sakız adasına saldırısından dolayı iki ülkenin ilişkilerinin gergin olduğu bir dönemde gelen Fransa elçisi hediyelerini sunmuş, *" Bu hediyenin mikdarı nedir? Böyle büyük hatâ ve taksir mukabelesinde azametlü padişah-ı İslâm hazretlerine tertîb olunacak hedâyâ mikdarı dahi ana göre gerekdir*" cevabını almıştır[38]. Hediyelerin meblağı için bir diğer ilginç örnek, 1656 yılında İstanbul'a gelen Hind elçisinin getirdiği hediyelerin 250 kapıcı ile teslim

[34] Mektup 15.
[35] Mektup 31.
[36] Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2012, s.767.
[37] *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke, s. 656*
[38] *a.g.e.*, s. 775.

edilmesidir[39]. Tâbi idari bölgelerden gelen elçiler ise hediyelerinin yanı sıra haraçlarını da Divan'a teslim etmekteydiler.

İstanbul'dan ayrılma vakti geldiğinde ise elçi, padişahın müsaadesini rica ederdi. Giderken götürmesi için hazırlanan nâme, reis efendi tarafından getirilir ve veziriazam tarafından elçiye teslim edilirdi[40]. Elçiye nâme-i hümâyûnun verilmesinin bir onur telakki edildiği Fındıklılı Silahdar Mehmed Ağa'nın 1085'te İstanbul'a Leh kralından mektup getiren elçi için; yüzüne katiyen bakılmayıp, nâme-i hümâyûn değil sadece veziriazam tarafından bir mektup ile cevap verildiği sözlerinden anlaşılmaktadır[41].

İncelediğimiz mecmuada özellikle Kırım ve Mekke ile yapılan yazışmalarda gönderilen hediyelerden bahsedilmektedir. Gönderilen nâmenin âbâdî kâğıt üzerine yazılması ve padişaha mahsus hilatlerden bir hilat ile murassa kılıç gönderilmesi kanundu. Ayrıca *çizme-baha* veya *tirkeş baha* adı verilen 15 bin aded sikke gönderilirdi[42]. Kırım hanına hatt-ı hümâyûn, emr-i âlî, kılıç, kaftan vs. götürmek rikâb-ı hümâyûn ağalarının göreviydi[43].

Mekke şerifine de olağanüstü durumlar dışında çeşitli vesilelerle nâme-i hümâyûn gönderilirdi. Örneğin yeni tayin olduysa berat (menşur) adı verilen tayin belgesi verilirdi ve bu menşurlar ile bir de nâme-i hümâyûn gönderilirdi. Mekke emirine nâme gönderilmesini icap eden bir diğer durum ise surre alaylarının gönderilmesidir[44]. Surre gönderilmeden bir gün önce darüssade ağası tarafından davet edilen reisülküttab, hazırladığı mektubu saraya götürüp bizzat kızlar ağasına teslim eder ve kürk giyerdi[45]. Osmanlı surre emini ile biri Arapça diğeri Türkçe olmak üzere iki nâme-i hümâyûn gönderir, cevabî olarak da yine Arapça ve Türkçe iki nâme gelirdi[46]. Gönderilen bu Arapça nâmenin yazısı reyhanî hat ile yazılır, üzerine besmele konur ve altın yaldızlı tuğrası çekildikten sonra yeşil atlas keseye konup altın kozak takılırdı[47] ve yaşmak denilen bir örtü ile örtülürdü[48]. Şerif'e mektupla

[39] *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke,* s. 52.
[40] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı,* s. 309.
[41] *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke,* s.665.
[42] Mektup 38; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* III/II, Ankara 1977, s.30;
[43] Tevkii Abdurrahman Abdi Paşa, *Osmanlı Devleti'nde Teşrifat ve Törenler,* haz: Sadık Müfit Bilge, İstanbul 2011 s.29.
[44] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Mekke-i Mükerreme Emirleri,* Ankara 1984, *s*. 20-21.
[45] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, s. 247.
[46] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.,* s.49.
[47] İsmail Hakkı Uzunçarşılı,*a.g.e.,* s.50.
[48] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Mekke-i Mükerreme Emirleri, s*. 20-21.

beraber samur kürk[49] ve murassa altın hançer de gönderilirdi[50]. *Münşeât-ı Divân-ı Hümâyûn*'da da surre nedeniyle kaleme alındıkları belirtilen mektuplar yeralmaktadır[51]. Reisülküttabın hazırladığı nâme-i hümâyûn surre emini ile Mekke'ye gönderildikten sonra[52] şerifin cevabı surre emini maiyetindeki müjdecibaşı ile derhal İstanbul'a ulaştırılırdı. Müjdeciler hacı kafilelerinin sağ salim ulaşıp ulaşmadıklarını padişaha haber verirlerdi.[53]

Acem şahına gönderilecek nâmede ise içeriği kadar dış görünümüne de ayrıca önem verildiği görülmektedir. 1117 yılında gönderilen nâmenin altın kozağı elmaslarla süslenmiş, bunun için hazineden 36 bin akçe masraf yapılmıştır[54]. Mektupların hat ve tezhibi için de ayrıca masraf yapılmaktadır.

4.3. Nâme-i Hümâyûn Defterleri

Nâme-i hümâyûnlar ya da daha geniş tâbiriyle padişaha sadrazam tarafından yazılacak takrirler, yabancı devletlerle yapılan ahidnâme ve müsalehanâme suretleri, başvekillerine sadrazam tarafından gönderilen mektup müsveddeleri ve mükâleme mazbataları, protokoller, elçi, konsolos, tercüman ve yabancı tüccarlara dair tahrirat ve evrak Âmedî kaleminde yazılır ve saklanırdı[55]. Bu kalem; diplomasinin öneminin artması, dışişlerinde ayrı bir ihtisaslaşmanın gerekmesi ve gizliliğinin sağlanabilmesi adına XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren reisülküttabın maiyetinde kurulmuştur[56]. Bu tarihten önce ise bu görevler Divân-ı Hümâyûn (Beylik) Kalemi'nde yürütülmüştür[57].

İlgili kalemde hazırlanan nâme-i hümâyûnlar amirlerinin tasdikinden sonra tuğraları çekilerek muhataba gönderilmiş ve bir suretleri de defterlere kaydedilmiştir[58]. İsmail Hakkı

---

[49] Mekke şerifilerine gönderilen hil'at meselesinde Fındıklılı Silahdar Mehmed Ağa şu ilginç olayı aktarmaktadır: Şerif Muhsin bin Hüseyin'e nâme ile mutad üzere bir serâserli kürk gönderilecekken, reis vekili Nazmi Efendi nâme-i hümâyuna sade hil'at yazıp tuğra çekmişken kendisini " Bre Allah'dan bulacak şeriflere seraserli kürk gide gelmişdir, sade hil'at ile şerif ile bir alay eşraf ve urbanı ayağa kaldırıp fesad mı itmek istersin diyerek eleştirmiş ve nâme ile seraserli kürk gönderilmiştir. *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke, s.1368.*

[50] *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke,* s.453.

[51] Mektup 34,40.

[52] Mekke-i Mükerreme şerifine surreemini ile gönderilecek nâme-i hümâyûn yazdırılıp hazır edilmesi hakkında Reis Efendi'ye pusula hakkında, bk. BOA, AE.SMMD.IV, nr.7261.

[53] Mekke emirine yazılan nâmenin irsaline memur müjdecibaşıların İstanbul'a gelmeleri için lazım olan vesaitin tedariki ve müjdecibaşının hastalığı halinde nâmenin müjdecilerden biri vasıtasıyla gönderilmesi hakkında bk. BOA,C.SM, nr. 172.

[54] BOA,İE.HR, nr.1150.

[55] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı,* s.55-56.

[56] Recep Ahıshalı, *Osmanlı Devlet Teşkilatında Reisülküttâblık (XVIII. Yüzyıl),* s.136-152.

[57] Recep Ahıshalı, *a.g.e.,* s. 144.

[58] *Kırım Hanlarına Nâme-i Hümâyûn (2 Numaralı Name Defteri),* proje yöneticisi: Uğur Ünal, İstanbul 2013, s.3.

Uzunçarşılı, XVI. yüzyıldaki nâmeler mühimme defterlerine kaydedildiği için nâme defterlerinin daha sonra ihdas edildiklerinin anlaşıldığını, çünkü XVIII. yüzyıldan itibaren hükümdarlara yazılan nâme müsveddelerinin artık mühimmelerde görülmediği şeklinde bir değerlendirmede bulunmuştur[59]. 1687'den itibaren nâme-i hümâyûn defterlerine kayıtların başladığı; ancak 1693-1695 yıllarına ait hükümleri ihtiva eden 105 numaralı mühimme defterinde hâlâ nâme-i hümâyûnlara rastlanıyor olmasından anlaşılacağı üzere bu geçişin birden olmadığı görülmektedir[60].

Nâme-i hümâyûn defterlerinde yalnızca padişah tarafından gönderilen mektuplar değil, yabancı ülke ve Osmanlı'ya tâbi idarî bölgelerden gelen mektuplar, sadrazam tarafından gönderilen mektuplar, antlaşma metinleri, bazı hatt-ı hümâyûnlar, bazı nişan-ı hümâyûnlar ve beratlar da yine bu defterler içerisine kaydedilmiştir. Bu defterlerde yeralan mektuplarda ilk satırda kısa, basit bir başlık[61] ile birlikte mektup sonlarında tarihleri verilerek alt alta kayıtlar tutulmuştur. Suretleri içerdiği için tuğra ya da imza, mühür bulunmamaktadır hatta bazen mektupların elkab kısımları da atlanmıştır. Nâme-i hümâyûnların yazısı divânî olmakla birlikte defterlerde rik'a kullanılmıştır. Hatt-ı hümâyûnlar dışında bazı nâme-i hümâyûnlarda ve nişân-ı hümâyûnlarda *" buyurdum ki, dîn-i Devlet-i aliyye'me, Âsitâne-i sa'âdet'imden, dergâh-ı mu'allâma, berât-ı şerîfim virilmek bâbında, işbu nişân-ı hümâyûnumun, cennet-mekân firdevs-âşiyân amm-ı büzürgvârım merhûm u mağfûrün-leh Sultân Ahmed Hân*" gibi bizzat padişahın dilinden ifadeler yer almaktadır.

Divân-ı Hümâyûn Defterleri kataloğu içerisinde en erken 1687 en geç 1918 tarihli 18 nâme-i hümâyûn defteri bulunmaktadır. Ancak araştırmacıların tamamı ilk defterin tarihi 1111 yani 1699'dan başladığı için en erken defterin tarihini 1699 olarak vermektedirler. Oysa 5 numaralı nâme-i hümâyûn defterinde yer alan mektuplar 1099 yani 1687'den başlamaktadır. A. DVNS.NMH. d koduyla ulaşılabilen bu defterler, içerisinde en az 97, en fazla 695 sayfa olmak üzere farklı hacimlere sahiptirler. İlk dokuz defterin fihristlerinden ayrıca bir katalog oluşturulmuştur ve A.DVN.NHM.D koduyla kayıtlı olan bu defterler, 1001-1006 arası katalog numaralarına sahiptirler.

[59] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.,* s.92.

[60] Bekir Gökbunar, *105 Numaralı Mühimme Defteri (Özet Transkripsiyon),* Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1996, s. 64-65, 140.

[61] Örneğin," *Han Hazretlerine Sadr-ı Âlî Tarafından Mektûbdur"* BOA, . A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.2.

5. MECMUADA YERALAN MEKTUPLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

5.1. Cülûs-ı Hümâyûnun İ'lamı Hakkında Olanlar

İçerik olarak bakıldığında mecmuada ağırlıklı olarak, Osmanlı'da gerçekleşen taht değişikliğinin i'lamı için gönderilmiş nâme-i hümâyûn suretlerine yer verilmiştir. 12 mektup cülûsu haber vermek için gönderilmiştir ve mecmuanın içerdiği yazışmaların tarihi boyunca Osmanlı'da, 1687'de II. Süleyman'ın, 1691'de II. Ahmed'in ve 1695'te II. Mustafa'nın olmak üzere üç kez cülûs hadisesi vuku bulmuştur.

Cülûs sebebiyle gönderilen nâme-i hümâyûnlara bakıldığında padişah selefinin ölümünü, tahta geçtiği tarihi, adına hutbelerin okunduğunu ve sikkelerin basıldığını haber vermektedir. Kendisine tâbi statüdeki muhataba, mektubun yanında bir de yeni padişaha biatlerini sembolize edecek olan hilat hediye edilirdi. Fransa'ya, İngiltere'ye, Hollanda'ya ve Fas'a cülûs münasebetiyle gönderilen mektuplarda ise aralarındaki dostluğa binaen bu haberin kendilerine bildirildiği ifade edilirdi. Kırım'a yollanan mektuplarda hanın haberi kalelerde toplar attırarak duyurması, Mekke şerifinin ise Cuma hutbesinde padişahın adını okutarak bu haberi ilan etmesi özellikle istenirdi[62]. Bunun dışında Hint, Özbek, İran, Avusturya ve Rusya'ya da II. Süleyman'ın cülûsunu bildirmek üzere nâmeler gönderilmiştir[63].

Cülûsun tebliğinden sonra bu devletler de yeni padişahı tebrik etmek için elçiler gönderirlerdi[64] ve bunlar için kabul törenleri düzenlenirdi[65]. Osmanlı da cülûsu tebrik eden hükümdarlara cevabî mektuplar gönderirdi. Nitekim incelediğimiz mecmuada yer alan 52. nâme suretinde, Fas Hâkimi Şerif el-Hüseynî'ye, daha önce gönderdikleri cülûs tebriğinin taraflarına ulaştığı bildirilmiştir[66].

---

[62] Kırım için bk., Mektup1, 2, 22, 38; Mekke için bk., Mektup 4, 36, 39.
[63] Râşid Mehmed Efendi Çelebizâde İsmâil Âsım Efendi, *Târîh-i Râşid ve Zeyli,* I, haz. Abdülkadir Özcan vd., İstanbul 2013, s.342.
[64] Mektup 52.
[65] Abdülkadir Özcan, "Cülûs", *DİA,* VIII, 112.
[66] Mektup 52; Hammer II. Süleyman'ın cülûsunu tebrik nedeniyle gönderilen mektupları Osmanlı'ya ulaştıran kişilerin isimlerini vermektedir. Hollanda elçisi Collier vasıtasıyla, Fransa M. De Girardin vasıtasıyla, İngiltere elçilikte Lord Chando yerine gelen Truball vasıtasıyla mektuplarını iletmişlerdir. Bk. Joseph Von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, VI haz. Mümin Çevik, Erol Kılıç, Ankara 1977, s.481.

5.2. Erdel Hâkimi'ne Gönderilen Mektuplar

Erdel, Osmanlı-Habsburg ilişkilerinde nüfûz mücadelelerinin yaşandığı önemli bir bölgedir. Erdel'in kontrolünü ele geçirmek amacıyla iç işlerine müdahale etmeleri, bu iki imparatorluğu silahlı mücadeleye götüren en önemli sebeplerden biri olmuştur. Buradaki asilzadeler arasında sıkça yaşanan taht mücadelesi de bu duruma zemin hazırlamıştır. Erdel'de başa geçen kişiye bağlı olarak izlenen siyaset değişmiş, bazen de bu kişi her iki devleti de idare ederek ikili bir siyaset takip etmiştir.

Erdel, Macaristan'a tâbi olmakla birlikte Osmanlı için zamanla özerk bir idarî bölge statüsü kazanmıştır. "Transilvanya" da denilen bu bölge konumu itibariyle Osmanlı'nın Macar, Eflak, Boğdan ve Kırım ile ilişkilerinde de önemli bir yer tutmuştur.

Erdel'in hakimiyetinin Osmanlı için önemini Kırım Hanı Selim Giray'ın Haziran 1693'te (Rebiülahir/Şevval 1104) göndermiş olduğu bir mektupta geçen*" memleket-i Erdel zapt olunmadıkça memâlik-i sâ'irenin zaptı mümkin olmaduğın ...."*[67] sözleri en iyi şekilde ifade etmektedir. Aynı şekilde 1650'deki Varad Seferi sırasında sınırı iyi bilenlerin "*Erdel vilâyeti garet-zede olmayınca Eflak ve Boğdan zabt olunmaz"*[68] sözleri bölgenin kontrolünün Osmanlı için ehemmiyetini göstermektedir.

Mecmuada 1687/1688'de Erdel hâkimi ile yapılan 5 yazışma bulunmaktadır. Mektuplarda işlenen ortak konu ise Erdel topraklarındaki Avusturya işgalidir. Bu dönemde Osmanlı ve Erdel hâkimi arasındaki bağın hassas olduğu da mektuplarda sıkça vurgulanan sadakat, güven gibi ifadelerden anlaşılmaktadır. Ayrıca mektup sonlarında iyi ilişkilerin devamı temennisinde bulunulurken, bağlılıklarını sürdürmeleri ve görevlerini yerine getirmeleri istenmektedir. Hatta bir mektupta elçinin her yıl İstanbul'a gelerek itaatini sunması kâidesinin hatırlatılması bu güvensizliğin ne boyutta olduğunu göstermektedir.

Bunun dışında diğer bir husus da Erdel'in yönetiminde ve kontrolünde önemli rol oynadıkları görülen üç millet ayânıdır. Bunlar Macarlar, Sekeller ve Saksonlar (Saz) denilen Protestan ancak her biri Protestanlığın farklı mezheplerine bağlı toplumlardır. Katolik Habsburglar'a karşı Osmanlı'yı desteklemişler, vekiller göndererek Osmanlı'dan

[67] *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s. 1488.
[68] Zeynep Aycibin, *Kâtib Çelebi Fezleke I,* Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2007, s.331.

destek istemişlerdir[69]. Kral öldüğünde başa geçecek aday bu üç milletin ittifakıyla belirlenir ve Osmanlı'ya bu kişiyi tanıması için vekiller gönderilirdi[70]. Ayrıca Erdel'le ilgili siyasî bazı konularda Osmanlı ile diplomatik görüşmeler yapmaktaydılar. Mecmuada yer alan bir mevadd-nâme de Osmanlı ile bu üç milletin murahhasları arasında görüşülüp, karara bağlanmıştır[71]. 1657'de Budin Valisi Vezir Kenan Paşa'dan Erdel'de taht mücadelesine giren II. Rakoczi'yi öldürmesi istendiğinde, "*Hükûmet-i Erdel kullarına lâyık görülüp, üç millet a'yanı ittifak ile ihsan buyurulursa*"[72] bu görevi yerine getirebileceğini söylemesi de Osmanlı devlet adamları nezdinde üç millet ayânının Erdel siyaseti üzerindeki etkisini göstermektedir.

Bu mektuplarda dikkat çeken bir diğer konu da Erdel'in Osmanlı'ya yıllık olarak ödediği vergidir. Yapılan yazışmalardan Erdel'in bu dönemde vergisini ödemekte zorluk çektiği görülmektedir. Kanunî Sultan Süleyman döneminde 10 bin altın, Sultan II. Selim döneminde 15 bin altın Erdel'e vergi konulmuştur;[73] ancak Rakoczi döneminde 15 bin altın[74] bir-iki sefer verilip daha sonra bunun Bethlen Gabor zamanındaki gibi 10 bin altın olmasını istenmiştir[75]. Mecmuada yer alan mevadd-nâmede de bu konu gündeme gelmiştir. Erdel'in o dönem için 20 bin eku[76] olan vergiyi ödemekte zorlandığı, bir yıl önceki vergisini ödememesinden anlaşılmaktadır. Ayrıca Paltinoş'ta Orta Macar askerinin komutanın Osmanlı'ya karşı Erdelliyi kışkırtmaya çalıştığı bir mektubunda " ... *Falan zamandan berü Erdel harâcın ne kadar artırdılar görün bakın Erdel hâkimi ne hâle vardı. Apafi Mihâl'in söylemeye cür'eti olaydı hâlini âleme beyân iderdi* ..." sözleri de bu görüşü desteklemektedir[77]. Mevadd-nâmeden anlaşıldığı üzere, Erdel'den gelen murahhaslar Avusturya ile savaştaki hizmetlerine karşılık vergiden muaf tutulmalarını istemektedirler. Ancak savaş döneminde olduğu için Osmanlı maliyesinin de durumu iyi değildir. Bu nedenle Osmanlı mevadd-nâmede o sene için borçlarını ödemelerinin mühim olduğunu, ancak savaş bittikten sonra bu muafiyet isteklerinin kabul edilebileceğini, savaş

[69] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* III/II, s.49.
[70] Bethlen Gabor ile 21 Haziran 1614'te yapılan antlaşmaya göre: Erdel hâkimi soyundan bir kimse, tüm Erdel beyleri ve üç millet âyânı tarafından seçilecek; âyân ve reâyanın rızası dışında dışarıdan hâkim atanmayacaktır. Feridun Ahmed Bey, *Mecmua-i Münşeat,* II, İstanbul 1275, s.444
[71] Mektup 6,7,8.
[72] *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s.151.
[73] *Kâtib Çelebi Fezleke I,* s.932.
[74] *a.g.e.*, s.1592.
[75] *a.g.e.*,, s.932.
[76] Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi,*VI, s. 481.
[77] *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s.334

masraflarına binaen haraçlarını kendilerine bırakacaklarını belirtmiştir. Borçlarından sonra haraçlarının akçesinin yıllık 80 bin esedî kuruş olduğu bildirilmiştir[78]. Tökeli İmre dönemine gelindiğinde ise gönderilen mektupta Osmanlı, Erdel'in hassas durumunun da etkisiyle, Bethlen Gabor zamanında olandan daha fazla vergi talep edilmeyeceğini vadetmiştir[79].

İncelediğimiz mecmuada Erdel'e gönderilen mektuplar içerisinde ilki Erdel Hâkimi Apafi Mihal'e cülûs münasebetiyle gönderilen mektuptur. Apafi Mihal (II), Osmanlı'ya yirmi yılı aşkın süredir sadakatle hizmet eden baba Apafi Mihal'in 1684'te tahttan oğlu lehine feragat etmesiyle tahta çıkmıştır. Ancak bu dönem, Osmanlı ve Erdel için dengelerin değişmeye başladığı bir dönemdir.

1683 Viyana bozgunundan sonra Osmanlı'nın Erdel üzerindeki hâkimiyeti zayıflamaya başlamış ve Avusturya karşısında Erdel'e yeterince destekte bulunamamıştır[80]. Avusturya'nın bir yandan da Fransa ile savaşmasına rağmen Osmanlı ard arda toprak kaybetmeye başlamıştır. Bunun sonucunda Apafi Mihal Avusturya'ya yaklaşmaya başlamıştır. Osmanlı kendisine karşı oluşturulan Haçlı ittifakına karşı dört cephede birden savaşmak durumunda bırakılmış, 1686'da Budin, 1687'de Macar topraklarının önemli bir kısmı ve 1688'de de Belgrad'ı kaybetmiştir.

İmparatorun ordusu karşısında tutunamayan Apafi 1687'de, Habsburg askerlerinin ülkesinin topraklarına yerleşmesini ve Avusturya'ya yıllık haraç ödemeyi kabul eden bir antlaşma imzalamak zorunda kalmıştır[81]. Mecmuada Apafi'ye gönderilen 4 mektup dışında, Tökeli İmre'ye gönderilen bir diğer mektupta da yine Apafi Mihal'e atıf yapılmaktadır. Onun ihmali ve tedbirsizliği sebebiyle Erdel toprakların Avusturya'nın saldırılarına maruz kaldığı ve döneminde tebaasının huzurunun bozulduğu ifade edilmiştir[82].

Apafi, 1687'de yıllık 20 bin ekü olan vergi yükünün azaltılması için çalışması talimatıyla Jan Sarosi'yi Osmanlı'ya elçi olarak göndermiş ve bu kişi Erdel'den gelen üç

[78] Mektup 8.
[79] Mektup 16; 14 Haziran 1614'te Erdel ile yapılan antlaşmaya göre en fazla 15 bin altın olacaktı. Bk N. Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi,* III, çev: Nilüfer Epçeli, İstanbul 2012, s. 203.
[80] Apafi Mihal kuşatmaya taraftar değildir. Bu konuda sadrazama " *Sofraya pilav konsa evvela ortasından mı başlanır yoksa kenarından mı?"* diyerek bu kuşatmaya taraftar olmadığını belli etmiş kalenin sarp olduğunu söyleyerek sadrazamı uyarmıştır. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* III/ I, s. 447.
[81] J.W. Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, V, çev: Nilüfer Epçeli, İstanbul 2011, s.88-89.
[82] Bk. mektup 16.

murahhas ile görüşme imkânı elde etmiştir[83]. Sadrazam Siyavuş Paşa da Erdel'den gelen üç milletin murahhasları ile görüşmüş ve bir antlaşma imzalanmıştır. Bahsettiğimiz bu antlaşmanın metni, incelediğimiz münşeât mecmuasında *"Avusturya'nın Erdel topraklarından çıkarılması için hazırlanan, Erdel hâkimi ve Erdel ahalisinin mevâdd-nâme suretidir"* başlığı altında yer almaktadır[84]. Mektupta, geçen sene Orta Macar taifesinden bazı mevaddların arz olunduğu ancak uygun bulunmaması sebebiyle ertelenerek Avusturya'nın savaş ile def edilmesi için bu maddelerin kararlaştırıldığı belirtilmektedir. Buna göre;

1- Erdel hâkimi ve bütün tebaası silahlanarak Avusturya'nın def'i için çalışacaklar; Osmanlı kendilerine asker ve para yardımında bulunacak.

2- Avusturya ile savaş ber-taraf olunca, Osmanlı masraflar yerine haraçlarını her sene Erdelli'ye bırakacak, ancak ertesi yıl, âdet olduğu üzere çeşitli hediyelerini itaatinin göstergesi olarak Osmanlı'ya gönderecek.

3- Yardım için Erdel'e nitelikli asker gönderilecek, Türk paşaları Erdel hâkimi ile anlaşma konusunda uyarılacak.

4- Erdel hâkiminin sözlerine itimad edilecek, aleyhindeki sözlere bakılmayacak.

5- Osmanlı'ya sığınmak isteyenlerin gelip gitmelerine kimse engel olmayacak, kendilerine 4 akçe nafaka verilecek.

6- Erdel'e ne kadar ve nereden asker gönderileceği konusunda Erdel hâkiminin görüşüne başvurulacak.

7- Hizmetlerine karşılık talep ettikleri haraç muafiyeti talep ederler[85].

Erdel Hâkimi Apafi'ye diğeriyle aynı tarihte başka bir mektup daha gönderilmiş, kendisine durumlarını tetkik etmek üzere Sadrazam Siyavuş Paşa'nın taraflarına gönderildiği, ancak sadakatine güvenildiği belirtmiş, istedikleri maddelerin kabul edildiği bildirmiştir[86].

[83] Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi,* VI, s.481.
[84] Mektup 6.
[85] Mektup 6.
[86] Mektup 7.

Daha önce de belirtildiği gibi bu dönemde Erdel ile Osmanlı arasındaki güven bunalımı had safhaya ulaşmıştı. Zira Avusturya karşısında yeterince destek alamayan Apafi, 1687'de Habsburglar'la bir antlaşma imzalamış ve ülke topraklarını Avusturya'ya açmıştı. Antlaşma 1686 yılında yapılmış ve 1687 yılında da Erdel Avusturya tarafından işgal edilmişti[87]. Osmanlı ise Fazıl Mustafa Paşa'nın sadrazamlığa getirilmesine (Kasım 1689) kadar Erdel ile ilgilenemedi ve yalnızca Osmanlı tebaası olduklarını hatırlatıcı mektuplar gönderdi[88]. Bu durumda Erdel'in ikili siyasetinin ve vergilerin gecikmesinin sadece bunların büyük meblağlar olmasından kaynaklamadığı da ortaya çıkmaktadır.

Osmanlı yönetimi yine de ılımlı bir dil kullanmıştır. Mevadd-nâmenin maddeleri arasında yer alan "*Erdel hâkiminin sözlerine itimad edilecek, aleyhindeki sözlere bakılmayacak.*" ifadesi de bu güvenin tekrar tesis edilmeye çalışıldığının göstergesidir.

Bir diğer mektup ise yine bu mevadd-nâmeye bağlı olarak, aynı tarihte sadrazam tarafından kaleme alınan temessüktür. Burada mevadd-nâmedeki yedi madde tekrar edilmekle beraber ilkine göre bazı farklılıklar da söz konusudur.

İlk maddede öncekinden tamamen farklı olarak, Orta Macar taifesinin Osmanlı için önemli olduğu, ancak himayesinin Avusturya'nın Erdel topraklarından çıkarılmasından sonra koşulabileceği belirtilmiştir. İkinci maddenin de öncekine nazaran daha kapsamlı kaleme alındığı görülmektedir. İlk maddedeki Avustırya'nın def'i için silahlanmaları hususunda bu defa farklı olarak, " *... cân u başlarıyla çalışalar. Bu bâbda asla ve kat'a taraflarından ihmal olunmaya*" ifadeleri eklenerek Osmanlı için konunun ne kadar önemli olduğu vurgulanmıştır. Son maddede ise, daha önce yer alan muğlak ifade yerine, hizmetlerini yerine getirdikten sonra vergi muafiyeti isteklerinin kabul olunduğu belirtilmiştir[89].

Son mektup ise Tökeli İmre'ye Erdel hâkimi olduğunu haber veren mektuptur[90]. Tökeli İmre, tarih sahnesine çıktığından itibaren Osmanlı'nın Doğu Avrupa siyasetinde aktif rol alan bir isim olmuştur. Etrafında topladığı kişilerle Avusturya'ya karşı başlattığı isyan ve faaliyetleri nedeniyle Osmanlı tarafından desteklenen bu âsi prensi, 1679'da Erdel

[87] *Mufassal Osmanlı Tarihi,* IV, haz. Mustafa Cezar vd., Ankara 2011, s.2229.
[88] Aynı yer.
[89] Mektup 8.
[90] Mektup 16.

kralı Apafi Mihal Kurs askerlerinin başına geçirmiştir[91]. Osmanlı ise bölgenin kontrolünü daha iyi sağlayabilmek için onu kendi yanına çekmek istemiş ve 1682'de Budin Beylerbeyi İbrahim Paşa, Tökeli ile Fülenk'te 14 maddelik[92] bir antlaşma imzalamıştır. Tökeli'ye prenslik alametleri ve IV. Mehmed tarafından gönderilen bir berat verilmiş ve Orta Macar (Kurs) kralı ilan edilmiştir[93].

Tökeli bu tarihten itibaren Macar topraklarında akınlarda bulunmuş, Osmanlı'nın Avusturya ile savaşlarında ordusuna önemli ölçüde askerî destek sağlamıştır. Ancak 1683 Viyana kuşatmasında kendisine verilen görevi yerine getirememiş olsa da Osmanlı'ya hizmet etmeye devam etmiştir. II. Süleyman döneminde Tuna kıyıları ve Vidin muhafazasına tayin edilen Tökeli'yi 1688'de Avusturya ele geçirmek için harekete geçmiş ancak mağlup olmuştur[94].

1690'da Apafi öldüğünde tahtını Avusturya'nın desteklediği Teleki'ye vermiştir[95]. Ancak Erdel ayânı Kırım Hanı'na elçi göndererek Kurs Kralı Tökeli İmre'yi Erdel'e kral olması için aracı olmasını istemişlerdir. Selim Giray Han ise bunun bir hayal olduğunu söyleyerek teklifi reddetmiştir[96]. Yine de Erdel ayânı Osmanlı'ya bu isteklerini iletmiş ve Fazıl Mustafa Paşa, Erdel üzerinde tekrar hâkimiyet kurmak için Tökeli İmre'nin Erdel kralı olarak atanmasını uygun görmüştür. Bunun sağlanması için Tatar ve Eflak kuvvetlerinin de destek verdiği bir orduyu Erdel'e sevk etmiştir. Fazıl Mustafa Paşa bu fikri müzakere için orduyu topladığında Selim Giray *"Bu sevdadan ferâgat edin, Erdel hudûd-ı İslâmdan ba'id bir memleketdir, koruyamazsınız. Ve mâdâm kürsî-i memleket Budun kal'ası Devlet-i Aliyye kabzına girmedikçe, Erdel zapt olunmaz ve son pişmanlık fâide itmez, düşmenimiz şöyle*

---

[91] Kemal Karpat, "Erdel", *DİA*, XI, 277.
[92] J.W. Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi V,* s.65.
[93] Orta Macar tarifesini Silahdar ... " *Macar tâ'ifesi iki fırka olup, bir fırkası putperest, bir fırkası puta tapmaz ve kiliselerinde put tutmaz ve yağlıdan perhîz itmeyen millet ki, Orta Macar tâ'ifesidir, bir tarafı Nemçe sınûrı bir tarafı Tut, bir tarafı Erdel ve Uyvar ve Eğre serhadleri olup, ..."* sözleriyle tasvir etmiş ve bu mezhep farklılığından doğan sebepler nedeniyle Orta Macar halkının Nemçe (Avusturya)'ye karşı isyana giriştiği, babasından sonra Tökeli İmre'nin de bu isyanın başına geçtiği ve Osmanlı himayesine girdiklerini anlatmaktadır. Bk. *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*,s. 769; Defterdar Sarı Mehmed Paşa ise Macaristan'daki isyanı ve Tökeli İmre'yi " *Orta Macar guruhunun 'Tökeli İmre' didikleri ki 'Kurs Karlı' dimekle meşhur ol mahalde babası helak,... Mesfur Tökeli İmre giderek şöhret bulup, bazıları dahi kendüye teba'iyyet ve bir mikdar âdem başına cem olmağın, memleket-i mezbûrda karârda kendüye sıklet ve usret-i küllî nümâyân olmağın zıll-i zalîl-i Şehnşâhîde âsûde-hal olmak ümmîdiyle Eğri câniblerinde celây-ıvatan itmeğin, reşha-i kilk-i kuvvet-ikahramânî ol vechle..."* sözleriyle anlatmaktadır. Bk. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât*, haz. Abdülkadir Özcan, Ankara 1995, s. 125
[94] *Mufassal Osmanlı Tarihi,* IV, s .2221.
[95] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* III/ II, s.71.
[96] *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s. 1295.

dursun sa'ir kefere bile sakalımız sayup bize gülerler" cevabını vermiştir[97]. Sadrazam ise kararında ısrar ederek ondan askerî destek istemiş ve bu iş için Tuna muhafızı olan Silistre Beğlerbeyi Çerkes Ahmed Paşa'yı ser-asker tayin etmiştir[98]. 1690 yılında bunun üzerine Erdel Seferi gerçekleştirilmiştir. Çerkes Ahmed Paşa komutasındaki Osmanlı birliği, Tökeli liderliğinde 10 bin Macar birliği, Eflak voyvodası Kostantin liderliğinde 3 bin Eflak kuvveti ve Hanzâde Gazi Giray Sultan liderliğinde 20 binden fazla Tatar kuvvetinden oluşan ordu karşısında, 18 bin[99] askerden oluşan Avusturya ordusu direnememiştir[100]. Teleki bu muharebede öldürülmüş, ordu kumandanları Hayzer ise esir düşmüş, Çerkes Ahmed Paşa da şehit olmuştur[101]. 1691 yılında Erdel taifesi Kurs Kralı Tökeli İmre'ye tâbi olmuş ve Osmanlı, Kapucubaşısı Genç Mehmed Ağa ile kendisine bir hilat göndermiştir[102].

Tökeli İmre'ye gönderilen mektupta daha önceki Erdel Hâkimi Apafî Mihal'in kötü yönetiminden bahsedilmiş, Erdel hâkimi olarak atandığı ifade edilirken, bundan sonra yürütülecek Erdel siyaseti hakkında da açıklamada bulunulmuştur. Erdel halkı Osmanlı'ya sadık her kimi isterse onun Erdel hâkimi olacağı belirtilmiştir. Osmanlı'ya bağlı kalmalarının altı çizilmiş ve bir müddet isyana kalkıştılar diye cezalandırılmayacaklarının güvencesi verilmiştir. İtaat ettikleri için herhangi bir zarar görmeyecekleri belirtilmiş, ahidnâmeye sadık kalmaları istenmiştir[103].

Mektupta atıf yapılan diğer bir isim de Bethlen Gabor olmuştur. Bethlen Gabor; 1613'te Osmanlı'nın desteğiyle Erdel tahtına çıkmış ve Osmanlı'ya 30 yıl boyunca hizmet etmiş, Avusturya'ya karşı mücadele etmiştir. Mektupta onun halk arasında sadakat ve dürüstlüğü ile tanındığını ve kendisine itimad edildiği vurgulanmıştır.

---

[97] *a.g.e.,* s. 1296.
[98] Dönemin Mühimme Defteri'ndeki kayda ve Râşid Mehmed Efendi'ye göre; Özi Beylerbeyi Mustafa Paşa başbuğ olmuştur Bk. Muzaffer Fehmi Şakar, *1101-1102 (1690/1691) Tarihli 100 Numaralı Mühimme Defteri*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007, hk. 206, s. 107; *Târîh-i Râşid ve Zeyli*, I, s.398.
[99] Râşid Mehmed Efendi, *Târîh-i Râşid ve Zeyli,* I, s. 398.
[100] *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s. 1314.
[101] *İsâ-zâde Târîhî,* haz. Ziya Yılmazer, İstanbul 1996, s. 221.
[102] Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât*, s. 383; Râşid Mehmed Efendi, *Târîh-i Râşid ve Zeyli*, I, s. 399.
[103] Mektup 16.

5.3. Kırım Hanı'na Gönderilen Mektuplar

Kırım, Osmanlı hâkimiyetine girdiği 1475'den itibaren Osmanlı'nın kuzey siyasetinde önemli rol oynamıştır. XVII. yüzyıla gelindiğinde ise, büyük toprak kayıplarının yaşandığı bu zor dönemde Kırım, Osmanlı topraklarını Rus ve Leh akınlarından korumuş; Eflak, Boğdan ve Erdel topraklarında Avusturya'ya karşı verilen mücadelelerde aktif olarak rol almıştır.

Kırım'a gönderilen mektupların ağırlıklı konularına bakıldığında; cülûs münasebetiyle, sefere davet maksadıyla, Azak'ın müdafaası ve Nogayların itaat altına alınmaları hakkında gönderilenler olarak bir sınıflandırma yapabiliriz. İncelediğimiz münşeât mecmuasında Kırım'a gönderilen 19 nâme-i hümâyûn sureti bulunmaktadır ki bunların 14 tanesi Selim Giray Han'a gönderilmiştir.

Selim Girây Han 1671-1677, 1684-1691, 1692-1699 ve 1702-1704 tarihlerinde 4 kez Kırım Hanlığı'na getirilmiş olan, toplamda 23 yıl gibi uzun bir süre bu görevi sürdüren bir isimdir. Dönemin şartları itibariyle Osmanlı-Lehistan, Osmanlı-Rusya ve Osmanlı-Avusturya mücadelesinde aktif rol almıştır. Uzunçarşılı, onun Osmanlı'ya ne derece yarar sağladığını "*devletin kara gün dostu*" sözüyle ifade etmiştir[104].

Mecmuada Selim Giray Han'a gönderilen mektuplardan ilk ikisi II. Süleyman'ın cülûsu münasebetiyle gönderilmiş olan mektuplardır. İki mektup arasında yaklaşık bir aylık bir müddet vardır ve ikinci mektup sadrazam tarafından gönderilmiştir. Bu ikinci mektupta cülûsun i'lamı konusunun daha çok vurgulandığı görülmektedir. Kırım hanına "karındaşım" hitabı dikkat çekmektedir[105].

Selim Giray Han'ın ikinci hanlık dönemine ait yalnız bu iki mektup yer almaktadır. Ancak Silahdar Mehmed Ağa'nın verdiği bilgilerden öğrendiğimiz kadarıyla, Selim Giray Han bu hatt-ı hümâyûn kendisine ulaşınca Bucak, Nogay ve Tatar askerlerini ikinci veliahdı (nureddin sultan) Azamet Giray Sultan'ın emrinde Lehistan'a akına göndermiştir[106]. Azamet Giray, Leh kuvvetlerini bozguna uğratarak bazı yerleri ve pek çok

[104] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, III/I, s.515.
[105] Mektup 2.
[106] *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s. 1149.

ganimeti ele geçirmiş, Kamaniçe'yi başarıyla muhafaza etmiştir. Lehistan ise sulh için Selim Giray'a başvurmak zorunda kalmıştır[107].

Kırım'a gönderilen mektuplarda kalgay ve nureddin sultanlar da zikredilmektedir. Kırım yönetiminde ilk veliahd anlamına gelen kalgaylık makamı Mengli Giray, ikinci veliahd anlamına gelen nureddinlik makamı ise II. Muhammed Giray döneminde ihdas edilmiştir[108]. Kendilerine ait saray ve divanları bulunan bu veliahd sultanlar seferlere iştirak ederlerdi. Hanlara gönderilen beratlar gibi kalgaylar için de kalgaylık beratı gönderilirdi[109]. Sefere davet için gönderilen mektuplarda üst düzey Tatar askerî zümresi yanında kalgay sultan için de hilat gönderildiği ifade edilmektedir[110]. Bu dönemde Selim Giray, büyük oğlu Devlet Giray'ı kalgay, kardeşi İslam Giray'ın oğlu Şahin Giray'ı da nureddin seçmişti[111]. Ayrıca bir de yine ismi geçen, kendisinin küçük oğlu Şehbaz Giray vardır. Azak ve Özi'ye Rus saldırısı gerçekleştiğinde Selim Giray Han'a İstanbul'dan verilen bir talimatta kalgay sultan ve nureddin sultanların nasıl görevlendireceğine dair bilgi verilmektedir.

Bir diğer konu sefere davet için gönderilmiş olan mektuplardır. Bu mektuplar ile hana, padişaha mahsus hilatlerden bir hilat ile murassa kılıç gönerilmesinin yanı sıra askerlerin memnuniyeti için de hilat ve 15 bin adet sikke gönderilirdi ki buna da *çizme-baha* veya *tirkeş baha* denmektedir[112]. Bu rakam 1657'de 10 bin, 1675'te ise 12 bin duka altındır[113]. Ayrıca han defterlisi denen askere dağıtılan *sekban akçesi* adı verilen para da gönderilirdi[114]. Saadet Giray Han'a sefere davet maksadıyla gönderilmiş olan Evasıt-ı Şaban 1102 (9-19 Mayıs 1691) tarihli nâme-i hümâyûn ile birlikte tarafına gönderilen 70 hilat, 1 kabza kılıç ve 15 bin sikkeden bahsedilmiştir[115]. Bir diğer mektup Kırım Hanı Safâ Giray Han'a sefere iştirak etmesine dair gönderilen hatt-ı şerîf suretidir. Kapıcılar kethüdası Yusuf ile biri kürklü iki tane de sade 3 hilat, bir murassa kılıç, 15 bin altın gönderildiği

[107] *Mufassal Osmanlı Tarihi,* IV, s. 2214.
[108] J. V. Hammer, *Kırım Hanlığı Tarihi*, çev: Seyfi Say, İstanbul 2013, s.34,48.
[109] Örneğin Devlet Giray Sultan'a ve Fetih Giray Sultan'a gönderilen kalgaylık beratları için bk. Feridun Ahmed Bey, *Mecmua-i Münşeat,* s.266, 285.
[110] Mektup 51.
[111] H. Mustafa Eravcı,"Selim Giray", *DİA*, XXXVI, 428.
[112] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* III/ II, s.30; Mektup 38.
[113] J. V. Hammer, *Kırım Hanlığı Tarihi*, s.103,115.
[114] Mektup 38.
[115] Mektup 20.

belirtilmiştir[116]. Ve bu mektupla bağlantılı olarak gönderilen bir diğer mektupta da Safâ Giray Han'a Belgrad'a vaktinde varmak için gayret etmesi, askerine 70 seraser hilat gönderildiği belirtilmiştir[117]. Daha sonra gönderilen hediyelere bakıldığında sikke miktarının 60 bine kadar çıktığı görülmektedir[118]. Bir sonraki sefere davet mektubunda da askerî grup için gönderilen serâser hilat sayısı 74'ü bulmuştur[119].

Sefere davet ve Azak'ın savunulması konusu mecmuada ağırlık verilen konulardan biridir. Bu mektuplardan birinde Kırım Hanı Selim Giray Han'a II. Mustafa'nın cülûsu ve sefer kararı bildirilmiştir. Zira II. Mustafa, cülûsundan üç gün sonra Avusturya üzerine bizzat sefere çıkma isteğini paylaşmış ve devlet erkânının itirazlarına rağmen sefer hazırlıklarını başlatmıştır. Selim Giray Han'a bu maksatla gönderilen mektupta bu sene öncekilerden farklı olarak daha erken yola çıkılacağı bildirilmiştir[120]. Nitekim daha önce gönderilen mektupta Rebiülevvel'de (Ekim/Kasım 1695) harekete geçmesi söylenmişti[121]. Ancak Selim Giray Evâhir-i Muharrem'de (10-20 Eylül 1695) orduya dahil olmuştur[122].

Selim Giray Han orduya dahil olmadan önce bir mektup göndermiş ve Azak'ın Ruslar tarafından işgal edildiğine dair haber aldığını ve Azak'ın düşmesi durumunda İstanbul ve Anadolu'nun da tehlikeye düşeceğinin bilindiği halde gerekli yardımın yapılmadığını, Kırımlıların ise hâl böyleyken artık padişah için Macaristan'a sefere devam etmek istemediklerini ve dönmeye başladıklarını, kendisinin yine de yola devam edeceğini bilirmiştir[123]. II. Mustafa'nın bu ilk seferinde Kırım askerlerinin katkısı büyük olmuş, onların da desteğiyle Lugoş Zaferi'ni elde etmiştir.

II. Mustafa'nın ikinci Avusturya seferine Kırım Hanı davet edilmek üzere Evâsıt-ı Şaban 1107 (15-25 Mart 1696) tarihinde nâme gönderilmiş[124], Selim Giray davete icâbet için hazırlandığı sırada Kırım ileri gelenleri, "*Azak Rus tehdidi altındayken Macaristan*

[116] Silahdar ise hediyeler için farklı bilgiler vermektedir: "*Ve Han hazretlerini dahi sefere da'veti mutazammın hatt-ı şerîf alup, bir kabza murassa' kılıç ve iki mücevher top sorguç ve bir sevb nîm-tene kaplu semmûr kürk ile Kapucılar Kethudâsı Çerkes Yûsuf Ağa'yı Kırım'a gönderdi."* Bk. *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s. 1409.
[117] Mektup 25.
[118] Mektup 38.
[119] Mektup 43.
[120] Mektup 42.
[121] Mektup 38.
[122] Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât*, s. 559.
[123] Mehmet Topal, *Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa Nusretnâme,* Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2001, s. 63
[124] Mektup 51.

üzerine sefere gitmek şer'i şerife düşer mi?" diye sormuşlardır[125]. Osmanlı ise bu haberin sefer için harekete geçildikten sonra geldiğini, bu yüzden artık Kırım'da kalmak için geç olduğunu bildirmiştir. Kalgay veya nureddin sultanlardan birinin Özi'ye birinin de Azak'a tayini yapılıp, hanın ve askerlerinin sefere icâbet etmeleri gerektiği bildirilmiştir[126]. Ancak aradan 2 ay geçtikten sonra Evâhir-i Zilkade 1107'de (21 Haziran- 1 Temmuz 1696) Selim Giray'a Azak'ın imdadı için biran önce harekete geçmesi emredilmiştir[127]. Bir sonraki mektupta lüzumuna göre kendisinin de Azak tarafına gitmesi[128], daha sonra Evâil-i Zilhicce 1107 (2-11 Temmuz 1696) tarihinde gönderilen mektupta ise bu sene orada kalmalarına müsaade edildiği, kendisinin bizzat Azak'a gitmesi, kalgay sultanı Özi muhafazasına göndermesi, bir sultanı da Bucak askeriyle Osmanlı tarafına göndermesi belirtilmiştir[129].

Azak'ın müdafaası konusunda mektuplarda kullanılan dilin zamanla sertleştiği görülmektedir. Avusturya seferine hareket edilmiş olduğundan dolayı Selim Giray'ın desteği beklenmiş, Rus tehdidi çok fazla önemsenmemiştir. Ancak durumun ciddiyeti zamanla anlaşılmıştır. Ruslar ilk kez 1695'te Azak'a saldırdıklarında 96 gün süren kuşatmaları başarılı olamamış, ancak 1696 yılında ikinci kez saldırdıklarında kaleyi ele geçirmeyi başarmışlardır. İşgalin hâlâ devam etmesi Osmanlı yönetimini endişelendirmiş ve sonraki mektuplarda durumun aciliyeti özellikle vurgulanmıştır. Kalenin tahkim durumunun ise iyi olmadığı anlaşılmaktadır. Azak Beyi Mustafa Bey, kaleye 57 yıl önce fethedildiğinden bu yana herhangi bir onarım yapılmadığını, düşman topu bir yana, burçların kendi top atışlarının sarsıntısına bile dayanamayacak güçte olduğunu Rus tehdidi haber alındığında padişaha iletmişti[130].

Osmanlı, Azak'a yapılan bu Rus saldırısının Avusturya'ya karşı sürdürdüğü seferlerle ve elde ettiği başarılarla ilgili olduğunun bilincindedir. Evâhir-i Zilhicce 1108'de (10-19 Temmuz 1697)'de Dağıstan ve Kumuk Hâkimi Şamhal'e gönderdiği mektupta Avusturya'nın Rus çarını Osmanlı'ya karşı harekete geçirtmeyi başardığı ve Osmanlı Avusturya ile savaşırken Rusların da Azak kalesini kuşattıklarını bildirilmiştir[131].

---

[125] *Nusretnâme,* s.147.
[126] Mektup 54.
[127] *Nusretnâme,* s.148; Mektup 55.
[128] Mektup 56.
[129] Mektup 57.
[130] *Nusretnâme,* s.120.
[131] Mektup 61.

Rus kuşatmasının tüm şiddetiyle devam ettiği bu süreçte Azak ve Özi'nin korunması ve Avusturya seferine katılımları konusunda Kırım Hanı ile mektuplaşmalar da yoğun bir şekilde devam etmiştir. Evâil Zilhicce 1107'de (2-11 Temmuz 1696) gönderilen bir diğer mektupta daha önce Azak'ın imdadı için görevlendirilen nureddin sultana Nogay ve Çerkes askerinin yardım etmediklerini bildirmesi üzerine Şehbaz Giray Sultan'ı Bucak askeriyle Osmanlı'ya, kalgay sultanı Kırım askeriyle Kırım ve Özi muhafazasına bizzat kendisinin de Azak'ın imdadı ile görevlendirildiği hatırlatılmıştır. Kendisinden ise kalgay sultanın nureddin sultanın imdadına gönderildiği, Şehbaz Giray'ın da Seddülislâm'a gönderildiği haberi alınmıştır. Artık bir an önce uygun gördüğü üzere görevlendirmeleri yapıp Azak'ın imdadına yetişmesi istenmiştir[132].

Muharrem 1108'de (Temmuz/Ağustos 1696) Azak tarafından Rusların gece gündüz kaleyi top ateşine tuttuğu, Azak müdafilerinin sayısının ise çok az olduğu bildirilmiştir[133]. Buna karşın 28 Safer 1108'de (26 Eylül 1696) gönderilen mektupta Azak tarafına gönderilen donanmanın bu sene Kerş Boğazı'nda kışlayacağı, Taman ve Tümrek ve civarında gereken yerlerin muhafazasında olacakları bildirildiği ifade edilmiştir. Azak'a komutan olan Ali Paşa ve donanmanın yanı sıra, sabık sekban başı Muslı ile 1000 yeniçeri, sabık Zağarcıbaşı Ahmed ile 1200 nefer yeniçeri, Erzurum ve Trabzon sancağından sabık Turnacıbaşı Mehmed ile 800 yeniçeri, Canik sancağından ordunun kışlayacağı Kerş Boğazı'na gönderildikleri belirtilmiştir. Bundan sonra gerekenin boğazlara konulması için donanımlı şekilde birkaç kıta kalyon ile pey der-pey gönderildiği bildirilmiştir. Handan gelenleri himaye etmesi ve lüzumuna göre istihdamlarını sağlaması istenmiştir[134].

Mecmuada Kırım'a Azak ile ilgili gönderilen mektuplar burada son bulmakla beraber, Azak gailesi daha da şiddetlenerek devam etmiştir. Kale işgal edilmiş ve Azak seferine girişilmiştir. Ruslar ise ele geçirdikleri kalenin savunması için tedbirler almayı ihmal etmemişlerdir. Kaleyi tahkim ettirmiş, 8 bin kişilik muhafız kuvvetini kaleye yerleştirmiş ve donanmalarına önem vererek Don Nehri'nde daimî şekilde donanma bulundurmuşlardır[135]. Evâhir-i Zilhicce 1108 (10-19 Temmuz 1697) tarihine gelindiğinde işgalin tüm çabalara rağmen devam ediyor olmasından duyulan üzüntü şu şekilde ifade

[132] Mektup 58.
[133] *Nusretnâme,* s.164.
[134] Mektup 59.
[135] *Mufassal Osmanlı Tarihi,* IV, s. 2267.

edilmiştir: "*Bâ-husûs Azak gā'ilesi bir dâ'-i udâl olmuşdur ki kābil-i ta'bîr değildir. Hakk celle vü alâ karîben fethi ile mahbûr eyleye…. Azak gibi bir sedd-i İslâm göz göre eydî-i küffâra giriftâr oldı…*"[136].

Kırım'a gönderilen mektuplarda ağırlık verilen bir diğer konu da Nogaylar'ın yerleşiklere taarruzudur. Göçebe Nogay topluluklarının iskânı ve onları kontrol altında tutmak Kırım Hanlığı için en önemli meselelerden biriydi[137]. Kırım Tatarları ile birleşerek Osmanlı'ya askerî destek sağlamalarının yanında, hanların bu askerî gücü taht mücadelelerinde de kullandıkları görülmektedir[138]. Önemli bir askerî güç oluşturan bu Nogay kabileleri ile Han'ın ilişkilerini iyi tutması gerekmekteydi[139]. Zira Han'a tâbiyetleri gevşek olan bu Nogay kabileleri zamanla taht adaylarının yanı sıra Ruslarla ve Kazaklarla da birleşerek Kırım Hanlığı için bir tehdit unsuru oluşturmuşlardır[140]. Göçebe olarak Kıpçak bozkırında yaşayan Nogaylar'ın yanısıra Bucak, Akkirman dolaylarında yerleşenler de vardı ve bu steplerde yaşayan göçebeler de önemli miktarda hububat ziraatiyle uğraşıyorlardı[141].

Gönderilen mektupta Tatar askeri ve bilhassa Nogaylar savaşlardaki katkılarından ötürü övülmüşlerdir[142]. Bu sebeple vergi muafiyeti sağlandığından bahsedilmiş, Nogayların Bucaklılara taarruzunun duyulduğu belirtilmiş ve hanın bu sorunu çözmesi istenmiştir. Bir diğerinde Nogay ve Tatar kabilelerinden bazılarının Boğdan'da kışlak ve çiftlikler ihdas edip, Boğdan gayrimüslim reâyasının buralara yerleşerek Boğdan voyvodasına itaat etmemeleri nedeniyle gönderilmiştir[143]. Yine handan bu sorunu çözmesi istenmiştir. Sefer sırasında Nogaylardan askerî yardım sağlaması da hana düşen görevler arasındaydı. Ancak itaatsizliklerinin de söz konusu olduğu görülmektedir. Kırım Hanı bir mektupta, Nogay taifesinin Azak'ın müdafaası için yardımda bulunmadığından bahsetmiştir[144]. Nitekim

[136] Mektup 60.
[137] Ömer Bıyık, *Osmanlı Yönetimi'nde Kırım (1600-1774*), Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir 2007 s.78.
[138] Örneğin Sahib Giray isyan eden I. İslam Giray'ı Kıpçak bozkırındaki Nogayların beyi Baki Bey'in desteğiyle bertaraf etmiştir. Bk. Halil İnalcık, "Kırım", DİA, XXV, 455; III. Muhammed Giray, Şahin Giray, Canbeg Giray ve Devlet Giray arasında yaşanan taht mücadelesinde Osmanlı'ya karşı Tatar ve Nogaylar harekete geçmiş, Osmanlı'yı mağlup etmişlerdir. J. V. Hammer, *Kırım Hanlığı Tarihi,* s. 81.
[139] Akdes Nimet Kurat , *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz'in Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri,* Ankara 1972, s. 243.
[140] Halil İnalcık, "Kırım", *DİA,* XXV, 455.
[141] Aynı yer; Mektup 23.
[142] Mektup 23.
[143] Mektup 46.
[144] Mektup 59.

Ruslar Nogaylara Azak'ın işgalinde yardım etmeleri için cazip teklifler sunmuşlar, Nogaylar ise Azak'a önce kim sahip olursa onun yanında olmaya karar vermişlerdir[145].

5.4. Mekke Şerifi'ne Gönderilen Mektuplar

Tüm İslâm âlemi için mukaddes kabul edilen bu topraklara Osmanlı toplumu ayrı bir sevgi ve saygı duymuş, Osmanlı padişahları da İslâmiyet'in doğduğu bu toprakların yönetimine ayrı bir ihtimam göstermişlerdir. Bunun en iyi göstergelerinden biri de daha Osmanlı yönetimine tâbi olmadan çok önce, Mekke ve Medine'ye surre gönderilmeye başlanmış olmasıdır[146].

İncelediğimiz mecmuada Mekke şerifine gönderilmiş 15 mektup bulunmakta ve bunların 8 tanesi Şerif Sad bin Zeyd'e, 3 tanesi Şerif Muhsin bin Hüseyin'e, 3 tanesi Şerif Abdullah bin Haşim'e, biri Şerif Ahmed ibn Zeyd'e gönderilmiştir. Ayrıca bunların 4 tanesi de Arapça'dır. İçerik olarak bakıldığında cülûs münasebetiyle gönderilen, atama ve azl bildiren, surre gönderilmesi dolayısıyla kaleme alınan, hilat ile beraber gönderilen ya da uyarı maiyeti bulunan mektuplardır.

Münşeât-ı Divân-ı Hümâyûn'da şerifler arasında en fazla muhattap alınan kişi Şerif Sa'd bin Zeyd'dir. Kendisi 1077(1666)-1082, 1103-1105 ve 1106-1130 seneleri arasında 3 kez Mekke emirliğinde bulunmuştur. İkinci görev döneminin sonuna doğru, 1105'e (1693/1694) gelindiğinde ise Sa'd bin Zeyd'in isyan halinde olduğunu görüyoruz. Mısır valisinin uyarısına rağmen Mekke'den çıkarak Benî Harb urbanını cezalandırmaya gitmiş, 400'den fazlasını katletmişti[147]. Bu durum ve Haremeyn halkının refahının bozulduğu yolunda haberler gelince Şam valisi Vezir Çelebi İsmail Paşa'nın serasker olarak ve Mısır Valisi Ali Paşa ve Habeş valisi Mehmed Paşa Sa'd'ı yakalamaları ve İstanbul'a göndermeleri için görevlendirildiler[148]. Mekke'ye geldiklerinde şerifin gerçekten küstah hareketlerine şahid olmuşlardır. Ahaliye sorduklarında; Mekke-i mükerreme müftüsü, üleması, sühela ve eşrafın Sa'd'ın hıyanet üzere olduğuna, onun yerine Abdullah bin Haşim'in layık olduğuna şehadet etmeleri üzerine kendisi şerif nasb edilip nâme ona

[145] Mehmet Alpargu, *Nogaylar*, İstanbul 2007, s.114.
[146] İlk surre gönderen padişah hakkında kesinlik yoktur. Bir rivayete göre Yıldırım Bayezid diğer bir rivayete göre ise Mehmed Çelebi zamanında ilk surre gönderilmiştir. Şit Tufan Buzpınar, "Surre", *DİA*, XVII, 567.
[147] *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s.1570.
[148] *a.g.e.*, s.1571.

verilmiş ve Sa'd ile ceng edilmiş, Sa'd ise oğlu Said ile dağlara firar etmiştir[149]. Abdullah bin Haşim'in şerif olarak nasb olduğuna dair mektup mecmuamızda olamamasına rağmen, dönemin mühimme defterinde 1105'te Sa'd'ın azl edildiğine dair kayıt mevuttur; 1106'ya gelindiğinde ise Abdullah bin Haşim Mekke şerifidir.[150] Evâil-i Receb 1106 (15-24 Şubat 1695) tarihli mektupta Abdullah bin Haşim'e, Sa'd bin Zeyd'in kötü tavırlarından dolayı azledildiğinden, tekrar ortaya çıkıp oğlu Said[151] ile isyan teşebbüsünde bulunabilme ihtimalinden, bu durumda alınacak tedbirlerden ve II. Mustafa'nın cülûsundan bahsedilmektedir[152].

Tahta yeni geçen II. Mustafa'ya, Yemen'e kaçan Sa'd bin Zeyd'in etrafına topladığı adamlarla Mekke'yi bastığı haber verilmiştir. Padişah, haberi ulaştıran Mısır Valisi Ali Paşa'ya ve ayânlarına gönderdiği bir hükümle; sorunun kendisinin saltanatından önce başladığını ve konuya tamamen vâkıf olmadığını belirterek Şerif Sa'd hakkında bazı sorular sormuştur. Bu gâilenin uzun zamandır halledilememesi ve bu boyuta gelmesinden dolayı dili giderek sertleşmiş ve Mısır valisine "başın sana lazımsa" diyerek bu meseleyi derhal halletmesi emredilmiştir. Aynı zamanda Avusturya üzerine bizzat çıkacağı seferden de bahsedilerek sorunun biran önce çözülmesinin de elzem olduğu belirtilmiştir[153]. Konuyla ilgili bir hüküm de Şam Valisi İsmail Paşa'ya gönderilmiş ve daha önce Sa'd'ı yakalayıp göndermekle görevlendirilmiş iken ihmali olduğu belirtilmiştir. O da aynı şekilde tehdit edilip Mısır valisi ile haberleşmesi ve bir an önce harekete geçmesi istenmiştir[154]. (Evâsıt-ı C 1106/26 Ocak-5 Şubat 1695) Ancak aradan bir ay bile geçmeden kendisine gönderilen diğer hükümde ahalinin Şerif Abdullah'dan ziyade Sa'd'a meyl ettiği, bu yüzden emarete Sa'd'ın nasb olunmasının münasip olduğu kaydedilmektedir. Habeş ve Cidde valisi olan Mehmed Paşa ile ki bir başka hükümde bu durumdan dolayı azarlanan ve tehdit edilen diğer kişi de odur, haberleşip Sa'd'a gitmesi, artık hiçbir soru sorulmaması, kendisinin ve ahalinin münasip gördüğünün padişah için de uygun olduğu belirtilmiştir[155]. (Evâil-i B

[149] *a.g.e.,,* s.1572.
[150] Sa'd bin Zeyd'in azl edildiğine dair bk. Bekir Gökbunar, *105 Numaralı Mühimme Defteri (Özet Transkripsiyon),* Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1996, hk. 2, s.63; Abdullah bin Haşim'in 1106 tarihinde tayin edildiğine dair bk. *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke,* s.1569-1573.
[151] 1099 (1687/1688) senesinde Şerif Ahmed'in ölümü üzerine şerifliğe getirilmiş ancak 2 ya sonra Mekke ahalisi kabul etmedikleri yönünde matlupları nedeniyle azl edilmiştir. Bk. *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke,* s.1173.
[152] Mektup 36.
[153] Bekir Gökbunar, *a.g.e.,* s.370-373.
[154] Bekir Gökbunar, *a.g.e.,* s.373-375.
[155] Bekir Gökbunar, *a.g.e.,* s.376-377.

1106/15-24 Şubat 1695) Râşid Mehmed Efendi ise Sa'd'ın padişaha mektup yazarak af dilediği bilgisini vermektedir[156]. Anlaşılan o ki; olayın uzun süreden beri halledilememesi, Osmanlı'nın Avusturya Seferi ile meşguliyeti, bölgenin huzurunun devlet için mühim olması ve Mekke ahalisinin de Şerif Sa'd'ı istemesi gibi nedenlerden dolayı Sa'd affedilerek tekrar şerif ilan edilmiştir. Kendisine beratı kapıcıbaşı Hasan Ağa ile gönderilmiştir[157].

Şerifliğe tekrar getirilen Sad bin Zeyd'e II. Mustafa'nın cülûsu tekrar haber verilmiş ve duyurması istenmiştir. Aynı tarihli, Şaban 1106 (17-26 Mart 1695)'da gönderilen bir diğer mektupta ise Sa'd'a, Abdullah bin Haşim'in ehil olmadığının anlaşılması üzerine kendisinin tekrar göreve getirildiği ifade edilmiştir. Ancak kendisi hakkındaki dedikodularda haklılık payı olsa dahi bu tür davranışlardan sakınması konusunda uyarmayı da ihmal etmemişlerdir[158]. Görevden alınan Abdullah bin Haşim'e ise isterse Mısır'da ikamet edebileceği isterse de İstanbul'a gelebileceği konusunda Mısır valisine emir verildiği bildirilmiş ve fitne çıkarmak isteyenlere nasihatte bulunması konusunda uyarılmıştır[159].

Mekke emirine gönderilen mektupların çoğunda konu her ne olursa olsun; Haremeyn halkının, hacıların ve tüccarların refah ve emniyetinin sağlanması gibi görevlerinden bahsedildiği görülmektedir. Bu konuda ya başarılarından dolayı takdir edilerek hilat ihsanında bulunulmakta ya da görevlerini ihmalden dolayı uyarılmaktadırlar[160]. 1694-1697 yılları arasında gönderilen mektuplara bakıldığında özellikle de İran hacılarının emniyetine dikkat etmeleri istendiği görülmektedir[161]. Bu durumun daha önce de Osmanlı için sorun teşkil ettiği ve konuya önem verildiği, 1686

[156] Râşid Mehmed Efendi, *Târîh-i Râşid ve Zeyli,* I, s.488.
[157] Râşid Mehmed Efendi, *a.g.e.,* s.488; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiat,* s.527-528.
[158] Bk. mektup 41.
[159] Mektup 44.
[160] Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa 1082 tarihinde Şerif Sa'd üzerine Yemen'e bir ordu gönderildiğinden, zira hacıların ahvallerinin devlet için mühim olduğundan ancak gelen müjdecilerden Şerif'in uygun olmayan davranışlarda bulunduğu, Zeydiyye taifesinin Mekke'de tecavüzlerde bulunduğu ve hac yolunun urban eşkıyasının yol kesiciliğine maruz kaldığı yönünde haberler geldiğini belirtmiştir. Bk. *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke,* s.586.
[161] Mektup 50,41,63; Defterdar Sarı Mehmed Paşa'nın verdiği bilgilere göre 1105 senesinde Acem hacılarına şerif tarafından ve Mirü'l-Hac Assaf Paşa tarafından tacizler yapıldığı için Şam Valisi İsmail Paşa'nın Assaf'ı babs ederek Acem hacılarından aldığı akçeyi geri almış, Acem müftüsünün de İstanbul'a durumu şikayet etmesiyle Assaf'ın katli için hatt-ı hümâyûn ile Kapucıbaşı Hüseyin ağanın gönderilmiştir. Bk. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât,* s.478; Bu konuda Silahdar Mehmed Ağa, Acem hacılarının şerife mir-i hacca veregeldikleri avaidden 10 katta fazla alındığını ve ayrıca Şerifin oğlunu gönderip bir o kadar da oğlunun aldığını bir yaban yol gösterip Acem hacılarından ancakbir kısmının kurtulduğu kalanlarının helak olduğunu ve mallarının yağma edildiğini, Acem'in bu konuda mahzarlarının rikâb-ı hümâyâna ulaştığını yazar. Bk. *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke,* s.1527

tarihlinde Bağdad valisine, kadısına ve mübaşirine gönderilen emirden anlaşılmaktadır. Emirde İran hacılarının Bağdad'a geldiklerinde kendilerinden kesinlikle para veya herhangi bir şey alınmaması konusunda daha önce kendileriyle birlikte Basra, Erzurum, Halep ve Şam'a da emirler gönderildiği halde bu durumun devam ettiğinin haber alındığı ve kesinlikle bu durumun engellenmesi için Bağdad'a, Hama, Humus ve Mekke Şerifi Ahmed'e nâmeler gönderildiği belirtilmiştir[162].

Bölgenin korunmasının ve suçluların cezalandırılasının da yine Mekke emirinin görevleri arasında olduğu anlaşılmaktadır. Zira gönderilen bir mektupta şerif, kendisinin ceza vermesine bazı kişilerin engel olduğunun duyulduğu için sert bir şekilde uyarılmıştır[163]. Bir diğer görevinin de gönderilen surrenin defter mucebince ahâliye ulaştırılmasına nezaret etmek olduğu yine bu mektuplardan anlaşılmaktadır[164].

Surre nedeniyle Mekke şerifine gönderilen mektuplar, yine mecmuâda ağırlıklı olarak yer almaktadır. Bu mektuplarda Mekke'yi koruma görevlerine binaen Haremeyn'deki fukaralara vakf edilen gelirlerin surre alayı ile gönderildiği belirtilmektedir. Kırmızı altınlar ve padişahın mührüyle mühürlenmiş bir şekilde hesabı içinde yazılı olan defterlerin de surre emini ve kâtibine teslim edildiği, alay oraya vardığı zaman Haremeyn imamları ve kadıları huzurunda bu gelirlerin ulema, fukara ve zayıflardan müstahaklarına israf ve cimrilikten uzak bir şekilde ulaşmasında şerifin görevli olduğu vurgulanmıştır. Eğer ki bir hak sahibi orada hazır değil ise hissesinin muhafaza edilmesi, kendisine gönderilen hilatı hakkıyla giyip, oradaki eşkıyadan Haremeyn halkının, hacıların korunmasında hiçbir kusur olmamasına özen göstermesi istenmiştir[165].

5.5. Özbek Hanı'na, Harizm Hanı'na, Kalmuk Meliki'ne ve Dağıstan-Kumuk Hâkimi'ne Gönderilen Mektuplar

Aral Gölü'nün güneyinde yer alan Harizm toprakları XV. yüzyıldan itibaren Özbek akınlarına maruz kalmış ve 1511'de Batı Sibirya Özbek hanlarından Yadigar Han'ın oğlu İlbars Han'ın bu toprakları ele geçirmesiyle Harizm ya da diğer adıyla Hive Hanlığı

[162] Mesut Demir, *1686-1687 (h.1097-1098) Tarihli Atik Şikayet Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010, s.175-176.
[163] Mektup 18.
[164] Mektup 19, 30, 36, 37 40, 49.
[165] Mektup, 19, 30, 37, 49.

(Arapşahlar) idâresi tesis edilmiştir[166]. "Yadigar Şeybanlılar" denilen bu sülale; 1740'ta Nadir Şah tarafından tahttan indirilene kadar yönetimde kalmış ve yerli Türk ahaliyi yönetime karıştırmamışlardır[167]. Harizm toprakları XVII. yüzyılda Kalmuk istilasına maruz kalmış ve ülkedeki bütün ticarî faaliyetler altüst olmuştur[168].

Osmanlı Devleti'nin Özbek Hanları ile münasebetleri ise Yavuz Sultan Selim zamanında başlamıştır[169]. Özellikle İran'a karşı müttefik kazanmak, Rus saldırılarına karşı Kırım'ın müdafaasında yardım istemek gibi sebeplerle; Özbekler de taht mücadelelerinde Osmanlı nüfuzunu kazanmak için elçiler göndermişlerdir.

İncelediğimiz dönemde Osmanlı-Özbek ilişkilerinin olumlu olduğu yazışmalardan anlaşılmaktadır. 1101'de Özbek Hanı Sübhankulu Mehmed Han'a Kırım'ın korunması için gönderilen nâmede "*dinde karındaşımız, hal-daş u yoldaşımız…*" diyerek hitab edilmiş ve gelen nâmede "*benim karındaşım.. Taraf-ı birâderlerinden kangı gün asker taleb olundukda, gönderilmedi? Ve asker benim değildir sizindir, cân u baş üstüne gayret-i İslâm muktezâsınca her ne kadar imdâd-ı asker lâzım ise ifâde buyurun…*" yazılmıştır[170].

Mecmuamızda Harizm Hanlarından Bahadır Ernek Muhammed Han ibn Bahadır Seyyid Enuşe Han'dan 2 gelen ve 2 de ona gönderilen olmak üzere mecmuada toplam 4 mektup yer almaktadır. Bu yazışmalar genel olarak hac vazifelerini yerine getirmek için Osmanlı'dan izin istemeleri ile ilgilidir[171]. Osmanlı bu konuda onlara yardımda bulunmuş, Hicaz'daki vali ve hâkimlere mihmandarlık için emir göndermiştir[172]. Bu yardımlar bundan yaklaşık yüz elli yıl sonra bile devam etmiştir[173].

Bahadır Ernek Muhammed Han'dan sadrazama gelen bir mektupta kendisi hakkında çok şey işittiklerini, hacca gitme isteğini bildiklerini belirtmiştir. Kendisinin bu şerefe nail olduğunu ancak çok değer verdiği hocasının Kâbe'yi ziyaret etmesine izin verilmeyerek rehin alındığını, kendisinden haber alamadıkları için endişeli olduklarını ifade etmiştir.

---

[166] Abdülkerim Özaydın, "Harizm",*DİA*, XVI, 219 .
[167] *Osmanlı Devleti ile Kafkasya, Türkistan ve Kırım Hanlıkları Arasındaki Münasebetlere Dair Arşiv Belgeleri*, Ankara Haziran 1992, proje yöneticisi: İsmet Binark, s.XXX.
[168] Abdülkerim Özaydın, "Harizm",*DİA*, XVI, 219.
[169] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* III/ II, s.252-253.
[170] *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s.1212.
[171] Mektup 12, 45, 53.
[172] Mektup 45.
[173] *Osmanlı Devleti ile Kafkasya, Türkistan ve Kırım Hanlıkları Arasındaki Münasebetlere Dair Arşiv Belgeleri,* "Harezim asilazadesi ile Afgan şehzadesinin zaruret halinde bulunmalarından dolayı Yemen Valisine tahsis edilen vapur ile Hacca gönderilmesine dair kapudanpaşaya gönderilen tezkire", s.121 .

Mektupta ayrıca elçileri ve mektupları gönderme konusunun ihmal edilmemesi temenni edilmiştir[174].

Bir diğer mektup gönderilen hükümdar ise Kalmuk melikidir. Kalmuklar, XV. yüzyılda güçlü bir imparatorluk kuran ve tüm Moğolları hâkimiyeti altına alan, sınırlarını Çin Seddi'nden Balkaş Gölü'nün batısına kadar genişleten göçebe Moğol kabilesidir[175]. 1618'den itibaren Kalmukların bir kısmı batıya, İdil (Volga) boylarına göç ederek 1632'de İdil Kalmukları Hanlığı'nı kurmuşlardır ve bu hanlık 1724'e kadar Kırım ve Ruslar'a karşı bağımsızlıklarını korumuşlardır[176].

Mecmuada Kalmuk Meliki Eyüge Han'a gönderilen ve ondan gelen olmak üzere toplam 2 mektup bulunmaktadır. Buna göre Eyüge Han dinleri farklı olsa bile Müslümanlar ile barışarak Osmanlı'ya itaatini sunmuştur[177]. Ve İstanbul'dan gönderilen cevabî mektuptan anlaşıldığına göre Kalmuk Meliki ile Osmanlı arasındaki irtibatı Kırım Hanı sağlamaktadır. Zira gönderilen mektupta dostluklarını Kırım Hanı Selim Giray Han'ın birkaç kez bizzat ifade ettiği kaydedilmiştir[178].

Osmanlı Kalmuk ilişkilerinin şartlı olmak kaydıyla iyileştiğini 5 Şubat 1690 tarihinde gelen Kalmuk elçisine verilen *"Kulluğunuzda sâbit-kadem olup, Tatar Han ile eyü geçünürsenüz her hâlinize himâye olunur"* sözleri göstermektedir[179]. Kalmuklara karşı duyulan bu güvensizlik yersiz değildir. 1696'da Azak'ın Rus işgali sırasında Kalmukların Ruslardan rüşvet aldığı, onların ise ne Ruslara ne de Türklere yardım etmeyerek olaylara seyirci kalacakları düşünülmektedir[180]. Kalmuk lideri Eyüge Han, Kazan Nogay Tatarlarını dinî olarak sıkıştırmak bir yana, üzerlerine hücum etmiş ve Nogaylar kalgay sultandan yardım istemişlerdir. Savaş sonunda Eyüge Han canını zor kurtarmıştır[181].

Mecmuada yer alan bir diğer mektup ise Dağıstan ve Kumuk Hâkimi Şamhal'e hitaben sadrazam tarafından gönderilen mektuptur[182]. Dağıstan'daki Müslüman bir Türk kavmi olan Kumuklar 1586'dan itibaren Rus saldırılarına maruz kalmış, buna karşın diğer

[174] Mektup 35.
[175] Mualla Uydu Yücel, "Kalmuklar", *DİA,* XXIV, 267.
[176] Aynı yer.
[177] Mektup 13.
[178] Mektup 14.
[179] *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke,* s.1213.
[180] *Nusretnâme,* s.236.
[181] *Nusretnâme,* s.272-276.
[182] Mektup 61.

Müslüman Kafkas kavimleri gibi Osmanlı'dan destek görmüşlerdir[183]. Osmanlı da Ruslara karşı mücadelesinde bu hanlığın askerî desteğini görmüştür[184]. Osmanlı'nın Kumuk üzerinde giderek güçlü bir nüfuz kurduğu hatta Kumuk Hâkimi'nin atamasının da İstanbul'dan gerçekleştiği görülmektedir[185]. Evâhir-i Zilhicce 1108'de (10-19 Temmuz 1697) gönderilen mektupta Avusturya'nın epeydir Leh ve Venedik'i kışkırtarak, denizden ve karadan her birisinin Osmanlı'ya bölge bölge saldırdığı, Osmanlı'nın gücünün onlara nispetle az olduğu, II. Mustafa'nın cülûsu ile Avusturya üzerine sefere çıkılarak, düşmanın sığınağı Lipova, Şebeş, Lugoş ve bunlar gibi daha nice kalenin harap edilerek Nemçe, Venedik ve Lehlere karşı zaferler elde edildiğinden bahsedilmiştir. Ancak Avusturya'nın Rus çarını Osmanlı'ya karşı harekete geçirtmeyi başardığı ve Osmanlı, Avusturya ile savaşırken Rusların da Azak kalesini kuşattıkları bildirilmiştir. Kendilerinden Kırım Hanı Selim Giray Han'a Azak'ı müdafaasında yardım etmek üzere emrine asker göndermeleri istenmiştir[186].

5.6. Fransa Kralı'na Gönderilen Mektuplar

Osmanlı ile Fransa arasındaki XVI. yüzyılın sonuna doğru "samimiyetini"[187] yitiren ilişkiler XVII. yüzyılda daha inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Özellikle 1665 Girit kuşatmasında Fransa'nın maddî ve askerî olarak Venedik'e verdiği açık destek Osmanlı-Fransız ilişkilerini ciddi olarak zedelemiştir[188]. Bu olayın Osmanlı'nın Fransa'ya karşı nasıl ciddi bir güven kaybı yaşamasına neden olduğunu Fazıl Ahmed Paşa'nın Fransa elçisi Nointel'e *"Siz bana mütemadiyen Fransa'nın dostluğundan bahsetmektesiniz; bununla beraber ben hep harp ettiğim yerde kralınızın askerleriyle karşılaştım*"[189] sözleri göstermektedir. 1681'de bu sefer Sakız adasını bombalamak suretiyle yaşanan kriz İstanbul'a, Fransız sefir ve Merzifonlu Kara Mustafa Paşa arasında iskemle krizi şeklinde

[183] Rıza Kurtuluş, "Kumuklar", *DİA,* XXVI, 372.
[184] Mektup 62.
[185] "Kumuk Hâkimliği'ne Hacı Han'ın tayini ve mir-i miranlık rütbesi tevcihine dair berat sureti", *Osmanlı Devleti ile Kafkasya, Türkistan ve Kırım Hanlıkları Arasındaki Münasebetlere Dair Arşiv Belgeleri*, s. 5.
[186] Mektup 61.
[187] Her ne kadar "samimiyet" ifadesi kullanılmış olsa da bu kelime tam olarak gerçeği yansıtmamaktadır. 1529'da Fransuva'nın Osmanlı'ya karşı Papa'nın oluşturmaya çalıştığı ittifaka katılmayı kabul etmesine Uzunçarşılı, Osmnalı'nın bu ikiyüzlü siyasetten haberdar olduğu ancak her hususta Fransuva'dan istifade etmek için ona karşı mülayim bir siyaset takip ettiği değerlendirmesinde bulunmuştur. Bk. İsmail Hakkı. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* II, s. 465.
[188] Jorga Fransa'nın Osmanlı'ya karşı değişen bu tutumunun altında iki sebep vardı: "Batı'da imparatorvari bir siyaset yürütmüş olan ve Doğu'da da eski imparatorluğun geleneklerinin bir temsilcisi olarak görünmek isteyen genç kralın kapsamlı planlarının (!) ve aşırı hırslarının yanı sıra hiçbir savaşta faaliyet gösterip ün kazanamayan Fransız asilzadelerinin macerapesetliği. Bk.Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, IV, s. 98.
[189] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* III/ II, s. 211.

aksetmiştir. 1683 Viyana kuşatmasına aralarındaki savaşa son vererek Avusturya'ya dolaylı olarak destek olan Fransa'nın bu tutumu devam etmemiş, Avusturya'ya karşı tekrar cephe almıştır. Bu yüzden Osmanlı'yı da bu yönde kışkırtmaya çalışmış, 1688 yılında II. Süleyman'ın tahta çıkışının hemen akabinde Avusturya ile Zülfikar Efendi vasıtasıyla barış görüşmelerinde bulunulmasından endişeye kapılmıştır[190]. Aynı yıl Ekim ayında Avusturya'ya ve müttefiklerine tekrar savaş ilan etmiş, bu savaş 1697'ye kadar sürmüştür.

Fransa ayrıca bu yüzyılda Osmanlı topraklarında faaliyet gösteren Cizvitler'in de hamiliğini üstlenmiştir. Bu doğrultuda XIV. Louis'nin Osmanlı topraklarındaki Hristiyanları Katolikleştirme çabasına girmesi iki ülke arasındaki ilişkileri geren bir diğer sebeptir[191]. Mezhep çatışmalarının en fazla hissedildiği bölgelerden biri de Kudüs'tü. Yalnızca Cizvitler değil aralarında çok sayıda Fransız'ın da bulunduğu Küdüs'teki Katolik Latin ruhbanlar, Rumlara karşı kutsal mezarların anahtarını almak için mücadeleye girmişlerdi[192]. 1675'te gerek Latinlerin ve gerek Kudüs'e gitmiş olan Fransız elçi Nointel'in burada yaptıkları gasbı, Rum patriğinin Edirne divanına bizzat gelerek şikâyet etmesi üzerine[193] Rumlar, Hz. Ömer ve IV. Murad döneminde aldıkları berata atfen tekrar Kamame Kilisesi'nin[194], Beytü'l-Lâhm'in anahtarını ve avizelerinin korunması hakkını içeren bir hatt-ı hümâyûnu Sultanahmet Camii'ne senede bin guruş îrâd etmek şartıyla elde ettiler[195]. Mecmuamızda yer alan ve Evâsıt-ı Receb 1101'de (19-29 Nisan 1690) Fransa Kralı XIV. Louis'ye gönderdiği bir mektupta Osmanlı; Fransa'nın Kudüs'teki Latin rahiplerin ellerinde olan mahallerde istikrarın sağlanması isteğine karşılık, aradaki dostluğa binaen konuya ihtimam gösterileceğini söylemiştir[196]. Kudüs'te o dönemde; merkezde 4335 gayrimüslim yaşamaktaydı ve dinî cemaatler arasında en kalabalık grubu Rumlar

[190] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* III/ II, s. 214
[191] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e,* s. 208.
[192] N. Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu*, IV, s. 35.
[193] J.V. Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi,*VI, s. 290.
[194] Bizans İmparatoru Büyük Konstantin'in (306-337) annesi Helena tarafından Hz. İsa'nın kabri üzerinde inşa edildiği iddia edilen kilise. Kilise içerisindeki mekânlar, eşyalar ve kutsal bölümler Ortodoks, Ermeni, Katolik, Kıpti ve Süryaniler arasından paylaştırılmıştır. Kilisenin tamiri, kabr-i İsa'da ayin yapma, üzerindeki örtü gibi meseleler bu cemaatler arasında kavgalar yaşanmıştır. Detaylı bilgi için bk. Sami Kılıç, İhsan Satış, "Osmanlı Arşiv Vesikalarına Göre Hıristiyan Cemaatlerin Kamame Kilisesi İle İlgili Tartışmaları", History Studies , 3/3 2011 s.232
[195] J.V. Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi,*VI, s. 290.
[196] Mektup 15.

(Ortodoks), daha sonra Yahudiler, Ermeniler ve sonra diğer Katolik Hristiyan cemaatler oluşturmaktaydı[197].

1102'de (1690/91) Rusya ile Osmanlı arasındaki husumete dayanılarak Hz. Ömer döneminden itibaren Rumların elinde olan Kamame Kilisesi'nin anahtarı Devlet-i Aliyye'ye dost Fransa'ya verilmiştir[198]. Ancak Katoliklerin bu üstün konumları uzun sürmemiş, 1695'te Sakız'da Cizvitler ve Rumlar arasındaki çıkan kavgadan dolayı II. Mustafa, Hristiyan tebaasının Katolikliğe geçmesini yasaklamıştır[199].

Fransa'ya gönderilen diğer iki mektupta da II. Süleyman'ın cülûsunu haber verilmiştir[200]. Mektuplarda iki ülke arasındaki dostluğa binaen haberin verildiği söylenmektedir.

5.7. İngiltere Kralı'na Gönderilen Mektup

Genel olarak XVII. yüzyılda Osmanlı-İngiliz ilişkilerinin dostane bir biçimde sürdüğü görülmektedir. Özellikle Girit Savaşı'na katılmayan İngiltere, Osmanlı nezdinde diğer Avrupa devletlerine nazaran daha çok itibar kazanmıştır[201]. Bu dönemde Osmanlı-İngiliz münasebetlerinde ahidnâmelerin yenilenmesi, gümrük meseleleri, tüccarların hukukî hakları, korsanlık faaliyetleri gibi ticarî meseleler ön plandadır. Öyle ki Akdes Nimet Kurat'ın deyimiyle İngiliz sefirler diplomatik bir misyonun başı olmaktan ziyade "ticaret ajanı" olarak görülmekteydiler[202]. Ancak Sir William Trumbull (1686-1691) ile ticaretten ziyade diplomatik faaliyetlere ağırlık vermişlerdir[203]. Trumbull, Fransa'nın daha fazla güç kazanmaması için 1683'te başlayan Avusturya-Osmanlı harbine son vermeye ve böylece Fransa'nın Avusturya tarafından arkadan tehdit edilmesi için çalışmıştır[204].

II. Süleyman'ın cülusuna müteakip bu düşünce daha da kuvvetlenmiş ve Hollanda elçisinin de etkisiyle Avusturya'ya barış için bir elçi gönderilmesine, ancak bunun taht

[197] Hilal Çiftçi, *XVII. Yüzyıl Kudüs Merkez ve Çevresinde Gayrimüslim Nüfus*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005, s.33, 39.
[198] Râşid Mehmed Efendi, *Târîh-i Râşid ve Zeyli,* I, s.397; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât,* s.380.
[199] J.W. Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi,* V, s.215
[200] Mektup 9, 10.
[201] J.W. Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi,* V, s. 39.
[202] Akdes Nimet Kurat, *Türk-İngiliz Münasebetleri (1553-1952),* Ankara 1952, s. 9.
[203] Akdes Nimet Kurat, *a.g.e*, s. 9.
[204] Akdes Nimet Kurat, *a.g.e*, s. 10.

değişikliğini bildirme görüntüsü altında yapılmasına karar verilmiştir[205]. Zülfikar Efendi bu amaçla padişahın cülûsunu bildiren mektup da verilerek Avusturya tarafına gönderilmiştir[206] . Ancak Viyana'daki uzun görüşmeler sonuçsuz kalmıştır. Osmanlı'yı barışa iknâ etmek amacıyla görevlendirilen Trumbul'dan sonra yerine atanan Sir William Hussey Edirne'de vebadan, halefi Sir William Harbord da yolculuk sırasında ölmüş[207] ve yerine Lord Paget (1692-1702) göreve getirilmiştir. Paget görevinin başına geçene kadar da İngiltere, bu görevi vekâleten Hollanda elçisi Jacobus Colyer[208]'in yürütmesini istemiştir[209].

Bu dönemde Avusturya'yla savaş halinde olan Osmanlı'nın da barışa hazır olduğu ve bunun için İngiliz elçisiyle görüşmelerde bulunmak istediği görülmektedir[210]. Ancak İngiltere ve Hollanda elçilerinin Avusturya ile barış için Osmanlı'ya sundukları teklifler, Macaristan'ın tamamen kaybı anlamına gelen, kabul edilmesi imkânsız şartlar içeriyordu[211]. Bu yüzden II. Mustafa döneminde yaşanan Zenta Faciası'na kadar Osmanlı, Avusturya ile barış müzakerelerini düşünmedi. Bu faciadan sonra Lord Paget Osmanlı'nın Avusturya ile sulh yapması için diplomatik faaliyetlerini sürdürmüş, Karlofça müzakerelerinde arabulucu rolü üstlenmiştir[212].

Avusturya ile savaşa aracı olmalarına dair bahsi geçen Şubat 1693 tarihli mektup dışında mecmuada; iki devlet arasındaki dostane ilişkiye binaen, II. Süleyman'ın cülûsunu bildiren bir mektup bulunmaktadır[213].

---

[205] *Cerîde-i Takrirât-ı Zülfikâr Efendi (1099-1103/1688-1692*), haz. Yard. Doç. Dr. Mustafa Güler, İstanbul 2007, s. XXIII.

[206] Râşid Mehmed Efendi, *Târîh-i Râşid ve Zeyli*, I, s. 342.

[207] C.J. Heywood, " 1689-1698 Yılları Arasında İngiliz-Türk Diplomatik İlişkileri", *Türk-İngiliz İlişkileri 1583-1984 (400. Yıldönümü),* Ankara 1985, s. 34.

[208] Trumbull dostluk ilişkileri kurmaya çalıştığı Colyer hakkında " İlşkilerinde samimiyetsiz ve arkadan vuran; müzakerelerde ise beceriksiz ve ruhsuz" görüşlerini dile getirmiştir. Bk:. C.J. Heywood, *a.g.e,* s.38

[209] Mektup 31; Bu dönem yaklaşık 18 ay olup, dört kişi elçilik görevini sürdürmeye çalışmıştır: İngiliz elçi sekreteri ve bilffil *charge d'affairs* durumundaki Thomas Coke, Hollandalı diplomat Coenraad van Heemskerck, Bâbıâlî'deki Hollanda elçisi Jacobus Colyer ve İtalyalı bir macereperest ve Avusturya ajanı olan Luigi Ferdinando Marsigli.Bk.:C.J. Heywood, *a.g.e.* s. 34.

[210] Mektup 31.

[211] Rumeli kazaskeri elçilere "Bre dinsiz kafirler! Biz sizden daha memleket talebinde iken yed'imizde bulunan mülk-i mevrusemizi istemek nasıl sözdür?" diyerek tepki göstermiştir. Bk. *Mufassal Osmanlı Tarihi*, IV, s. 2242

[212] İngiliz Elçisi Paget ve Hollanda elçisi Colyer 1109 senesinde Bâbıâlî'ye resmen arabuluculuk teklifinde bulunmuşlardır. Bk. *Nusretnâme,* s. 364-365.

[213] Mektup 9, 31.

5.8. Girit ve Sakız Adası'ndan Gelen Arzuhaller Üzerine Gönderilen Nişân-ı Hümâyûnlar

1645'te başlayan Girit kuşatmasını Osmanlı, 25 yıl gibi uzun bir sürenin ardından 1669'da Fazıl Ahmed Paşa'nın Kandiye'yi zaptıyla tamamlayabilmiştir. Osmanlı, Venedik ile bundan sonra 1684'e kadar karşı karşıya gelmemiştir. 1684'te ise Venedik, Viyana bozgununun ardından Osmanlı'ya karşı kurulan "Kutsal İttifak"a katılma kararı almıştır. Zira Venedik'in Osmanlı ile ilişkileri savaşsız geçen süre zarfında tamamen dostça yürümemiştir. Bâbıâli hiçbir zaman esirleri antlaşmalara uygun olarak teslim etmeye yanaşmamış, Venedik'in ticarî imtiyazları konusunda defalarca anlaşmazlıklar yaşanmıştır.[214] Ayrıca elde edeceği topraklar ve yeni imtiyazlar düşünüldüğünde Venedik'in böyle büyük bir fırsatı kaçırması beklenemezdi. Böylece savaş tekrar başladı. Bu uzun savaşlar döneminde Venedik Ayamavra adası, Mora yarımadası, Dalmaçya ve Bosna'yı işgal etmiştir[215].

Girit adasında fetihten hemen sonra gerçekleştirilen tahrirler ile Osmanlı yönetiminin tesisi sağlanmıştır. Adada idarî olarak Venedik'in yürüttüğü sistemi devam ettiren Osmanlı[216], ayrıca kendi toprak rejiminden farklı olarak adadaki tüm toprakları mülk toprağı kabul etmiştir[217]. Ayrıca 16 Eylül 1669 tarihinde Venedik'le yapılan barış antlaşmasına göre adadaki Suda, Granbosa ve İspirlonka palangaları, Bosna sınırındaki Kilis Kalesi vs. savaş sırasında Venediklilerin eline geçen yerler Venedik'e bırakılacaktı, buralardan hiçbir vergi talep olunmayacaktı[218]. Ancak Granbosa Kalesi daha sonra Osmanlı'ya teslim edilmiştir[219]. 8-17 Mart 1693 tarihinde arzuhaleri üzerine verilen nişân-ı hümâyûna göre Osmanlı da ahalinin; kendi dinlerini özgürce yaşayabilmelerini, kıyafetlerine karışılmamasını, yiyecek ve içeceklerine herhangi bir taarruzda bulunulmayacağını, vefat eden olduğunda ulufesinin kardeşinin ulufesine ekleneceği ve çocukları varsa ulufesinin onlara intikal edeceğini, ganimetlerinin kendilerine kalacağını,

[214] J.W. Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, V, s. 79.
[215] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* III/ II, s. 145-146.
[216] *Liva-i Resmo Tahrir Defteri,* haz. Evangelia Balta-Mustafa Oğuz, Ankara 2009, s. 7.
[217] *a.g.e., s. 10.*
[218] Ersin Gülsoy, *Girit'in Fethi ve Osmanlı İdaresinin Kurulması,* İstanbul 2004, s.161.
[219] Mektup 26.

bir suç işlediklerinde dışarıdan herhangi bir müdahalede bulunulmaması yönünde ricalarını kabul etmiştir[220].

Giritli temsilcilerin bir diğer ricaları da yanlarındaki tercümanlarına diğer tercümanlara verildiği gibi berat verilmesidir. Buna göre; tercümanlık hizmetini sürdürdükçe kendisinden, oğullarından ve hizmetkârlarından herhangi bir vergi talep olunmaması -ki Venedik tercümanları haraç, avarız ve diğer vergilerden muaftırlar[221]- herhangi bir yere gitmek istediğinde mallarına ve adamlarına kimsenin saldırıda bulunmaması, gittiği yerde yiyeceğinin geçerli fiyat üzerinden verilmesi, silahlarına ve giysilerine dokunulmaması, emniyetinin daima sağlanması emredilmiştir[222].

Sakız'da ise halk cizye vergisinden dolayı isyana meyletmişti. 1694 yılında cizye vergisinin zamanından erken tahsil edilmesi Osmanlı'ya karşı bir memnuniyetsizlik yaratmıştı. Bundan dolayı Venedik; Malta, Papalık ve Floransa'nın gemilerinden oluşan bir donanma ile adaya saldırdığında halk, mezhep farklılıklarına rağmen Venedik'i desteklemişti[223]. Oysa Venedik geldiğinde buradaki ruhban mülklerinden olağanüstü savaş vergisi istemişti[224]. Muhafızların beceriksizliği nedeniyle düşman eline geçen Sakız[225], 1695'te Venedik'le yapılan deniz savaşının neticesinde Venedik işgalinden kurtarıldı. Osmanlı ada halkından cizye ve haraç almayarak, menzil ve mülklerinin de kendilerine kiralanmak üzere tahrir yapılmasını uygun gördü[226].

Ada halkının idare ile ilgili bazı konularda memnuniyetsizlikleri ise devam ediyordu. 1696 yılında gelen bir heyetin; tahrir emrinin, haraç-ı mukataa[227] ve haraç-ı mukassemenin[228] kaldırılması, adadan sürüldükten sonra affolanların, gayrimüslimlerin ve Venedik'e kaçanların bütün emlak ve mülklerinin toptan yine kendilerine 470 kese akçeye devlet tarafından satılması, daha önce vergi nasıl toplanıyorsa ona göre alınması, alınmayan cizyelerinin de diğer gayrimüslim reâyaya olduğu gibi senede bir defa toplanması,

[220] Mektup 26.
[221] Metin Ziya Köse, *Osmanlı-Venedik Ticareti 1600-1630*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2005, s. 64.
[222] Mektup 27, 28.
[223] *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s. 1575
[224] J.W. Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, V, s. 113.
[225] BOA, İE.DH, nr.1063.
[226] Mektup 26.
[227] Köylülerin bağ, bahçe ve bostanlarının üretimi karşılığında ödedikleri vergi. Bk.*Liva-i Resmo Tahrir Defteri*, s.11
[228] Muhtelif kısımlarda meyve ağacı olup olmadığına bakılmaksızın hububat ekilen tarlalardan alınan vergi. Bk.*Liva-i Resmo Tahrir Defteri*, s. 10.

ruhbanlarından vergi talep edilmemesi, Efrenc reâyanın daha önce olduğu gibi kiliselerine gidip âyinlerine katılmaları ve Rum kıyafeti giyip aykırı harekette bulunmamaları şartıyla sürgünden af olunmaları hakkında ricaları üzerine nişân-ı hümâyûn verilmiştir[229]. Bir diğerinde ise; işlerine sancakbeyi ve kadıdan başkasının karışmaması, talep olunmadıkça yasakcı[230] nâmına kimse gönderilmeyip şehirden devşirmek üzere oğlanların toplanmaması, haraç vermeyecek kişilerden haraç talep olunmaması ve harac-ı mukataadan başka vergi alınmaması, kiliselerine adetleri olduğu üzere zamanında gidip gelmeleri ve ölenleri kilisede defnetmeleri ve harap olan kiliselerini tamir etmeleri ve bağ ve bahçelerinden öşür alınmayıp, diğer örfî vergilerden muaf tutulmaları, zorla kimsenin mülkünden ihrac edilmemesi, ölen kişinin vasiyetine göre malını dağıtmasına beytülmalcıdan ve kassamdan kimsenin mani olmaması, fetihten önce görülmüş davalarına karışılmaması, hâkimlerin fazladan ücret talep etmemesi, aralarında anlaşacakları işlerde ehl-i hibr seçtikleri kişilerin tahmini ile ehl-i hükm olanlar kabul edilip, 500 akçelik davadan başka sicillat ve temessüksüz yalnız şahit ile mal talep ederler ise dinlenilmemesi, şehirde satılan şarap ve ipekten ve içecek diğer maddelerden gümrük alınmaması ve adaya dışarıdan gelen buğday vs. hububattan gümrük alınmaması, ayrıca dışarıdan gelen malın gümrüğünün ve diğer bir vilayete giden malın gümrüğünün harac-güzar gibi alınması ve Anadolu'dan Çeşme'ye gelen malın gümrüğünün Çeşme iskelesi ya da Sakız iskelesinde alınması, 2 kere gümrük alınmaması, Karadeniz'den gelen gemilerden İstanbul vs bir iskelede yük çıkarmadıkça gümrük alınmaması, ada içindeki iskeleler ya da ada dışına giden gemilerin içindekilere kimsenin karışmaması, pişkeş için baskı yapılmaması, Müslüman ya da Efrenc ve İspanya gemilerinde Sakızlı'dan esir alınırsa onların incitilmemesi, Osmanlı'dan alış-veriş eden Sakızlı tüccarlardan birisi öldüğünde mirasını yave eminleri ve beytülmalcının İslâm'a göre almaları, Müslüman olmak isteyenlere kadı huzurunda kelime-i şahâdet etmedikce sırf malına el koymak için zorla kimsenin İslâm'a davet edilmemesi, Müslüman olarak nikahlanmak isteyen kadın kadı huzurunda bunu kabul etmedikçe nikahın yapılmaması, eşkiyadan birinin suç işlemesi halinde görevi olmayan kişilerin karıştırılmaması, tuzdan başka bir mal için işçi verilmemesi, mumhane (şem'hane) ve boyahane gibi yerlere geceleri meşaleyle giden kimselere dokunulmaması, naiplerin köylere gidip gezmemesi mahkemeye

[229] Mektup 47; Hammer Sakız adasında halkın kendileri ve mallarının dokunulmazlığı için 490 kese para ödemek zorunda kaldıklarını yazmıştır. Bk. J.V. Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi,* VI, s. 538.
[230] Konsolosları korumakla görevli yeniçeriler. Bk. Metin Ziya Köse, *Osmanlı-Venedik Ticareti 1600-1630*, s. 76.

gelmesi, vergi toplayanların fazla vergi almayıp yemeklerini almayıp, görevi olmayanların işe dahil ettirilmemesi, oğlan alınmaması, kanuna aykırı vergi konulmaması, fetihten sonra atanan kişiler geldiklerinde harap olan yerlerin tamir edilmesi ve ölenlerin defnedilmesine engel olunmaması, bağ, bahçe ve tarlalarından önceden vergileri nasıl alınageldiyse öyle alınması ve avârız, kürekçi, madenci vs. örfi vergilerin talep edilmemesi, yerlerinden kanunsuz olarak kimsenin ihrac edilmemesi ve biri öldüğünde vasiyetinin uygulanmasına beytülmalcı ve kassamın mani olmaması, fetihten önceki davalarına temessüklerine aykırı tekrar bakılmaması, hakimlerin hüccet ve sicilden başka bir şey almamaları, 500 akçeden fazla olan davalara hüccet ve temessüksüz bakmamaları, şehir içinde satılan şarap ve ipekten[231] vs. yiyecekten gümrük alınagelmiş değilse alınmaması, ithal ve ihrac edilen malların gümrüğünün diğer harac-güzârlar gibi alınması ve ithal edilen buğday vs. hububatdan diğerlerindeki gibi gümrük alınmaması, Anadolu'dan metanın gümrüğü önceden Çeşme'de alınageliyorsa orada, Sakız'da alınageliyorsa orada alınması, iki yerde alınmıyorsa alınmaması, alındıysa da geri verilmesi, Karadeniz'den getirdikleri metâyı İstanbul vs. limanlara indirmedikçe gümrük talep edilmemesi, adadalardan ticaret için başka bölgelere giden gelen gemilere ve içinde olan Sakızlıya ve eşyalarına kimsenin karışmaması ve emniyet içerisinde ticaretlerini gerçekleştirmeleri, ada halkından kimsenin zorla İslâm'a sokulmaması ve nikahlanmaması, buna karışanların men edilmesi, eşkıyadan birinin bir suç işlemesi durumunda buldurması gerekmeyenleri dahil etmemeleri, boyahane ve şemhane gibi yerlere eskiden amele verilmemiş ise verilmemesi, ücretini ödenemeden kişilerin mallarının yiyeceklerinin alınmaması, haps edilenlerin yeme-içmelerine mani olunmaması, kanunlara ve âdetlere aykırı iş yapılmaması, 500 akçeden fazla olan davaların sicill ve temessüksüz görülmemesi konularından bahsedilmiş ve Sultan Selîm Han'ın ahidnâmesi hatırlatılmıştır. Daha sonra ahidnâmenin Sultan Murad, Sultan Mehmed, Sultan Ahmed, Sultan Osman, Sultan Murad, Sultan İbrahim'in, Sultan Mehmed, Sultan Süleyman ve Sultan Ahmed Han zamanlarında da yenilendiği ve cülûstan sonra tekrar getirip yenilenmesini rica etmeleri üzerine, bugünden sonra cizyelerinin şer'e göre evrâk ile tahsili şartıyla ahidnâmenin yenilendiği ve bu nişân-ı hümâyûnun verildiği belirtilmiştir[232].

[231] İpek konusunda ayrıca bk. Sakız'da üretilen ipekten onda bir oranında öşür alınması gerekirken sekizde bir alındığına dair bazı yolsuzlukların işitildiği ve bunların men' edilmesine dair Sakız kadısına gönderilen 3 Nisan 1696 tarihli emirnâme bk. BOA, İE.DH, nr.1602.
[232] Mektup 48.

5.9. İran'a Gönderilen Mektuplar

İran ile ilişkilere bakıldığında 1639 yılından sonra Kasr-ı Şirin Antlaşması ile sağlanan barış 18. yüzyıla kadar -Osmanlı Afganlıların İran'ı istilasından faydalanmak isteyene kadar- devam etmiştir[233]. Bu dönemde İran ile cülûsları haber vermek için yapılan yazışmalar ve bu sırada yapılan hediyeleşmeler dikkati çekmektedir.

Cülûsu tebrik için Gence hâkimi olan Kelb Ali adlı elçi ile nâme-i hümâyûnu takdim için 1692'de Edirne'ye gelmiş ve 8 Cumadelahir'de (26 Şubat 1692) huzura kabul edilerek beraberinde getirdiği bir fil, beş re's Acem'e özgü çapkun bargir ve 45 adet üştürân-ı Acem ve bir mücevher kalkan ve bir murassa kılıçtan oluşan hediyelerini takdim etmiştir[234].

Mektupta Müslümanların kâfirlere karşı savaşında muzaffer olmaları için dua ettiklerini, İslâm ile küffar sınırı hakkında hükümdarları ve valileri bilgilendirmenin, kurallara uyma hususunda birlik olmalarının önemi belirtilmiştir. Aralarında kardeşlik ve samimiyet ile uzlaşma sağlanması istenmiştir. Cülûsu tebrik etmek için birini göndermeyi düşündükleri ancak padişah seferde olduğu için bunun ertelendiği, bütün çabalarının eski dostluğu devam ettirilmesini sağlamak olduğu ifade edilmiştir[235].

Cevabî nâmeyi Kelb Ali'ye Ramazan'ın 13'ünde sadrazam teslim etmiş ve ayrıca elçiye samur bir kürk, harçlık olarak da 12.500 kuruş ve maiyeti için 5.500, sonrada gelen tahvildara 5 bin, maiyetine 2 bin, toplamda 25 bin kuruş atiyye ihsan olunmuştur[236].

İran'dan gönderilen bir diğer mektupta anlaşmaların sağlanması, dostluğun kurulması için elçi olarak sûfizadelerden el-Masûm Hân Şamlı'nın tayin edildiği ifade edilmiş, ancak elçilik merasiminden ve sözlü konuşmalardan mütercimin sorumlu olduğu, kendisinin acilen izin alıp geri gelmesi istenmiştir[237].

---

[233] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* III/ II, s. 249.
[234] Râşid Mehmed Efendi, *Târîh-i Râşid ve Zeyli*, I, s. 421; Mektup 29.
[235] Mektup 29.
[236] Râşid Mehmed Efendi, *a.g.e.*, s. 427.
[237] Mektup 63.

5.10. Mecmuada Yeralan İç Yazışmalar

Sadrazam tarafından Bitlis Hanı'na 4 Safer 1099 (10 Aralık 1687) tarihinde gönderilen bu mektup, eserde yer alan diğer mektuplardan farklı olarak bir iç yazışma örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Mektupta Bitlis Hanı'na daha önce Murad Han Bey ile aralarında geçenlerin öğrenildiği ve bu bölgede bir karışıklığın meydana gelmesine padişahın rızasının olmadığı söylenmiş, kendisinden vilayette bulunan reâya ve berâyanın huzurunun sağlanması istenmiştir. Bitlis hükûmetinin, vilayet ahalisinin ricası üzerine kendisine tevcih edildiği ve buna dair emr-i şerifin gönderildiği belirtilmiştir. Bundan sonra daha dikkatli davranması konusunda uyarılmış ve ayrıca Van kullarının mevâcibleri için tayin olunan akçenin zamanında tahsil ve teslim edilmesine özen göstermesi, reâya ve berâyaya her zaman iyi muamelede bulunması ve bu bölgede çıkacak herhangi bir aksi durumdan kaçınması konusunda da uyarılmıştır[238].

Bir diğer yazışma Belgrad Muhafızı Cafer Paşa'ya gönderilen hatt-ı şerîfdir. Avusturya ile savaşların devam ettiği bu dönemde Belgrad da iki devletin mücadelesine sahne olmuştur. 1692'de tahkim edilen kale 1693'te Avusturya muhasarasına dayanabilmiştir. Ancak 1694 yılına gelindiğinde tehlike hâlâ devam ediyordu. Belgrad Muhafızı Cafer Paşa Avusturya'nın Petervaradin tarafına yığınak yaptığına dair mektuplar gönderiyordu ve bunun üzerine Cafer Paşa'ya Belgrad'ı tahkim etmesi emri verildi[239]. "*Devlet-i aliyye'min emekdârı ve vüzerâ-yı izâmın umûr-dîde ve kâr-güzârı*" sözleriyle hitap edilen Cafer Paşa'ya Sadrazam Sürmeli Ali Paşa orduyla beraber Belgrad'a varıncaya kadar, Belgrad ve bu civardaki sınır kentlerinin özellikle de Tımışvar ve Göle serhaddlerinin korunması emredilmiştir. Ayrıca ihtiyaç duydukları yiyecek, cephane vesairenin karşılanması hususunda kendisinin görevlendirildiği bildirilmiştir. Kendisine bu hatt-ı hümâyûn ile beraber bir samur hilat, bir kabza kılıç ve 20 bin altın gönderildiği belirtilmiştir[240].

[238] Mektup 3.
[239] *Mufassal Osmanlı Tarihi*, IV, s. 2245
[240] Mektup 32.

TRANSKRİPSİYONDA İZLENEN YOL

Metin tesisinde basit transkripsiyon uygulanmıştır. Metinde geçen Arapça dua ifâdeleri italik olarak yazılmıştır. Arapça ayet, hadis ve kelâm-ı kibar ibareleri metin içerisinde transkribe edilerek italik olarak yazılmış, dipnotta ise orijinal harfleri ile beraber anlamları da verilmiştir. Başlıkların ise bolt olması tercih edilmiştir. Eserde 4'ü Arapça, 3'ü Farsça olmak üzere toplam 7 nâme sureti orjinal harfleri ile yazılmış, transkripsiyon çalışmasına gidilmemiştir. Sonları ب ile biten Türkçe fiiller için "b" yerine "p" harfi ile kullanılmıştır.

Kâtibin imlâsından bahsetmek gerekirse, bir-iki kelime dışında herhangi bir hareke kullanmamıştır. En belirgin özelliklerinden biri, kelime içerisinde yeralan hemze işareti yerine ى harfini tercih etmesidir. Ancak biz metinde "sâ'ir, fâ'ide" örneklerinde olduğu gibi " ' " işaretini kullandık. Kelime sonlarında " ' " ve kelime başlarında " ʿ " işaretlerini kullanmadık. Fiillerin edilgen yapılarında ses uyumuna göre hareket edilmiştir. Kelime sonlarındaki işâret zamiri ve di'li geçmiş zaman için "makrûnı, oldı, olundı" ya da "olduğı" örneklerinde olduğu gibi orjinal yazımına sadık kalınmıştır. Kelimelerin aldıkları "bî, ber, der" gibi ön ekleri ayrı yazılmakla birlikte, gerekli görülmediği yerlerde metinde göz yoracağı kaygısıyla, örneğin "mâdâm" gibi yerleşmiş kelimeler birleşik yazılmıştır. Birleşik kelimelerin arasına "-" işareti konulmuş ve "Devellioğlu ve Redhouse" imlâsı esas alınmıştır. Ancak "Cengiziyân, şehriyâr" gibi daha kolay okunulabileceği düşünülen kelimelerin arasına işaret koyulmamıştır. Türkçe kelimelerde ünsüz benzeşmesi kuralına "yaptı" örneğinde olduğu gibi uyulmuştur. "ol tarafda, ola ki, yazılmış idi" gibi örneklerde olduğu gibi metinde birleşik yazılmış olan bu kelimeler ve ekler günümüz Türkçesi'ne uygun olarak ayrı yazılmıştır. Özel isimler için yukarıda bahsedilen çeviri yöntemimiz metni daha karmaşık bir hale getireceğini düşündüğümüz için "Abdullah, Nûreddîn " gibi bazı isimlerde birebir uygulanmamıştır. Aynı şekilde ayların yazımı için de "Zilkaʿde, Zilhicce, Rebîʿü'l-âhir, Cumâde'l-âhir, Cemâziye'l-âhir" imlâları tercih edilmiştir. Sayılar; "tokuz" yerine "dokuz", "yigirmi" yerine "yirmi"," seksân" yerine "seksen" gibi günümüz Türkçesine uygun olarak yazılmıştır.

Metinde kâtip sehven atladığı bölümler için sonradan ilâve yaptıysa bunları parantez içinde gösterdik ve derkenar olduğunu dipnotta belirttik. Ayrıca yanlış yazılmış kelimelere

de sıkça rastlanmıştır. Bu durumda elimizdeki tek kaynak olan Başbakanlık Osmanlı Arşivi, 5 numaralı nâme-i hümâyûn defterindeki sûretlere başvurularak, kelimenin doğrusu yazılmaya çalışılmıştır. Ayrıca özellikle kişi isimlerinin yazımı konusunda nâme-i hümâyûn defteri ile sıkça çeliştiği söylenebilir. Bunun dışında yanlış olmamakla birlikte kimi zaman tercih edilen farklı kelimeler olduğunda biz eserimize bağlı kalmayı tercih ettik. Ancak metnin anlamını etkileyeceğini düşündüğümüz ve eserde atlanmış olan önemli bilgileri yine belirtmiş olduğunuz arşiv kaynağından köşeli parentez içerinde ilave ettik. Kâtibin çoğu özel isimlerde olmak üzere boş bıraktığı yerlerde içi boş köşeli parantez kullanılmıştır. Bunun dışında örneğin "Kalgay, hizmet" kelimelerin yazımında kendi içinde tutarlı olmayan eserde kelime nasıl yazıldıysa öyle çevrilmiştir.

METİN

[1a] Münşeât-ı Divân-ı Hümâyûn

[1b] (1) Kırım Hânı Selîm Giray Hân'a Cülûs-ı Hümâyûn İçün Gönderilen Nâme-i Hümâyûndur[241]

Cenâb-ı emâret-me'âb eyâlet-nisâb izzet-intisâb pesen-dîde-i hanedân-ı hân-ı güzîde-i nesl-i İlhanî Âsitâne-i saʿâdet'imizin hayr-hâhı manzûr-ı enzâr-ı ilâhi bi'l-fi'l Kırım Hânı Selîm Giray Hân *dâmet meʿâliyehu* tahiyyât-ı anber-bâr ve teslîmât-ı abher-nisâr ki mahz-ı inâyet-i pâdişâhîden sâdır olur, mütâlaʿa[242] kılındıktan sonra maʿlûm ola ki hazret-i hudâvend-i vâhibü'l-âmâl *celle şânühû* ani't-teşbîh ve'n-nazîr ve'l-mesâlik meyâmin-i te'yîdât-ı ezeliyye ve niyâmen-i tevfîkāt-ı lem-yezeliyyesiyle nâsıye-i ahvâl-i mülûkânemizden istihkāk-ı kâmile-i İlâhiyye ve cebhe-i ikbâl-i şevket-me'âl-i husrevânemizde olan kābiliyyet ü istiʿdâd-ı şâmile-i gayrı mütenâhiyye muktezâsı üzre emr-i lâzımü't-tebcîl saltanat u iclâlimiz *innâ cealenâke halîfeten fi'l-arz*[243] zîneti ile müzeyyen ve tâc-ı ibtihâc-ı devlet ü ikbâl-i ferhunde-fâlimiz fe-ahkem beyne'n-nâs bi'l-adl ünvânı ile muanven olup ittifâk-ı ârâ **[2a]** ve re'y-i şûr[â]-yı vüzerâ-yı izâm ve ulemâ-yı kirâm ve icmâʿ ve ıttırâd-ı cümle-i havâss u avâm ile işbu sene-i tisʿa ve tisʿîn ve elf Muharremü'l-harâmının ikinci güni ki cumʿa-irtesidir, serîr-i saltanat-mürüvvetimize bi'l-istihkāk devlet ü ikbâl ve saʿâdet ü iclâl ile iclâs ve libâs-ı kerâmet-iktibâs ve *cealnâküm halâ'ife fi'l-arz*[244] kāmet-vâlâ-i zînet-i husrevânemize ilbâs olunup hutbe ve sikke nâm-ı şerîfimizle müşerref olmağın bu mevhibe-i uzmâ ve atiyye-i kübrâ-yı İlâhî cümle memâlik-i mahrûsemize iʿlâm u iʿlânı lâzım husûsen evliyâ-yı Devlet-i aliyye'miz olan hükkâm-ı kirâma işʿâr u ifhâmı emr-i mütehattim olmağın hâliyâ hakkınızda mezîd-i inâyet-i aliyye-i şâhâne ve mezîd-i re'fet-i seniyye-i pâdişâhânem zuhûra getirüp hâssa-i hılaʿ-i fâhire-i mülûkâneden semmûra dûhte bir kıtʿa hilʿat-i mûrisü'l-behcet-i sultânî inâyet ü ihsânım olup nâme-i hümâyûnumuzla irsâl olunmuşdur. İnde'l-vusûl inâyet olunan hilʿat-ı fâhire ve kisve-i bâhiremi envâʿ-i iʿzâz ü ikrâm ve esnâf-ı tevkīr ü ihtirâm ile istikbâl olup giyüp izhâr-ı mübâhât ü mefâhiretden sonra Âsitâne-i sa'âdet-ünvân ve dûdmân-ı müşeyyedü'l-

[241] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.1-2'de bulunmaktadır.

[242] Metinde bu kelime sehven "metâliʿ" şeklinde yazılmıştır.

[243]: "*Gerçekten biz seni yeryüzünde halife yaptık".* Sâd sûresi 26. âyet. (Âyetlerin tamamı Diyanet çevirisi dikkate alınarak yazılmıştır.)

[244] "*Yeryüzünde sizi omların yerine getirdik.* " Yunus sûresi 14. âyet

bünyânımıza olan vüfûr-ı **[2b]** sadâkat ü ihlâs ve fart-ı hulûs-ı taviyyet ü ihtisâs muktezâsınca cenâb-ı şevket-me'âb ve taht-ı âlî-baht-ı kişver-sitânî üzere cülûs-ı hümâyûn-ı izzet-me'nûsumuz vâkıʿ olduğun maʿlûm idindikde Kırım diyârında izhâr-ı şâd-mânî ve iʿlân-ı behcet-hubûr-ı nâ-mahsûr içün kalʿalarda toplar atdırup envâʿ şenlikler ittiresiz. Fî 2 M sene 1099

(2) Sadr-ı aʿzam Tarafından Kırım Hânı Selîm Giray Hân'a Nâme-i Hümâyûn Mûcebince Mektûbdur[245]

Vâlâ cenâb-ı me'âlî-nisâb saʿâdet-iktisâb devlet-intisâb dürr-i sadef-i kâm-kârî mihr-i sipihr-i bahtiyârî alem-efrâz-ı arsa-i fermân-rânî encümen-efrûz-ı dûdmân-ı İlhânî saʿâdetlü devletlü celâdetlü refʿetlü karındaşım hân-ı âlî-şân hazretlerinin meclis-i sâmî-i saʿâdet-nakş-ı hânî ve mahfil-i kirâmî-i hakîkat-bahş-ı İlhânîleri savb-ı saʿâdet-evbine mezîd-i taʿzîm ü ikrâm ve fart-ı tevkīr ü ihtirâm birle cevâhir-i daʿvât-ı hâlisât-ı dürriyyetü'l-lemeʿât ve zevâhir-i teslîmât-ı sâdıkāt-ı virdiyyetü'l-fevehât ithâf ü ihdâ kılındıkdan sonra zamîr-i münîr-i hurşîd-i dırahşân ve hâtır-ı âtır-ı mihr-i firûzâna inhâ-yı muhlisâne vü inbâ-yı sâdıkāne **[3a]** budur ki hazret-i Hudâ-yı lâ-yezâl celle ani't-teşbîh ve'l-misâlin tevfîk ü te'yîd-i lâ-yezâlîsi ile işbu bin doksan dokuz senesi Muharremü'l-harâmının ikinci sebt güni serîr-i saltanat-ı Osmânî ve evreng-i bâ-ferheng-i cihân-bânî aʿzamü's-selâtîn-i zamân ve ekrem-i havâkīn-i devrân şevketlü azametlü kerâmetlü pâdişâhımız Sultân Süleymân Hân *eyyedallâhu bünyâne devletehu bi'l-adli ve'l-ihsân ve şeyyede erkâne saltanatühu bi'n-nasr ve't-te'yîdi ilâ nihâyeti'z-zamân* hazretlerinin cülûs-ı meymenet-me'nûs-ı husrevânîleriyle müftehir ü mübâhî ve hutbe ve sikke nâm-ı nâmî ve ism-i sâmîlerine intisâb ile karîn-i ferrûhî olup dîvân-ı azîmü'ş-şân meşiyyet-i ezeliyyeden hall ü akd-i umûr-ı enâm ve kabz u bast-ı masâlih-i havâss u avâm ve berât-ı saʿâdet-âyât-ı *innâ cealnâke halîfeten fi'l-arz*[246] yed-i mü'eyyed-i mülûkânelerine müsellem ü mufavvaz olmağla bu mevhibe-i celîle-i İlâhiyye'nin cümle memâlik-i mahrûse-i mevrûselerine iʿlâm u iʿlânı husûsan evliyâ-yı Devlet-i aliyye ve hayır-hâhân-ı saltanat-ı uzmâlarına işʿâr ü ifhâmı lâzım ü mühimm olmağın cenâb-ı meʿâlî-nisâb-ı saʿâdet-intisâbları hakkında neyyir-i rahşân inâyet ü ihsân-ı husrevânîleri **[3b]** pertev-endâz-ı ikrâm olup hılaʿ-i fâhire-i mülûkânelerinden semmûr-ı fâ'izü's-sürûr dûhte bir sevb hilʿat-ı mûrisü'l-behcet-i sultânî

[245] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.2-4'te bulunmaktadır.
[246] "*Gerçekten biz seni yeryüzünde halife yaptık".* Sâd sûresi 26. âyet

inâyet ü erzânî buyurulup, ol bâbda şeref-sudûr bulan nâme-i hümâyûn-ı saʿâdet-makrûnlarına mahsûb irsâli fermân olmağın taraf-ı muhlisîden dahi mektûb-ı musâdakat-üslûb silk-i tahrîre keşîde ve huzûr-ı lâmiʿü'n-nûr-ı hânîlerine firistâde kılındı. İnşâ'allâhu teʿâlâ lede'ş-şerefi'l-vusûl avâtıf ve aʿzâm-ı hıdîvâneden ihsân ü irsâl buyurulan hilʿat-ı bâhirü'l-behceti envâʿ-i tevkîr ü ikrâm ve esnâf-ı taʿzîm ü ihtirâm ile istikbâl ve iktisâ buyurup, mazmûn-ı nâme-i hümâyûn lâyiha-i tabʿ-ı safâ-makrûnları oldukda zât-ı saʿâdet-âyâtlarında merkûz olan hulûs-ı sadâkat-i rûz-efzûn muktezâsınca bu cülûs-ı hümâyûn-ı meymenet-makrûn vukūʿunı iʿlâm u işʿâr içün zîr-i nigîn-i hanîlerinde olan kalʿalarda toplar atdırup, izhâr-ı envâʿ-i sürûr u şâd-mânî buyurmaları me'mûldür. Hakk sübhânehu ve teʿâlâ şevketlü ve şehâmetlü ve kerâmetlü pâdişâhımızın mukaddem-i saʿâdet-tev'em-i hümâyûnların âmme-i âleme mübârek u meymûn lemeʿât-ı bârika-i seyf-i sâlibü'l-hayfların ziyâ-resân-ı rubʿ-ı meskûn idüp saʿâdetlü sadâkatlü **[4a]** birâder-i celîlü'l-kadrimi dahi mesned-i saʿâdet ü kâm-rânîde muvâfakat-ı rızâ-yı hümâyûn-ı şehriyârî ile ber-devâm ve hem-vâre mukārenet-i iltifât u ikrâm-ı husrevânîleriyle şâd-kâm eyleye, âmîn. Bâkī hemîşe ömr ü devlet-i hânî der-mesned-i hükûmet ve fermân-rânî dâim ü lâ-yezâl bâd bi-Rabbi iʿbâd. Fî 4 S sene 1099

(3) Sadr-ı A'zam Tarafından Bitlis Hânı Tarafına Mektûbdur[247]

Cenâb-ı emâret-me'âb eyâlet-nisâb mîr-i meʿâlî-intisâb huzûrlarına tahiyyât-ı sâfiye ithâfıyla inhâ olunur ki bundan akdem Murâd Hân Beğ ile mâbeyninizde olan ahvâl bi'l-cümle maʿlûmumuz oldu. Ol serhadd-i mansûrede fitne vü fesâd vûkūʿına şevketlü ve kerâmetlü ve inâyetlü pâdişâhımız hazretlerinin rızâ-yı hümâyûnları olmayup, ahâlî-i vilâyet dâ'imâ müreffeh ü hoş-hâl ve reʿâyâ vü berâyâ hemîşe âsûde ve mutma'înü'l-bâl olması her vechle murâd-ı hümâyûn-ı şehriyârî olup, hükûmet-i mezbûre sana ihsân olunmasına ahâlî-i vilâyet mahzar u recâ idüp ve senden hüsn-i sülûk me'mûl olduğundan inâyet-i aliyye-i pâdişâhîden hâlâ Bitlîs hükûmeti sana tevcîh olunup, emr-i şerîf gönderilmişdir. İmdi **[4b]** inşâ'allâhu teʿâlâ sen dahi bundan sonra ziyâde basîret ü intibâh ile âkılâne hareket idüp gerek Van kullarının mevâciblerine taʿyîn olunan akçenin vakt ü zamânıyla tahsîl ü teslîminde ve gerek reʿâyâ vü berâyâ fukarâsının terfîh ü tanzîm-i

[247] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.5-6'da bulunmaktadır.

ahvâllerinde fevka'l-gāye takayyüd ü ihtimâm eyleyüp, her vechle cümle ile hüsn ü zindegânî ve mülâyemet ü mülâtafet üzere muʿâmele idüp, şâkîniz gelmekden ve ol serhadd-i İslâmiyye'de hilâf-ı rızâ-yı hümâyûn ihtilâli mûcib ahvâl vukū'undan be-gāyet ihtirâz ü ictinâb eyleyüp, ol tarafların her ahvâlini hakīkati ve sıhhati üzere tahrîr ü iʿlâm eyleyesiz. Fî 4 S sene 1099

(4) Cülûs-ı Hümâyûn İʿlâmı İçün Mekke Şerîfi Şerîf Ahmed İbn Zeyd'e Nâme-i Hümâyûndur[248]

Cenâb-ı emâret-me'âb eyâlet-nisâb zü'n-nesebü't-tâhir ve'l-hasebü'z-zâhir sâhibü'l-izz ve'ş-şeref halefen baʿde halef neslü's-sülâleti'l-Hâşimiyye ferʿü'ş-şecereti'z-zekiyyetü'n-Nebeviyye tırâzü'l-asâbeti'l-ulviyyet zübdetü Ahfâdü'l-Betûl umdetü ekbâdü'r-Resûl el-mahfûf bi-sunûfi avâtıf-ı letâ'ifü'l-Meliki'l-ehad Emîr-i Mekke-i mükerreme eş-Şerîf Ahmed bin eş-Şerîf Zeyd *lâ-yezâle necmi saʿâdet fî tâliʿü'l-izz ve'l-iclâl* tevkīʿ-i refîʿ-i hümâyûn vâsıl olıcak **[5a]** maʿlûm ola ki, hazret-i hudâvend-i vâhibü'l-âmâl *celle şânühû* ani't-teşbîh ve'n-nazîr ve'l-misâlin meyâmin-i te'yîdât-ı ezeliyye ve niyâmen-i tevfîkāt-ı lem-yezeliyyesiyle nâsıye-i ahvâl-i saʿâdet-minvâl-i mülûkânemizden istihkāk-ı kâmile-i İlâhiyye ve cebhe-i ikbâl-i şevket-me'âl-i husrevânemizde olan kābiliyyet ü istiʿdâd-ı şâmile-i gayr-ı mütenâhiyye muktezâsı üzere emr-i lâzımü't-tebcîl-i saltanat ü iclâlimiz/ *innâ cealnâke halîfeten fi'l-arz*[249] /zîneti ile müzeyyen ve tâc-ı ibtihâc-ı devlet ü ikbâl-i ferhunde-i fâlimiz/ fe-ahkemü beyne'n-nâs bi'l-adl/ ünvânı ile muanven olup ittifâk-ârâ [ve re'y-i] şûrâ-[yı] vüzerâ-yı izâm ve ulemâ-yı kirâm ve icmâʿ ve ıttırâd-ı cümle-i havâss u avâm ile işbu sene tisʿa ve tisʿîn ve elf Muharremü'l-harâmının ikinci güni ki cumʿa-irtesidir, serîr-i saltanat-ı mevrûsumuza bi'l-istihkāk devlet ü ikbâl ve saʿâdet ü iclâl ile iclâs ve libâs-ı kerâmet-iktibâs-ı *cealnâküm halâ'if fi'l-arz*[250] kāmet-i vâlâ-i rütbet-i husrevânemize ilbâs olunup cülûs-ı hümâyûn-ı saʿâdet-me'nûsumuz ile müstesʿad ve rü'ûs-ı menâbir ve vücûh-ı derâhim ü denânîr ve hutbe vü sikke nâmımız ile müzeyyen ve sudûr-ı emsile[251] ve ahkâm ve menâşîr tuğrâ-yı garrâ-[y]ı tevkīʿ-i refîʿ-i âlem- **[5b]** ârâmız[252] ile

[248] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.6-8'de bulunmaktadır.
[249] "*Gerçekten biz seni yeryüzünde halife yaptık"*. Sâd sûresi 26. âyet
[250] "*Yeryüzünde sizi omların yerine getirdik.* " Yunus sûresi 14. âyet
[251] Metinde bu kelime sehven "emsilî " şeklinde yazılmıştır.
[252] Metinde: âlî-edâmız

musaddar ve muʿanven olduğun cenâb-ı saʿâdet-meʾâbınıza ve sâʾir mücâvirân-ı beldetü'l-emîn ve menzil-i vahy-i mübîn olan sükkân-ı Beytu'llâhü'l-harâm ve Cebrâʾil-i Rabbü'l-enâm cânibine iʿlâm ve cenâb-ı saʿâdet-meʾâblarına teşrîfât-ı hâssa-i mülûkâne ve inʿâmât-ı mahsûsa-i pâdişâhânemizden bir sevb postîn semmûr-ı müsteclibü'l-ibâda iʿtâ vü ihsânımız olup nâme-i hümâyûn-ı saʿâdet-makrûnumuzla [ ] irsâl olunmuşdur. Vusûlünde edâ-yı merâsim-i istikbâl-i taʿzîm ü tekrîmi şerâʾiti edâ ve dûş-ı müfâharetinize iktisâ ve kisve-i sûdmend bilüp izhâr-ı mübâhât ü mufâharet itdikden sonra Âsitâne-i saʿâdet-âşiyânemize âbâ an-ceddin sebk iden vüfûr-ı müvâlât ve mezîd-i musâfâtınız mûcebince haber-i meserret-eser-i cülûs-ı hümâyûnumuz vusûl bulduğı gibi hutbe-i cumʿa-i mübârekeyi rü'ûs-ı menâbirde nâm-ı şerîf ve ism-i münîfimize okudup ve şeref-i hizmet ü himâyet ile selâtîn-i sâʾireden mümtâz ve havâkīn-i kirâmdan ser-firâz olduğumuz Haremeyn-i şerîfeyn *zâde hümâ'llâhu teʿâlâ şerefen* ve tekrîmâtının ve sâʾir aktâr-ı Hicâziyye sükkânına ifâza-i adl ve ihsân ve işâʿa-i birr ve emsâline teveccüh ve kalb ü cenânımızı iʿlâm u iʿlân eyleyüp eslâf-ı kirâmınız vaʿdesi üzere taʿzîm ve şiʿâr ve **[6a]** istirâhat-ı mücâvirî ve müsâfirî ve huccâc ü züvvâr ve mütereddidîn ü tüccârın refâh-ı hâl ve ferâğ-ı bâlleri bâbında hüsn-i ihtimâm ile isticlâb-ı mürâcaʿâtı hâtır-ı feyz meʾâsirimize saʿy ü hamiyyet eyleyesiz. Fî evâʾil-i M sene 1099

(5) [Erdel Hâkimine Nâme-i Hümâyûndur][253]

İftihârü'l-ümerâi'l-iʿzâmü'l-Îseviyye, muhtârü'l-küberâʾi'l-fihâm fi'l-milleti'l-Mesîhiyye muslih-i mesâlih-i cemâhirü't-tâʾifeti'n-Nasrâniyye sâhib-i ezyâlü'l-haşmet ve'l-vakār sâhib-i delâʾilü'l-mecd ve'l-iftihâr bi'l-fi'l Erdel hâkimi olan Apani Mihal[254] *hatemet avâkıbühu bi'l-hayr ve'r-reşâd* tevkīʿ-i refīʿ-i hümâyûn vâsıl olıcak maʿlûm ola ki hazret-i Hudâvend-i vâhibü'l-âmâl *celle şânühu ani'ş-şebîh ve'n-nazîr ve'l-misâl*in meyâmin-i teʾyîdât-ı ezeliyye ve niyâmen-i tevfîkāt-ı lem-yezeliyyesiyle nâsıyye-i ahvâl-i saʿâdet-minvâl-i mülûkânemizde olan istihkāk-ı kâmile-i İlâhiyye ve cebhe-i ikbâl-i şevket-meʾâl-i husrevânemizde olan kābiliyyet ve istiʿdâd-ı şâmile-i gayr-ı mütenâhiyye muktezâsı üzere ittifâk-ı ârâ-yı vüzerâ ve ulemâ-yı izâm ve icmâʿ ve ıttırâd-ı cümle havâss u aʿvâm ile işbu sene tisʿa ve tisʿîn ve elf **[6b]** Muharremi'nin ikinci güni ki cumʿa-irtesidir, serîr-i saltanat-ı

[253] Bu mektup BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.8-10'da bulunmaktadır.
[254] Burada Apafi Mihal kastedilmektedir.

mevrûsumuza bi'l-istihkāk devlet ü ikbâl ve saʿâdet ü iclâl ile cülûs-ı hümâyûn-ı meymenet-meʾnûsumuz vâkıʿ ve memâlik-i vasîʿatü'l-mesâlikimizde cârî olan hutbe ve sikke nâm-ı şerîfimizle müşerref olmağın cülûs-ı hümâyûnumuz ihbârın memâlik-i mahrûsemiz hükkâmına ve sâʾir havâss u âmma iʿlâm içün ber-vech-i müsâraʿat ahkâm-ı şerîfem gönderilmeğin sen dahi Âsitân-ı feyz-âşiyânemizin abd-i sadâkat-kârı ve istikāmet ile bu ana değin der-i devlet-medârımıza olan ubûdiyyet ü ihlâsın mukābelesinde hakkınızda mezîd-i inâyet-i aliyye-i şâhâne ve meziyyet[255]-i reʾfet-i seniyye-i pâdişâhânemiz vücûda getürilüp hâssa-i hılaʿ-i fâhire-i husrevânemizden sana bir sevb hilʿat-ı mûrisü'l-behcet inâyet ü ihsân ve cülûs-ı hümâyûnumuz ihbârın iʿlâm u iʿlânı içün nâme-i hümâyûn-ı saʿâdet-makrûnumuz ile [ ] taʿyîn ve irsâl olunmuşdur. İnde'l-vusûl gerekdir ki ihsân ve irsâl olunan hilʿat-ı fâhire vü kisve-i bâhirelerimizi envâʿ-i taʿzîm ü ikrâm ve esnâf-ı tevkīr ü ihtirâm birle istikbâl idüp, alup, giyüp izhâr-ı mübâhât ü müfâharet ve âdet-i mülûk-ı müsâlahat-karîn ve âyîn-i**[7a]** hükkâm-ı musâdakat-rehîn-i cülûs-ı hümâyûnumuzdan mahzûz ve müstebşir olup izhâr-ı sürûr-ı şâd-mânî eyleyesiz. Ve's-selâm alâ-min-etbaʹi'l-Hudâ. Fî evâhir-i M sene 1099

(6) Nemçe'nin defʿ ü refʿi içün Erdel hâkimi ve ahâlî-i memleketin mevâdd-nâmesidir[256] ki der-i devlet-i aliyye'de muʿtemed ilçilerinin vesâtatıyla karâr-dâde olup maʿmûl-ı bi't-temessükâtıyla mâbeynde mukarrer ve muhkem kılınmışdır.

Orta Macar tâʾifesinin musâlahatı içün geçen sene Erdel tarafından baʿzı mevâdd arz olunmuş idi. Lâkin bi-emri'llâhi teʿâlâ Erdel vilâyetinin hâli böyle mükedder bulunmağla Orta Macar tâʾifesine müteʿallik olan mevâdd gayr-ı muvâfık olmağla vakt teʾhîr olunup ceng ü harb ile Nemçe tâʾifesinin defʿ ü refʿi içün işbu yedi mevâddı karâr-dâde kıldık.

Evvelki mâdde budur ki; Erdel hâkimi ve cümle ahâlî-i memleketin ittifâk-ı küllî ile silâhlanup Nemçe['lünün] Erdel memleketinden defʿ ü refʿi içün çalışalar. Devlet-i aliyye tarafından dahi asker ile imdâd ve masârıfları içün akçeleriyle kendülere **[7b]** iʿânet oluna.

[255] Metinde: mezîd
[256] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.10-12'de bulunmaktadır.

İkinci mâdde budur ki; Nemçe ile sefer ve ceng ü cidâl ber-taraf olunca Devlet-i aliyye tarafından masârıf yerine harâcları akçesini Erdellüye beher sene verile, lâkin beher sene muʿtâd-ı kadîm üzere sâʾir hedâyâ ile Erdel hâkimi muʿayyen îlçisi[n]i der-i devlet-medâra irsâl eyleye ki âdet üzere rikâb-ı hümâyûna yüz sürüp edâ tezkiresin ala ve bu vech üzere Erdel itâʿati zâhir ü nümâyân ola.

Üçüncü mâdde budur ki; iktizâsı üzere Devlet-i aliyye'den imdâd içün eyü asker gönderile. [Gerek Erdel hudûdunda ve] gerek Erdel hudûdundan taşra baş ve buğ olan paşanın ittifâkıyla ahvâl-i Erdel hâkiminin reʾy-i tedbîrine sipâriş oluna.

Dördüncü mâdde budur ki; Erdellünün hilâfında mahfî ve âşikâre münâfakat idenlerin sözlerine iʿtimâd olunmayup, Erdel civârında olup Devlet-i aliyye'ye tâbiʿ olan hükkâmına tenbîh ola [**Derkenar**: ve Erdel hâkimi Nemçe ile cenge mübâşeret itdiğinden sonra sözine iʿtimâd u iʿtibâr oluna.]

Beşinci mâdde budur ki; iyâzen bi'llâhi teʿâlâ Nemçe'nin tegallübünden nâşî baʿzı Erdel aʿyânı başka mı yohsa kāfile ile mi memâlik-i mahrûseme sığınmak isterler ise gelüp gitmelerine kimesne mâniʿ olmaya, kendülere yol verile **[8a]** ve mukaddemâ ihsân buyurulan ahid-nâmeler üzere dörd akçe nafakaları devlet tarafından verile.

Altıncı mâdde budur ki; ne mıkdâr asker ve ne yoldan ve ne yüzden imdâda gönderilmeli olur ise ol vakt Erdel hâkiminin reʾyine havâle olunup iktizâsı üzere bu ahvâli Erdel hâkimi arz eyleye.

Yedinci mâdde budur ki; edâ-yı hıdmetden sonra harâclarına muʿâfiyetlerine baʿzı recâlarına selefde olduğı minvâl üzere müsâʿade buyurtmak içün niyâz iderler. İşbu mevâdd (cümlenizin ittifâkıyla karâr-dâde olup, maʿmûl-bih temessükünüz olmak üzere işbu)[257] nâme imzâlarımız ile mümzâ mühürle[rim]iz [ile mahtûm] kılup teslîm eyledik. Âsitane-i saʿâdetimde Teşrîn-i Sânî'nin üçüncü gününde vilâdet-i hazret-i Îsâ'nın bin altı-yüz seksen yedi senesinde

[257] Parantez içindeki kısım derkenâr olarak yazılmıştır.

(7) [Erdel Hâkimine Nâme-i Hümâyûndur][258]

Merciʿ-i selâtîn-i iʿzâm ve melâz ü melceʾ-i havâkīn-i devrân olan atebe-i aliyye-i râsihü'l-bünyân ve südde-i seniyye-i sidre-makāmınıza mefâhir-i aʿyânü'l-milleti'l-Mesîhiyyet senin Erdel vilâyetinde olan Macar ve Sekel ve Saz üç millet aʿyânının muʿtemedü'l-kavl ilçileriniz Yovannis? **[8b]** Sarusi? ve Gabril? Pozni? ve diğer Yovannis? Sarusi? ve Marko Dravid? *zîde itâʿatühüm* irsâl olunan iʿtimâd kâğıdlarınız vâsıl olup, mülk-i mevrûs-ı husrevânemiz olan Erdel sınurında vukūʿ bulan aʿdâʾ-yı liʾâm istîlâsı sebebi ile ol havâlîde zuhûr iden ihtilâle rızânız ve tekâsül ü ihmâlinizden dahi olmayup, sadâkat ü istikāmetde sâbit-kadem olduğunuzu iʿlâm ve sâʾir lisânen her ne ki sipâriş eylemişseniz takrîrlerin düstûr-ı ekrem müşîr-i efhâm nizâmü'l-âlem nâzım-ı menâzımü'l-ümem vezîr-i aʿzamımız Siyâvuş Paşa *edâma'llâhu teʿâlâ iclâlehu* izz-i huzûr-ı fâʾizü'n-nûr-ı husrevânemize arz u iʿlâm itmekle ilm-i âlem-şümûl-i hıdîvânemiz muhît ü şâmil ve müşârün-ileyh vezîr-i aʿzamımız bi'l-cümle ahvâl-i âmâlinize muttaliʿ olmağla sıyânet ü himâyenizden saʿy ü ihtimâm eylemek üzere umûr-ı cumhûrunuz anın reʾy-i rezîn ve fikr-i isâbet-karînine havâle ve tefvîz olunmuşdur. Siz bu hânedân-ı ebed-peyvend ve dûdmân-ı muhalledü'l-erkânımızın abd-i sadâkat-kârı ve Erdel memleketi mülk-i mevrûsumuz olup, bu ana değin sâye-i saʿâdet-penâhımızda âsûde-hâl ve müreffehü'l-bâl olduğunuzdan gayrı **[9a]** sadâkat ve istikāmetinize her vechle iʿtimâd-ı hümâyûnum ve iʿtikâd-ı hâtır-ı safâ-makrûnum olmağla iltimâsınız olan mevâdda müsâʿade-i husrevânemiz olup hayyiz-i kabûle mevsûl kılınup, hâliyâ hakkınızda mezîd-i inâyet-i aliyye-i şâhâne ve meziyyet-i reʾfet-i seniyye-i pâdişâhânemiz zuhûra getürilüp, sana semmûra dûhte bir kıtʿa hilʿat-ı mûrisü'l-behcet-i sultânî inâyet ü ihsânım olup, işbu nâme-i hümâyûmuzla [ ] taʿyîn ü irsâl olunmuşdur. Vusûlünde gerekdir ki inâyet ü ihsânım olan hilʿat-ı fâhire ve kisve-i bâhiremi envâʿ-i iʿzâz ü ikrâm ve esnâf-ı tevkīr ü ihtirâm ile istikbâl idüp ve alup, giyüp izhâr-ı mübâhât ü müfâharetden sonra kadîmü'l-eyyâmdan ilâ yevmünâ hâzâ rızâ-yı yümn-iktizâ-yı pâdişâhânemiz üzere sadâkat ü ihlâs ve Âsitâne-i saʿâdetimiz ile müttehid olup, dostumuza dost ve düşmanımıza izhâr-ı adâvet iden Erdel hâkimleri ve milletleri Erdel memleketine ve sâʾir ol serhadd-i mansûremiz olan memâlik-i mahrûsemize kasd-ı mazarrat iden bed-hâhân üzerine gālib ve yüz aklıkları zuhûra getürmeleriyle mekârim-i aliyye-i tâcdârîmiz ile müftehir ü zıll-i zalîl-i maʿdeletimizde âsûde hâl ve müreffeh**[9b]**ü'l-

[258] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.12-14'te bulunmaktadır.

bâl olup, mahsûdü'l-akrân olmuşlardır ve münâfıklar iğvâsıyla küfrân-ı niʿme olup, izhâr-ı isyân ve fesâd ü tuğyân idenler pây-mâl ve bergeşte-i rûzgâr oldukları zâhir ü nümâyândır. Ana göre siz dahi tarîk-i ubûdiyyet ü istikāmetde pâyidâr ve şâh-râh-ı ihlâs ü ihtisâsda üstüvâr olup, aʿdâ-yı bed-hâhı ve ehl-i fesâdı ve münâfakat idenleri memleket ve mâbeyninizden ihrâc ve hıfz u hırâset-i memleket ve himâyet ü sıyânet-i[259] fukarâ ve raʿiyyet bâbında bezl-i himmet idüp rızâ-yı yümn-iktizâ-yı tâcdârîmiz[i] tahsîl itmekle envâʿ-i inâyât-ı aliyye-i husrevâne ve eltâf-ı aʿtâf-ı mülûkânemize mazhar olmağla takayyüd ü ihtimâm-ı mâ-lâ-kelâm idüp ve lâzımü'l-arz olan ahvâl ü âsârı pey ender-pey der-i devlet-medârımıza arz u iʿlâmdan hâlî olmayasız. Ve's-selâm alâ-min-etbaʹi'l-Hudâ. Fî gurre-i S sene 1099

(8) Erdel Kralı Tarafından ve Üç Millet Aʿyânı Taraflarından Vekîlleriyle Âsitâne-i Saʿâdet-medâra Gönderilen Mevâdd Kâğıdları Mazmûnı Üzere Vezîr-i aʿzam Siyâvuş Paşa Hazretleri'nin Tarafından Verilen Temessükdür[260].

[10a] Vech-i tahrîr-i hurûf budur ki itfihârü'l-ümerâi'l-izâmü'l-Îsevîyye muhtârü'l-küberâ'i'l-fihâm fi'l-milleti'l-Mesîhiyye bi'l-fiʿl Erdel hâkimi Apafi Mihal *hatemet avâkıbühu bi'l-hayr*ın ilçisi mefâhir-i aʿyânü'l-milleti'l-Mesîhiyye Yovannis? Sarusi? ve Erdel vilâyetinde olan Macar ve Seygel? ve Saz? milletlerinin muʿayyen ilçileri ve vekîlleri Gabriyel? ve diğer Yovannis? Sarusi? ve Marko Dravid? nâm dört nefer bellü başlu âdemleri der-i devlet-medâra iʿtimâd kâğıdlarıyla gelüp, Nemçe tâ'ifesi tarafından izhâr-ı acz ve memleket-i şehriyârî sıyâneti içün himâye recâ eyleyüp hâllerine muvâfık yedi mevâdd üzere Nemçe askerinin defʿ ü refʿi içün târîh-i hazret-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın bin altı yüz seksen yedi senesi mâh-ı Teşrîn-i Sânî'nin onuncı gününde dest-hattlarıyla memhûr ve maʿmûlün-bih temessük teslîm itmeleriyle biz dahi vekâlet-i mutlakamız hasebiyle ol mevâddı kabûl ve mûcebince amel olunmak içün taraf-ı Devlet-i aliyye'den işbu temessük[ü] ketb ve yedlerine vazʿ eyledik.

[259] Metinde bu kelimeden sonra "ve" sehven bağlacı kullanılmıştır.
[260] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.14-17'de bulunmaktadır.

Evvelki mâdde budur ki; Orta Macar tâ'ifesininin mesâlihi Devlet-i aliyye'nin umûr-ı mühimmesinden olup lâkin inşâ'allâhu teʿâlâ Nemçe'nin Erdel sınurına **[10b]** istîlâsı defʿ olundukdan sonra tâ'ife-i mezbûrenin himâyesine müteʿallık söz ola.

İkinci mâdde budur ki; Erdel hâkimi cümle ahâlî-i memleket ittifâk ve cemʿiyyet-i küberâ' ile silâhlanup Nemçe tâ'ifesin bi'l-külliyye Erdel memleketinden ve ol havâlîden defʿ ü refʿ itmek içün cân u başlarıyla çalışalar. Bu bâbda aslâ ve katʿâ taraflarından ihmâl olunmaya. Devlet-i aliyye tarafından dahi muktezâ-yı vakt üzere asker ile imdâd oluna. Bin doksan sekiz senesinin Erdel vilâyeti harâcı edâsı vakti geçen rûz-ı Kasım olup ve hâlâ zimmetlerinde kalup hazîne-i âmireye deynleri olduğı ecilden edâ vü teslîmi üzerlerine lâzım ü mühimm olmağla muʿtâd-ı kadîm üzere irsâl ü îsâline ihtimâm eyleyeler. Bin doksan sekiz senesinden sonra harâcları akçesi senede seksen bin esedî guruşdur. Masârıf-ı seferiyyeye medâr olmak içün Nemçe seferi ber-taraf olunca kendülere inâyet ü ihsân oluna. Lâkin itâʿat ve ubûdiyyetleri zâhir ü nümâyân olmak içün muʿtâd-ı kadîm üzere sâ'ir hedâyâlar ile Erdel vilâyetinin muʿayyen ilçisi vakt ü zamânıyla beher sene der-i devlet-medâra gelüp, itâʿat ve inkıyâd eyleyüp teşrîfât-ı husrevâne ile **[11a]** müşerref oldukdan sonra edâ tezkiresi verile.

Üçüncü mâdde budur ki; iktizâ idüp imdâdlarına asker gönderildikde güzîde asker gönerilüp, gerek Erdel hudûdunda ve gerek Erdel hudûdundan taşra asker-i İslâm üzerine baş ve bûğ olanlar Erdel hâkimi ile baʿde'l-istişâre vech-i münâsib üzere amel eyleyeler.

Dördüncü mâdde budur ki; Erdel hâkimi bu vech üzere Nemçe ile cenge mübâşeret eyledikde Devlet-i aliyye'ye sadâkat ve mütâbaʿatı[261] zâhir olmağla münâfakat idenlerin sözlerine vücûd virilmeyüp, Erdel civârında olup, Devlet-i aliyye'ye nâfiʿ olan hükkâm dahi hâkim-i mûmâ-ileyh[e] hüsn-i muʿâmele ve sâdıkāne dostluk eylemeleri-çün tenbîh oluna ve anlara müteʿallık olan Erdel hâkiminin sözüne Devlet-i aliyye tarafından iʿtimâd oluna.

Beşinci mâdde budur ki; ıyâzen bi'llâhi teʿâlâ Nemçe'nin tegallübünden nâşî Erdel aʿyânından Memâlik-i mahrûseye sığınmak murâd idenlerin gelüp gitmelerine kimesne mâniʿ olmaya. Kendülere emn ü emân üzere yol ve mesken ve kefâf-ı nefsleri-çün nafakaları verile.

[261] Metinde: Mübâyaʿat

Altıncı mâdde budur ki; imdâdlarına **[11b]** asker gönderilmelü oldukda muktezâ-yı vakt üzere Erdel hâkimi asker irsâline müteʿallık maʿkūl ü münâsib gördüği ahvâl ve umûrı arz eyleye.

Yedinci mâdde budur ki; edâ-yı hizmetten sonra selefde bu makūle hidemât-ı aliyyeye müteʿahhid olan Erdel hâkimlerine müsâʿade olunduğı üzere harâcları ve muʿâfiyetleri husûslarında baʿzı recâları inâyet ü avâtıf-ı husrevânîde kabûl olmak üzere arz oluna.

İşbu yedi mevâdd baʿde'l-yevm karâr-dâde ve maʿmûlün-bih olmak içün terkīm ve tasrîh olunup temessük olmak içün mûmâ-ileyhim Erdel ilçilerinin yedlerine teslîm olunmuşdur. Tahrîren fî gurre-i Saferü'l-hayr sene tisʿa ve tisʿîn ve elf

(9) Cülûs-ı Hümâyûn-ı Şevket-makrûn İʿlâmı İçün Françe Pâdişâhı Olan Luiz[262] Cânibine Gönderilen Nâme-i Hümâyûn Sûretidir

Baʿde'l-elkāb hazret-i hudâvend-i vâhibü'l-âmâl *celle şânühû ani'ş-şebîh ve'n-nazîr* ve'l-mesâlik meyâmin-i te'yidât-ı ezeliyye ve niyâmin-i tevfîkāt-ı lem-yezeliyyesiyle nâsiye-i ahvâl-i saʿâdet-minvâl-i mülûkânemizde olan istihkāk-ı kâmile-i İlâhiyye **[12a]** ve cebhe-i ikbâl-i şevket-me'âl husrevânemizde olan kābiliyyet ve istiʿdâd-ı şâmile-i gayr-ı mütenâhiyye muktezâsı üzere ittifâk-ı ârâ-yı vüzerâ ve ulemâ-i izâm ve icmâʿ ve ıttırâd-ı cümle-i havâss u avâm ile işbu sene tisʿa ve tisʿîn ve elf Muharremü'l-harâmının ikinci güni ki cumʿa-irtesidir, serîr-i saltanat-ı mevrûsumuza bi'l-istihkāk devlet ü ikbâl ve saʿâdet ü iclâl ile cülûs-ı hümâyûn-ı meymenet-meʿnûsumuz vâkıʿ ve memâlik-i vesîʿatü'l-mesâlikimizde cârî olan hutbe ve sikke nâm-ı şerîfimizle müşerref olmağın bu mevhibe-i uzmâ ve atiyye-yi kübrânın cümle memâlik-i mahrûsemize iʿlâm u iʿlânı lâzım ü mühimm husûsan âsitân-ı refîʿü'l-mekân ve dûdmân-ı muhalledü'l-erkânımızla dostluk ve barışıklık üzere olan hükkâm-ı kirâma işʿâr ve ifhâmı emr-i mühimm olmağın dostluğa binâ'en size dahi nâme-i hümâyûnumuzla [ ] taʿyîn olunup, irsâl olunmuşdur. İnde'l-vusûl Âsitâne-i saʿâdet-ünvân ve dûdmân-ı müşeyyid-bünyânımızla olan sulh ü salâh-ı müstevcibü'l-felâh muktezâsınca cenâb-ı şevket-me'âb-ı saltanat-nisâbımız devlet ü ikbâl **[12b]** ve saʿâdet ü iclâl ile serîr-i saltanat-ı Osmânî ve taht-ı âlî-baht-ı kişver-sitânî üzere cülûs-ı hümâyûn-ı

[262] XIV. Louis

izzet-me'nûsumuz vâkı' olduğun ma'lûm eyledikde Devlet-i aliyye'miz ile olan musâfât u muvâlât muktezâsınca izhâr-ı sürûr ve iş'âr-ı behcet ü neşât-ı nâ-mahsûr içün levâzım-ı meserret ve ibtihâc-ı kemâ hüve hakkıhu ri'âyet ile te'kîd-i esâs-ı dostî ve muhabbet eyleyesiz. Fî evâ'il-i Muharrem sene 1099

Bir sûreti İngiltere Kralı Yakob?[263] sânî tarafına tahrîr olunmuşdur ve bir sûreti üstât-ı cenerâl[264] ve bi'l-ittifâk Nederlânde vilâyetinin hükümdârına vech-i meşrûh üzere yazılmışdır. Fî't-târîhi'l-mezbûr.

(10) Bu Dahi Françe Pâdişâhı Tarafına Nâme-i Hümâyûn Sûretidir[265]

Meyâmin-i te'yîdât-ı amîme-i ezeliyye-i sübhâniyye ve mehâsin-i tevfîkāt-ı cemîle-i lem-yezeliyye-i İlâhiyye ile ve hazret-i sultân-ı taht-gâh-ı eflâk ve mesned-nişîn-i bâr-gâh-ı levlâk mefhar-i evlâd-ı Âdem maksûd-ı âferînîş-i âlem hâtem-i cümle-i rüsül ü enbiyâ habîb-i Hudâ Muhammed Mustafa *aleyhi mine's-salâti ezkâhâ ve mine't-tahiyyâtı evfâhâ*nın mu'cizât-ı kesîretü'l-berekâtı ile evreng-i saltanat ve hilâfet-i şehriyârî ve müttekâ-yı izzet ü haşmet **[13a]** ve cihândârî cenâb-ı devlet-me'âbımıza müyesser ve işbu sene-i tis'a ve tis'în ve elf Muharremü'l-harâmının ikinci güni ki cum'a-irtesidir, taht-ı âlî-baht-ı Osmânî'ye cülûs-ı hümâyûnumuz mukadder olup, cümle-i memâlik-i mahrûsemizden mecma'-i mü'minîn ve ma'bed-i müslimîn olan cevâmi'-i kuds-mecâmi[266]'in rü'ûs-ı menâbirinde nâm-ı hümâyûnumuza hutbeler okunup ve dârü'd-darb-ı nukūd-ı nâ-ma'dûd olan mahallerde vücûh-ı derâhim ü denânîrde ism-i sa'âdet-resmimize sikkeler urılup ahkâm-ı kazâ-mazâmız[267] cümle memâlik-i rub'-ı meskûnda cârî ve eşi'a-i nûr-ı âf-tâb adl u dâddan zalâm-ı zulm ü sitem ve kahr mütevârî[268] olmağla ahbâr-ı meserret-âsâr-ı cülûs-ı izzet-me'nûsumuz hânedân-ı azîmü'ş-şân ve dûdmân-ı hilâfet-mekânımız ile sadâkat ü mevâlât ve mütâba'at ü müsâfât üzere olan mülûk-ı muhabbet-sülûka iş'âr-ı âdet-i kadîme-i eslâf u eşrâfımız olup sizünle mün'akid olan dostluk ve ahd ü peymân mûcebince cülûs-ı sa'âdet-me'nûsumuzun haber-i meserret-eserin i'lâm ü i'lânı içün nâme-i hümâyûn-ı izzet-

[263] II. James
[264] Metinde: Üstâtî
[265] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.17-19'da bulunmaktadır.
[266] Metinde: mehâmi
[267] Metinde: mesâlihimiz
[268] Metinde: mütevâtiri

makrûnumuz ısdâr olup [ ] ile irsâl olunmuşdur. İnde'l-vusûl gerekdir ki kadîmü'l-eyyâmdan ilâ hâze'l-ân hânedân-ı **[13b]** şâmihü'l-erkân ve dûdmân-ı râsihü'l-bünyânımız ile müstahkem ü pâyidâr ve müşedded ü üstüvâr olan uhûd-ı sâdıka ve şürût-ı vâsıka muktezâsınca cülûs-ı hümâyûnumuzdan dostluğa lâyık meserret-i bî-nihâyet izhâr ve taht-ı hükûmetimizde olan aʿyân-ı memleketinizde[n], hükkâm-ı vilâyetinize işʿâr idüp ecdâd-ı âlî-nejâd ve eslâf-ı firdevs-nihâdımız *enâra'llâhu teʿâlâ berâhînihümün* zamân-ı maʿdelet-iktirânlarından beru mâbeynde münʿakid olan şerâʾit-i sulh ü emân ve dekāik-i sevgend ü eymân zamân-ı emânımızda ve dahi kemâkân riʿâyet ü sıyânet olunmak mukarrer bilüp mâdâm ki tarafınızdan sulh ü salâh riʿâyetinde kusûr sudûr u zuhûr itmeye cânib-i hümâyûnumuzdan dahi vechen mine'l-vücûh esâs-ı ahd ü emân halel-pezîr olmak ihtimâli değildir. Mâbeynde münʿakid olan dostluk ve ittihâd ve meveddet ü inkıyâd merâsimi riʿâyet olunmağla reʿâya-yı tarafeyn huzûr u râhat üzere olup ferâğ-ı bâl ile cânibeynin duʿâ-yı hayrına müdâvemet göstereler. Fî evâʾil-i Muharrem sene 1099

(11) Cülûs-ı Hümâyûn İʿlâmı İçün Fas Hâkimi Şerîf İsmaʿîl'e Nâme-i Hümâyûndur[269]

[14a] Cenâb-ı emâret-meʾâb eyâlet-nisâb melikiyyü'l-fiʿâl melekiyyü'l-hısâl hâris-i sugūrü'l-İslâm fâris-i heycâü'l-iʿtisâm sâhibü'l-izz ve'l-mecd ve's-saʿâdet hâkim-i hıtta-i vasîʿat-i Fas olan el-mevlâ eş-Şerîf İsmaʿîl el-Hüseynî *edâmallâhu teʿâlâ zâtehu ve ibkāhu* savb-ı saʿâdet-evbine derârî-i bedriyyetü'l-lemaʿât tehâyâ-yı icâbet-âyîn-i şâhâne ki gencîne-i zamîr-i semâhat-semîr-i husrevâneden mütesâdır ve leʾâlî-i mütelâlî beyzâ-i ziyâ-ı teslimât-ı muvâneset-karîn-i pâdişâhâne ki muhît-i bî-kerân-ı hâtır-ı saʿâdet-meʾâsir-i mülûkâneden mütebâdirdir, ârâyiş-i tâc ikrâm ve zîver-i efser-i tevkīr ü ihtirâm kılınup levâzım-ı vedd-i muhabbet ve merâsim-i sıdk-ı taviyyet kırâʿat olundukdan sonra mücellâ-yı müctelâ-yı zamîr-i safvet-ittisâf ve mirʾât-ı safâ-nümâ-yı hâtır-ı âtır-ı mûşikâflarına mütevârî-i perde-i hafâ olmaya ki mevkiʿ-i ikbâl ve hilâfet ü azamet ve mahatt-ı rihâl-i mecd ve ulüvv-i şevket olan serâdık-ı saltanat ve cihân-bânî ve bârgâh-ı rubʿ-ı sipihr-iştibâh-ı husrevânemize umdeti ahfâdü'r-Resûl es-Seyyid Abdü'l-melik *dâme şerefe siyâdet* yed ile münbaʿis olan muhabbet-nâme-i nüzhet-efzâ-yı dostâneleri vüzerâ-yı izâmımız **[14b]** vesâtatıyla izz-i huzûr-ı fâʾizü'n-nûr-ı husrevânemize arz ve matlaʿından maktaʿına

[269] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.35-37'de bulunmaktadır.

varınca meşmûl-i nazar-ı meymenet-eser-i hâkānîmiz olup mazmûn-ı sevâd-ı müşk-âgîninden revâyıh-ı mihr-i vifâk ve nefha-i yegânegî ü ittifâk istinşâk olunmağla ahkâm-ı[270] muvâlât ve te'sis-i esâs-ı sıdk u musâfât olunup taraf-ı hümâyûn-ı şevket-makrûnumuzdan dahi nâme-i hümâyûn-ı mülâtafat-meşhûnumuz tahrîr ve ısdâr ve taraf-ı muhâlesat-nümânıza intisâb u intimâsı olan iftihârü'l-emâcid ve'l-ekârim el-Hâc Halîl *dâme mecdühu* ile irsâl *vekāhat-ı muhabbetiyyü'l-mütehabbeyni feyyi*[271] işâret-i pür-beşâretiyle cenâb-ı vâlâ-menziletlerine tevcîh-i fevâ'id-i muhabbet ve sarf-ı süveydâ-yı ta'alluk ü meveddet olunmuşdur. Hakk sübhânehu ve te'âlâ bu mukaddemât vidâda netîce bahş-ı germiyyet ve imtidâd olup ve bu hilâl[272]-i matla'-ı muhabbeti bedr-i dırahşân ve bu neyyir-i ufk-ı firûz-ı muvâneseti mukantara-i vasatü'n-nehâr yek-cihetden tâbân ve nûr-efşân eyleye. İnşâ'allâhu te'âlâ fimâ-b'ad mâbeynde iyâb u zihâb-ı rüsül ü resâ'il inkıtâ' ü infisâm bulmayup icrâ-yı şerâ'it-i ittihâd-ı dînî vâcibât-ı merâsim-i ittifâk-ı derûnîye himmet ile bünyân-ı kadîmü'l esâs-ı ihtisâsa **[15a]** metânet ve istihkâm virmeğe sarf-ı nakdîne-i ihtimâm eyleyüp lâyık-ı da'vâ-yı muhabbet ve muvâfık-ı müdde'â-yı meveddet olur kelâm-ı musâdakat-encâm ile mumâ-ileyhi yine taraf-ı bâhirü'ş-şeref-i husrevânemize i'âde eyleyeler. Fî evâ'il-i Ş 1099

(12) Özbek Hânlarından Hârizm Hânı Bahâdır Ernek Mehemmed Hân İbn Bahâdır Seyyid Enûşe Hân'dan Gelen Nâmedir[273]

Hamd ü senâ ol pâdişâhîga sezâ-vârdur kim kudret-i kâmil ü hikmet-i şâmil bile felek-i arş-âşiyân bî-zuhûrga giltürüp ayining vasfidâ *[Allâhullezî]refeas semavâti bi gayri amedin [terevnehâ] summestevâ alel arşı*[274] delîlidür. Vâzıh ve her kimrese Tengri te'âlâ'nın fermân-ı atiyu'llâhü mazmûnı bile imtisâl kılursa iki âlemde sa'âdetga kerîme-i *taizzu men teşâ zâlike takdîrü'l-azîzi'l-alîm*[275] netîcesidin ümmîd-vâr bulur ve dürûd-ı nâ-mahdûd ol nebiyyi mes'ûd-âkıbet-i mahmûd ve mahrem-i harem-i muhterem vusûl ve memdûh vemâ Muhammedün ilâ resûl seyyidü'l-kevneyn Hâdîü's-sekaleynga kim muhâtab-ı hıtâb-ı müstetâb ve *inneke* **[15b]** *le ted'ûhum ilâ sırâtın müstakīm*[276] buldı. *Sallallâhu aleyhi ve alâ ileyh ve ashâbü'l-vâsılîn ilâ ahsenü'd-derecât* sitâyiş ü tahiyyet

[270] Bu kelime metinde sehven tekrarlanmıştır.
[271] وقاخت محبتي المتحابين في
[272] Metinde: celâll
[273] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.72-74'te bulunmaktadır.
[274] "Allah, gökleri gördüğünüz herhangi bir direk olmadan yükselten, sonra Arş'a kurulan, Güneş'i ve Ay'ı buyruğu altına alandır." Raad sûresi 2. âyet
[275] تعزمن تشا زلك تقدير العزيز العليم
[276] "Şüphesiz sen onları doğru bir yola çağırıyorsun." Mu'minûn sûresi 73. âyet

edâsıdın sonra mekşûf-ı rây-ı melik-ârâ-yı âlî-mıkdâr-ı felek-iʿtibâr-ı adâlet ve şehâmet-intibâh-ı reʾfet ü şevket-destgâh utûfet-i iyâb[277], mükremet-kıbâb, nâhic-i menâhic-i devlet ü ikbâl âric-i meʿâric-i saʿâdet ü iclâl refîʿü'ş-şân azîmü'l-bünyân sultânü'l-berreyn ve'l-bahreyn hâdimü'l-haremeynü'l-muʿazzameyn hazretlerine bu niyâz-mend-i dergâh-ı bî[278]-niyâz arz u ihlâs ider kim sabâh-ı ömr ve unfuvân-ı şebâbını müzahrefât-ı rû-yı der-şitâb-ı âlem-i fânî müsteʿâr-ı nazar-ı iʿtibâr-ı ulü'l-ebsârga der-hûr irmesıdın vallâhü teʾâlâ niʿmetları şükr-güzârlığı bulur o-çün ibtiyâʿ-i metâʿ bâkī-i uhrevîga-i kerîme *haledillikum alâ ticâretün tencîküm min azâbun alîm ve / tucâhidûn fî sebîlillâh bi-emvâliküm ve enfüsiküm zâliküm hayrülleküm [in kümtüm] ta'lemûn*[279] kılur da ol salâr-ı mücâhidîn cenâblarına iktidâ ve iktifâ buylursa âyet-i *hel ettebiuke alâ en tü'allemeni mimmâ ullimte ruşdâ*[280] mazmûnunca bî-rûluk idarız ve her nevʿ kim bu tarîk-i bâ-sevâb ve sebîl-i mahz-ı savâbda bu cânibini şâyeste **[16a]** inkılâb-ı fermân-ı lâzımü'l-izʿân sâdır bulur irsa biʾs-semʿ veʾt-tâʿate hizmet yolına kadem koyarız. Recâ-i sâdık ve vüsûk-i küll-i hazret-i Hâlik cüzʾgel keremine ve ol âlî-hazret-i irşâd-menkâbet-saʿâdet ü meymenetlerilan bu hudûdınıng küffâr-ı hâk-sâr ve melâʾin-i muhâlifân-ı dîn-i bünyâdlar ve ecsâdları makarr-ı sakarga sezâ-yı sefer ola ve züvvâr-ı beytuʾllahü'l-harâm zâdehumu'llahu kadren ve şerefen bu cânib-i ehl-i İslâmıdın teklîf-i hacc velillâhi ale'n-nâs haccüʾl-beyt min-istitâʿ[at] ileyh sebîlânı edâ kılur da bu mehâzil-i müdâhillaridin muhlis-i tâbân olmuşdur. Ol sebebdin ihlâs-mend sâbitü'l-iʿtikad hakīkat-sirişt akīdet-nihâd hanedân-ı bahadırnı kim nahl-i hayâtı cûy-bâr ve yahşılıkda perveriş-i tâ bîb-i ârâsta sıdk u vefâ irdi. Cenâb-ı refîʿ ü meʾâb-ı menîʿga kim mahall-i iʿânet ve mekân-ı igāset ashâb-ı recâ ve erbâb-ı müddeʿâ tururlar, bisât-pûsılıkga mülâzimet-i âlîga irsâl kılduk. Tengri teʿâlâ inâyeti ve kevkeb-i saʿd-ercümend ve tâliʿ-i kavî-i meded ü yâveri ilan ol maʿden-i eltâf ve menbaʿ-ı aʿtâf **[16b]** ve mâlik-i memâlik-i merhamet ü eşfâk-bînin hümâyûn-ı hidmetlarıga müstes'ad bulsa arâʾiz-i zamîr-i münîrini ma'rûz kılıp ol âlî-hazret-i refî'ü'l-mekân ve Yusuf-ı Mısır haşmet ü celâlinin peygām- sıhhat ve nüvîd-i âfiyetlarıdın bu azîz-i iklîm-i iştiyâk u ârzûmendlikga kûb teşhîz-i hâtır u sanısız sürûr müyesser ve muhassal bulgusıdur. Bu tarîk-i hayriyyet-

[277] Metinde: âyâb
[278] Metinde: bu
[279] "Mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihat edersiniz. Eğer bilirseniz, bu sizin için çok hayırlıdır." Saff sûresi 11. âyet
[280] "Sana öğretilen bilgilerden bana, doğruya iletici bir bilgi öğretmen için sana tâbi olayım mı?" Kehf sûresi 66. âyet

iştihâr enâ'e'l-leyl ve etrâfü'n-nehâr zuhûrga gilürin Nîl-âb-ı muhâlesat yüzünden târîh-i hicrî minin toksan tokuz intikāller yılda bitildi.[281] Sene 1099

(13) **Kalmuk Melîki Eyüge Hân'dan Rikâb-ı Hümâyûna Gelen Nâmenin Tercemesidir[282]**

Saʿâdetlü devletlü mürüvvetlü hudâvendigâr hazretlerine Eyüge Hân kulları baş yere koyup ubûdiyyet arz eyledikden sonra maʿrûz-ı bendegî budur ki bu kulları ahvâlinden suʿâl buyurılursa eğer dînimiz başka ise dahi cümle müslimânlar ile barışup kulluğunuza bel bağlamışızdır. Vücûdumuz sıhhatde oldukça kulluk ideriz, sâ'ir sözümüz ilçimizdedir.

(14) Nâme-i Merkūme Cevâb Olmak Üzere Sadr-ı aʿzam Hazretleri Taraf-ı Şerîflerinden Yazılan Mektûb-ı Şerîfdir[283]

[17a] Umde-i ümerâ-i tavâ'if-i Kalmuk zübde-i küberâ'-i ulus ve oymak-ı deşt-i Kıbçak olan Eyüge kıbeline dostluğa lâyık ve kāʿide-i mihr ü muhabbete muvâfık selâm-ı selâmet-encâm ithâfıyla inhâ-i dostâne budur ki melce'-i şâhân ve melâz-i kayâsıra-i devrân olan südde-i seniyye-i cihân-bânîye ilçiler ile irsâl olan nâme-i musâdakat-meşhûnları ve tarafımıza gönderilen muhabbet-nâmeleri gelüp vâsıl olup mefhûmı karîn-i izʿân olmuşdur. Cümle müslimânlar ile barışup Devlet-i aliyye-i ebed-peyvendin baʿde'l-yevm dostuna dost düşmanına düşman olmak üzere işâret eylemişsiz. Hakk sübhânehu ve teʿâlâ eylediğiniz daʿvâ-yı musaddak ve dostluk müddeʿâsına muvâfık harekât-ı pesendîde[284] muvâfık eyleye.

Kırım hânı saʿâdetlü, semâhatlü Selîm Giray Hân Hazretleri'nin taraf-ı şerîflerinden dahi bu vakte değin bir kaç defʿa der-i devlet-i aliyyeye vech-i meşrûh üzere dostluğunuz arz u iʿlâm olunup hâliyâ bu defʿa kendileri taraf-ı Devlet-i aliyye'ye teşrîf itmeleriyle dostluğunuzu bi'z-zât lisânen ifâde ve beyân buyurmuşlardır. Bu Âsitâne-i saʿâdet-âşiyân **[17b]** tarafına sadâkat ü istikāmet üzere kemer-beste-i ubûdiyyet olup

[281] Metinde: yitildi
[282] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.77'de bulunmaktadır.
[283] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.77-78'de bulunmaktadır.
[284] Metinde: pesendîdeye

dostluk arz idenler cemîʿ zamânda zarar görmemişlerdir. İnşâʾallâhu teʿâlâ siz dahi niçe defʿa menfaʿatler müşâhede idersiz. Nâmeniz pâye-i serîr-i saʿâdet-masîre arz olunup ve ilçiniz dahi dest-bûs-ı saʿâdet-meʾnûs-ı pâdişâhî birle müstesʿad ve ilçilik hıdmetin edâ ve tarafınıza meʾzûn-ı insirâf olmağla dostluğa binâʾen mektûb tahrîr ve irsâl olunmuşdur. İnşâʿallâhu teʿâlâ vusûlünde meʾmûldür ki baʿde'l-yevm Devlet-i aliyye'nin ol tarafda olan dostlarına dost ve düşmanlarına düşman olup dostluk ve muhabbet muktezâsı her ne ise öylece hareket eyleyüp taraf-ı Devlet-i aliyye'den ve saʿâdetlü hân-ı âlî-şân hazretlerinin taraf-ı şerîflerinden âdemleriniz eksik eylemeyüp günden güne dostluk ve muhabbet izdiyâdına bezl-i cell-i himmet eyleyesiz.

(15) Rikâb-ı Hümâyûn-ı Şevket-makrûndan Françe Pâdişâhı'na Nâme-i Hümâyûndur[285]

İftihârü'l-ümerâi'l-izâmü'l-Îsevîyye, [ ] muhtârü'l-küberâʾi'l-fihâm fi'l-milleti'l-Mesîhiyye muslih-i mesâlih-i cemâhirü't-tâʾifeti'n-Nasrâniyye sâhib-i ezyâlü'l-**[18a]**haşmet ve'l-vakār sâhib-i delâʾilü'l-mecd ve'l-iftihâr bi'l-fiʿl Françe pâdişâhı olan dostumuz Luiz *hatemet avâkıbühu bi'l-hayr ve'r-reşâd ve'l-himme sebîlü's-sevâb ve's-sedâd* tevkīʿ-i refîʿ-i hümâyûn vâsıl olıcak maʿlûm ola ki cenâb-ı Bârî *celle şânühû* hazretlerinin avn ü inâyeti ile melceʾ-i ekâsire-i zamân ve mencâ-i kayâsıra-i devrân olan südde-i seniyye-i râsihü'l-erkân ve atebe-i aliyye-i şâmihü'l-bünyânımız ile kadîmden mâbeynde münʿakid olan uhûd-ı sâdıka ve şürût-ı vâsıka muktezâsı üzere teşyîd-i mebânî-i muhabbet ve teʾkîd-i muʿâkad-ı meveddet içün Âsitâne-i saʿâdet'imizde mukīm olmak üzere müsteşâr ve muʿteber kişi-zâdelerinizden ilçilik tarîkiyle irsâl eylediğiniz kıdvetü'l-ümerâi'l-Mesîhiyye Sinör Kastanir Şatnof?[286] *hatemet avâkıbühu bi'l-hayr* tarafınızdan iki nâme-i sadâkat-mazmûn-ı muhâlesat-meşhûn ile gelüp şerâʾit-i mihr ü muhabbete olan riʿâyetinizi ve ol memlektin [vükelâsı] tarafından ithâf olunan pîşkeş ü hedâyânızı pîşgâh-ı saʿâdet-destgâhımıza arz u takdîm ve lisânen olan sipârişlerinizi bi'l-cümle teblîğ ve inhâ eyledikden sonra kānûn-ı kadîm-i Osmânî ve üslûb-ı **[18b]** kadîm-i husrevânî üzere vüzerâ-

[285] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.78-80'de bulunmaktadır.
[286] 1690 Fransa elçisi: Pierre Antoine Castagneres

yı izâm ve vükelâ-yı fihâmımız vesâtatıyla nâmeleriniz terceme ve huzûr-ı şâhânemize telhîs olundukda[287] manzûr-ı nazar-ı hümâyûn ve manzûr-ı nazar-ı ayn-ı inâyet-makrûnumuz olup bi'l-cümle tahrîr olunan umûr u kazâyâya ilm-i şerîfimiz muhît ve şâmil olmuşdur. Cümleden biri Kudüs-i şerîf'de vâkıʿ kadîmden reʿâyânızdan olan Latin râhiblerinin ellerinde olan mahallerin istikrârı recâ olunmuş. Ahd-i[288] baʿîd ve müddet-i medîdden bu eyyâm-ı saʿîde gelince hânedân-ı râsihü'l-bünyân ve dûdmân-ı satvet-ünvân-ı sâhib-kırânî ile birbirlerinin dostlarına dost düşmanlarına düşman olup tarafınızdan dahi bu vakte dek şerâ'it-i mihr ü muhabbet merʿî ve muhterem tutılup baʿde'l-yevm dahi sıdk-ı niyyet ve safâ-yı taviyyet ile niçe dostluk me'mûl ü melhûz olmağın recâ vü iltimâsınız mevkiʿ-i kabûle karîn ve müsâʿade-i aliyye-i husrevânem bî-dirîg buyrulmağın nâme-i hümâyûn-ı mülâtafat-makrûnumuz ısdâr ve irsâl olunmuşdur. Vusûlünde mâdâm ki tarafınızdan şerâ'it-i mihr ü muhabbet ikāmet olundukça taraf-ı hümâyûnumuzdan dahi uhûd-ı sâbıkaya gereği gibi riʿâyet ve memâlik-i mahrûsemize **[19a]** gelüp giden tüccâr ve ruhbân ve sâ'ir reʿâyânız zıll-ı zalîl-i saʿâdet-masîrimizde himâyet ü sıyânet olunup her vechile dostluk merâsimi merʿî ve muhterem tutulmak cây-gîr-i saʿâdet-semîr-i mülûkânemizdir. Ve's-selâm alâ-min-etbaʹi'l-Hudâ. Fî evâsıt-ı Receb sene 1101

(16) Tökeli İmire'ye[289] Nâme-i Hümâyûndur[290]

İftihârü'l-ümerâi'l-izâm el-Îsevîyye, muhtârü'l-küberâ'i'l-fihâm fi'l-milleti'l-Mesîhiyye muslih-i mesâlih-i cemâhirü't-tâ'ifeti'n-Nasrâniyye aremü'l-bâsil ve'l-leysü'z-zâ'il bi'l-fi'l Orta Macar Kralı Tökeli İmire *hatemet avâkıbühu bi'l-hayr ve'r-reşâd* tevkīʿ-i refʿ-i hümâyûn vâsıl olıcak maʿlûm ola ki muzâfât-ı vesîʿamızdan mülk-i mevrûsumuz olan Erdel vilâyeti bundan akdem helâk olan Erdel hâkimi Apani Mihale'ye[291] tefvîz ü sipariş ve nâme-i saʿâdet-hitâmınla kemâ-yenbagī tenbîh-i hümâyûnumuz olmuş idi. Emr-i hırâsetde taksîr ve kıllet-i ihtimâm ve adem-i tedbîrinden nâşî mülk-i mevrûsumuz olan Erdel memleketini Nemçe eşkıyâsına pâ-mâl ve beğ ü beğzâde ve sâ'ir ocak beğleri ve reʿâyâ vü berâyâsını soltat melʿûnlarının envâʿ-i fesâd ü teʿaddî ve şekāvetleriyle mütevezziʿü'l-bâl

[287] Metinde: olundukdan
[288] Metinde burada "ve" bağlacı kullanılmıştır.
[289] Tökeli İmre.
[290] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.106-107'de bulunmaktadır.
[291] Apafi Mihal

ve müteferrikü'l **[19b]** ahvâl eyleyüp bi-avni'llâhi teʿâlâ tanzîm-i umûrlarıyla ihtimâm-ı ehemm-i masâlih-i devlet ve etemm-i mühimmât-ı nâmûs-ı saltanâtımdan olup siz neseb cihetinden sâbıkā Erdel hâkimi iken bu dûdmân-ı devlet-âşiyân ve bu hânedân-ı rasînü'l-erkânın uğurunda sadâkat ü istikāmetle fâʾiz olduğı hıdemât-ı müstahsenesi meyân-ı halkda maʿrûf u meşhûr olan Betlen Gabur[292] müntemî olup sıdk-ı niyyet ve sefâ-yı taviyyet ve reʾy ü tedbîr ve fikr-i icâbet[293]-pezîrinizde her vechile iʿtimâd-ı hümâyûn ve iʿtikād-ı sedâd-makrûnumuz olup hüsn-i tedbîr ve tedârük ile inşâʾallâhu teʿâlâ rızâ-yı hümâyûnuma muvâfık küllî hıdmet ve mülk-i mevrûsumuz olan Erdel memleketinin hıfz u hırâsetinden dikkat ve ümerâ ve ocak beğleri ve beğzâde ve sâʾir aʿyân ve ahâlîsinin tanzîm-i ahvâlleriyle himmet ve cümlesiyle hüsn-i muʿâşeret ve ülfet meʾmûl-i hümâyûnum olmağın sebkat iden sadâkat üzere hizmetiniz mukābelesinde Erdel hükûmeti dahi size ve sizden sonra memleket ahâlîsi Âsitâne-i saʿâdet'imize sadâkat üzere hizmet ümmîd olunanlardan her kime murâd iderler ise ana virilmek üzere tefvîz ve taklîd olunmağın bu bâbda itmînân-ı **[20a]** hâtırınız içün yemîn ider[im] ki yerleri ve gökleri yoğ-iken var eyleyen Cenâb-ı Rabb-ı izzetin azamet ve vahdâniyyeti hakkı-çün mâdâm ki siz ve sâʾir tevâbiʿ ve askeriniz ve zîr-i destinizde olanlar atabe-i aliyyemize itâʿat ü inkıyâd üzere olup ve bi'l-cümle Macar beğleri ve beğzâdeleri ile dostumuza dost ve düşmanımıza düşman olasız. Ecdâd-ı izâmımız zamân-ı saʿâdet-iktirânlarında ne-vechile himâyet ü sıyânet olundılar ise yine ol-vechle merʿî vü muhterem olup, bir müddet isyân eylediniz idi deyu itâb olunmayup Erdel ahâlîsinden bir ferde cevr ü teʿaddî [ve] dahl u taʿarruz itdirilmeye. Dahl idenler işidildikde siyâset ile haklarından geline ve Betlen Gabur zamânında olan virgülerinden ziyâde bir şey taleb olunmaya. Mâdâm ki tebaʿiyyet ve itâʿat üzere olalar, mâllarına ve ırzlarına taʿarruz olunmamak üzere fermân-ı âlî-şânımız sâdır olmuşdur. Gerekdir ki ahid-nâme-i hümâyûnumuz vusûlünde inşâʾallâhu teʿâlâ Erdel hükûmetine mutasarrıf olup el-ân atabe-i aliyye-i şevket-ünvânımıza ide-geldiğiniz sadâkat ü ihlâs ve istikāmet ü ihtisâsınız muktezâsı üzere min-baʿd dahi câdde-i tebaʿiyyet **[20b]** ve itâʿatde sâbit-kadem ve tarîk-i inkıyâd u istikāmetde râsih-dem olup vech-i meşrûh üzere şeref-sudûr bulan ahd ü emânı muhakkak ve ahid-nâme-i hümâyûnumuzun mazmûn-ı münîfin musaddak bilüp zabt u rabt-ı memleket ve himâyet ü sıyânet-i raʿiyyet bâbında sıdk-ı azîmet ile sarf-ı himmet ve kemâkân dostumuza dost ve düşmanımıza düşman olup hubb-ı ittifâk u ittihâd ile bi-

[292] Betlen Gabure şeklinde yazılmıştır. Doğrusu Bethlen Gabur'dur.
[293] Metinde: isâbet

inâyeti'llâhi teʿâlâ envâʿ-ı fütûhât-ı cemîle ve yüz aklıkları zuhûruyla ve Nemçe mahâzîlini memleket-i Erdel'den tard u ibʿâd ve eser-i nuhûsetlerin ol memâlikden izâle ile rızâ-yı yümn-iktizâ-yı mülûkânemi ihrâza ihtimâm eyleyesiz. Mâdâm ki sadâkat ve istikāmet[294] üzere olup tarafınızdan ve Erdel beğleri ve beğzâde ve ocak beğleri ve sâ'ir ahâlîsinden sulh ve ahde münâkız bir hâl sudûr itmeye, bu cânibden dahi ana mugāyir bir iş olmak ihtimâli yokdur. Hâtırınız hoş tutup atebe-i aliyyemize sadâkat ü ihlâsdan ve lâzımü'l-arz olan ahvâli iʿlâmdan hâlî olmayasız. Tahrîren fî evâ'il-i Ramazânü'l-mübârek sene ihdâ ve mi'e ve elf.

(17) [**21a]** Cenâb-ı emâret-me'âb eyâlet-nisâb saʿâdet-iktisâb siyâdet-intisâb zü'n-nesebü't-tâhir ve'l-hasebü'z-zâhir müstecmiʿü'l-menâkıbü'l-mefâhir kâbiren an kâbir cemâlü's-sülâleti'l-Hâşimiyye ferʿü'l-şecereti'z-zekiyyetü'n-nebeviyyet tırâzü'l-asabeti'l-ulviyyet umdetü'r-Resûl kurretü'l-aynü'z-Zehrâ el-Betûl el-muhtass bi-mezîd-i inâyeti'l-Melikü'l-latîfü'ş-şerîf Muhsin bin Hüseyin *dâme saʿdühu* tevkīʿ-i refīʿ-i cihân-mutâʿım vâsıl olıcak maʿlûmları ola ki siz eşrâf-ı saʿâdet-ittisâfın ecell ü eşrefi olduğunuz ecilden matâf-ı kudsiyân ve mâliş-gâh-ı cibâh-ı ins ü cân olan Mekke-i mükerreme azzameha'llâhu teʿâlânın emâret ü hükûmeti bundan akdem uhde-i himmetinize tefvîz ve taklîd olunmuş idi. Bi-inâyeti'llâhi teʿâlâ ve tevfîkıhu makarr-ı emâretinizde müstakarr olup Haremeyn-i muhteremeyn ve ol havâlîde olan aktâr u bilâdın ahâlîsi üzerlerine bast-ı cenâh himâye ve bâ-husûs huccâc-ı müslimîni iyâb ü zihâbda terfîh ü te'mîn husûsunda muktezâ-yı asâlet ü necâbet merâsimine riʿâyet olunup rızâ-yı hümâyûnuma muvâfık sîret-i marziyyetü'l-etvâr ve hizmet-i hamiyyetü'l-âsârınız mesâmiʿ-i aliyye-i husrevâneme ilkā **[21b]** ve harekât-ı pesendîdeniz huzûr-ı fâ'izü'l-hubûr-ı mülûkânemde zirve-i istihsâna iʿtilâ itmeğin hakkınızda bahr-i zehhâr iltifât-ı aliyye-i şâhânem heyecân ve neyyir-i âlem-efrûz inâyet-i seniyye-i pâdişâhânem lemeʿân idüp hâssa-i hılaʿ-i fâhire ve kisve-i bâhiremden[295] semmûr-ı fâ'izü's-sürûra dûhte bir sevb hilʿat-ı mûrisü'l-behcet-i sultânî inâyet ü ihsânım olmağın nâme-i hümâyûn-ı mülâtafat-makrûnum ısdâr [ve] [ ] ile irsâl olunmuşdur. İnşâ'allâhu teʿâlâ inde'l-vusûl cibilletinizde merkûz ve tıynetinizde mermûz olan vüfûr-ı sadâkat ve sıdk-ı taviyyetiniz muktezâsı üzere ihsânım olan hilaʿt-ı fâhire ve kisve-i bâhiremi kavâʿid-i taʿzîm ve iclâl ile istikbâl ü iktisâ ve Haremeyn-i muhteremeyn ve ol

[294] Metinde: İstiʿânet
[295] Metinde: beden

havâlîde olan bilâd ü ibâdı himâyet ü sıyânet ve bâ-husûs huccâc-ı zevi'l-ibtihâcı iyâb u zihâbda hıfz u hırâset ve te'mîn-i turuk u mesâlik ve sâ'ir umûr-ı cumhûrda âbâ vü ecdâd-ı vâlâ-nijâdında iktifâ idüp me'mûl-i tabʿ-ı hümâyûn-ı mülûkâneme muvâfık mesâʿî-i cemîletü'l-âsâr ile celb-i hâtır-ı saʿâdet-mazâhir-i pâdişâhâneme bezl-i iktidâr eyleyesiz, şöyle bilesiz. Fî evâhir-i C sene 1102

(18) [22a] Müşârün-ileyh'e Nâme-i Hümâyûndur[296]

Haremeyn-i muhteremeyn ve ol havâlîde olan aktâr u emsârın emâret ü hükûmeti sizin uhde-i himmetinize tefvîz u taklîd olunmağın hıfz u hırâseti ve himâyet ü sıyâneti ve cerâ'im ü cinâyât ashâbının müstehakk oldukları ukūbât-ı meşrûʿa ile mu'âhezeleri sizin farîza-i zimmetiniz[297] iken şürefâdan baʿzıları taht-ı itâʿatinizden hurûc ve evâmir-i hakka muhâlif niçe umûr-ı gayr-ı marzıyye irtikâbına cesâret ve baʿzı cinâyât ve me'âsim ashâbı bize dâhil oldu deyu ele virmeyüp cinâyetleri hasebiyle ukūbât-ı meşrûʿadan müstehakk oldukları ukūbetin icrâsına ve ahkâm u hudûd-ı şerʿiyyenin ikāmet[ine] mümânaʿat ve bunun emsâli şerîʿat-ı mutahharaya mugāyir niçe hareketleri mesmûʿ-ı hümâyûnum olmağın imdi o bukʿa-i mübârekede mezbûrların evâmir-i hakka muhâlif bu makūle ahvâllerine rızâ-yı hümâyûnum yokdur. Fîmâ-baʿd kendü hâllerinde ve taht-ı itâʿatinizde olup vech-i meşrûh üzere hilâf-ı şerʿ-i şerîf vazʿ u hareket ve o makūle zellât u me'âsim ashâbına muʿâvenet ve tenfîz-i ahkâm-ı şerîʿat-ı mutahharayı mümânaʿatdan be-gāyet ittikā eylemek **[22b]** üzere tenbîh ü te'kîd eyleye ki fîmâ-baʿd kendü hâllerinde taht-ı itâʿatinizde olup vech-i meşrûh üzere hilâf-ı şerʿ-i şerîf umûr-ı gayr-ı marzıyye irtikâbından ictinâb ve o makūle zellât u me'âsim ashâbına muʿâvenet tenfîz-i ahkâm-ı şerîʿat-i mutahharaya mümânaʿatdan ittikā eyleyeler şöyle ki, mütenebbih olmazlar ise ism ü resmleriyle yazup Âsitâne-i saʿâdet'e arz u iʿlâm eyleyesiz ki sonradan haklarında fermân-ı şerîfim ne vechle sâdır olur ise mûcebiyle âmil olasız, şöyle bilesiz. Tahrîren fî evâ'il-i şehr-i Recebü'l-ferd sene ısneyn ve mi'e ve elf

[296] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.112-113'te bulunmaktadır.
[297] Metinde: zimmetiniz

(19) Müşârün-ileyh'e Nâme-i Hümâyûndur[298]

(Arapça)

الحمد لله الذي جعل البيت الحرام قيامًا للناس يأتون إليه من كلِّ فجٍّ عميقٍ ليوفوا نذورهم و ليطَّوفوا بالبيت العتيق، وبوَّأَ لإبراهيم عليه السلام مكان البيت واتخذه خليلًا، **(ولله على النّاس حِجُّ البيت من استطاع إليه سبيلًا)** فطوبى لمَنْ دخله ملبِّيًا بقلبٍ سليمٍ، فيه آياتٌ[23a] بيِّناتٌ مقامُ إبراهيمَ ثم أفضل صلاة وأزكى سلام على سيّدنا محمّدٍ خير الانام، و على آله وأصحابه الدَّاخلين المسجد الحرام آمين محلِّقين رؤوسهم ومُقصِّرين.

وبعد:

فهذا كتابُنا الشريف السلطاني، وخطابُنا المُنيفُ الخاقاني، وأمرُنا الذي أضحت به عقود الأمانة منتظمة، وأمور الخلافة ملتئمة، ورايات البغي والعدوان منتكسة، وآيات الغيِّ والطغيان مندرسة، لازال نافذًا في الأطراف، مطاعًا في الأكناف، بإمداد خفيِّ الألطاف، ماقرّرت الأرض قرارها، ودارت الأفلاكُ مدارها، أرسلناه إلى جناب الأمير الكبير الأكرمي الأمجدي الأفخمي فرع الشجرة الزكيّة، طراز العصابة العلويّة المصطفويّة، المنتسب إلى أشرف نسب علا عنصره، وأحسب نسب غلا جوهره، زبدة سلالة الزهراء البتول، وعمدة آل بيت الرسول، المحفوف بصنوف عواطف ربِّ المشرقين والمغربين الشريف، محسن بن حسين أمير مكّة المكرّمة شرّفها الله وحماها وخفظها من كل سوءٍ ووقاها، لازالت العناية الإلهية له ملاحظة والكلاءة السبحانيّة حافظة تناهى إليه.

إن الله [23b]سبحانه وتعالى شرّفنا بخدمة البيت الحرام، وروضة سيّد الأنام عليه أفضل الصلوة والسلام، فلاجرم عطفنا أعنّة عزيمتنا إلى منهاج ما وجب علينا، من شكر تلك النعم الجليلة، والمواهب الجزيلة، ونهضنا بأقدام الإقدام، والجد التام، والاهتمام لتنفيذ الأمور الشرعيّة التي وجب علينا اجراوها، والنظر في المهمَّات التي تحتّم علينا اجراءها، ولاسيما مصالح الأوقاف المشروطة لفقراء الحرمين الشريفين، والأرزاق المعينة للشرفاء شرفهم الله تعالى في الدارين، وللعباد العاكفين في المقام، وجوار رسول الله عليه أفضل التحيّة والسلام الداعين لدوام دولتنا في عرفات والمزدلفة والمقام، ولنصرة عساكر المسلمين على الدوام.

بعثنا على جاري العادة العثمانية، والقاعدة المستديمة الخاقانيّة في سنة اثنين ومئة وألف من الهجرة النبوية على مهاجرها أفضل الصلوة وأزكى التحيّة، ما أفرزناها من أطيب أموالنا وكان حقيقًا أن يكتب في صحائف أعمالنا، وذلك كله من الذهب الأحمر وقدره محرّر، كما هو المذكور في جريدة الصرر، وسلّمنا تلك الصرر مع الدفتر إلى خادم عتبتنا افتخار الأماجد أمين الصرَّة، [24a] وقدوة أرباب التحرير كاتب الدفتر، دام مجدهما بعد ما قلدناهما تلك الخدمة الجليلة وفوّضنا إليهما هاتيك المصلحة الجميلة، التي هي ابلاغ الصرر وريع الاوقاف مع الدفتر، ووضعت تلك الصرر في الأكياس على الرسم القديم السلطاني، وختمناها بخاتمنا السليماني لازال مضروبًا على وجوه مناشير الأماني فلا بد عند وصولها من الاهتمام في صرفها إلى أربابها ومستحقيها من العلماء والفقراء والمساكين والضعفاء من سكان تلك

[298] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.113-116'da bulunmaktadır.

الأماكن الشريفة، والمشاهد المطهرة المنيفة، من غير تبذير ولاتقتير ولا تغيير عملًا بقوله تعالى **(إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا)** ولايفضّ الأمير ختم الأكياس، ولايُوزِّع الصرر المذكورة للناس إلا بحضور شيخي الحرمين، والقاضيين المقيمين بالمقامين المنيفين وعليك بالنّظارة التامّة على الخاصة والعامة في أداء الأمانات إلى أهلها وإيصال الحقوق على ما عيّن إلى أصحابها ومحلها، فإنْ غاب شخص أو فقد فليعلّم عليه في الدفتر ولتحفظ حصته ولا تهمل قضيته.

هذا وقد اتحفنا إلى جنابكم العالي مغرس ثمرات المعالي بخلعة [24b] سنيّة من خلعنا السلطانيّة فلا بدّ أن تلبس بأنواع التعظيم والإكرام، وأصناف التكريم والاحترام، وأن تبذل القدرة الكاملة في رعاية الرعيّة، وحفظهم وصيانتهم من أهل الشقاوة والغواية، وإفاضة الأمن بحراسة تلك الممالك على الزوّار والمجاورين وافادة الراحة والرفاهية على الحجاج والمسافرين. والمأمول منك ومن العلماء العاملين والقراء والسادات الهادين المهتدين أن تدعوا متضرعين إلى عالم السر والنجوى و كاشف الضر والبلوى بدوام دولتنا العليّة، وقيام أركان سلطنتنا السنيّة، وتيسير الفرج والابتهاج بالفتح المبين، والعزِّ والنصر والتمكين، ويرغبون إليه سبحانه في أن يقر بِنُصرتنا عيون الإسلام، ويَسَّر لسعيد أيامنا الخاص والعام، فإنّه سبحانه وتعالى خير مسؤول وأكرم مأمول، كافٍ لِمَنْ بِجنابه لاذ، واقٍ لِمَن إليه التجا وبه استعاذ، والصلاة والسلام على سيدنا محمد الذي نُصِر بالرّعب على الأعداء وعلى وآله وأصحابه نجوم الاهتداء، وعلى التابعين وتابعيهم إلى يوم الدين، رضوان الله تعالى عليهم أجمعين.

(20) [25a] Kırım Hanı Saʿâdet Giray Hân'a Nâme-i Hümâyûndur[299]

Cenâb-ı emâret-me'âb eyâlet-nisâb saʿâdet-iktisâb celâdet-âsâr besâlet-şiʿâr encümen-efrûz-ı dûdmân-ı hânî alem-efrâz-ı arsa-i fermân-rânî el-mahfûf bi-sunûfi avâtıfü'l-melikiyyü'd-deyyân bi'l-fiʿl Kırım Hânı Saʿâdet Giray Hân *dâmet meʿâliyehu* nekāve-i tahiyyât-ı anber-şemîm ve hulâsa-i teslîmât-ı abher-nesîm ki mahz-ı inâyet-i pâdişâhî ve fart-ı iltifât-ı şehen-şâhîden sâdır u mütebâdir olur, mütâlaʿa kılındıkdan sonra maʿlûmları ola ki bi-avni'llâhi teʿâlâ ve tevfikuhu ağrâz-ı dîn-i mübîn ve ikāmet-i sünnet-i seniyye-i fahrü'l-mürselîn içün bu âmm-ı nusret-encâmda techîz ü iʿdâd olunan ecnâd-ı cihâd-iʿtiyâda düstûr-ı ekrem müşîr-i efham nizâmü'l-âlem nâzım-ı menâzımü'l-ümem vezîr-i aʿzâmım Mustafa Paşa *edâma'llâhu teʿâlâ iclâlehu vezâʿafe iktidârühu* serdâr ve sipeh-sâlâr nasb u taʿyîn olunmağla Şaʿbânü'l-muʿazzamın on üçünci gününde dârü's-saltanati's-seniyye mahmiyye-i Kostantiniyye'de Dâvudpaşa sahrâsına nasb-ı râyât-ı azîmet

[299] Başlık bir önceki sayfada tekrarlanmıştır; Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.116-119'da bulunmaktadır.

idüp inşâ'allâhu teʿâlâ mahall-i merkūmdan dahi karîben sebîl-i cihâda tesyîri zamîr-i **[25b]** saʿâdet-semîr-i husrevânemizde câygîr olup hasbe'l-muʿtâd hengâm-ı gazâ vü cihâd hulûl itmekle istihmâm-ı regâ'ib içün ancak Edirne sahrâsında birkaç gün meks idüp baʿdehû bir yerde tevakkuf u ârâm olunmayup inşâ'allâhu teʿâlâ bir sâʿat mukaddem Belgrad havâlîsine darb-ı hıyâm-ı vusûle ihtimâm eylemek üzere fermân-ı hümâyûn-ı saʿâdet-makrûnumuz sâdır olup Cenâb-ı meʿâlî-[300]intisâbları dahi hânedân-ı azîmü'ş-şânımızın hayr-hâh ve sadâkat-kârı ve dûdmân-ı müşeyyedü'l-erkânımızın muhlis-i hakīkat-şiʿârı olduğunuz ecilden bu gazâ-yı garrâda serdâr-ı zafer-şiʿârım ile murâfakat u muvâfakat ve ensârına münâsarat u muʿâzadat itmeleri melhûz-ı hümâyûnumuz olup, nâsıye-i ahvâlinizde lemeʿân iden envâr-ı asâlet muktezâsı üzere bu gazve-i hümâyûnda cenâb-ı sadâkat-me'âblarından dahi envâʿ-i mesâʿî-i cemîle ve me'âsir-i celîle me'mûl ü muntazır olmağla hakkınızda şârık-ı meşârık-ı inâyet-i aliyye-i şâhânemiz rahşân ve muhît-i bî-kerân-ı iltifât-ı seniyye-i pâdişâhânemiz heyecân idüp hâssa-i elbise-i fâhire-i mülûkânemizden bir sevb sâde ve bir sevb semmûra kaplu iki sevb hilʿat-ı mûrisü'l-behcet-i sultânî ve merihtâre-i murassaʿ-i cenân-ı husrevânemizden bir kabza mücevher şemşîr-i **[26a]** mühenned-i hâkānî ile hazîne-i âmiremizden on beş bin aded sikke-i hasene atiyye ve cenâb-ı saʿâdet-me'âblarıyla hem-rikâb olan selâtîn-i Rüstem-masâff ve ümerâ ve mîrzâyân şecâʿat-ittisâfı ve sâ'ir aʿyân ve muʿârref guzât-ı Tatar-ı aʿdâ-şikâra dahi yetmiş sevb serâser hilʿat-ı behcet-eser inʿâm ve ihsânımız olmağla nâme-i hümâyûn-ı mülâtafat-makrûnumuz ısdâr ve dergâh-ı muʿallâm kapucı-başlarından iftihârü'l-emâcid ve'l-ekârim câmiʿü'l-mehâmid ve'l-mekârim [ ] *dâme mecdühu* teblîği hizmetiyle taʿyîn ü irsâl olunmuşdur. İnşâ'allâhu teʿâlâ vusûlünde Âsitâne-i saʿâdet-ünvân ve dûdmân-ı müşeyyedü'l-erkânımıza olan kemâl-i sadâkat ü ihlâs ve fart-ı intimâ vü ihtisâs muktezâsı üzere hilʿat-ı fâhire ve kisve-i bâhire-i şâhânemizi merâsim-i taʿzîm ü tebcîl ile zîver-i kāmet-bülend ve şemşîr-i zafer-te'sîr-i husrevânemizi meyân-ı izzet-nişânınıza bend ve ihrâz-ı merâtib ve ibtihâc ü imtiyâz eyledikden sonra umûm hilʿatların dahi kānûn-ı sâbıka-i Cengîzyân ve muʿtâd-ı sâlife-i İlhânyân üzere alâ hasebi merâtibihüm ve istihkākıhüm her birine ilbâs ve *harridi'l-mü'minîn ale'l-kıtâl*[301] fehvâ-yı saʿâdet-iştimâli üzere sebîl-i gazâ **[26b]** vü cihâda tahrîz ü tergīb ve kemâ-yenbagī techîz ü tertîb ve müstaʿînen bi'llâh nehr-i Tuna kenârıyla karşu yakadan Belgrad mukābiline doğru atf-ı iʿnân-ı azîmet idüp Belgrad'a ordu-yı hümâyûnumuz vürûdundan

[300] Metinde: Teʿâlâ
[301] "Mü'minleri savaşa teşvik et." Enfâl sûresi 65. âyet

mukaddem vusûle imkân olmadığı hâlde bâri muʿasker-i nusret-eserimizi mahall-i merkūmda tevkīf ve hengâm-ı fursat terakkub u intizâr ile takviyyet olunmak üzere alâ cenâhi'l-istiʿcâl bir sâʿat mukaddem vusûle sarf-ı himmet eyleyüp, bi-avni'llâhi teʿâlâ kalʿ ü kamʿ-ı aʿdâda nihâd-ı celâdet-iʿtiyâdınızda müstevdiʿ ü mermûz ve muhammer ü merkûz olan cevher-i gayret ü hamiyyetiniz cilve-ger-i sâha-i zuhûr u bürûz olmağa himmet ve serdâr-ı zafer-şiʿârım ile her hâlde hüsn-i muvâfakat ile sebîl-i dîn-i mübînde niçe hıdemât-ı meşkûre ve me'âsir-i mevfûre vücûda getirüp eslâfınızı musâbakata bezl-i miknet eyleyüp isticlâb-ı rızâ-yı hâtır-ı hatîrimize ihtimâm eyleyesiz. Hayrü'n-nâsırîn olan Allahu azîmü'ş-şân her hâlde muʿîn ü zahîriniz olup envâʿ-i fütûhât-ı celîle husûlüyle avd-i cemîl müyesser eyleye, bi-mennihi ve keremihi, şöyle bilesiz. Tahrîren fî evâsıt-ı Şaʿbân sene ısneyn ve mi'e ve elf.

(21) [27a] Fermân-fermâ-yı Melik-i Neccâr es-Seyyid Sübhân Kulı Hân Hazretleri'ne Nâme-i Hümâyûndur[302]

Âlî cenâb meʿâlî-me'âb rıfʿat-nisâb saʿâdet-iktisâb siyâdet-intisâb câmiʿ-i âyât-ı nasfet-i dindârî râfiʿ-i râyât-ı übbehet ü kâm-kârî hâmî-i havza-i sünnet ü cemâʿat mâhî-i âsâr-ı bidʿat ü dalâlet müstecmiʿ-i hasâ'il-i hamîde-i dâd-güsterî müstenbiʿ-i şemâ'il-i pesendîde-i sürûrî müşeyyed-i erkân-ı dîn-i mübîn fermân-fermâ-yı memâlik-i Tûrân-zemîn el-müstağnî ani't-tavsîf ve'l-beyân el-muhtass bi-mezîd-i inâyeti'l-melikü'l-müsteʿân nizâmü'd-devlet ve'l-hükûmet ve'ş-şevket ve'l-ikbâl es-Seyyid Sübhân Kulı Hân *lâ-zâlet neyyirâti devletühu tâliʿan min-meşârikü'l-izz ve'l-ikbâl ve şümûse saʿâdetühu masûneti an vasmetü'l-küsûf ve'z-zevâl* savb-ı bâ-savâb-ı cânib-i felek-cenâblarına sıdk-ı musâfât ve hüsn-i akīdet ve muvâlâtdan münbaʿis garâ'ib-i regā'ib-i tahiyyât-ı sâmiyât-ı meveddet-füzûn ve bedâyiʿ-i râvâyiʿ-i teslîmât-ı zâkiyyât-ı muhâlesat-meşhûn ki envâr-ı sıdk u safâsı rûşen-ger-i mezâyâ-yı ervâh-ı rûhâniyân ve âsâr-ı behcet ü bahâsı ziyâ-bahş-ı zevâyâ-yı kulûb-ı kudsiyândır, ithâf **[27b]** ve ihdâ kılındıkdan sonra mücellâ-yı suver-i esrâr u rumûz olan zamîr-i münîr-i âf-tâb-nazîr-i nükte-âmûzlarına[303] pûşîde olmaya. Miftâh-ı gencîne-i meserret ü şâd-mânî ve misbâh-ı kâşâne-i muhabbet-i câvidânî olan müfâvaza-i dil-güşâ-yı

[302] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.119-124'te bulunmaktadır.
[303] Metinde: enverlerine

dostâne ve mülattafa-i behcet-nümâ-yı muhibbâneleri vâsıtatü'l-akd-i leyâlî vü eyyâm ve dürretü'l-vişâh-ı şühûr ü aʿvâm olan bir vakt-i meymenet-iktirân-ı saʿâdet-encâmda umdet-i huddâm-ı vâcibü'l-ihtirâmınızdan fahrü'l-emâsil ve'l-akrân Abdü'lmü'min Beğ *dâme mecdühu* vesâtatıyla şeref-i vürûd bulup mebâdî ve gāyât-ı sadâkat-âyâtı mütâlaʿa olundukda lutf-ı ibârât-ı reşîka ve hüsn-i istiʿârât-ı enîkası müjde-resân fütûhât-ı kudsiyye ve beşâretde nefehât-ı ünsiyye olmağın mûris-i selvet ü hubûr ve bâʿis-i sürûr-ı mevfûr-ı gayr-ı mahsûr olmuşdur. Bi-hamdi'llâhi teʿâlâ mesned-i hükûmet ve serîr-i hâniyyete istiʿlâ ve ısʿâd ile zîb-i bahş-ı evreng-i hükümrânî olalıdan beru teşekküren alâ celâ'ili niʿama'llâhu teʿâlâ istiʿmâr-ı bilâd ve istikāmet ve âsâyiş-i ibâd içün inân-ı azîmeti hem-vâre *feddale'llâhü'l-mücâhidîn ale'l-kā'idîn ecren azîmâ*[304] müfâdı[305] savbına maʿtûf ve şerâ'if-i evkātı ihrâz-ı mesûbât-ı **[28a]** izz ü cihâda masrûf kılup ol tarafda memâlik-i İslâmiyye'ye musâkıb ve müte'him olan ashâb-ı küfr ü hizlân ve erbâb-ı bağy u udvân ile ser-zede-i vukūʿ olan savlet ü ikdâmları ve elhamdüli'llâhi alâ tevfîkıhi ve muʿavenetihi avn ü yârî-i cenâb-ı Bârî ile mansûrü'l-livâ ve zâfir[en] ale'l-aʿdâ fâ'iz-i fevz ü nusret olup pîrâmen-i bilâd-ı İslâmı levs-i vücûd-ı bed-bûd-ı küffârdan pâk ve maʿâbid-i asnâm ve mevâziʿ-i küfr ü zalâm mesâcid ü cevâmiʿ-i ehl-i îmân kılınup envâr-ı maʿâlim ve şiʿâr-ı İslâm ile münevver ve tâb-nâk ve niçe bıkāʿ ve buldân ü emsâr istihlâs ü inzimâmıyla memâlik-i me'mûnetü'l-mesâliklerinin ittisâʿı ibbâne kılınup ber-fehvâ-yı hayriyyet-ihtivâ-yı *innemâ el-mü'minûn-ı ihve*[306] mâbeynde müberrem ü müstahkem olan serâ'ir-i te'ellüf-i kadîmî evâhır-ı hubb-ı samîmî daʿiye-i uhuvvet-i dînî ve râbıta-i muvâfakat-ı akā'id-i yakînî mürâʿâtıyla millet-i hanîfiyye-i beyzâ ve hamiyyet-i havza-i şerîʿat-i garrâda derûnî muʿâzadet ü münâsarat-ı ensâr-ı dîn ve kamʿ u kahr-ı eşrâr-ı küffâr-ı dûzah-karîn içün ol diyâr-ı ferhûnde-âsârda olan ulemâ ve sulehâ ve meşâyih ve etkıyâdan **[28b]** isticlâb-ı daʿvât ve dergâh-ı Kādıyyü'l-hâcâta refʿ-i ekuff-ı darâʿet ve münâcât kılındığı işʿâr ü izhâr olunmuş ber-mûceb-i mazmûn-ı daʿvetü'l-Melikü'l-âdil müstecâbet-i hadeng-i arş-âhenk duʿâ-yı icâbet-mevsûlleri hedef-i icâbete vusûl bulup bu cânibde dahi sene-i mâziyyede te'yîd-i dîn-i mübîn ve te'bîd-i sünnet-i seniyye-i fahrü'l-mürselîn ve tuhûm-ı bilâd-ı İslâmiyye'den defʿ-i mekîdet ve kamʿ-ı mazarrat-ı siyeh-dilân-ı müşrikîn ve ihmâd-ı nevâ'ir-i şerr ü fesâd-ı küffâr-ı muhâribîn içün hamiyyetü'l-İslâm ve'l-müslimîn vüskat

[304] "Mücahidleri oturanlardan çok büyük bir ecirle üstün kılmıştır." Nisa sûresi 95. âyet
[305] Metinde: Muʿâdı
[306] "Mü'minler ancak kardeştirler." Hucurât sûresi 10. âyet

bi'llâhi Rabbü'l-âlemîn techîz ve aʿdâd-ı esbâb-ı gaz[â] vü cihâd ve isticmâʾ ve ihtişâd-ı ecnâd-ı celâd-ı zafer-iʿtiyâda himmet masrûf kılınup ber-muktezâ-yı *kâne hakkān aleynâ nasrü'l-mü'minîn*[307] bi-avni'llâhi teʿâlâ ve tevfîkıhi mahâzîl-i küffâr ve melâʿîn-i hâk-sârın sinîn-i hâliyede istîlâ eyledikleri niçe husûn-ı menîʿa ve sayâsî-i refîʿa ve kılâʾ ü bıkāʾ ve buldân ve emsâr idi, tasallutlarından nezʾ ve istihlâs olunup sutûʿ-ı nûr-ı İslâm ile zalâm-ı küfr ü dalâl münkeşif ü mürtefiʾ ve âsâr-ı nuhûset-i şirk-ezyâl memâlik-i mahrûsadan münkaşiʾ ü münkaliʾ olup şîr-i dilân-ı hûme-i heycâ ve hizebrân-ı **[29a]** bîşe-i vegā olan gümât-ı muvahhidîn ile mukāvemet zuʿmunda olan âʿdâ-yı dîn bi'l-cümle urse-i suyûf-ı kavâtiʿ-i mücâhidîn ve tuʿme-i mürehhefât-ı savârım-ı guzât-ı müslimîn olup zâfirîn ve gānimîn-i hâmidîn ve şâkirîn-i kā'ilin-i *elhamduli'llâhi Rabbü'l-âlemîn* dârü's-saltanati'l-aliyye Kostantiniyye'ye *esbega'llâhu alâ ehlîhâ (ayet) niʿmetü's-seniyyeye* hem-inân-ı feth ü zafer avdet müyesser olmuş idi. Lâkin abede-i evsân ve müşrikîn-i dalâlet-nişân *demmerehümu'llâhu teʿâlâ* şiddet-i muʿâdât-ı dîniyye ve tebâyün ve muhâlefet-i suveriyyeden nâşî inâd u ısrâr ve nahvet ü istikbârlarından kavâriʿ-i suyûf ve revâdiʿ-i hutûf ile mürtediʾ vü münzecir olmayup birbirinden istinfâr ve istizâr ile henüz ser-geşte-i tîh-i gavâyet ü tuğyân ve bâd-peymâ-yı bâdiye-i bağy u udvân olmalarıyla ve *kātilü'l-müşrikîn kâffet-i*[308] merreten baʿde uhrâ sebîl-i dîn-i mübînde gazve-i müşrikîn içün tehiyye-i esbâb-ı cihâd ve aʿdâd-ı adde vü atâd ve ihtişâd-ı asâkir-i gazâ-iʿtiyâd esnâsında kitâb-ı müstetâblarının vürûdı **[29b]** asâkir-i zafer-me'âsirimizin nehzat ü azîmetleri vaktine musâdife itmeğin berâ'at-ı istihlâl-i fevz ü nusret-add olunup teysîr-i metâlib içün savb-ı maksûda tesyîr olunmuşdur. Cenâb-ı vâhibü'l-âmâl *celle şânühû ve behre bürhânehu* dergâhından kemâl-i darâ'at ü ibtihâl ile mes'ûldür ki cünûd-ı kuvvet ü kudret ve vufûd-ı avn u inâyetin kā'id-i cüyûş-ı ensâr-ı dîn eyleyüp hemîşe meh-çe[309]-i aʿlâm-ı ehl-i İslâmı envâr-ı fevz ü nusret ile lâmiʿ ve dırahşân ve ashâb-ı küfr ü dalâli hâviye-i bîsü'l-masirde fetâda kahr u hızlân eyleyüp *kātilühüm yüʿazzibhümü'llahü bi eydiküm ve yuhzihim ve yensurküm aleyhim ve yeşfi sudûra kavmim mü'minîn*[310] teʿâkub-ı fütûhât-ı celîle ile kulûb-ı mü'minîni şâd-mân eyleye, âmîn, b*i-mennihi ve keremihi,* ve sefîr-i müşârün-ileyh âdâb u merâsim-i risâleti vech-i cemîl ile mü'eddâ kılup mevsim-i hacca karîb olmağla ber-mûcib-

[307] "Mü'minlere yardım etmek ise üzerimizde bir hakdır." Rûm Suresi 47.âyet
[308] "Allah'a ortak koşanlar nasıl sizinle topyekün savaşıyorlarsa…" Tevbe sûresi 36. âyet
[309] Metinde: Mehce
[310] "Onlarla savaşın ki, Allah onlara sizin ellerinizle azap etsin; onları rezil etsin; onlara karşı size yardım etsin ve mü'min topluluğunun kalplerini ferahlatsın." Tevbe sûresi 14. âyet

i ve lillâhi alen-nâsi haccü'l-beyti men-istetâ'a ileyh sebîlâ[311] edâ-yı farîza-i hacc ve ikâmet-i şeʿâir-i secc ü accı murâd itmeğin hüsn-i insirâf ile me'zûn olup Mekke *zâdehâ'llâhu şerefen ve ta'zîmen* tarafına irsâl olunmağın teşyîd-i mebânî-i vidâd ve te'kîd-i muʿâkad**[30a]**-ı ittihâd içün nâme-i muhâlasat-makrûnumuz ısdâr ve müşârün-ileyh ile firistâde-i savb-ı me'âlî-âsârları kılınmışdır. İnşâ'allâhu teʿâlâ vusûlünde melhûzdur ki *esre'a el-duʿâ-i icâbete duʿâ-i el-gāibü'l-gāib* tarîka-i müstehseni tarafından meslûk oluna. Bâkī hemîşe eyyâm-ı saʿâdet ve ikbâl-i ebediyyü'l-ittisâl ve te'yîd-i Hâlık-ı zü'l-celâl lâ-yezâl bâd.

(22) Kırım Hânı Saʿâdet Giray Hân Hazretleri'ne Nâme-i Hümâyûndur[312]

Zamâ'ir-i ashâb-ı basîret ü iʿtibâra zâhir ü ayândır ki kârhâne-i hayr ü şerde benî nevʿ-i beşer her ne-denlü tûl-ı ömr ile muʿammer olsa lâ-cerem ber-mûceb-i fehvâ-yı *küll-i min-aleyhâ kāne âkıbeti*[313] fenâ ve zevâl-i dünyâda bekā vü devâmı muhâl ve gayr-ı mutasavver ve dârü'l-mülk-i ukbâya güzer itmesi zarûrî ve emr-i mukarrer ve ecnâs-ı insân her ne mertebe niʿmet-i zinde-gânî ve me'âsir-i kâm-rânîye dest-res bulsa lâ-büd ber-muktezâ-yı *külli nefs zâ'ikatü'l-mevt*[314] şarâb nâ-hoş-güvâr memâtî-i zâ'ik ve nâ-çâr fevâ'id ve müş[t]ebihât-ı fâniyeden katʿ-ı alâ'ik idüp hâtimeti intikāl ve irtihâle müncerr ve aslına rücûʿ ile kantara-i memâtden ubûra mecbûr u muztarrdır. **[30b]** Bu mukaddimâtın tahkīkinden murâd bu kelimâtın tensîk ü tenmîkından müstefâd budur ki bundan akdem fermân-fermâ-yı memâlik-i vasîʿatü'l-mesâlik-i Osmânî olan birâder-i cennet-mekân Sultân Süleymân Hân *efâzallâhu aleyhi siccâlü'r-rahmeti ve'l-gufrân* irâdet-i kādir-i kayyûm ve hulûl-ı ecel-i maʿlûm ile âm-ı ısneyn ve mi'e ve elf şehr-i Ramazân'ın yirmi altıncı Cumʿa gününde, bu teng-nây-ı dâr-ı gurûr-ı fânîden füshat-serây-ı sürûr-ı câvidânîye hırâm ve hitâb-ı *irci'î ilâ Rabbiki*[315] emrine imtisâl ü icâbet ile civâr-ı rahmet-i melik-i muktedirde ârâm itmekle ان الارض لله يورثها من يشا مشيت ve takdîr-i Hudâ-yı müteʿâl ve inâyet ü mevhibet-i mâlikü'l-melik-i lâ-yezâl ve mahz-ı fazl-ı Cenâb-ı vâhibü'l-âmâl *celle şânühû* ile serîr-i muʿallâ-pâye-i saltanat ü cihân-bânîye cülûs-ı hümâyûnum müyesser ve efser-i

[311] "Yolculuğuna gücü yetenlerin haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır." Âli İmrân sûresi 97. âyet
[312] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.124-126'da bulunmaktadır.
[313] كل من عليها فان عاقبتي
[314] "Her nefis ölümü tadacaktır." Âli İmrân sûresi 185. âyet, Enbiyâ sûresi 35. âyet
[315] "Rabbine dön!" Fecr sûresi 28. âyet

hûrşîd-peyker-i cihândârî vü kâm-rânî fark-ı saʿâdet-meʾnûsuma mukadder ve rüʾûs-ı menâbir ve vücûh-ı derâhim ü denânîr, hutbe-i esmâ-i fâhire ve nukūş-ı elkâb-ı zâhirem ile muʿallâ vü müzeyyen ve sudûr-ı ahkâm ve menâşîr-i tuğrâ-yı garrâ ve tevkīʿ-i refīʿ-i âlem-ârâ-yı husrevânem ile müveşşeh ve muʿanven olup *zâlike fazlullâhi yüʾtihi men* yeşâ **[31a]** *va'llâhü zü'l-fazli'l-azîm* [316] bu atâyâ vü minen-i celîle ve mevâcib ü niʿam-ı cezîlenin peyâm-ı meserret-eserinin ircâ ve inhâ huşk u [ter] ve etrâf u eknâf-ı bahr ü berre husûsan hayr-hâhân-ı Devlet-i aliyye'miz olan hükkâm-ı kirâma neşr ü izâʿat ve iʿlân u işâʿatı kavâʿid-i mukarrere-i saltanat ve merâsim-i muʿtâde-i devletden olmağın hakkınızda mezîd-i inâyet-i aliyye-i şâhâne ve âtıfet-i seniyye-i pâdişâhanem zuhûra getürüp hâssa-i hılaʿ-i fâhire-i mülûkânemizden semmûra dûhte bir sevb hilʿat-ı mûrisü'l-behcet-i sultânî inâyet ü ihsânım olmağın nâme-i hümâyûnumuz ısdâr ve [ ] ile irsâl olunmuşdur. İnde'l-vusûl inâyet olunan hilʿat-ı fâhire ve kisve-i bâhiremi envâʿ-i taʿzîm ü ikbâl ile telebbüs ü iktisâ hilâlinde muʿâzadat-ı tevfîk-i zü'l-celâl ve müsâʿadet-i fazl u kerem-i hazret-i vâhibü'l-âmâl ile serîr-i gerdûn-sâye-i saltanat u cihân-bânî ve taht-ı ferrûh-baht-ı Osmânî üzere cülûs-ı hümâyûn-ı meymenet-makrûnumuz vech-i cemîl üzere husûle mevsûl olduğun selâtîn-i mirzâyân ve ümerâ-yı nâmdâr ve umûmen asâkir-i Tatar-ı zafer-şiʿâr ve bi'l-cümle kalem-rev-i hükûmetiniz olan Kırım ve Kefe ve Bucak ve sâʾir **[31b]** ol etrâf u havâlînin kuttân u ahâlîsine iʿlân u iʿlâm itdirüp, cenâb-ı besâlet-şiʿârınız dahi bundan akdem sefer-i hümâyûna azîmet eyledüğünüz vech üzere yanınızda olan selâtîn ve ümerâ ve mirzâyân ve sâʾir celâd u ecnâd-ı Tatar-ı aʿdâ-şikâr ile şüd-i hırâm-ı yek-rân azîmet ve tahrîk-i tâziyâne-i himmet idüp düstûr-ı ekrem müşîr-i efhâm nizâmü'l-âlem nâzım-ı menâzımü'l-ümem vezîr-i aʿzâmım ve serdâr-ı ekremim Mustafa Paşa *edâmallâhu teʿâlâ iclâlehu vezâʿafe iktidârühu* ile maʿhûd olduğunuz mahallde mülâkāta mübâderet ü müsâraʿat ve müşârun-ileyhin muvâfakat u savâb-dîd-i reʾy-i rezîn-i isâbet-karîni ile sebîl-i dîn-i mübînde mesâʿî-yi hamîde ve meʾâsir-i pesendîde vücûda getürmeğe nice seciyye-i marzıyye-i âbâ vü ecdâd-ı emcâd u nihâd-ı hamiyyet-muʿtâd ve eslâf-ı şecâʿat-iʿtiyâdınız muktezâsı üzere bezl-i makdûr ve saʿy-i mevfûr eyleyüp isticlâb-ı rızâ-yı hâtır-ı mülûkânemize himmet-i hânîleri melhûzdur. Fî evâhir-i Şevval sene 1102

[316] "İşte bu Allah'ın lütfudur ki onu dilediğine verir. Allah büyük lütuf sahibidir." Hadîd sûresi 21. âyet

(23) Kırım Hânı Safâ Giray Hân'a Nâme-i Hümâyûndur[317]

Ecdâd-ı izâmım *enâra'llâhu teʿâlâ berâhîni[hü]mün* eyyâm-ı saʿâdet-encâmlarında vâkıʿ olan gazavât u hurûbda ecnâd-ı vegā-muʿtâd ile hem-rikâb ü hem-inân olan **[32a]** asâkir-i Tatar-ı zafer-nişânın ikāmet-i dîn-i mübîn ve idâmet-i sünnet-i seniyye-i fahrü'l-mürselîn içün sebîl-i cihâdda kemâl-i hüsn-i vifâk ve nihâyet-i ittihâd ü ittifâk ile niçe ikdâm ü iktihâm ve tahsîl-i ecr-i gazâda sıdk-ı niyyet ve safâ-yı taviyyet ile envâʿ-i cidd ü ihtimâmları müşâhede olunup bâ-husûs kabâʾil-i Tatar'dan Nogaylu tâʾifesi şecâʿat ile maʿrûf ve gayret ü hamiyyet [ile] mevsûf olup ahd-i karîbe değin kendülerden müşâhede ve muʿâyene olunan mesâʿî-i cemîle mukābelesinde bu hânedân-i zî-şân ve bu dûdmân-ı râsihü'l-erkândan dahi niçe eltâf-ı aliyye ve iltifât-ı seniyyeye mazhar olup hatta ikāmet eyledikleri arâzîde zirâʿatleriyle hâsıl eyledikleri mahsûlâtın aʿşâr-ı şerʿiyye ve sâʾir hukūk-ı arziyyesi ve öşr bedelleri sebîl-i cihâdda hizmetde bulunmak şartıyla bi'l-cümle kendülere afv u inʿâm olunup, dâʾimâ zıll-ı zalîl-i himâyet-i Osmâniyye'de âsûde-hâl ve müreffehü'l-bâl olup bu mukābelede mezbûrlar dahi cibilletlerinde merkûz olan cevher-i şecâʿat muktezâsı üzere sıdk u hulûs ile uğur-ı dîn-i mübînde her vechile bezl-i makdûr ve sarf-ı meysûr itmek meʾmûl ve muntazır iken bir-iki seneden beru vâkıʿ olan seferlerde **[32b]** kendülerden rızâu'llâha mugāyir hilâf-ı meʾmûl niçe harekât-ı nâ-pesendîde ve avdetlerinde memâlik-i mahrûsemde mütevattın olan ehl-i zimmet reʿâyâ fukarâsının emvâl ü erzâkların nehb ü gāret ve ehl ü ıyâllerin esîr eylediklerinden gayrı sınur kesilüp, kadîmden Nogaylulara taʿyîn olunan yurdlarına kanâʿat itmeyüp, kendülere karîb olan Bucakluların mevâşîlerine taʿarruz ve ahâlîsini dağıtup, yerlerini yurdlarını fuzûlen zabt ve baʿzılarını dahi kaldırup, kendü kabîleleri arasında iskân ve anların dahi arâzîlerini kadîme muhâlif kendü yurdlarına zamm u ilhâk idüp Bucaklının teferruk u teşettütlerine bâʿis oldukları mesâmiʿ-i aliyye-i husrevâneme ilkā olunup mezbûrların bu makūle evzâʿ u etvârları hilâf-ı marzâ-yı husrevânem olmağla kabîle-i merkūme âʿyân ve meşâhîrinden Urmiyetoğlu ve Orakoğlu ve Memayioğlu ve sâʾir bellü başlularını huzûr-ı İlhânîlerine getürüp kabîleleri beyninde iskân eyledikleri Bucaklıları sâdır olan fermân-ı hümâyûnum üzere yine kadîmî yurdlarına gönderüp, min-baʿd aralarında tutmayup ve kadîmden sınu[r] kesilüp Nogaylulara taʿyîn olunan yurdlarından mâʿadâ vech-i meşrûh **[33a]** üzere Bucaklının ellerinden aldıkları arâzîyi girü Bucaklıya teslîm ve min-baʿd Bucakluya taʿarruz

[317] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.126-130'da bulunmaktadır.

eylemeyüp[318] (irsâl ve vâkıʿ olan gazavât ü cihâdda vakt ü zamân[ıy]la bulunup [e]cdâd-ı izâmım zamân-ı saʿâdetlerinde cârî olan keyfiyyetleri üzere cenâb-ı şecâʿat-meʾâblarına kemâl-i tavʿ[319] ve inkıyâd ve sıdk u hulûsla bezl-i mechûd eyleyüp gerek esnâ-yı mukātele ve müşâcerede ve gerek sefer-i hümâyûnuma[320] zihâb u iyâbında savâb-dîd-i reʾy-i rezîninizden hâric vazʿ u hareket eylemeyüp ve ehl-i zimmet reʿâyâ fukarâsının emvâl ü erzâkına taʿarruz ve ehl ü ıyâllerin esîr eylememek üzere kendülere tenbîh ü teʾkîd eyleyesiz. Beynlerinde olan Bucaklıları ihrâc ve yerlerini yurdlarını kendülere teslîm idüp ve baʿde'l-yevm rızâ-yı yümn-iktiza-yı mülûkâneme muvâfık harekete müteʿahhid olup ve inşâʾallâhu teʿâlâ evvel-bahârda sizin maʿkūl ü münâsib gördüğünüz üzere hizmetde bulunurlar ise huzûr-ı fâʾizü'l-cûdumuza arz u iʿlâm eylemeniz bâbında nâme-i hümâyûn-ı saʿâdet-makrûnumuz ısdâr ve [ ] ile irsâl olunmuşdur. Vusûlünde gerekdir ki vech-i [321]meşrûh üzere kabîle-i merkūmenin aʿyân u meşâhîrini huzûr-ı hânîlerine getürdüp, tenbîh ü teʾkîd eyleyesiz. Sâdır olan fermân-ı hümâyûnum üzere beynlerinde mütevattın olan Bucaklıları aralarından ihrâc ve kadîm yerlerine yurdlarına gönderüp ve kadîmden sınur kesilüp ve Nogaylulara taʿyîn olunan yerlerinden mâʿadâ vech-i meşrûh üzere Bucaklının ellerinden aldıkları arâzîyi girü Bucaklılara teslîm)[322] ve baʿde'l-yevm taraf-ı İlhânîlerine kemâl-i tavʿ u inkıyâd ile rızâ-yı yümn-iktizâ-yı pâdişâhâneme muvâfık harekete müteʿahhid olurlar ise febihâ ve illâ mütenebbih olmayup, izhâ[r]-ı taʿassub ve ısrâr iderler ise sâkin oldukları arâzîde hâsıl eyledikeri mahsûlâtın güzeşte aʿşâr ile mutâlebe olundukdan gayrı nevâʾir-i saht-ı âteş-pâreme mazhar olmaları mukarrerdir. Keyfiyyet-i ahvâllerini ketm ü ihfâ eylemeyüp, hakīkati üzere huzûr-ı fâʾizü'l-hubûrumuza arz[323] u iʿlâm eyleyesiz. Fî şehr-i R sene 1103

(24) Hilʿat ile Kırım Hânı Safâ Girây Hân'a Gönderilen Hatt-ı Şerîf Sûretidir[324]

Siz ki hânedân-ı meʿâlî-bünyânımızın nîk-endîş-i sâdıkü'l-cenânı ve dûdmân-ı saʿâdet-ünvânımızın sadâkat-kîş-i muhâlasat-nişânı bi'l-fiʿl Kırım Hânı Safâ Girây Hân'sız,

[318] Metnimizde derkenâr işareti yanlış yere konulmuştur.
[319] Metinde: kemâ tabʿ
[320] Metinde "hümâyûmun" olarak geçen kelime düzelterek bu şekilde yazmıştır.
[321] Metinde bu kelime sehven iki kez yazılmıştır.
[322] Parentez içindeki bölüm metinde derkenarolarak verilmiştir.
[323] Metinde bu kelime sehven iki kez yazılmıştır.
[324] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.130-132'de bulunmaktadır.

taʿalluk ve iltifât-ı şâhâne[325] ve hüsn-i teveccüh-i pâdişâhâneden mütebâdir selâm-ı selâmet-nümâ-yı **[33b]** mülûkânemiz ile hâl ü şânınızı taltîf ü teşrîfden sonra maʿlûmunuz ola ki *bi-avni'llâhi teʿâlâ ve tevfîkıhu iʿlâ-i kelimetullâh* ve ibkā-i sünnet-i seniyye-i cenâb-ı risâlet-penâh *sallallâhu teʿâlâ aleyhi ve sellem* içün bu sâl-i meymenet-fâlde gazve-i hümâyûnumuz mukarrer ve Vezîr-i aʿzamım Ali Paşa asâkir-i nusret-meʾâsirime serdâr nasb u taʿyîn olunmuşdur. Lâkin mahâzîl-i aʿdâ bu sene serhadd-i İslâmiyye'ye karîb bulunmalarıyla bir mahalle îsâl-i mazarrat eylemedin inşâʾallâhu teʿâlâ itfâ-i nâʾire-i mekr ü mekîdetler içün muʿasker-i nusret-eserimin sâʾir senelerden mukaddem teveccüh ve azîmetleri bâbında fermân-ı hümâyûnumuz sâdır olmağla taraf taraf serden-geçdiler tahrîr ve umûmen Anadolu ve Rûm-ili'nde vâkıʿ tavâʾif-i askerin tesyîri içün mübâşirler taʿyîn ve Özi Eyâleti askeri cenâb-ı şecâʿat-meʾâbınıza terakkub u intizâr ile şimdiden Vidin havâlîsinde ictimâʿa meʾmûr olup cenâb-ı İlhânîlerinin dahi mukaddemce refʿ-i râyât-ı azîmet itmeleri muktezâ olduğı zâhirdir. Belgrad'a varınca memerrinizden cisr iktizâ iden mahallerde cisr binâ ve askerin ubûrı içün maʿberleri hâzır u müheyyâ idüp ve Timurkapu Boğazı'ndan mürûr idince yanınızca[326] bile **[34a]** bulunup yolları [tehiyye] itmek üzere Eflâk voyvodasına emr-i şerîfim gönderilüp [tenbîh] olunmuşdur. Ervaʿ-i pür-fürûğ-ı Cengîzyân'dan zamîr-i saʿâdet-semîrimizde sıdk-ı niyyet ve safâ-yı taviyyet ile cây-gîr olup bi-avni'llâhi teʿâlâ sizden her vechile gayret ü hamiyyet meʾmûl-ı hümâyûnumuz olmağla hakkınızda neyyir-i iltifât-ı aliyye-i şâhânemiz pertevrîz olup hılaʿ-i fâhire-i hâssa-i mülûkânemizden bir semmûra dûhte ve bir sâde iki sevb hilʿat-ı mûrisü'l-behcet ve bir kabza murassaʿ şemşîr-i zafer-teʾsîr ve on beş bin altun inâyet ü ihsânımız olmağla dergâh-ı muʿallâm Kapucılar Kethudâsı Yûsuf kulumuz ile irsâl olunmuşdur. İnşâʾallâhu teʿâlâ vusûlünde tekallüd-i seyf-i nusret ve telebbüs-i hilʿat-ı meymenet-ihtivâ ile tahsîl-i sunûf-ı bahâ vü senâ eyledikden sonra yanınızda olan selâtîn ve ümerâ ve mirzâyân ve sâʾir ecnâd-ı Tatar-ı şecâʿat-şiʿâr ile ârâm-gâhınız olan mahallden niyyet-i hâlise ile mütevekkilen ala'llâh Rûz-ı Hızır'dan yirmi gün mukaddem hareket ve yollarda meks ü ârâm eylemeyüp, Tuna'nın karşu yakasından tahrîk-i tâziyâne-i himmet ve şüd-i hırâm-ı yekrân azîmet idüp Vidin mukābelesine vürûdunuzda anda size müterakkıb olan Özi Eyâleti askerini dahi bile istishâb idüp **[34b]** inşâʾallâhu teʿâlâ Belgrad mukābilinde ordu-yı hümâyûnumuzun vürûduna müterrakkıb ve vezîr-i aʿzamım ile haberleşüp muktezâ-yı hâle göre reʾy ü

[325] Metinde: sahâne
[326] Metinde: yalnızca

münâsib görüldüğü vech üzere hüsn-i vifâk ve kemâl-ittihâd ile hareket ve terfîʿ-i râyât-ı dîn ve tenkîs-i aʿlâm-ı müşrikîn içün şö[y]le ki lâzıme-i gayret-keşî-i dîn-i Muhammedî ve muktezâ-yı nigeh-dâştî-i şerîʿat-ı garrâ-yı Ahmedî'dir, icr[â] vü ihrâz-ı mesûbât-ı cihâd u gazâya ikdâm u isticlâb-ı rızâ-yı hümâyûnumuza ihtimâm eyleyesiz. Cümlenizi Allahu azîmü'ş-şân'a emânet eyledim ve mina'llâhü'n-nasr ve'l-avn. Fî evâsıt-ı C sene 1103

(25) Müşârün-ileyh'e Nâme-i Hümâyûn Sûretidir ki[327]

Zikr olunur

Cenâb-ı emâret-me'âb eyâlet-nisâb devlet-intisâb saʿâdet-iktisâb melikiyyü'l-fiʿâl melekiyyü'l-hısâl encümen-efrûz-ı dûdmân-ı hânî alem-efrâz-ı arsa-i fermân-rânî el-mahfûf bi-sunûfi avâtıfü'l-Melikü'l-aʿlâ bi'l-fiʿl Kırım Hânı Safâ Giray Hân *dâme meʿâliyehu* selâm-ı mihr-irtisâm-ı şâhâne ki hubb [u] vilâdan sâdır ve mülâhaza-i seniyye-i husrevâneden mütebâdir olur, mütâlaʿa kılındıkdan sonra maʿlûmları ola ki sebîl-i dîn-i mübînde iʿzâz-i şeriʿat-ı garrâ ve ibkā-i sünnet-i seniyye-i fahrü'l-enbiyâ *aleyhi efdalü's-* **[35a]***salât ve ezkâhâ* içün leyl ü nehâr, baş ve cânlarıyla bezl-i tâb ü tüvân idüp *innâllâheşterâ mine'l-mü'minîne enfüsehum ve emvâlehum bi enne lehumü'l-cenneh yükātilûne fî sebîlullâhi fe yaktülûne*[328] nass-ı kerîmü'ş-şânına mazhar olan guzât-ı nusret-simât hakkında hemîşe ebvâb-ı inâyât-ı bî-gāyât-ı hıdîvânem güşâde ve nevâziş ü iltifâtımla fevka'l-âde behremend ü ser-bülend kılınmak seciyye-i hasene-i şehen-şâhî ve dîdene-i müstahsene-i cihân-penâhî olmağla sâdır olan fermân-ı hümâyûn-ı şevket-makrûnum mûcebince cenâb-ı saʿâdet-me'âblarıyla maʿân bu gazâ-yı garrâya me'mûr olan selâtîn-i Rüstem-masâff ve ümerâ ve mirzâyân ve meşâhîr ü aʿyân ve sâ'ir guzât-ı Tatar-ı şecâʿat-âsâr hakkında neyyir-i inâyet-i aliyye-i şâhânem lemʿa-rîz ve bahâr-ı iltifât-ı seniyye-i pâdişâhânem mevc-engîz olup hâssa-i hılaʿ-i mülûkânemden yetmiş sevb serâser hilʿat-ı behcet-me'âsir inʿâm u ihsânımız olmağla nâme-i hümâyûn-ı mülâtafat-makrûn ısdâr ve iftihârü'l-emâcid ve'l-ekârim bi'l-fiʿl dergâh-ı muʿallâm kapucılar kethudâsı olan Yûsuf *dâme mecdühu* ile irsâl olunmuşdur. Vusûlünde muʿtâd-ı sâlife-i Cengîzyân ve kānûn-ı sâbıka-i İlhânyân üzere cihâda tergīb ve hıdemât-ı dîn-i mübînde mevcûd **[35b]** eyleyüp

[327] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.132-133'te bulunmaktadır.

[328] "Şüphesiz Allah, mü'minleren canlarını ve mallarını, kendilerine vereceği cennet karşılığında satın almıştır. Artıl onlar Allah yolunda savaşırlar, öldürürler [ve ölürler])" Tevbe sûresi 111. âyet

hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makûnumuz ile iş'âr olunduğı vech üzere inşâ'allâhu te'âlâ Rûz-ı Hızır'dan yirmi gün mukaddem icâle-i kemiyyet-azîmet idüp Tuna'nın karşu yakasından vakt-i zamânıyla mahall-i me'mûrda bulunmağa bezl-i himmet ve mevkib-i hümâyûnumuza Belgrad mukābilinde müterakkıb olup cenâb-ı sa'âdet-me'âblarından me'mûl-i tab'-ı hümâyûnumuz oldığı üzere dîn ü Devlet-i aliyye'mize nâfi' mesâ'î-i cemîle vücûda getürmeğe bezl-i himmet ve sarf-ı miknet eyleyesiz, şöyle bilesiz. Fî evâhir-i C sene 1103

(26) Nişân-ı Hümâyûn[329]

Râfi'-i tevkī'-i refî'ü'ş-şân-ı hâkānî kıdvet-i a'yânü'l-milleti'l-Mesîhiyye Kapudân Luka de la Roka karındaşı Alikori Françesko Bruni *hatemet avâkıbühümâ bi'l-hayr* dergâh-ı mu'allâma arz-ı hâl idüp mesfûrların Girid Cezîresi'nde vâkı' Grabosa Kal'ası'nda Venedik cumhûrı taraflarından zabt iderler iken der-i devlet-i aliyyeme mütâba'at ve kal'a-i merkūmeyi teslîm ve istislâm itmeleriyle memâlik-i mahrûsemde kendü hallerinde mürûr u ubûr eyledikleri mahallerde kendüleri ve âdemleri bi-gayrı hakkın rencîde vü remîde olunmayup ve dînlerine[330] ta'arruz ve İslâm teklîfi tarîkiyle cebr olunmayup **[36a]** ve giydikleri libâslarına "Bu ehl-i İslâm ve âhara mahsûs kisvedir" deyu mu'ârıza olunmayup ve hadd-i imkânda olan iltimâsları hayyiz-i kabûle karîn olup ve her ne mahalle varırlar ise bilâ-i'lân âyinleri üzere ibâdetlerine kimesne müdâhale eylemeyüp ve me'kûlât ve meşrûbâtlarına ta'arruz olunmayup, mezbûrlardan birisi hîn-i muhârebede bilâ-veled vefât ider ise avâtıf-ı aliyyemden inâyet ü ihsânım olan ulûfesi karındaşının ulûfesine zamm olunup evlâdları kalur ise ulûfeleri evlâd-ı evlâdlarına intikāl idüp kendüleri ve evlâdları dâ'imâ terfîh ü ri'âyet olunup gerek karada ve gerek deryâda düşman kal'alarından ve sefînelerinden ve tabur-ı makhûrlarından taraflarına mütâba'at idüp gelen Efrencler mezbûrların elleri altında olup kifâyet mıkdârı ulûfe ve ta'yînâtları ve kisveleri virilüp ve zabt u rabtları kendülere mahsûs olup ve bir cürmleri vâkı' oldukda mezbûrların ma'rifetleriyle te'dîb olunup bî-vech âhardan ta'arruz olunmamak bâbında istid'â-yı inâyet recâ itmeleriyle iltimâsları[331] hayyiz-i kabûle karîn olmağın nişân-ı hümâyûn-ı sa'âdet-

[329] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.134-135'te bulunmaktadır.
[330] Metinde: zînetlerine
[331] Metinde "ve" bağlacı kullanılmıştır.

makrûnu virdim ve buyurdum ki **[36b]** şürût-ı merkūm mezbûrların haklarında dâ'imâ mer'î tutulup ahlâk-ı sa'âdet-ittisâf ve evlâd u emcâdımdan ve vüzerâ-yı izâm ve vükelâ-yı fihâm ve sâ'irlerinden bir ferd hilâfın irtikâb eylemeyüp kendüleri ve evlâd-ı evlâdları bu hânedân-ı birr ü ihsânın sâye-i himâyesinde âsûde-hâl olalar, şöyle bileler. [Fî evâ'il-i B 1104]

(27)[332]

Nişân-ı Hümâyûn oldur ki bundan akdem Grabosa[333] kapudanı olup Devlet-i aliyye'ye mütâba'at iden kıdvet-i â'yânü'l-milleti'l-Mesîhiyye Kapudan Luka de la Roka karındaşı Alikori Françesko Bruni dergâh-ı mu'allâma arz-ı hâl gönderüp hâlâ yanlarında tercemânlık hıdmetinde olan işbu râfi'-i tevkī'-i refî'ü'ş-şân-ı hâkānî Hafsalem nâm Yahûdî'ye sâ'ir müste'menlerin tercemânlarına virildüği üzere berât-ı şerîfim virilmek bâbında inâyet recâ eyledikleri ecilden mûcebince şürûtuyla nişân-ı hümâyûn virilmişdir. Fî evâhir-i B sene 1104

(28)[334]

Ba'de'l-elkāb arz-ı hâl gönderüp hâlâ yanlarında **[37a]** tercemânlık hizmetinde olan işbu dârende-i tevkī'-i refî'-i hümâyûn [vâsıl] olup [ ][335] nâm tercemânı yedine sâ'ir müste'minlerin tercemânlarına virildüğü üzere berât-ı şerîfim virilmek bâbında inâyet recâ eyledikleri ecilden bu berât-ı hümâyûn-ı izzet-makrûnı virdim ve buyurdum ki mezbûr yanlarında tercemânlık hizmetinde oldukça kendüsi ve oğulları ve hizmetkârları harâc ve avârız-ı kassâbiye akçesi (ve sâ'ir rüsûm u tekâlîf teklîfiyle rencîde olunmaya ve kendü bâğından hâsıl olan şıradan fuçu akçesi)[336] taleb olunmayup ve ba'zı zamânda bir yere gitmek istedikde gelişde ve gidişde (karada ve deryâda ve menâzil[337] ü merâhilde kendüye esvâb [ve] davârına ve emvâl ü erzâkına ve yanında)[338] olan âdemlerini ulâkdan ve ulâk akçesinden ve gayrı cânibden kimesne dahl ü ta'arruz eylemeyüp ve her kande dâhil olur ise zâd[339] ü zevâde sâ'ir zahîresi narh-ı cârî üzere akçesiyle virülüp bir ferd ta'allül ve nizâ'

[332] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.135'te bulunmaktadır.
[333] Metinde: granbosa
[334] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.135-136'da bulunmaktadır.
[335] Metinde bu boşluk bırakılmamıştır.
[336] Parantez içindeki bölüm metinde derkenâr olarak yazılmıştır.
[337] Metinde: melâzil.
[338] Parantez içindeki bölüm metinde derkenâr olarak yazılmıştır.
[339] Metinde: zâde

eylemeye ve mahûf u muhâtara olan yerlerde gitdüği muhâfaza içün giydüği esvâb ve kılıç sâ'ir âlât-ı harb getürdükde kādîlar ve beğlerbeğileri ve gayrıdan bir ferd rencîde vü remîde eylemeyüp (olı-geldiği üzere dâ'imâ himâyet ü sıyânet olunup bir ferd[i] rencîde vü remîde eylemeyüp)[340] melbûsât ve meşrûbât ve me'kûlâtına aslâ kimesne dahl u taʿarruz kılmaya ve anın gibi teʿaddî vü tecâvüz üzere olanlar menʿ ü defʿ olunup dâ'imâ işbu nişân-ı hümâyûnumun mazmûn-ı itâʿat-makrûnı ile amel olunup hilâfına cevâz gösterilmeye. Şöyle bileler; alâmet-i şerîfe iʿtimâd kılalar. Fî evâsıt-ı C sene 1104

(29) [37b] Kelb Ali Ziyâd Oğlu Kaçar Yediyle Rikâb-ı Hümâyûn'a Gelen Nâmenin Sûretidir[341]

An-cânib-i Şâm-ı Acem (Farsça)

بنام انكه نامش حرزجانهاست ثنايش جوهر تيغ زبانهاست بلندي بخش هرهمت بلندى به پستى افكن هر خود پسندى فلک را انجمن افروز از انجم زمين را زيب انجم ده ز مردم شكر بى حد و ثناى بى عد مالک الملک لايزالى را سزد كه كردش افلاک را برفراز كرهء خاک از براى تمكن سلاطين دين بر اورنگ فيروزه رنگ اديم زمين شتابان ساخته و ظلمات ظلم و كفر و طغيان را پيروز شعشعه تيغ عالم افروز خورشيد شان ايشان روزبروز از خاكدان بلند اركان جهان برانداخته سبحان الذي سخر لنا هذا و ماكناله مقرنين و صلوة صلوات ناميات نثار بارگاه معلي و ايثار درگاه عظمت و اعتلاي رسول بيهمالي را شايد كه غلغله نوبت بلند اوازي انا ارسلناك بنام نامي ان سلطان سرير لولاك با قصي مراتب كون و مكان انداخته و رايت فتح ايت انا فتحنا لك فتحا مبينا باسم سامي ان يكه تاز چرخ معلا باعلا مدارج عالم امكان افراخته ان الله و ملايكته يصلون علي النبي يا ايها الذين امنو اصلو عليه و سلمو تسليماً [38a] و بر آل خجسته مال ان باعث امتزاج ابدان و ارواح كه ناخدا زورق مثل اهل بيتي كمثل سفينة نوح وچراغ افروز مثل نوره كمشكاة فيها مصباح اند خصوصا باب شير و شيرقالع باب خيبر وصي مصطفي علي مرتضي كه پي سيران ايمة يهدون بامرنا و فرمان نزيران قل لا اسئيلكم عليه اجرا الا المودة في القربي درعصر و اوان الي انقراض زمان اتحاف تحيات فراوان تسليمات بي پايان بهريك از ذريه پاك ان دري تابناك برج وصايت از لوازم دين و مراسم اتباع شرع سيد المرسلين است و بعد بوارق شوارق عظمت و اقبال و لوامع طوالع ابهت و اجلال كه بمثابه نور نيرين و ضياي جهان اراي ان قناديل پر زيب و زين از مطلع والاي سلطنت عظمي و افق معلاي خلافت كبري جهت فزايش نمايش كلزاري خارصدق و وفا و ازهار اشجار سرابستان صلح و صفا بتدوير مدبر نهمت عطارد نظير و جنبش سپهر همت خورشيد تاثير اعلي حضرت سكندر شوكت دارا درايت جمشيد شهريار ستاره سپاه انجم كرده جهاندار خورشيد كلاه جم شكوه خسروي كه ازماهچه برآيت فتح آينش [38b] شبستان ظلمت نشينان بيدار

[340] Parantez içindeki bölüm metinde derkenâr olarak yazılmıştır.
[341] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.137-141'de bulunmaktadır.

مانند روز روشنست وخديوي كه آب جويبار از شمشير جهانگيرش تربيت بخشي نورمكان اين چمن سر سروران كفر در جولانگاه يكرانش چون كوى غلطانست و برق نعل باد پاي جهان پيما آتش انداز خرمن حيات اهل عدوان سليمان دولت خورشيد پايه ز چتر افكنده برخورشيد سايه برافرازنده رايات شاهي برافروزنده نورالهي سريراراي ملك تاجداري طراوت بخش باغ شهرياري پناه سلطنت شاه جوانبخت كه هم تاجش سزاواراست وهم تخت السلطان الاعظم الاكرم مالك رقاب الامم مؤسس بنيان الاسلام رافع الوية الشوكة والاحتشام ثاني اسكندر ذي القرنين خادم الحرمين الشريفين قهرمان الما و الطين كاسر روس الكفرة و المشركين سلطان البرين و خاقان البحرين كهف المشرقين و ملاذ الخافقين الامن و الامان بوجوده و افاض علي اهل الزمان سبحال عدله وجوده ساطع گشته بود درساعتي مسعود و زماني محمود كالوحى النازل من السما پرتو سرور برخاطر محبان صادق الولا و نور حبور بر ساخت پير و برنا انداخته مشاهده الفاظ گزنيش ديده دوستي را قرير و مطالعه معاني [39a] رنكينش قضيه مسلمه تودد دين را دلپذير ساخت درصفحه بياضش سواد خط خوشش گويى كه صبح وشام بهم اتصال يافت چشم خرد زعين معانيش نور ديد رخسار دولت از رخ زيباش خاک يافت شطري كه در باب اتفاق عبده اصنام بعزم رزم ان شهريار فلك احتشام و نهضت همايون بقلع و قمع كفره شقاوت مقرون حله طراز خامه گوهربار عنبر نگار شده بود چون پيوسته نيست خير امنيت بر واج شريعت غراي احمدي و رونق و بها سر مذهب زهراي محمدي مقصود و فيروزمندي ناصردين و دولت را تميمه دعاي ازين خوانواده سلطنت و خلافت كه اروغ با فروغ خاندان رسالت و امامت اند لازم و ضرورربود اين خالص الجنان از صميم دل و جان فتوحات جنود ظفر ورود اهل ايمان را بامر واجب الاذعان ادعوني استجب لكم موافق طريقت اين دودمان بر و امتنان مسئلت نموده مقرر فرموديم كه سادات و علما و زهاد واتقيا باكمال تخشع و ابتهال درمساجد و معابد قدس اساس و اماكن و مواطن شرف اقتباس دست نياز بدرگاه كريم كارساز فراز ساخته باستنصار جيوش موحدين و استدعاي تدمير و نگونساري مخالفين بي دين مي پرداخته باشند رجا واثق و امل صادق [39b] است كه ببيان حقيقت تبيان ما بفتح الله للناس من رحمة فلا ممسك لها عن قريب پرتو اثار ان بر وجنات احوال مجاهدان تافته از مثوبات غزا و جهاد بهرمند كردند و در طي نامي ناميه اظهاري بوديست ثغور و سرحدات و تهديد و انذار حكام و ولات در مراعات قوانين مصالحه و مصافات نموده كلك بدايع نكار باندراج محاسن اخوت و يكتايي و ماثر صداقت و[يكجهتي] بمفهوم عضدك باخيك گهربار كسي بود بر ضمير افتاب نظير كه پرده گشاي اسرارغيب و چهر نماي جمال لاريب است محجوب سحايب اختفا نخواهد بود هميشه اراده خطر اين محبت كيش بدان متعلقست كه قوايم حب و وداد و قواعد تودد و اتحاد در كمال قوام و استحكام بوده بنيروي بخت فيروز و مساعي نهمت عالم افروز توفيق امنات نواز معدلت و مرحمت نسبت بكافه پذير فتكان خلعت خلقت كه وديعت جناب احديت جل شانه و عم نواله اند رفيق حال و قرين اماني و آمال ان صاحب اقبال بوده در تصفيه ينابيع وفاق از جانبين اتفاق واقع شود و چون همت والا نهمت بنابر انضباط سررشته مودت قديم و اشتداد بنيان خلت قويم تقاضا مينمود كه يكي [40a] ازعظماي دولت ابدي اعتصام و اداب دانان استان كيوان غلام را جهت تهنيت جلوس سعادت مانوس ان مظهر عوارف رباني و سرير گردون مسير جهانباني و تخت فيروز بخت خسرواني كه مصداق كرميه صريحه ترفع درجات من نشا و عظيمه صحيحه و لقد اصطفيناه في الدنيا است روانه موقف عالي و محضر متعالي فرمايم و درين وقت ان شهريار كوه تمكين بقصد استيصال اعادي دين مبين عزيمت سفر فرموده بودند لهذا

اقدام ان امر مهين و تقديم اين فهم كزين را بوقت ديگر موقوف داشته رفعت و معالي پناه نظاما كلب علي زياد اوغلي قاچار را برسم استعجال بايصال اين ذريعة الولا مامور مي نموديم كه انشا الله تعالي آنچه موجب دوام مصالحه و اتيلاف بي پايان باشد بتقرير سفير مزبور در حين ارسال تفويض ايد مرجو انكه مشاراليه بعد از استسعاد تلثيم سده سنيه سپهر بنياد رخصت انصراف يافته باخبار سلامت ذات كامل الصفات فرح بخش خاطر دوستان صادق الاعتقاد كرد در زياده اطناب باعث سو ادب و بدعا ختم كردن اولي و انسب است تا حد هر چيز پيدا از شمارست و قياس نامدار كار عالم بر ثباتست و قرار بخت بادت برقرار و بخت بادب با ثبات ملك

(30) Şerîf Sa῾d bin Zeyd'e Nâme-i Hümâyûndur[342]

(Arapça)

الحمد لله الذي جعل البيت الحرام مقصدًا لأهل الإسلام ليشهدوا منافع لهم، ويذكروا اسم الله في أيام معلومات على ما رزقهم من بهيمة الأنعام، الرحمن الرحيم الذي صيَّره مثابةً للناس يأتون إليه من كلّ فجٍّ عميقٍ، ليوفوا نذورهم وليطَّوفوا بالبيت العتيق، العليم الحكيم الذي بوَّأ لإبراهيم عليه السلام مكان البيت واتخذه خليلًا، **(ولله على النّاس حِجُّ البيت من استطاع إليه سبيلًا)** فطوبى لمَنْ دخله ملبِّيًا بقلبٍ سليمٍ، **(فيه آياتٌ بيِّناتٌ مقامُ إبراهيمَ)**، ثم أفضل صلاة وأزكى سلام على سيّدنا محمّدٍ خير الانام، و على آله وأصحابه الدَّاخلين المسجد الحرام آمين محلِّقين رؤوسهم ومُقصِّرين.

وبعد:

فهذا كتابُنا الشريف السلطاني، وخطابُنا المُنيفُ الخاقاني، وأمرُنا الذي أضحت به عقود الأمانة منتظمة، وأمور الخلافة ملتئمة، ورايات البغي والعدوان منتكسة، وآيات الغيِّ والطغيان مندرسة، لازال نافذًا [*40b*] في الأطراف، مطاعًا في الأكناف، ماقرّت الأرض قرارها، ودارت الأفلاكُ مدارها، أرسلناه إلى جناب الأمير الكبير الأكرمي الأمجدي الأفخمي فرع الشجرة الزكيّة، طراز العصابة العلويّة المصطفويّة، المنتسب إلى أشرف نسب علا عنصره، وأحسب حسب غلا جوهره، زبدة سلالة الزهراء البتول، وعمدة آل بيت الرسول، المحفوف بصنوف عواطف ذي القوة والأيد، الشريف سعد بن زيد أمير مكّة المكرّمة شرّفها الله وحماها وحفظها من كل سوءٍ ووقاها، لازالت العناية الإلهية له ملاحظة والكلاءة السبحانيّة حافظة، ننهي إليه أن الله سبحانه وتعالى شرّفنا بخدمة البيت الحرام، وروضة سيّد الأنام عليه أفضل الصلوة والسلام، فلاجرم عطفنا أعنّة عزيمتنا إلى منهاج ما وجب علينا، من شكر تلك النعم الجليلة، والمواهب الجزيلة، ونهضنا بأقدام الإقدام، والجد التام، والاهتمام لتنفيذ الأمور الشرعيّة التي وجب علينا اجراءها، والنظر في المهمَّات التي تحتّم علينا أداؤها، لاسيما مصالح الأوقاف المشروطة لفقراء الحرمين الشريفين، والأرزاق المعيّنة للشرفاء شرفهم الله تعالى في الدارين، وللعبَّاد العاكفين في المقام، وجوار رسول الله عليه أفضل التحيّة والسلام الداعين[*41a*] لدوام دولتنا في عرفات والمزدلفة والمقام.

[342] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.141-145'te bulunmaktadır.

وبعثنا على جاري العادة العثمانية، والقاعدة المستديمة الخاقانيّة في سنة ثلاث ومئة وألف من الهجرة النبوية على مهاجرها أفضل الصلوة وأزكى التحيّة، ما أفرزناه من أطيب أموالنا وكان حقيقًا أن يكتب في صحائف أعمالنا، وذلك كله من الذهب الأحمر وقدره محرّر، كما هو مذكور في جريدة الصرر، وسلّمنا تلك الصرر مع الدفتر إلى خادم عتبتنا افتخار الأماجد أمين الصرَّة، وقدوة أرباب التحرير كاتب الدفتر، دام مجدهما بعد ما تقلدناهما تلك الخدمة الجليلة وفوّضنا إليهما هاتيك المصلحة الجميلة، التي هي ابلاغ الصرر وريع الاوقاف مع الدفتر، ووضعت تلك الصرر في الأكياس على الرسم القديم السلطاني، وختمناها بخاتمنا السليماني لازال مضروبًا على وجوه مناشير الأماني فلا بد عند وصولها من الاهتمام في صرفها إلى أربابها ومستحقيها من العلماء والفقراء والمساكين والضعفاء من سكان تلك الأماكن الشريفة، والمشاهد المطهرة المنيفة، من غير تبذير ولاتقتير ولا تغيير عملًا بقوله تعالى **(إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا)** ولايفضّ الأمير ختم الأكياس، ولايُوزِّع الصرر المذكورة للناس[*41b*] إلا بحضور شيخي الحرمين المحترمين، والقاضيين المقيمين بالمقامين المنيفين وعليك بالنّظارة التامّة على الخاصة والعامة في أداء الأمانات إلى أهلها وإيصال الحقوق على ما عيّن إلى أصحابها ومحلها، فإنْ غاب شخص أو فقد فليعلّم عليه في الدفتر ولتحفظ حصته ولا تهمل قضيته.

هذا وقد اتحفنا إلى جنابكم العالي مغرس ثمرات المعالي بخلعة سنيّة من خلعنا السلطانيّة، فلا بدّ أن تلبس بأنواع التعظيم والإكرام، وأصناف التكريم والاحترام، وأن تبذل القدرة الكاملة في رعاية الرعيّة، وحفظهم وصيانتهم من أهل الشقاوة والغواية، وإفاضة الأمن بحراسة تلك الممالك على الزوّار والمجاورين وافادة الراحة والرفاهية للحجاج والمسافرين. والمأمول منك ومن العلماء العاملين والقراء والسادات الهادين المهتدين أن تدعوا متضرعين إلى عالم السر والنجوى و كاشف الضر والبلوى بدوام دولتنا العليّة، وقيام أركان سلطنتنا السنيّة، وتيسير الفرج والابتهاج بالفتح المبين، والعزِّ والنصر والتمكين، ويرغبون إليه سبحانه في أن يقر بِنُصرتنا عيون الإسلام، ويَسَّر لسعيد أيامنا الخاص والعام، فإنّه سبحانه وتعالى خير مسؤول وأكرم مأمول، كافٍ لِمَنْ بِجنابه لاذ، واقٍ[*42a*] لِمَن إليه التجا وبه استعاذ، والصلاة والسلام على سيدنا محمد الذي نُصِر بالرّعب على الأعداء وعلى وآله وأصحابه نجوم الاهتداء، وعلى التابعين وتابعيهم إلى يوم الدين، رضوان الله تعالى عليهم أجمعين.

(31) **İngiltere Kralı'na Nâme-i Hümâyûndur**[343]

İftihârü'l-ümerâi'l-kirâm el-Îsevîyye, muhtârü'l-küberâ'i'l-fihâm fi'l-milleti'l-Mesîhiyye muslih-i mesâlih-i umûr-ı cumhûrü't-tâ'ifeti'n-Nasrâniyye sâhib-i ezyâl el-haşmet ve'l-vakār sâhib-i delâ'il[ü'n-necd] ve'l-iftihâr İngiltere ve İskocya ve [İr]landa ve ana tâbiʿ olan vilâyetlerin kralı Viliam-ı Sâlis *hatem[et] avâkıbühu bi'l-hayr ve'r-reşâd ve ilh. sebîlü's-savâb ve's-sedâd* tevkīʿ-i refîʿ-i hümâyûn vâsıl olıcak maʿlûm ola ki merciʿ-i selâtîn-i izâm melâz-ı havâkīn-i kirâm olan südde-i saʿâdet-medâr ve atabe-i aliyye-i

[343] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.145-146'da bulunmaktadır.

übbehet-karârımıza olan vüfûr-ı sadâkat u ihlâs ve kemâl-i müsâlemet ü ihtisâsınız muktezâsı üzere ebvâb-ı mü'âlefet ve musâfâtı meftûh tutup gönderdiğiniz nâme-i meveddet-hitâmınız gelüp vâsıl olup, kāʿide-i kadîme-i Osmânî ve âyîn-i müstedîme-i husrevânî üzere terceme ve hulâsa-i mazmûnı pâye-i serîr-i saʿâdet-masîr-i husrevânemize arz olunup **[42b]** nazar-ı hümâyûn-ı şevket-makrûnumuz taʿalluk eyledikde bi'l-cümle mefhûmı muhât-ı ilm-i âlem-şümûlümüz olmuşdur. Âsitâne-i saʿâdet'imizde mukīm ilçilik hizmetinde iken vefât iden Kavalyer Hasu'nin[344] yerine icrâ-yı şerâ'it-i muhabbet ve ahkâm-ı mebânî-i dostî vü musâdakat içün bir muʿteber ve kâr-azmûde beyzâde ilçi nasb u taʿyîn olunup, lâkin mesâfe baʿîd olmağla ilçi-i mûmâ-ileyh gelince umûr-ı sulh u salâh kıdvet-i ümerâü'l-milleti'l-Mesîhiyye Âsitâne-i saʿâdet'de mukīm Nederlande ilçisi Bakımık Kavalyer[345] *avâkıbühu bi'l-hayr*a sipâriş olunduğı iʿlâm olunmuş bu husûsda olan gûşiş ü ihtimâmınız bu dûdmân-ı muhalledü'l-erkân ile âbâ vü ecdâdınız zamânından beru mâbeynde istikrâr bulan kadîmî dostluk merâsimine riʿâyet olunduğı melhûz-ı hümâyûnumuzdur. Husûs-ı mezkûrun kadîmden maʿhûd ve müteʿârif olup lâyıkı ne ise ol vechle hareket olunmak üzere Âsitâne-i saʿâdet'imizde mukīm olan Nederlande ilçisine tefhîm olunup ve hâlâ bi-tevfîkı'llâhi teʿâlâ ordu-yı hümâyûn-ı nusret-makrûnumuz ile umûmen asâkir-i mansûremiz dahi Belgrad tarafına kasd u azîmet üzere olmalarıyla inşâ'allâhu teʿâlâ ol cânibe vusûllerinde Beç'den gelecek ilçiniz ile **[43a]** mülâkī olduklarında vech-i lâyıkı üzere sulha râgıb olurlar ise vükelâ-yı Devlet-i aliyye'mize fermân-ı hümâyûnumuz olduğı maʿlûmunuz olmak içün nâme-i musâdakat-makrûnumuz ısdâr u irsâl olunmuşdur. Vusûlünde mâ-tekaddümden beru Âsitâne-i saʿâdet-bünyân ve dûdmân-ı müşeyyedü'l-erkânımızla olan vüfûr-ı musâfât u muhabbet ve kemâl-i mü'âlefet ü meveddet muktezâsına riʿâyet, bâʿis-i tezâyüd-i vidâd ve müstevcib-i tezâʿuf-ı ittihâd olduğı mukarrerdir. Ve's-selam alâ-min-etbaʹi'l-Hudâ. [Fî evâ'il-i Ca sene 1104]

(32) Sûret-i Hatt-ı Hümâyûn-ı Şevket-makrûndur

Sen ki Belgrad muhâfızı vezîrim Caʿfer Paşa'sın, iltifât u nevâziş-i şâhânem ile şânını terfîh eylediğimden sonra maʿlûm olsun ki sen Devlet-i aliyye'min emekdârı ve vüzerâ-yı izâmın umûr-dîde ve kâr-güzârı olduğun ecilden vezîr-i aʿzamım ve sipeh-sâlâr-ı

[344] Sir William Hussey.
[345] Jacobus Colyer.

ekremim ordu-yı hümâyûnumla varup vusûl bulunca[ya] değin gerek Belgrad ve gerek ol havâlîde olan sugūr-ı İslâmiyye ve husûsen Tımışvar ve Göle serhaddlerinin keyd-i mazarrat-ı âʿdâdan bi-inâyeti'llâhi teʿâlâ masûn u mahfûz olması ve iktizâ iden zehâ'ir ve cebe-hâne ve sâ'ir levâzımlarıyla tarafından **[43b]** imdâd u iʿâneti ve bi'l-cümle takviyet ü tanzîm ve salâh-ı[346] ahvâlleri senin uhde-i kifâyetine tefvîz ve re'y ü tedbîrine havâle eylemişimdir. Cebhe-i ihlâsında nümâyân olan âsâr-ı sadâkat ve kemâl-i akl u kiyâset muktezâsı üzere senden her vechile küllî hıdmet ve rızâ-yı şerîfime muvâfık hareket me'mûl-i hümâyûnum olmağın hakkında inâyet-i aliyyem zuhûra gelüp, hâssa hilʿatlerimden sana bir sevb semmûra kaplu hilʿat-ı fâhire ve bir kabza murassaʿ şemşîr ve yirmi bin sikke-i hasene inâyet ü ihsânım olup [ ] kulum ile gönderilmişdir. İnşâ'allâhu teʿâlâ vusûlünde gerekdir ki nihâyet-i taʿzîm ü tebcîl ile iktisâ-yı hilʿat ve takallüd-i şemşîr ve atiyye-i hümâyûnum ile iktisâb-ı müfâharet idüp ve fermânım olduğı üzere vezîr-i aʿzamım ol tarafa varınca ol havâlînin kâffe-i umûrı senin uhdene havâle eyledüği[mi] maʿlûm idinüp ana göre dâmen-i gayret ü hamiyyet-i İslâmiyye'yi miyân-ı cânına bend idüp, göreyim seni ol serhadd kalʿalarının lâzım gelen zahîre ve cebe-hâne ve mühimmât-ı sâ'irelerin her ne tarîkle mümkin olabilür ise avn-ı Hakk'la bi-eyyi-hâlin irsâl ü îsâle bezl-i kudret ve imdâd u iʿânet ve kemâ-yenbagī **[44a]** tanzîm-i ahvâlleriyle sarf-ı miknet eyleyüp, bu husûsda ve sâ'ir ol havâlîde dîn ü Devlet-i aliyye'me müteferriʿ[347] olan kâffe-i umûrda senden me'mûl-i hümâyûnum olduğı üzere me'âsir-i cemîle vücûda getürmekle tahsîl-i rızâ-yı hümâyûnuma cidd ü cehd ve ikdâm-ı tâmm eyleyesin, ve's-selâm. Fî evâsıt-ı Receb sene 1105

(33) **Acem Şâhı'na Nâme-i Hümâyûn-ı Şevket-makrûndur**[348]

Elhamdulillâhillezi lem yekûn lehu şerîkün fi'l-mülk ve lem yekûn lehu velîyyün mine'zzelle ve kebbire ve tekbîrâ[349] hamd ü sipâs-ı bî-hadd ü kıyâs ol mâlikü'l-mülk-i lâ-yezâl ve Hudâvend-i müteʿâl *celle celâle zâtühu an-derkü'l-vehm ve'l-hayâl ve teʿâlâ kemâl-i sıfâtühu an-vasmetü't-tehavvel ve'l-intikâl* dergâhına sezâ vü halîkdir ki bi-hükm-i *ve ceʿala fîküm enbiyâ ve ceʿala fîküm mülûkâ ve âtâküm mâlem yüʿti ahden mine'l-*

[346] Metinde: silâh
[347] Metinde: mutazarrıʿ
[348] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.153-165'te bulunmaktadır.
[349] الحمد االة الزي لم يكين لة شريك في الملك ولم يكن لة ولي من الزل وكبرة تكبيرا

âlemîn[350] şerâfet-i hilâfet-i ehl-i re'fet ü hasâfeti mutazammın refâhiyyet-i ahvâl-i berâyâ ve müstelzim-i kerâmet-i me'âl-i dünyâ ve ukbâ ve müstevcib-i neyl-i kurb-ı Hakk u zülfâ ve musâdakat u musâfât-ı selâtîn-i dîn ve muvâfakat u muvâlât-ı mülûk-ı adl-âyîn bâʿis-i emn ü emân-ı bilâd u ibâd ve sebeb-i redʿ ü kamʿ-ı mevâdd-ı fesâd u inâd eyledi. *Küllîmâ* **[44b]** *yuʿtekî ileyh bi-vehmi min celâl ve refiʿa ve senâ f'ellezi ebdaʿü'l-beriyye alâ minhu sübhânehu mübdiʿü'l-eşyâ*[351] ve dürer-i durûd-ı nâ-maʿdûd ve gurer-i garâ'ib-i tahiyyât gayr-ı mahdûd ve vüfûr-ı salât-ı salavât-ı muttasılatü'l-vürûd ve ukūd-ı zevâhir-i teslîmât-ı misk-endûd ol server ü ser-hayl-i enbiyâ ve kāfile-sâlâr-ı asfiyâ-i sadr-ı güzîn-i *künte nebiyyen ve âdeme beyne'l-mâ ve't-tîn*[352] çâr-ı bâliş-i nişîn-i *vemâ erselnâke illâ rahmeten lilâlemîn*[353] ol muhâtab-ı hitâb-ı izz-i levlâk ve netîce-behce-i imtizâc u terkîb ve nadad ve tertîb-i anâsır u eflâk Muhammed Seyyidü'l-kevneyn ve's-sakaleyn, ve'l-ferikayn min Arab ve Acem, sallallâhu aleyhi ve sellem türbe-i mutahhar ve ravza-i muʿattar ve merkad-i münevverine şâyeste vü hakīkdir ki ser-geştegân-ı tîh-i dalâlet ü gavâyeti ser-menzil-i saʿâdet-maʿrifet-i cenâb-ı ahadiyyete delâlet ü hidâyet eyledi ve sumût-ı le'âlî-dürûd-ı mütevâlî âl-i saʿâdet-me'âl ve ashâb-ı menbaʿü'l-cenâblarına[354] nisâr olsun ki her biri neyyir-i âsumân-ı sıdk u sedâd ve âf-tâb-ı sipihr-i adl u dâd kûh-ı hilm ü hayâ ve kân-i ilm ü sehâ ve hâmilân-ı arş-ı berîn-i şerʿ-i mübîn ve çâr-erkân-ı mersûsü'l-bünyân-ı beyt-i maʿmûr-ı dîn ve ber-haseb-i mefhûm-ı sıhhat-mersûm-ı ashâbi *ke'n-nücûm nâ-hicânnehu sebîl-i* **[45a]** *müstakīmin ve râh-nümâyân-ı sünen-i müstebîn ve yeke-tâzânü's-sâbıkûn es-sâbıkûn pîş-vâyân-ı ulâike'l-mukarrebûndur*[355] ve dahi evlâd-ı athâr ve muhâcirîn ü ensâr ve tâbiʿîn-i ahyârlarına *rıdvâna'llâhu teʿâlâ aleyhim ecmaʿîn ve baʿde âʿlâ* hazret-i sipihr-iktidâr, Utarid[356]-dirâyet Hûrşîd-iştihâr Keyvân[357]-rifʿat Behrâm[358]-rezm Bercîs[359]-saʿâdet Nâhid[360]-bezm Hûşenk-ferheng Erdeşîr-sîret İskender-âheng-i Nûşirevân-maʿdelet kûh-ı şükûh-zemîn vakār-ı deryâ-dil kân-ı yesâr dürr-i dürc-i eyâlet ü kâm-kârî dürrî-i burc-ı rıfʿat u bahtiyârî revnak-efzâ-yı memâlik-i Îrân sadr-ârâ-yı mesned-i Keyân sitâre-i hayl ve

---

[350] و جعل فيكم انبيا و جعلكم ملوكا و اتاكم مالم يوت احدا من العالمين

[351] كلما يرتقي الية بوهم من جلال ورفعة و نا فالدني ابدع البريته اعلي منه سبحانه مبدع الاسيا

[352] كنت نبيا و ادم بين الما و الطين

[353] *"Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik*." Enbiyâ suresi. 107. âyet.

[354] Metinde: cenân

[355] كا لنجوم نا هجان بيل مستقيم وراهمايان ستن متبين ديكه تازان السابقون السابقون و پيشو ايان اولياك المقربون

[356] Mars.

[357] Satürn.

[358] Merih yıldızı.

[359] "Müşteri" denilen yıldız.

[360] Venüs. Metinde sehven "Nahiz" şeklinde yazılmış.

Zuhal-heybet ve Süheyl-kemîn şihâb-rumh ve Sühâ-nâvek ve hilâl-kemâl büzürg-i himmet ve kadr ü bülend-efser ve gâh-ı huceste-râyet ve re'y u büzürg-i nâm u nişân zîbende-i dîhîm ve gâh-ı berâzende-i izz ü câh-ı sülâle-i dûdmân-ı Safeviyye nekāve-i hânedân-ı Mustafâviyye Şâh-ı Cem-câh Feridûn-külâh ilmen li'd-devlet ve's-savlet ve'l-celâlet ve'l-adâlet ve's-saʿâdet ve's-siyâdet ve'n-necdet ve'l-bâs Şah Süleymân bin Şâh Abbâs *lâ-zâlet neyyirâti ikbâlehu* şârikatü min ufkü's-saʿâdet ve'l-iclâl ve kevâkibe mecdühu lâ miʿatü min feleki's-[361] siyâdet ve'l-ikbâl meclis-i âlî *lâ-zâle* **[45b]** *mahfûfen bi'l-mekârim ve'l-misâllerine* ki mürtekā-yı izz ü haşmet ve mültekā-yı dîn ü devletdir, garâ'ib-i regā'ib-i daʿvât-ı müstecâbe-i anberiyyü'n-nesemât ki ezâhîr-i riyâz-ı ihlâsdan nefehât-ı müşk-bîn-i *edʿunî istic[â]bleküm*[362] fâyih u sâtıʿ ve revâyiʿ-i bedâyiʿ-i tahiyyât-ı müstetâbe-i abkariyyetü'n-nesemât ki esârîr-i cebîn-i ihtisâsından lemeʿât-ı mihr-engîz-i *izâ'-hayyetüm bi-tahiyyetüm fe-hayevvâ (hayeviyye) bâ-hüsn-i minhâ*[363] lâyıh ve lâmiʿ ola.

[Nazm]

دعاهاي كه بر لب نارسيده

نويد فا ستخبناها شنيده

نيست رون تحباتي كه ي ان

خروج ازعهده حيو باحسن

Takdîm-i merâsim-i iʿzâz ve tekrîm ile muthafʿ ü mühdâ kılındıkdan sonra âyîne-i zamîr-i sâf[î] ve mir'ât-ı tabʿ-ı münîr-i mihr-ittisâflarına ki cilve-gâh-ı arâ'is-i ebkâr-ı hakā'ik-i envâr ve dekā'ik-i esrârdır, müşk-bû-yı zamâ'irde menvî ve muzmerr ve serâ-perde-i serâ'irde mestûr ü muhammer olan suver-i dil-güşâ-yı râz bu vechile ibrâz ve cilve-perdâz olunur ki sürûr-ı vâlâ-güher-i birâder-i emced-i nigû muhbir-i sütûde sîr-i marzıyyü'l-eserimiz Sultân Süleymân Hân *kesâha'llâhu celâbîbü'r-rahmeti ve'r-rıdvân ve eddere aleyhi şe'âbîbü'l-afüvv ve'l-gufrân* hazretleri bi-hükm-i hitâb-ı kerîm-i *ircaʿi ilâ Rabbike râziyyeten marzıyye*[364] daʿvet-i kerâmet-hakkı lebbeyk-i icâbet ile telâkkī ve bu dâr-ı nâ-pâyidârdan cezebât-ı rahmet-i âmirz-kâr ile medâric-i ünse suʿûd ve me'âric-i

[361] Metinde: tilke .
[362] ادعوني استجب لكم
[363] اذاحيتم تحيية فحيو اباحن منها
[364] "Rabbine dön!" Fecr sûresi 28. âyet

kudse[365] **[46a]** terakkī ve ber-muktezâ-yı *lâ-yestaktimûn sâʿaten ve lâ-yestâhirûn*[366] azm-i ârâm-gâh-ı ale'l-erâʾik müttekiyûn idüp ve teng-nây-ı mazîkü'l-mecâl dünyâ-yı reşîkü'z-zevâl-i seriʿü'l-izmihlâlden şüdd-i hayâzîm-i irtihâl ve füshat-serây-ı vasîʿül-fazâ-yı rahîbü'l-fenâ-yı dârü'l-mülk-i behcet ü behâ ve nüzhet-gâh-ı hulûd u bekāya intikāl ve şâh-bâz-ı arz-pervâz-ı rûh-ı pür-fütûh-ı kuds-âşiyânları küngüre-i kâh-ı tebehhüc-füzûn-ı inne'l-müttekīne fî zılâlil vel uyûn cânibine tayerân eyledi. İnnâ li'llâhi ve innâ ileyhi râciʿun ber-vefk-ı meşiyyet ve takdîr-i îzid-i müteʿâl ve inâyet ü tevfîk-i Mâlikü'l-mülk-i zü'l-celâl-i ammetü'l-ühu ve tevâlet birrühu ve niʿemâühu menşûr-ı devlet-i garrâ ve ahkâm-ı izzet-kaʿsâmıza kalem-i inâyet-i ezelî ile tuğrâ-yı garrâ-yı tûtîi'l-melik min teşâ keşîde olmağla semâʾi bihûm küllemâ gābe kevkebün bizâ kevkeb teʾevvî ileyhi kevâkebe sâl-i ısneyn ve miʾe ve elf Ramazânı hilâlinde fî sâʿatin secedet li-yümn-i suʿudihâ zehrü'l-kevâkeb min hilâl metâliʿ bir vakt-i ferah ve sâʿat-i saʿd-ittisâl-i yümn-iştimâlde kemâl-i istihkāk ve istîhâl ile alâ sebîli'l-istibdâd ve'l-istiklâl-i tâc u taht-ı ferruh-baht-ı pâdişâhî fark-ı ferkadimizden ve kadem-i meymenet-tevʾem pür-ferr ü bahâmızla mübâhî ve şeref-yâfte ve meyâmin-i cülûs-ı saʿâdet-meʾnûsumuz ile **[46b]** neyyir-i ikbâl-i birr ü nevâl ve âf-tâb-ı fazl ve efdâl-i fevâʾih-i ahvâl-i safâʾih-i âmâl-i âlem-yâna tâfte ve esbâb-ı râmiş ü ârâmiş ve ebvâb-ı refâhiyyet ü âsâyiş-i kâffe-i âdemiyân ve âmme-i cihâniyâna âmâde vü güşâde olup اخفض جناحك امن اتبعك *mine'l-müʾminîn* emr-i şerîfine itimâr ve bast-ı cenâh-ı reʾfet ü cism-i mevâdd-ı mahâfet ve işâʿat-meʾâsir-i maʿdelet ve isâʿat-ı kûs-ı nasfet ü merhamet ve temhîd-i kavâʿid-i siyâset ve teʾkîd-i muʿâkad-ı âtıfet ile ercâ ve ittihâd-ı mülk-i kişver-şümûl-i adl u insâf ve refʿ-i zaym[367] u ahcâf ile maʿmûr u mağmûr ve reʿâyâ vü leşker vüfûr bezl ü mürâʿât ile mahbûr u mecbûr vücûh-ı derâhim ve cibâh-ı denânîr ve rüʾûs-ı menâbir ve sudûr-ı menâşir elkāb-ı zâhire ve esmâ-i fâhiremizle mücellâ vü müressem ve müzeyyen ü müveşşah olup zâlik-i fazlullâhi yüʾtihime min yeşâ vallâhi zü'l-fazlü'l-azîm silk-i meʿâlî-vüfûr-ı Devlet-i âlî ile manzûm ve sahîfe-i kâm-rânî erkām-ı enfüs-i rabbânî ile merkūm leb-i ikbâl-i pür-hande ve eyyâm-ı huceste-encâmımız ferhunde iken izzet-nisâb mufâharet-iktisâb Kelb Ali Beğ Kaçar *zîde mecdühu* vesâtatı ile birâder-i merhûm u mağfûrün-leh münbaʿis-i nigâşte-i kilk-i güher-nisâr ve hâme-i müşk-bâr-ı garâʾib-nigâr debîrân-ı

[365] Kelime bir sonraki sayfada sehven tekrarlanmış.
[366] لايستقدمون ساعة و لايستاخرون
[367] Metinde: Zayh

Utarid[368]-kalem-i sihr-âsâr ve rakam-zede-i **[47a]** yürâʿa-i bedîʿül-berâʿa münşiyân-ı belâgat-şiʿâr-ı nâdire-kâr [o]lan fusûs-ı cevâhir-belâgat-ı Sübhânî ve nüfûs-ı zevâhir-fesâhat-ı Hassânî matlaʿ-ı saʿdeyn-i mihr [ü] vidâd ve mecmaʿü'l-bahreyn-i muvâfakat u ittihâd fihrist-i sahâ'if-i berâʿat-ünvân-ı letâ'if-ibâret enmûzec-i kâr-gâh-ı me'ânî sermâye-i fevz ü şâd-mânî âʿnâ kitâb-ı müstetâb ve müfâvaza-i anberîn-nikāb ki *inne hazâ şeyün icâb*[369] dürr-i dürretü't-tâc-ı târik-i şühûr u aʿvâm ve vâsıtatü'l-akd-i tekāsîr-i leylî ve eyyâm olan bir vakt-i fîrûz-ı ferhunde-fercâm ve rûz-ı saʿâdet-efrûz-ı huceste-encâmda bürûzî ki *nîk-ahter-i yâr-ı bûd-nümû-dâr-ı devlet-i bedî-dâr-ı bûd*[370] şeref-vusûle makrûn ve vürûd-ı behcet-nümûdundan sunûf-ı irtiyâh ü sürûr ve ulûf-ı ibtihâc u hubûr mevkiʿ-i husûle mevsûl olup *vecenât-i safahâtı nukūş-ı câzibü'n-nüfûs-yârî*[371] ile mütevessim ve cennât ü ravzâtı ercâsından arâyic-i hevâdârı mütenessim uyûn-ı ibârât-ı enîkasından mâ'i'l-hayât-ı sadâkat revân ve vücûh-ı istiʿârât-ı reşîkasından eşiʿa-i envâr-ı murâfakat lâmiʿ ü dırahşân mezâmîn-i dil-nişîn-i vefâ-iştimâl ve maʿânî-i rengîn-i safâ-me'âline tevcîh-i bâl ile teveccüh ü ikbâl olunup masâk-ı elfâz-ı vifâk-ittisâk ve nizâm-ı kelâm-ı şevk-encâmı **[47b]** cenâb-ı vâlâ menkabetlerinin hulûs-ı akīdet ve sıdk-ı niyyet ve safâ-yı taviyyet ve kemâl-i devletlerine dâll olmağla mevrid-i kerîmi mezîd-i taʿzîm ü tebcîl ve mukaddem-i cemîli[372] vüfûr-ı terhîl ü te'hîl ile mukābil olundı.

[Nazım]

بديفع نامهكه هريك زلفظ جان بخشش

زروي لطف يزاي هزار تحسين است

دقيقهاي معاني درلباس حروف

چو در سياهي ثب روشني پروين است

Ol nâme-i nâm-ver ve sahîfe-i mihr-perver serâpâ rukūm-ı sıdk u safâ ile pîrâste ve rüsûm-ı mihr ü vefâ ile ârâste ve kalem-i ihlâs ile imlâ vü tastîr ve rakam-ı ihtisâs ile tahrîr ü tasdîr olunup tezâʿîf-i sutûr-ı sâtıʿü'n-nûrunda esâs-ı *mümteniʿü'l-indirâs-ı mü'âlefet ü*

[368] Merkür
[369] ان هذا الشي عجاب
[370] نيك اختري يار بود بود نمود ار دولت بديداربود
[371] و جنات صفحاتي نقوش جاذب النفوس باري
[372] Metinde: cümle

istînâs[373] dest-yârî-i miʿmâr-ı himmet-i bülend-i şâhâne gibi râsî vü râsih ve kadr-i ercümend-i pâdişâhâne gibi sâmî vü sâmık ve bâzıh u şâmih ve sümüvv ü irtikā ve ulüvv ü irtifâʿda kunne-i simâk ve kubbe-i eflâka mevâzîn ü mümâss olduğı mikyâs-ı havâss ile müstefâd-ı kuvvet-i derrâke-i makādîr-şinâs müstaʻâd olmağla *ve'l-lezîn âmenû eşeddü hibâ'llâhu*[374] mü'ekkid-i mebânîü'l-hubbu'llâh oldı. Her çend ki ber-muktezâ-yı fıtrat-ı aslî tıbâʿ-i selîme-i maʿşer-i beşerde alâ ihtilâfü'l-meşârib ve'l-me'ârib ve iftirâkü'l-ârâ **[48a]** ve'l-mezâhib peyveste, cevâlib-i hayr u şerr mergūb ü merʿûb ve tevakkuʿ-ı nefʿ ü zarr mahbûb u merhûb idüği bedâhat-ı akl ile maʿlûm u mukarrer olup *va'tesmu bi-hablillâhi cemîʿan ve lâ-teferreku vezküru ni'metu'llâhi aleyküm izküntüm a'daen fe'ellef beyne gulûbiküm fe'esbahtüm bi-ni'metihi i'bânen*[375] menʿ ü defʿ-i tekātuʿ u tebâyün tehâsüd ü tezâʿun ve hazz u hass tesâʿüd ü tenâsur ve teʿâzud u tezâhür ider tahrîk-i bevâ'is-i muhâsenet ü mücâmelet ve tehyîc-i devâʿî-i muhâlefet ü muvâsalatda beşâret-i *inne ahsenetümü ahsenetümü'l-enfüsekim dâmine*[376] vâfî ve redʿ-i mevâdd-ı muhâşenet ü mücâmelet ve refʿ-i esbâb-ı muhâlefet ve musâveletde işâret-i *velâ tec'al gulûbinâ gıllen lillezîne âmenû*[377] nâsihi kâfîdir. Fehvâ-yı *el-veledü'l-harr tekayyud be'beye el-gurr*[378] takayyül-i sîret-i hamîde-i mülûk-ı pîşîn-i nasfet-güzîn ve te'essî ve iktidâ-yı sünnet-i pesendîde-i selâtîn-i maʿdelet-âyîn-i pîş-nihâd hâtır u hatîr ve cây-gîr-i zâmîr-i ıslâh-semîrimiz olmağın *enne'l-uhûd ellezî ehlen nehyi rakam el muhibbî bi-tevârisi*[379] muktezâsınca hem-vâre devâʿî-i himmet-i âliye ve niyyet-i sâfiye bunun üzerine meftûr ü maksûrdur ki âbâ vü ecdâd-ı kirâm ve eslâf-ı emcâd-ı izâmımız *tayyeba'llâhe bi-nesâyimi'l-kudsi rûhuhüm ve vâlâ min-gurefü'l-cenân fütûhuhüm* hazerâtından müntakil **[48b]** u mevrûs ve âsâr-ı hayr u salâh ve envâr-ı necâh u felâhı sahâ'if-i rûzgâr ve safâyıh-ı leyl ü nehâra mensûr ü mebsûs olan sâha-i gerdûn-mesâha-i kasr-ı şâmihü'l-imâd-ı tehâbb u tevâdd ve bâha-i mebsûtü'r-râha[380]-i nüzhet-serây-ı fasîhü'l-fezâ-yı tevâfuk u ittihâd ki münbit-i küll ve reyhân-ı emn ü emân ve sünbül-i zamîrân-vaʿde vü itmînân ve mehebb-i nesîm-i anber-şemîm-i hüsnü'l-ahd mine'l-îmân ve menbaʿ-i tesbîh-i muhalledü'n-nesîm-i

---

[373] ممتنع الا ندراس موالفت و استيناس و دستياري
[374] والذين امنوا اشدحبا لله
[375] و اعتصمو احبيل الله جميعا ولا تفرقو اوازكرو نعمته الله عليكم اذ كنتم اعداء فالف بين قلو بكم فاصيحتم بنعمته اخوانا
[376] ان احنتم احسنتم لا نفسكم ضامن
[377] ولا تجعل في قلو نا غلا للذين امنو
[378] الولد الحر تقيدي بابايه الغر
[379] طيب الله بنسايم القدس روحهم و والي من غرف الجنان فتوحهم
[380] Metinde yanlış yazılmıştır.

*hel cezâ'il-ihsâni illâ'l-ihsân*dır[381], hass u hâr inkâ vü enkâr ve ikzâ vü akzâr ve vahşet ü nifârda masûn ü debûr-ı edbâr ve nükte-şinâ vü şâr ve müşâr ve aʿsâr-ı âzâr ü ekdârdan me'mûn olup *el-mü'minûn kelbünyâni yeşüddi ba'zuhüm ba'zâ*[382] *bî münâdât*[383] ve baʿzâ rîşe-i endîşe-i mürâʿât-ı uhûd-ı kadîme vü hüsn-i civâr tarafeynden zemîn-i dil-i bî-gıllde üstüvâr ve tezekkür[384]-i tehâlüf ve teʿarüf-i ervâh-i tenâkür ve tehâlüf-i eşbâhı izâle ve tebâyün-i eşhâs tevâfuk-ı ihlâsa istihâle idüp sît-i[385] muvâfakat u müvâlât-ı cânibeyn izâʿat u intişâr ve zikr-i mü'âlefet ve muvâhât-ı tarafeyn işâʿat u iştihâr bulup *gerdet-i hem-cins ez-şehriyârî bihim yek-dil şund bir adüvv bend*[386] nîrû-yı bâzû-yı baht ile ebvâb-ı mühâdenet [387]ve muhâdenet[388] meftûh u menhil-i musâfât u muʿâhedet mevrûd ve eʿâdî-i **[49a]** mülk ve millete tarîk-i muʿâdât u mücâhedet ve meslek-i müfâdât ve mekâşeret mesdûd ola fe-lihâzâ mâdâm ki hayta-i zabt-ı vükelâ'et-i mülâzımân-ı atabe-i aliyye-i menîʿü'l-erkân ve havza-i hıfz ve ri'âyet-i hâmiyân-ı saltanat-ı seniyye-i refîʿü'ş-şânımızda olan memâlik-i mahmiyyetü'l-cevânib *sânehu'llâhi teʿâlâ ani't-tavârik ve'n-nevâ'ib*e mücâvir ü mütâhhım ve mülâsık u musâkıb olan hudûd ve tuhûm-ı maʿdelet-rüsûmun hıfz u hırâsetine me'mûr ve mevsûm olan merzbânân-ı merzbûm tezâhüm ü tesâdüm-i serhadd-nişân mü'eddâ olur, emr-i taʿarruz u teʿaddîye tasaddî eylemeyeler ve kevâris-i havâdis ve savârif-i muhârif rûzgâr-ı zûr-kârdan zıll-ı vârif-i avâtıfa ve zevârif-i avârif-i husrevânemizde âremîde olan zuʿafâ-yı sitem-dîde rencîde vü remîde ve efrâd-ı âferîdeden bir müstemendin pâ-yı âsâyişine hâr-ı âzâr halîde olacak esbâb-ı itʿâb ü ihtikāb, evzâr-ı ukāb ve mûcibât-ı renciş-i itâbdan dest-keşîde olup ikāz-ı nevâ'im-i nevâ'ib-i fiten ve îkād-ı nevâ'ir-i belvâ ve mihan ve isâre-i nevâ'ir-i şahnâ ve ahn ve isticlâb-ı melemmât-zemin olur cünbüşden dâmen-i ceyyide olalar. Muhâlif-i sevâbık-ı ahd ü peymân ve mugāyir-i sevâlif-i mîsâk ü eymân gümâştegân-ı sugūr ü vülât ve hafaza-i **[49b]** serhadd-i mansûr dahi tecâzüb ü tenâzuʿ ve tekâlüb ve tesâruʿ ve tegālüb ü tedâfüʿ ve tevârib ü tekāruʿ semtine ki mukteziyât-ı rezâ'il-i nefsânî ve redâ'et-i kuvâ-yı şehevânîden nâşîdir, tebâdür ü tesâruʿ itmeyüp منبني كماكانت بسني اوايلنا تبني و نفعل مثل مافعلو iktizâ-yı sîret-i hamîde ve

[381] هل جذا الاحسان الاحسان
[382] Kelime takrarlanmış.
[383] المومنون كالبنيان يشد بعضاهم بعضا بمناوات
[384] Metinde "terk" şeklinde yazılmıştır.
[385] Metinde yanlış yazılmıştır.
[386] كردت همجنس از شهریاری بهم یکدل شوند بر عدو بند
[387] Metinde: mühâdende
[388] Metinde: muhâdende

intihâc-ı sünen-i pesendîde-i eslâf-ı güzîde ile hem-vâre mehebb-i ittihâd-ı cânibeynden nesîm-i ârâmiş ve ârâm-ı güzâr-ı ahvâl ve mezâriʿ-i âmâl-i enâma vezîde ve riʾâyet ü raʿiyyet mehd-i râhatda gunûde ve kihter ü mihter pister-i istinâmetde ferâğ-ı bâl ve refâh-ı hâl ile âsûde olup dest-i kudret-i mâlik-i inân kâm-rânî ve pâ-yı beyt-i rikâb zindegânîde oldukça bir emr-i yegânegî vü ittihâd ve avâsır-ı vüsûk u iʿtimâd bir vechle mübrem ve muhkem ve âvâhî-i muvâhât ve zavâbıt-ı muvâlât bir nevʿle müʾekked ü muhammed ola ki kürûr-ı duhûr ve mürûr-ı kurûn u usûr ile halel-pezîr olmaya ve tarafeynden resâʾil ve zirâʾîʿ ve sâʾil ü şevâfiʿ-i hullet ü dostî mütevâlî ü mütetâlî ve mütevâtir ü mütetâbiʿ olup huccâc u züvvâr ve ebnâ-yı sebîl ü süffâr[389] ve erbâb-ı muʿâmelet ü tüccârın zihâb u iyâb ve îrâd u ısdârında fârisân-ı sugūr ve vülât ve ümerâ ve müstevfiyân ve ümenâʾ-yı serhadd-i mansûreden bir ferd kendülere ve emvâllerine müdâhale ve muʿâraza eylemeyüp hilâf-ı şerʿ-i enver mâniʿ ü müzâhim **[50a]** olmayalar ve hemîşe bu kāʿide müstemerr ü müstakarr olup ihmâl ü rafz u tezelzül ve nakzdan müberrâ vü masûn ve temhîd ü teʾkîde makrûn buyurıla. Ve reʾy-i melik-ârâlarına ki ber-haseb-i mazmûn-ı *erbâbü'd-düvel mülhemûn*[390] mânend-i gîtî-nümâ hâkî-i suver-i meknûnât-ı zamâʾir ve mücellâ-yı matviyyât-ı serâʾirdir, pûşîde ü mestûr buyrulmaya ki eğerçe muktezâ-yı hâl ve feyz ü fazl-ı Yezdânî ve inâyet ü tevfîk-i Rabbânî ile serîr-i mülk ü cihân-bânî ve evreng-i saltanat ü kâm-rânî üzere *alâ eymen-i tâʾir ve esʾad-ı*[391] *fâl-i mukaddime tebâşîr-i sabâhü'l-hayr husûlü'l-âmâl*[392] olan[393] cülûs-ı bâhirü'l-iclâlimizin vukūʿunı işʿâr ve mevârid[394]-i musâfât-ı şevâʾib-i mübâyenetden râʾik ü musaffâ ve mevâʾid-i muvâlât-ı akdâh-ı muhâleset ile sâʾig ü müheyyâ olup bu tarafdan dahi şart-ı fart-ı ittihâd müstemer ve esâs-ı safâ-yı iʿtikād-ı müstakarr idüğüni inhâ vü ihbâr içün cevâb-ı nâme-i müşkîn-nikābları havâss-ı mukarribân-ı dergâh ve rûşenâ-sân-ı mülâzımân-ı atabe-i devlet-penâhımızın birisiyle ol kıble-i ikbâl ve mahatt-ı rihâl vüfûd-ı izz ü iclâl cânibine irsâl ü îsâl olunmağı muktezâ vü müstedʿâ idi. Lâkin hengâm-ı istînâf-ı uhbet ve atâd **[50b]** u istiʿdâd-ı esbâb-ı gaz[â] vü cihâd-ı küffâr-ı bed-nihâd ve ihtişâd-ı ketâʾib-i celâd-ı ecnâd-ı zafer-iʿtiyâd ve esnâ-yı nehzat-ı râyât-ı nusret-eser ve ihtirâz-ı aʿlâm-ı [zafer]-peyker *lâ-zâlet zevâʾibühâ bi'l-yümn-menşûrehu ve makāsidühâ bi'l-felah*

[389] Metinde: Şiʿar
[390] ارباب الدول ملهمون
[391] Metinde yanlış yazılmıştır.
[392] علي ايمن طاير و سعت فال مقدمه تباشير صباح الخير حصول امال
[393] Metinde: üzere
[394] Metinde: mevârit

ve'z-zafer-meysûrühuya müsâdefe itmekle inşâ'allâhü'l-izz bi-avnihi ve tevkıhi ve te'yîdihi ve tesdîdihi imdâd-ı yümn ü yüsr ve iʿdâd-ı feth ü nusr karîn-i eyyâm-ı asâkir-i İslâm ve refîk-i aʿlâm-ı ensâr-ı şerîʿat-i mutahhara-i seyyidü'l-enâm *aleyhi efdalü's-salât ve ezkiyyü's-selâm* olup urûk-ı aʿdâ'-yı şer-âyîn ki ihlât-ı fâside-i küfr ü kîn ile mümtelîdir, hudûd ve tuhûm-ı İslâmiyye'den darb-ı hüsâm[395]-ı hûn-âşâm[396] ser-bâzân-ı hûme-i heycâ ve ser-pençe-i düşman-şiken-i şerze-i şîrân-ı gābe-i vegā ile münkatıʿ ü münkamiʿ ve zalâm-ı şirk-i tavâgīn-i eşrâr-i barîk lemeʿân kavâzıb-ı kavâtıʿ-ı guzât-ı muvahhidîn ile ol havâlîden mürtefiʿ ve münkaşiʿ olmak kuvvet ve *havl-i müntakim-i kahhâr-ı zî'l-celâl*[397] ile muvâfık-ı takdîr ve mukārin-i teshîl ü teys[î]r oldukda nevîd-i feth ü zafer ile tebşîr-i mesâmiʿ-i şerîfe-i *esma'ha'llâhü'l-beşâ'ir*[398] kılınmak emniyyesiyle muhaddere-i bedîʿü'l-cemâl matlûb-ı tutuk-ı te'hîrde mütevârî ve mahcûb olup hengâm-ı husûl-i merâma taʿlik olundı. *Vallâhu yümnü aleynâ bi't-tahkīk* cenâb-ı hullet-me'âb-ı şâhâneden çeşm-dâşt ü melhûzdur ki ücûr-ı **[51a]** mevfûre-i gazâda müsâhim-i huzûz olup ber-muktezâ-yı *teʿâvünâ âle'l-birr ve'l-takvâ*[399] menşe'-i aktâb ü evtâd ve mümtedd ecille-i iʿlâ[m]-ı sâhib-i irşâd ve numûne-i İrem-i zâtü'l-imâd olan ol bilâd-ı sedâd-bünyâdda tarîk-i hidâyet-refîk-i hakkda gûşiş ü ictihâd iden meşâyih ve ibâd-ı sâfî-nihâd alâ'ik-i kevniyyeden mücerred ve âzâd olan efrâd-ı sulehâ vü zühhâd ve halvet[400]-güzînân-ı mübârek-dem-i pâk-iʿtikād-ı mazânn[401] isticâbet-i civâr-ı ibâd olan evkāt-ı fâ'izü'l-berekât ve müşâhid-i muʿâhid-i müteberrike-i meymenet-muʿtâdda humât-ı beyze-i şerîʿat-ı garrâ ve hafaza-i millet-i Hanîfiyye-i beyzâ ve guzât-ı menşûretü'l-aʿlâm ve cünûd-ı mansûretü'l-bunûd-ı ehl-i İslâmı imdâd-ı gaybiyye-i edʿiyye-i sâliha ile irfâd u imdâd buyurmalarıyla mü'ekkid-i kavâʿid-i hüsn ü dâd ve müşeyyid-i muʿâkad-ı cemîl-i iʿtizâd olalar. Sefîr-i belâgat-semîr-i hâzır-cevâb ki müstecmiʿ-i etrâf-ı hüsn-i edâ ve müstemsik-i ihdâ-yı lütf u âdâbdır, ihrâz-ı şeref-i vusûl-i bâr-gâh-ı melik-iştibâh ve iʿzâz-ı mes'ûl-i pîş-gâh-ı muʿallâ-i dest-gâh-ı mülûkânemizle müşerref ü muvakkar ve pertev-i teveccüh ü iltifât-ı şâhâne ve eşiʿa-i lemeʿât-ı âf-tâb-ı âlem-tâb-ı nevâziş-i husrevânemize mazhar olup mevkıf-ı arz u inhâ ve makām-ı ihmâd ve irtizâda **[51b]** vezâ'if-i hizmet-i sefâret ve merâsim ü levâzım-ı âdâb-ı risâleti *beyne îcâz u itnâb*-

[395] Metinde: hıyâm
[396] Metinde: ihtişâm
[397] حول منتقم قهار ذي الجلال
[398] اسمعها الله البشاير
[399] تعاونو اعلي البر والتقوي
[400] Metinde: Hilʿat
[401] Metinde yanlış yazılmıştır.

ı[402] taʿbîr-i dil-pezîr ile edâ ve takrîr ve mücâzât-ı mirʾât-ı zamîr-i ilhâm-pezîrimizde benân-ı hüsn-i lutf-beyân ile sûret-i dil-keş-i sıdk u ihlâs-ı safvet-nişânları pür-niyân-ı[403] rahîs-temhîz üzere ecmel vech ile tahrîr ü tasvîr eyledikden sonra fark-ı[404] hâli isbâl-i ezyâl-i zılâl-i eltâf-ı aʿtâf ile kımme-i sühâ ve ıkd[405]-i süreyyâya hem-ser ve dûş-ı âmâli teşrîf-i hilʿat-i hüsn-i icâzet ile aʿnân-ı semâya ve menkib-i cevzâya hem-ber ve inân-ı yekrân-ı[teveccüh ü azîmeti] cevâb-ı kitâb-ı müstetâblarıyla savb-ı bâ-savâb-ı âlî-cenâb-ı niʿamü'l-meʾâblarına[406] inʿitâf ve [avd ü insırâfa] murahhas ü muhayyer kılındı. Bâkī hemîşe neyyir-i cihân-ikbâl ve ahter-i âlem-efrûz-ı iclâl ez-devlet-i lâ-yezâl ve ufk-ı haşmet-i bî-zevâl tâliʿ ü tâbân ve lâmiʿ ü dırahşân-bâd. Fî evâʾil-i şehr-i Rebîʿü'l-âhir Sene 1103

(34) **Şerîf Sa'd bin Zeyd'e Surre-i Hümâyûn İçün Muʿtâd Üzere Müşârü'n-ileyh'e Nâme-i Hümâyûndur[407]**

Cenâb-ı emâret-meʾâb eyâlet-nisâb saʿâdet-iktisâb siyâdet-intisâb zü'n-nesebü't-tâhir ve'l-hasebü'z-zâhir **[52a]** müstecmiʿü'l-menâkıb ve'l-mefâhir-i kâbiran-ı an-kâbir cemâlü's-sülâleti'l-Hâşimiyye ferʿü'ş-şecereti'z-zekiyyetü'n-Nebeviyye tırâzü'l-asâbeti'l-ulviyye umdetü'r-resûl kurreti aynü'z-Zehrâ el-Betûl el-mahfûf bi-sunûfi avâtıfü'l-Melik-i zi'l-kuvvet ve'l-eyyid emîr-i Mekketü'l-mükerreme Şerîf Saʿd bin Zeyd *dâme saʿdühu* tevkīʿ-i refîʿ-i cihân-mutâʿmız vâsıl olıcak maʿlûmları ola ki metâf-ı kudsiyân ve kıble-gâh-ı ins ü cân süveydâ-yı kalb-i âlem ve sevâd-ı uyûn-ı benî-âdem ve mevrid-i kerîme-i *inne evvel-i beyt vazʿü'n-nâs*[408] olan Beytü'l-harâm ve südde-i seniyye-i müftarizü'l-ihtirâmın *zâdehâ'llâhu şerefen ve taʿzîmen* mahall-i vazʿ-ı cibâh ve mültesim-i şifâh-ı enâm olan bâb-ı rahmet-meʾâbın[409] irsâl olunan örtüsi şeref-bahş-ı ikbâl ve melhûz-ı ayn-ı taʿzîm ü iclâl olup bu sene-i meymenede sükkân-ı Mekke-i mükerreme ve kuttân-ı Taybe-i tayyibe ve sâʾir aktâr-ı Hicâziyye ve huccâc-ı Beyt-i maʿmûr ve züvvâr-ı Ravza-i mutahhara-i pür-nûrun terfîh-i ahvâlleriyle ihtimâm ve sâʾir husûslarda dahi rızâ-yı yümn-iktizâ-yı

---

[402] بين ايجاز و اطناب
[403] Metinde: bir benân-ı rasîfi
[404] Metinde: berk
[405] Metinde yanlış yazılmıştır.
[406] Metinde yanlış yazılmıştır.
[407] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.165-167'de bulunmaktadır.
[408] ان اول بيت وضع الناس
[409] Metinde: bâbın

şâhânemize muvâfık mesâʿî-i meşkûreniz mesâmiʿ-i aliyyemize vusûl ve her ahvâl muhît-i ilm-i âlem-şümûlümüz olup sîret-i marzıyyetü'l-etvâr ve hıdmet-i hamiyyetü'l-âsârınız huzûr-ı fâʾizü'l-hubûr-ı mülûkânemizde karîn-i istihsân olmağın hakkınızda muhît-i bî-kerân-ı iltifât-ı aliyye-i şâhânem feyezân **[52b]** ve neyyir-i asmân-ı inâyet-i bî-gāyet-i pâdişâhânem lemeʿân idüp hâssa-i hılaʿ-i fâhire ve kisve-i bâhiremden semmûr-ı bâhirü's-sürûr kaplu bir sevb hilʿat-ı mûrisü'l-behcet-i sultânî ihsânım olmağın îsâli hıdmetiyle [ ] taʿyîn ve nâme-i hümâyûn-ı mülâ[tafat]-makrûnumuz ısdâr u irsâl olunmuşdur. İnşâʾallâhu teʿâlâ inde'l-vusûl bu hânedân-ı birr u ihsân ve bu dûdmân-ı mekârim-nişâna olan vüfûr-ı istikāmet ve safâ-yı niyyet ve sıdk-ı müvâlât ve hulûs-ı taviyyet muktezâsı üzere hilʿat-ı fâhiremize hatavât-ı taʿzîm ü tekrîm ile istikbâl ve iktisâ ve uhde-i himmetinize tefvîz ü ihâle olunan aktâr-ı Hicâziyye'nin tensîk-ı umûr ve irâhe-i ibâd ve izâhe-i şerr ü fesâd ve terfîh-i ahvâl-i sükkân-ı Haremeyn ve teʾmîn-i mesâlik-i huccâc ve züvvâr-ı makāmeyn-i muhteremeyn ve sâʾir husûslarda dîn ü Devlet-i aliyye'me lâyık ve ırz u nâmûs-ı saltanat-ı seniyyeme muvâfık harekâta icâle-i kemiyyet ve miknet ü himmet eyleyüp âyîn-i eşrâf ve kavânîn-i eslâfa mütâbaʿat ve iktifâ ve nasr u teʾyîd-i asâkir-i İslâm ve kahr u tedmîr-i âʿdâʾ-yı liʾâm içün âʿkāb-ı salâtda müşerrefîn-i zemzem ve makām u muʿtekifîn civâr-ı ravza-i fahrü'l-enâmda isticlâb-ı duʿâ-yı hayr-ı icâbet-simât ile celb-i hâtır-ı saʿâdet-meʾâsir-i mülûkânemize ihtimâm eyleyesiz, şöyle bilesiz. Fî Receb sene 1104

(35) **[53a] Havârizm Hânı Bahâdır Ernek Muhammed Hân bin Bahâdır Seyyid Enûşe Hân Tarafından Rikâb-ı Hümâyûn-ı Şevket-makrûn'a Gelen Nâmedir**[410]

Bu tarz üzere yazılır[411]

(Farsça)

ابشروا اذلاح من روم امارات السرور اينك اينك زآنطرف لامع هزاران برق نور هبوب نسايم التفات و مراهم و وزيدن رياح عنايت و مكارم عن قبله عالميان و ملاذ و ملجا اهل ايمان پادشاه برين و بحرين خادم الحرمين الشريفين سايه آفتاب الهى آفتاب سايه شاهنشاهي مظهر ظهور السلطان ظل الله مظهر بارقه نور السلطان العادل حبيب الله صاحب لوا كريمه ان الله يامر بالعدل والاحسان طاعت فرماي مصدوقه اطيعوا الله و اطيعوا الرسول و اولي الامر منكم درممالك جهان حارس بلاد اهل الاسلام و المسلمين فارس ميدان كريمه اقتلوا المشركين المستغني عن الاوصاف

[410] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.167-171'de bulunmaktadır.
[411] Kırmızı ile yazılmış.

والالقاب المستنصر من النصير الملك الوهاب و النعمي كامكار خداوندگار كه غبار وجود اين ذره بيمقدار را براوج اعتبار و اقتدار برافراشت و كرد محنت بعد مسافت ودوري ازخدمت را از چهره حال و رخساره احوال اين خاكسار ببرداشت فتاده بود تنم چون غبار در ره هجر نسيم لطف تو ازخاك برگرفت مرا درمقابل ان ذره پروري بخير دعاء تزايد جاه و حشمت خدام عالي احتشام كه ازدست براير و يازان مرحمت كستري بغيراز استدعا تضاعف [53b] شوكت و ابهت ملازمان رفيع مقام چه بايد وشايد چون رسد منشورعزت زآسمان عزوجاه خاكيانرا جز دعاگويى چه بازاي جواب هركجا راني سپه باد اعلي رغم حسود فتح و نصرت همعنان اقبال و دولت دررکاب امين يا رب العالمين سليمان نهاد اهمه انس وجن بود چون سليمان بفرمان ترا اكرچون سليمان نه ازچه روى زمانه رقم زد سليمان ترا هر چند بحسب صورت شرف ملاقات نامي و تشريف مقالات كرامي ميسر و محصل نشده اماهمواره ديده معني از مشاهده جمال خيال مسرور است و خاطر متمني ازوجدان خيال و صال رديف عيش و حضور ز پس وصف خلق توبشنيده ام بجان مهرروي تو بگزيده ام چنان دردل و ديده جا كرده كه گويي ترا سالها ديده ام بعد از عرض اخلاص معروض ضمير منير خدام ذوي الاحترام و مشهود خاطر عاطر دريا مقاطر بار يافتگان عاليمقام ميدارد كه چون قبل ازين بكرات و دفعات بخدمت استانبوسي ان ملاذي خداوندگار كسان اعتمادي ارسال نموده بود از جهت بعد مسافت و موانعت راه وسبب عزت و حرمت [54] ان بارگاه فلك اشتباه بخت انهايي مددي كرده بسعادت عتبه بوسي مستسعد نگشته اند خان دان بهادر كه اقبال قايد و سعادت راه نمون گشته بشرف جبهه سايي ان استان ملايك پاسيان مشرف گشته بنامه نامي سرافرازي يافته بوده است در رجعت او نيز تصدق جانبين شده همان منشور سعادت نشور بوساطت جذبات حسن عقيدت و اخلاص و بوسيله فيروزي بخت و اختصاص الحمد الله و المنه در اسعد ازمنه و اوقات رسيده ديده اميدوار ازملاحظه بياض نامه مهر اثار منور گرديد و چشم رمد رسيده را مطالعه ان خط مشكبار ميسر و محصل شد مضامين مرحمت آينش من اوله الي اخره معلوم و مفهوم گرديد انچه شده بود بجان اذعان نموده خواهد شد و از براي ازدياد دولت روزافزون و مزيد عمر سعادت مشحون و فتح و نصرت عساكر ظفر مقرون از جميع علماي عظام و مشايخ كرام فاتحه و دعا التماس و استدعا نموده شد و ميشود وهمه اهل اسلام صبح و شام بلكه علي الدوام بدعاي ذات اقدس كه اشتغال دارند كه اميد كه قرين اجابت گردد بمنه و كرمه و اشارتي فرموده بودند كه بعد اليوم طريقه ارسال رسل و رسايل را فرو گذاشت نسازند امتثالا لامرا العالي فرض عين و عين فرض نمود كه يكي ازكبراء [54] معتمد و اهل علم باشند اين ممالك را كه مخزن اسرار اينجانب باشند از راه اخلاص و ارادت روان خدمت كرده شود تا سبب تحريك سلسله اتحاد و اتفاق مي بوده باشد بناءًعليه حامل مكتوب عبوديت اسلوب جناب شريعت پناه سيادت تمهيد عبدالحميد را كه استاد و معلم اينجانبند و الوقت بقضا عسكر همايون اين قلم و منصوب بودند و مدتهاي مديد و عهدهاي بعبيد كه تمناي طواف حرمين شريفين زاد هما الله تعالي شرفا دردل و ارزوي زيارت ان استان عاليشان در سرداشتند و اين مطلب مومي اليه بمضمون الاشيا مرهونة با وقاتها در مرتبه توقف بوده رخصت نمي يافتند چون ارسال جناب مشاراليه از وجوه مذكوره از لوازمات نمود روانه خدمت نموده شود كه بعد از زيارت حرمين بشرف استانبوسي مشرف گشته مس وجود خود را بنظر كيميا اثر دراورده ذره صفت ازشعاشع مراحم بيضا برخورداري يافته از صحت ذات خجسته صفات با بركات بعنايت حضرت قاضي الحاجات خبري مي

اورده باشند تا سبب بهجت و مسرت و اطمينان خاطر اشتياق ماثر ميگرديده باشند شرف دوجهاني و عز جاوداني همواره قرين حال و مال باد برب العباد تحريرا في ١٤ شهر رجب المرجب سنه

1103

(36) [55a] Mekke-i Mükerreme Şerîfi Abdullah bin Hâşim'e Nâme-i Hümâyûndur[412]

Cenâb[413]-ı emâret-me'âb eyâlet-nisâb sa'âdet-iktisâb siyâdet-intisâb zü'n-nesebü't-tâhir ve'l-hasebü'l-bâhir sâhibül-izz ve'ş-şeref halefen ba'de halef neslü's-sülâleti'l-Hâşimiyye fer'ü'ş-şecereti'z-zekiyyetü'n-Nebeviyye tırâzü'l-asâbeti'l-ulviyyet zübdetü Âlü'l-Betûl umdetü ekbâdü'r-Resûl el-muhtass bi-mezîd-i inâyetü'l-Melikü'd-dâ'im Şerîf Abdullâh bin Hâşim *dâme sa'dühu* tevkī'-i refî'-i cihân-mutâ'mız vusûlünde ma'lûmları ola ki bundan akdem Mekke-i mükerreme emîri olan Şerîf Sa'd tarîk-i sedâddan inhirâf u udûl idüp irtikâb-ı zulm ü udvân ile niçe ef'âl-i şenî'ası nümâyân olmağla cennet-mekân firdevs-âşiyân amm-ı büzürgvârım merhûm[414] u mağfûrün-leh Sultân Ahmed Hân zamân-ı sa'âdet-iktirânlarında azl olunup ve sizin taklîd-i emâret ve tefvîz-i hükûmete cümleden evfak u elyak olduğunuzı âkifîn-i beled-i emîn ve kātınîn-i Yesrib-zemîn âmmeten istisvâb itmeleriyle cenâb-ı ni'amü'l-me'âblarına tevfîz olunup hâliyâ tevfîk-i inâyet-i Melik-i müte'âl ü bahtiyârî devlet ü ikbâl-i sütûde-me'âl ile taht-ı ferhunde-baht-ı saltanat-ı Osmânî ve serîr-i sa'âdet-masîr-i evreng-i cihân-bânî üzere cülûs-ı hümâyûn-ı meymenet-makrûnumuz vâkı' olmağla Emâret-i Mekke-i mükerreme taraf-ı fâ'izü'ş-şeref-i **[55b]** pâdişâhânemizden dahi size taklîd ü takrîr olunup esirre-i serîret-pâkîze-i tıynetinizde münderic ü mündemic olan âsâr-ı sadâkat ve asâlet ve emârât-ı emânet ü istikāmet muktezâsı üzere sizden niçe âsâr-ı hasene me'mûl ü melhûz-ı hümâyûnumuz olmağla hakkınıza metâli'-i mevâhib-i seniyye-i şâhânemizden neyyir-i ziyâ-efrûz-ı utûfet-i pâdişâhânemiz sâtı' ü lâmi' olup hâssa-i hıla'-i fâhire-i mülûkâne ve kisve-i bâhire-i husrevânemizden semmûr-ı fâ'izü's-sürûra kaplu bir sevb hil'at-ı mûrisü'l-behcet-i sultânî inâyet ü ihsânım olmağın teblîğ ü îsâli hıdmetiyle [ ] *dâme mecdühu* ta'yîn ve nâme-i hümayûn-ı mülâtafat-numûnemiz ısdâr u irsâl olunmuşdur. Lede'l-vusûl bu dûdmân-ı muhalledü'l-erkân ve bu hânedân-ı refî'ü'l-bünyân ile olan vüfûr-ı sadâkat ü istikāmet

[412] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.172-175'te bulunmaktadır.
[413] Metinde bu kelime yanlış yazılmıştır.
[414] Metinde: mersûm

muktezâsı ve rüsûh-ı sıdk u safâ-yı taviyyetiniz müsted'âsı üzere hil'at-ı fâhiremizi merâsim-i i'tibâr ve ibticâl ile istikbâl ve iktisâ idüp ve beher sene irsâl olunan surreyi memhûr u mahtûm defter mûcebince bilâ-tebdîl ü tagyîr ve tebzîr ü taktîr ashâbına îsâle nezâret ve bu hizmet-i celîlenin itmâm u ikmâline mübâderet eyleyüp ve mütemessikîn ezyâl-i Beytullâhü'l-harâm ve mücâvirîn-i Ravza-i mutahhara-i hazret-i Seyyidü'l-enâm olan şürefâ ve sâdât-ı kirâm ve ulemâ ve meşâyih-i lâzımü'l-ihtirâmın **[56a]** alâ kadri merâtibihüm ri'âyetlerinde bâ-husûs huccâc-ı zevi'l-ibtihâcın Alâ Menzili'nden medâ'in-i Sâlihiyye'ye[415] dek istikbâl ü teşyî' ve urbân eşkıyâsından himâyet ü sıyânetlerinde hüsn-i ihtimâm ile ferâğ-ı bâl ve refâh-ı hâl üzere iyâb ü zihâbları husûsunda dikkat-i tâmm eyleyesiz ve şerîf-i sâbık Sa'd ile oğlu Sa'îd bir vakitde zuhûr idüp umûrınıza ihtilâl virmek ihtimâliyle bu gā'ilenin dahi indifâ'ı ve sâ'ir ol tarafın tensîk-i umûrunda sizinle ittifâk idüp vech-i savâb üzere hareket eylemek içün Habeş vâlîsi olup Cidde-i ma'mûre sancağıyla Mekke-i mükerrem'e şeyhü'l-haremeyn olan düstûr-ı mükerrem müşîr-i mufahham nizâmü'l-âlem vezîrim Mehemmed Paşa *edâmallâhu te'âlâ iclâlehu*ya fermân-ı hümâyûnumuz olmağla inşâ'allâhu te'âlâ vezîr-i müşârun-ileyh ile muvâfakat u mu'âzadat idüp re'y-i savâb ne ise ittifâk u ittihâd ile mezbûrları bi-eyyi hâlin ele getürüp Şâm emîrü'l-hâccına teslîm ve taraf-ı aliyyemize irsâl idüp mekr ü mekîdetleri ihtimâlini ref' idüp ve sâ'ir ol aktâr-ı nazîfe ve emsâr-ı latîfede dîn ü Devlet-i aliyye'me nâm u nâmûs-ı saltanatıma muvâfık harekâta bezl-i cell-i himmet idüp isticlâb-ı hâtır-ı feyz-mazâhir-i mülûkâneme ikdâm-ı tâmm eyleyesiz, şöyle bilesiz. Fî evâ'il-i Receb sene 1106

(37) **[57b] Mekke-i Mükerreme Şerîfi Şerîf Abdullâh bin Hâşim'e Nâme-i Hümâyûndur**

(Arapça)

الحمد لله الذي جعل البيت الحرام قيامًا للناس يأتون إليه من كل فج عميق، ليوفوا نذورهم وليطّوفوا بالبيت العتيق، وبوَّأَ لإبراهيم عليه السلام مكان البيت واتخذه خليلًا، **(ولله على النّاس حِجُّ البيت من استطاع إليه سبيلًا)** فطوبى لمَنْ دخله ملبِّيًا بقلبٍ سليمٍ، **(فيه آياتٌ بيِّناتٌ مقامُ إبراهيمَ)**، ثم إن أفضل صلاة وأزكى سلام على سيّدنا محمّدٍ خير الانام، و على آله وأصحابه الدَّاخلين المسجد الحرام آمين محلِّقين رؤوسهم ومُقصِّرين.

[415] Metinde yanlış yazılmıştır.

وبعد:

فهذا كتابُنا الشريف السلطاني، وخطابُنا المُنيفُ الخاقاني، وأمرُنا الذي أضحت به عقود الأمانة منتظمة، وأمور الخلافة ملتئمة، ورايات البغي والعدوان منتكسة، وآيات الغيِّ والطغيان مندرسة، لازال نافذًا في الأطراف، مطاعًا في الأكناف، ماقرّت الأرض قرارها، ودارت الأفلاكُ مدارها، أرسلناه إلى جناب الأمير الكبير الأكرمي الأمجدي الأفخمي فرع الشجرة الزكيّة، طراز العصابة العلويّة المصطفويّة، المنتسب إلى أشرف نسب علا عنصره، وأحسب حسب غلا جوهره، زبدة سلالة الزهراء البتول، وعمدة آل بيت الرسول،[58a] المحفوف بصنوف عواطف الملك الدائم، الشريف عبد الله بن هاشم أمير مكّة المكرّمة شرّفها الله وحماها وحفظها من كل سوءٍ ووقاها، لازالت العناية الإلهية له ملاحظة والكلاءة السبحانيّة حافظة، منتهى إليه أن الله سبحانه وتعالى شرّفنا بخدمة البيت الحرام، وروضة سيّد الأنام عليه أفضل الصلوة والسلام، فلاجرم عطفنا أعنّة عزيمتنا إلى منهاج ما وجب علينا، من شكر تلك النعم الجليلة، والمواهب الجزيلة، ونهضنا بأقدام الإقدام، والجد التام، والاهتمام لتنفيذ الأمور الشرعيّة التي وجب علينا اجراءها، والنظر في المهمَّات التي تحتَّم علينا أداؤها، لاسيما مصالح الأوقاف المشروطة لفقراء الحرمين الشريفين، والأرزاق المعيّنة للشرفاء شرفهم الله تعالى في الدارين، وللعبَّاد العاكفين في المقام، وجوار رسول الله عليه أفضل التحيّة والسلام الداعين لدوام دولتنا في عرفات والمزدلفة والمقام.

وبعثنا على جاري العادة العثمانية، والقاعدة المستديمة الخاقانيّة في سنة ست ومئة وألف من الهجرة النبوية على مهاجرها أفضل الصلوة وأزكى التحيّة، ما أفرزناه من أطيب أموالنا وكان حقيقًا أن يكتب في صحائف أعمالنا، وذلك كله من الذهب الأحمر وقدره محرّر، [58b] كما هو مذكور في خريدة الصرر، وسلّمنا تلك الصرر مع الدفتر إلى خادم عتبتنا افتخار الأماجد أمين الصرَّة، وقدوة أرباب التحرير كاتب الدفتر، دام مجدهما، بعد ما قلدناهما تلك الخدمة الجليلة وفوّضنا إليهما هاتيك المصلحة الجميلة، التي هي ابلاغ الصرر وريع الاوقاف مع الدفتر، ووضعت تلك الصرر في الأكياس على الرسم القديم السلطاني، وختمناها بخاتمنا السليماني لازال مضروبًا على وجوه مناشير الأماني فلا بد عند وصولها من الاهتمام في صرفها إلى أربابها ومستحقيها من العلماء والفقراء والمساكين والضعفاء من سكان تلك الأماكن الشريفة، والمشاهد المطهرة المنيفة، من غير تبذير ولاتقتير ولا تغيير عملًا بقوله تعالى **(إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا)** ولايفضّ الأمير ختم الأكياس، ولايُوزِّع الصرر المذكورة للناس إلا بحضور شيخي الحرمين المحترمين، والقاضيين المقيمين بالمقامين المنيفين وعليك بالنّظارة التامّة على الخاصة والعامة في أداء الأمانات إلى أهلها وإيصال الحقوق على ما عيّن إلى أصحابها ومحلها، فإنْ غاب شخص أو فقد فليعلّم عليه في الدفتر ولتحفظ حصته ولا تهمل قضيته.

هذا وقد اتحفنا إلى جنابكم العالي مغرس ثمرات المعالي بخلعة سنيّة من [59a] خلعنا السلطانيّة، فلا بدّ أن تلبس بأنواع التعظيم والإكرام، وأصناف التكريم والاحترام، وأن تبذل القدرة الكاملة في رعاية الرعيّة، وحفظهم وصيانتهم من أهل الشقاوة والغواية، وإفاضة الأمن بحراسة تلك الممالك على الزوّار والمجاورين وافادة الراحة والرفاهية للحجاج والمسافرين.

والمأمول منك ومن العلماء العاملين والقراء والسادات الهادين المهتدين أن تدعوا متضرعين إلى عالم السر والنجوى و كاشف الضر والبلوى بدوام دولتنا العليّة، وقيام أركان سلطنتنا السنيّة، وتيسير الفرج والابتهاج بالفتح المبين، والعزِّ والنصر والتمكين، ويرغبون إليه سبحانه في أن يقر بِنُصرتنا عيون الإسلام، ويَسَّر لسعيد أيامنا الخاص والعام، فإنّه سبحانه وتعالى خير مسؤول وأكرم مأمول، كافٍ لِمَنْ بِجنابه لاذ، واقٍ لِمَن إليه التجا وبه استعاذ، والصلاة والسلام على سيدنا محمد الذي نُصِر بالرّعب على الأعداء وعلى وآله وأصحابه نجوم الاهتداء، وعلى التابعين وتابعيهم إلى يوم الدين، رضوان الله تعالى عليهم أجمعين.

(38) Hân-ı Âlişân Hazretleri'ne Nâme-i Hümâyûndur[416]

[59b] Cenâb-ı emâret-me'âb eyâlet-nisâb saʿâdet-iktisâb devlet-intisâb zü'l-kadrü'l-etemm ve'l-fahrü'l-eşemm neviyyîn-i sadâkat-ây[î]n-i kalem-rev şehâmet-i ser-efrâz-ı yeke-tâz cedel-gâh-ı celâdet fâris-i yekrân-ı meydân-ı sitîz-engîzî hâris-i tuhûm-ı merzbûm-ı Cengîzî ber-güzîde-i dûdmân-ı İlhânî bi'l-fiʿl Kırım Hânı olan Selîm Girây Hân *dâmet meʿâliyehu* nesâ'im-i tahiyyât-ı behiyyât-ı anber-i şemîm ve fevâ'ih-i teslîmât-ı tayyibât-ı abher-nesîm ki muhabbet-i aʿtâf-ı şâhâneden sânih ü lâyıh ve mevrid-i eltâf-ı pâdişâhâneden fâ'iz ü fâ'ih olan mevsûl-i sâha-i izʿân-ı selîmü'l-îkânları oldukdan sonra maʿlûmları ola ki irâdet-i ezeliyye-i mûcid-i mevcûdât ve meşiyyet-i lem-yezeliyye-i Hâlikü'l-hayât ve'l-memât ile bu köhne-serây-ı ibret-nümâ-yı dünyânın fenâsı fenâ ve bu dârü'l-irtihâl-i tehaddüs-me'âl-i tegayyür-intimânın mübtedâ vü müntehâsı izmihlâl ve adem-i bekā olup ber-muktezâ-yı "*fehvâ-yı küll-i min-aleyhâ fâne*"[417] benî nevʿ-i insân içün kantara-i memâtdan güzerân emr-i lâzım ü lâbüd ve mütehattim olmağla bundan akdem fermân-fermâ-yı saltanat-ı Osmânî olan amm-ı büzürgvârım cennet-mekân firdevs-âşiyân Sultân Ahmed Hân *enârallâhu mezcaʿa-i bi-envâri'r-rahmeti ve'l-gufrân ve merkadehu*[418] *fî arfâtü'l-cenân-ı kerîme-i hikmet-şiʿâr-ı* mefhûmunı **[60a]** istibsâr itmekle temettuʿât[419]-ı devlet-i dünyâdan dîde-i iʿtibârı iğmâz ve müştehiyât-ı serây-ı fânîden inkıtâʿ [ü] iʿrâz idüp tâ'ir-i rûh-ı pür-fütûhları bu muzîk-i âlem-i nâsûtdan nüzhet-gâh-ı dârü'l-mülk-i melekûta pervâz ve hümâ-yı rahmet-i rahmânda âşiyân-sâz olmağın ان الارض الله پورثامن يشا fehvâ-yı

[416] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.175-178'de bulunmaktadır.
[417] فحواي كل من عليها فان
[418] Metinde yanlış yazılmıştır.
[419] Metinde: ekşme

atâ-ihtivâsı üzere habâyâ-yı takdîr-i تبارك الذي بيده الملك و هوعلي شي قدير benim nihâd-ı hilâfet-miʿâdımda müstetir ü muntavî olan istiʿdâd-ı hudâ-dâd-ı kâmilü'r-reşâd muktezâsı cilve-rîz ve sûret-nümâ olup işbu sene sitte ve mi'e ve elf Cemâziye'l-âhiresinin yirmi ikinci gününde serîr-i muʿallâ-pâye-i cihân-bânî ve evreng-i meymenet-mâ'e-i sultânî ve fermân-rânî üzere cülûs-ı hümâyûn-ı şevket-makrûnum müyesser ve tâc-ı bâ[420]-ibtihâc-ı *innâ cealnâke halîfeten fi'l-arz* târik-i mübârek-i saʿâdet-makarrıma mukarrer olup rü'ûs-ı menâbirde şeʿâir-i elkâb ve esmâ-yı sâmiyem ile muʿallâ ve nühûr-ı ahkâm ve menâşîr-i kalâ'id-i tuğrâ-yı garrâ-yı cihân-ârâm ile ke'z-zûü'ş-şems fî ufkı's-semâ mutallâ vü mücellâ ve cibâh-ı derâhim ü denânîr rüsûm-ı saltanat-**[60b]**mevsûm-ı pâdişâhânemiz ile revâc-gâh-ı bâzâr-ı iʿtibârda karîn-i ferr ve bahâ olmuşdur. ذلك فضل الله يوتيه من يشا والله ذوالفضل العظيم pes bu mevhibe-i uzmâ-yı Rabbâniyye ve atiyye-i celîlü'n-niʿamâ-yı Samedâniyye'nin peyâm-ı meserret-ihtivâsını ber-mûcib-i fehvâ-yı اما بنعمت ربك فحدث اتحاد enhâ[421] vü ercâya neşr ü izâʿati kāʿide-i kadîme-i devlet ü saltanatdan olmağla hâliyâ hakkınızda inâyet-i bî-gāyet-i pâdişâhânemiz feyezân idüp hâssa-i hılaʿ-i fâhire-i mülûkânemizden semmûr-ı bâhirü's-sürûra dûhte bir kıtʿa hilʿat-ı mûrisü'l-behcet-i sultânî inâyet ü ihsânımız olmağla teblîğ ü îsâli hıdmetiyle [ ] taʿyîn olunmuşdur. İnde'l-vusûl inâyet ü ihsân olunan hilʿat-ı fâhire ve kisve-i zâhiremizi ihtirâm ü ibticâl ile istikbâl ve dûş-ı ser-bülendî ve mufâharete iktisâ idüp evreng-gerdûn-ı sâye-i cihân-dârî üzere cülûs-ı şevket-makrûnumuz vukūʿunı havza-i hükûmetinizde olan selâtîn-i şecâʿat-şiʿâr ve mirzâyân ve ümerâ-i nâmdâr ve tebâr-ı Tatar-ı adüvv-şikâr ve sâ'ir buldân u emsâr ve etrâf u aktâra işâʿat u işʿâr itdirüp ve ol tarafların tanzîm ü tensîk-ı ahvâliyle bezl-i himmet-i hânîleri meʿmûldür. Bâ-husûs *fazlu'llâhü'l-mücâhidîn ale'l-kāʿidîn ecren aʿzîmen*[422] mefhûm-ı saʿâdet-şiʿârından hisse-dâr olmak emniyyesiyle **[61a]** bu sâl-i ferhunde-âsâr evvel-bahârında devlet ü ikbâl ve saʿâdet ü iclâl ile bi'z-zât cihâd-ı aʿdâya azm ü cezm-i hümâyûn ve hareket ü nühzat-ı nusret-makrûnumuz muhakkak u mukarrer olmağla seciyye-i behiyye-i ecdâd-ı emcâd ve nihâd-ı hamiyyet-iʿtiyâdınız muktezâsı *lâ-siyemmâ'l-hubbü yetevâris*[423] mazmûnundan cilve-nümâ beynimizde üstüvâr olan muvâlât-ı mevrûse-i kadîme ve musâfât-ı müşeyyede-i müstedîme müstedʿâsı üzere ihrâz-ı fezâ'il-i cihâdda cenâb-ı hilâfet-me'âbımız ile muvâfakat ü

[420] Metinde: tâ.
[421] Metinde yanlış yazılmıştır.
[422] فضل الله المجاهدين علي القاعدين اجرا عظما
[423] لا سيما الحب يتوارث

müşârekete şimdiden akd-i[424] niyyet ve ana göre tedârükine dikkat[425] ve inşâ'allâhu teʿâlâ evvel-i Rebiʿde zîr-i hükûmet-hânîlerinde olan selâtîn-i celâdet-karîn-i mirzâyân-ı mübârezet-i âyîn ve sâ'ir asâkir-i Tatar-ı bî-şümâr ile şüd-i hırâm-ı azîmet ve tahrîk-i tâziyâne-i himmet idüp bu gazâ-yı garrâ[da] mesâʿî-i hamîde ve me'âsir-i pesendîde vücûda getürüp isticlâb-ı rızâ-yı hâtır-ı saʿâdet-mazâhir-i pâdişâhânemize himmet-i İlhânîlerî me'mûl ü melhûzdur. Bundan böyle kāʿide-i eslâf-ı saʿâdet-ittisâf üzere tîr-keş[426] bahâ ve sekbân akçesi ve sâ'ir teşrîfât-ı şâhâne dahi irsâl olunur. Fî evâ'il-i Receb sene 1106

(39) **Emîr-i Mekke-i Mükerreme Şerîf Saʿd bin Şerîf Zeyd'e Nâme-i Hümâyûndur[427]**

[61b] Ashâb-ı hibret ü fitnata rûşen ve erbâb-ı firâset ü dirâsete müberhen ü müteyakkīndir ki esâs-ı serîʿü'l-indirâs-ı dünyâ-yı denî zevâl ü fenâ üzerine mebnî ve devlet ü ikbâl-i bî-me'âlî intikāl ü irtihâle mübtenî olup bekā vü devâmı gayr-ı mutasavver ve kâr-hâne-i âlemde dâ'imâ tebeddül ü tahavvül emr-i mukarrer olmağla *sümme inşâ'nâh Halekā âhir fetebârekeallâhu ahsenü'l-hâlıkîn*[428] fehvâ-yı hikmet-karîni üzere ittisâk-ı ahvâl-i benî-âdem ve ıttırâd-ı umûr-ı cumhûr-ı âlem refʿ-i rüsûm-ı bidʿat ve hedm ve ibtâl-i âyîn-i dalâlet ve izhâr-ı şiʿâr-ı şerîʿat ve îzâh-ı menâhic-i mülk ü millet içün her vakt-i saʿâdet-menâsıbda havâss-ı ibâd inâyet-i iftinâsından birini ıstıfâ vü intihâb idüp hitâb-ı müstetâb-ı *innâ câaleke'n-nâs imâmen*[429] ile rütbe-i vâlâsını sâmî ve aʿtâf-ı aliyye-i *innâ ceâlnâke halîfet fi'l-arz*[430] ile nâm-ı nâmîsi kirâmî idüp sâ'irlerinden tâc-ı kerâmet ile mümtâz ve serîr-i satvet ü saltanat ile ser-efrâz eylemek meşiyyet-i kadîme-i Rabbâniyye ve âdet-i müstedîme-i Samedâniyye'den olmağla bundan akdem fermân-fermâ-yı memâlik-i vesîʿatü'l-mesâlik-i Osmânî ve mesned-nişîn-i evreng-i saltanat ü kâm-rânî olan amm-ı cennet-mekânımız Sultân **[62a]** Ahmed Hân *efâza'llâhu aleyhi sicâlü'r-rahmeti ve'l-gufrân* irâdet-i kādir-i Kayyûm ve hulûl-i ecel-i maʿlûm ile bu tengnâ-yı dâr-ı gurûrdan füshat-

[424] Metinde fazladan "ve" bağlacı konulmuştur.
[425] Metinde bu ek sehven "vakt " şeklinde yaılmıştır.
[426] Metinde bu ek sehven " nîr-keş" şeklinde yaılmıştır.
[427] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.178-180'de bulunmaktadır.
[428] ثم انشاناه خلقا اخر فتبارك الله احسن الخالقين
[429] اني جاعلك الناس اماما
[430] انا جعلناك خليفة في الارض

serây-ı sürûra azîmet ve *ircî'i ilâ Rabbike*[431] emrine imtisâl ile civâr-ı rahmet-i Rahmân'a ricʿat itmekle *inne'l-arzı lillâhi yûrisihâ men yeşâ*[432] fehvâ-yı hikmet-ihtivâsı üzere meyâmin-i teʾyîdât-ı ezeliyye-i Rabbâniyye ve mehâsin-i tevfîkāt-ı lem-yezeliyye-i Sübhâniyye ile nâsıye-i ahvâl-i mülûkânemizden muntavî ve cebhe-i ikbâl-i übbehet-meʾâl-i husrevânemizde muhtevî olan istihkāk-ı müsellemü'l-afâk-ı İlâhî ve istiʿdâd-ı hilâfet-miʿâd-ı gayr-ı mütenâhî muktezâsı üzere mesned-i muʿallâ-pâye-i saltanat ve serîr-i saʿâdet-masîr-i hilâfete devlet ü ikbâl ve saʿâdet ü iclâl ile işbu sene sitte ve miʾe ve elf Cumâde'l-âhiresinin yirmi ikinci ehad güni cülûs-ı hümâyûn-ı şevket-makrûnumuz müyesser ve efser-i hûrşîd-peyker-i cihân-bânî vü kâm-rânî fark-ı saʿâdet-me'nûsumuza mukadder olup hutbe vü sikke nâm-ı şerîfimizle müzeyyen ü muʿanven olmağın bu mevhibe-i uzmâ ve atiyye-i küberâʾ-yı İlâhiyye'nin cümle memâlik-i mahrûsemize iʿlâm u iʿlânı kavâʿid-i mukarrere-i saltanat ve merâsim-i müstemirre-i devletden olmağla nâme-i hümâyûn-ı mülâtafat-makrûnumuz ısdâr u irsâl olmuşdur. İnşâʾallâhu teʿâlâ **[62b]** lede'l-vusûl bi-meşiyyeti'llâhü'l-melikü'l-müsteʿân serîr-i gerdûn-pâye-i cihân-bânî ve evreng-i muʿallâ-pâye-i saltanat-ı Osmânî üzere cülûs-ı hümâyûn-ı meymenet-me'nûsumuz vâkıʿ olduğun mehbit-i envâr olan Haremeyn-i şerîfeyn ve makāmeyn-i münîfeyn ve kalem-[rev]-i hükûmetinizde olan emkine vü aktâr ve emsâr u kurrâ ve medâyin-i Hicâziyye'de sâkin şürefâ ve sâdât-ı kirâm ve ulemâ ve meşâyih-i izâm ve bi'l-cümle tabakāt-ı hâss ve âmma iʿlân[433] ü işâʿat ve ifâdet ü izâʿat itdirüp eyyâm-ı cemâʿat ve îdeynde masâkıʿ-ı hutebâ-i hutbe esmâ vü elkâb-ı zâhire ile muʿanven eyleyüp ve bu nevîd-i behcet-resânın vürûdunda âmme-i berâyâ mesrûr ü şâdân olup kıyâm-ı ömr-i devlet ve husûl-i feth ü nusret ve devâm-ı haşmet ve saltanatımız edʿiyesine mübâderet üzere olalar, şöyle bilesiz. Fî evâʾil-i Şaʿbân sene 1106

(40) Emîr-i Mekke-i Mükerreme Şerîfi Saʿd bin Şerîf Zeyd'e Nâme-i Hümâyûndur[434]

Siz bu hânedân-ı müşeyyedü'l-erkânımızın nîk-endîş-i hâlisü'l-cenânı ve dûdmân-ı meʾâlî-bünyânımızın sadâkat-kîş-i muhâlasat-ünvânı olup zât-ı pâkîze-tıynetinizde münderic ü mündemic olan âsâr-ı asâlet ü necâbet ve emânet-i istikāmet muktezâsı üzere

[431] ارجعي الي ربك
[432] ان الارض لله يورثها من يشا
[433] Metinde: olan
[434] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.180-182'de bulunmaktadır.

her vechile sizden âsâr-ı celîle-i hasene **[63a]** ve mesâʿî-i cemîle-i müstahsene meʾmûl ü melhûz-ı hümâyûnumuz olmağla hâliyâ hakkınızda metâliʿ-i mevâhib-i seniyye-i şâhânemizden neyyir-i ziyâ-efrûz-ı utûfet-i pâdişâhânemiz sâtıʿ ü lâmiʿ olup hâssa-i hılaʿ-i fâhire-i mülûkâne ve kisve-i bâhire-i husrevânemizden semmûr-ı fâʾizü's-sürûra kaplu bir sevb hilʿat-ı mûrisü'l-behcet-i sultânî inâyet ü ihsânımız olmağın teblîğ ü irsâli hizmetiyle iftihârü'l-emâcid ve'l-ekârim Surre Emîni Zülfikâr *dâme mecdühu* taʿyîn ve nâme-i hümâyûn-ı mülâtafat-makrûnumuz ısdâr u irsâl olunmuşdur. Lede'l-vusûl fıtrat-ı zekiyye ve hilʿat-ı marzıyyenizde mermûz u meknûz olan vüfûr-ı sadâkat ü istikāmet muktezâsı üzere hilʿat-ı fâhiremizi merâsim-i taʿzîm ü ibticâl ile istikbâl ve iktisâ ve kesb-i sürûr-ı ibtihâc eylediğinizde beher sene muʿtâd üzere irsâl olunan surre[yi] memhûr u mahtûm defter mûcebince bilâ-tebdîl ü tagyîr ve tebzîr ü taktîr ashâbına îsâl[e] nezâret ve bu hizmet-i celîlenin itmâm u ikmâline mübâderet eyleyüp ve mütemessikîn-i ezyâl-i Beytullâhü'l-harâm ve mücâvirîn-i Ravza-i mutahhara-i hazret-i Seyyidü'l-enâm olan şürefâ ve sâdât-ı kirâm ve ulemâ ve meşâyih-i lâzımü'l-ihtirâmın riʿâyetlerinde bâ-husûs eslâf-ı necâbet-ittisâfınız müteʿahhid oldukları üzere huccâc-ı zevi'l-ibtihâcın **[63b]** Alâ Menzili'nden medâʾin-i Sâlihiyye'ye[435] dek istikbâl ü teşyîʿ ve urbân eşkıyâsından himâyet ü sıyânetlerinde hüsn-i ihtimâm [ile] ferâğ-ı bâl ve refâh-ı hâl üzere iyâb ü zihâbları husûslarında dikkat-i tâmm eyleyüp ve sâʾir ol aktâr-ı nazîfe ve emsâr-ı latîfede dîn ü Devlet-i aliyye'mize ve nâm u nâmûs-ı saltanatımıza muvâfık harekâta bezl-i cell-i himmet idüp, isticlâb-ı hâtır-ı feyz-mazâhir-i mülûkânemize ikdâm u ihtimâm eyleyesiz, şöyle bilesiz. Fî evâʾil-i Şaʿbân sene 1106

(41) Şerîf Saʿd bin Zeyd'e Nâme-i Hümâyûndur[436]

Siz eben an ceddin bu hânedân-ı birr ü ihsânın nevâziş-gerde-i niʿam-ı firâvânı ve dûdmân-ı hilâfet-ünvânın per-verde-i minen-i peykerânı olup bundan akdem Emâret-i Mekke-i mükerreme ribka-i himmetinizde iken hulûs-ı fuʾâd ve levâzım-ı sıdk u sedâd-ı meymenet-meʿâdî pîş-i nihâd-iʿtiyâd ve sîret-i hasene ve hareket-i müstahseneniz sebebi ile ahâlî-i Haremeyn gunûde-i mehd-i itmînân ve züvvâr ü müsâfirîn karîn-i emn ü emân olup, aktâr-ı Hicâziyye'den şerr ü fesâd ve bağy ü inâd mürtefiʿ ü munkatıʿ ve seciyye-i marziyyeniz âsârı ol emâkîn-i mübâreke ve mevâtın-ı müstetâbeye **[64a]** nesak-bahş-ı hüsn-

[435] Metinde: sâliha
[436] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.182-186'da bulunmaktadır.

i nizâm iken baʿzı ashâb-ı ağrâzın emel-i bî-meʾâl ve hıyel-i fesâd-iştimâli fi'l-cümle şikāk u ihtilâle müʾeddî olmağla merhûm u mağfûrün-leh ammim Sultân Ahmed Hân *aleyhi'r-rahmetü ve'r-rıdvân* zamânında Emâret-i Mekke-i mükerreme Şerîf Abdullah bin Hâşim'e taklîd olundukda cenâbınız Hicâz seferin ihtiyâr idüp ve şerîf-i mezkûrun emârete istîhâl ü istihkākı olmayup rütbesi derece-i iʿtibârdan münhatt olduğundan gayrı reʾyinde butlân ve emrinde acz ü keselânından nâşî ve bıkʿa-ı mübârekede ve havâlisinde niçe mefâsid ü ihtilâf ve makâsid-i şikāk u hilâf ser-zede-i zuhûr olmağla ahâlî-i Beytu'llâhü'l-harâm'da râhat u itmînân muzmahill ve gün be-gün emirleri şiddet ve ızdırâb u taʿab-ı bî-hisâbı müştemil ü muhaffel olmağla ittifâk-ı ârâ-yı rüʾesâ ve ittihâd-ı şûrâ-yı ulemâ vü sulehâ ve sâdât ü şürefâ ve umûmên ahâlî-i Mekke-i mükerreme *şerefeha'llâhu teʿâlâ*'nın istisvâblarıyla emârete yine siz ihtiyâr ve kirâren taleb ü daʿvet olunduğunuzda istikāmet-i umûr-ı Haremeyn içün tarafınızdan dahi icâbet olunup makām-ı muhâfazada takrîr olunduğunuzu ve size nisbet olunan sû-i efʿâl mahz-ı ifk ü iftirâ olup, el-yevm emâret-i mezbûreye cümleden ahakk u elyak ve nizâm-ı **[64b]** hâl-i hayrü'l-bilâd ve terfîh-i ahvâl-i ibâda asveb ü evfak olduğunuz ecilden yine size takrîr ü tevcîh olunmak bâbında âtıfet-i husrevânemiz vücûda getürülmek iltimâsıyla düstûr-ı mükerrem müşîr-i mufahham nizâmü'l-âlem Cidde sancağı ilhâkıyla Habeş vâlîsi ve vezâret ile şeyhü'l-harem olan vezîrim Mehemmed Paşa *edâmallâhu teʿâlâ iclâlehu* ve akzâ-i kuzâtü'l-müslimîn mevlânâ Mekke-i mükerreme kādîsı [ ] *zîdet-fezâʾilehu* arz ve ahâlî-i Mekke'nin ulemâ vü sulehâ ve eimme vü hutebâ ve müftî ve müderrisîn ve meşâyih-i takvâ-âyîn ve şürefâ ve gurebâ ve rüʾesâ vü âʿyân zümre-i müteferrika ve çâvûşân ve sâʾir neferât serdârları mahzar idüp sizin dahi maʿan irsâl olunan mektûbunuz ve hüsn-i hâlinizi müşʿir hüccet-i şerʿiyye gelüp manzûr-ı nazar-ı iksîr-eser-i pâdişâhânemiz olup tahrîr ü tafsîl olunduğı üzere vâkıʿ-ı hâl ve keyfiyyet-i ahvâl bi'l-cümle muhât-ı ilm-i âlem-şümûl-i mülûkânemiz olup hakkınızda olan hüsn-i iʿtikād ve vüfûr-ı iʿtimâd-ı reşâd-makrûnumuzı teʾyîd ü tesdîd ve devâʿî-i utûfet-i hümâyûnumuzı tevkîd ü teşyîd itmekle Emâret-i Mekke yine size takrîr ü taklîd ve müceddeden berât-ı âlişânımız ihsânıyla şânınız terfîʿ ü tasʿîd ve hâlininiz tevsîʿ ü tesʿîd olunup fîmâ-baʿd dahi cenâbınızdan sıdk-ı niyyet ve safâ-yı **[65a]** taviyyet ile küllî meʾâsir-i pesendîde melhûz-ı hümâyûnumuz olmağın hakkınızda bihâr-ı eltâf-ı seniyye-i husrevâne heyecân eyleyüp hâssa-i hılaʿ-i fâhire-i mülûkânemizden semmûr-ı fâʾizü's-sürûra dûhte bir sevb hilʿat-ı mûrisü'l-behcet inâyet ü ihsân olup işbu nâme-i hümâyûn-ı

mülâtafat-meşhûnumuz dahi ısdâr ve dergâh-ı muʿallâmız kapucı-başılarından iftihârü'l-emâcid ve'l-ekârim Hasan *dâme mecdühu* ile irsâl olunmuşdur. İnşâ'allâhu teʿâlâ lede'l-vusûl inâyet ü iʿtâ olunan hilʿat-ı fâhire ve kisve-i bâhiremizi taʿzîm ü tebcîl ile istikbâl ve iktisâ ve menşûr-ı saʿâdet-nüşûr-ı mevhibet-mevfûrumuza alâ vechi't-tafsîl muharrer ve mastûr olduğı üzere uhde-i himmet-i sadâkat-menkabetinize ihâle ve taʿlîk olunan bilâd-ı müstetâbenin tensîk-ı umûr-ı cumhûrunda bezl-i makdûr ve saʿy-ı nâ-mahsûr eyleyüp eğer mukaddemâ hakkınızda olan kāl u kīldan fi'l-cümle sunʿınız dahi var ise hürmet-i harem-i İlâhî sıyânet ve *inne evvel beyt vazʿü'n-nâs ve min dahale kâne aminen*[437] nass-ı kerîmine mazhar olan harîm-i Haremu'llâh'da bir emr-i nâ-mülâ'im hudûsuna mü'eddî olur hareketden tevakkī ile irâhe-i ibâd ve izâhe-i zulm ü fesâd ve tatmîn-i kulûb-ı sükkân-ı Haremeyn ve te'mîn-i kuttân-ı makāmeyn-i münîfeyn ve her fecc-i amîkden[438] **[65b]** ziyâret-i beyt-i atîk içün gelen huccâc u züvvârı hıfz u hırâset ve müsâfirîn ü tüccârı himâyet ü sıyânet husûsunda ziyâde ihtimâm ve mukaddemâ müteʿahhid olduğunuz üzere huccâc-ı Şâm'ı Alâ Menzili'nden medâ'in-i Sâlihiyye'ye[439] dek istikbâl ve avdetlerinde dahi yine mahall-i merkūma değin teşyîʿ ve Şâm tarafından gelen karşucılara teslîm ve muktezâ-yı emânet üzere her hâlde dikkat-i tâmm eyleyüp cenâb-ı necâbet-âmâlinizden melhûz u meʿmûl olan hizmet-i müstelzimü's-saʿâde-i Haremeyn-i Şerifeyn vech-i etemm ve tarîk-i eslem üzere husûle mevsûl eylemeğe icâle-i kemiyyet-i miknet ve imhâz-ı niyyet ve bezl-i kudret eyleyüp, mukaddemâ vâkıʿ olan husûsa baʿzı kimesneleri sebeb-i ittihâz idinmeyüp bagzâ vü şahnâdan iğmâz-ı *aynı velyaʿfû velyesfehû*[440] emr-i müfterizü'l-imtisâl ile amel eyleyüp ale'l-husûs Acem şâhı ile beynimizde olan sulh u salâha mugāyir ve şerʿ-i şerîfe muhâlif Acem huccâcına dahi teʿaddî vü tecâvüz ve buğz u agrâzdan tecennüb ve *layecʿale fî kulûbinâ ale'z-zeyne âmenu*[441] tarîka-i marzıyyesini meslûk idinüp, cümle ile muʿâmele-i mücâmele ve hüsn-i işret ve bast-ı halk ve hüsn-i afv ve musâbere-i şedâ'id ve sâ'ir ahvâlde ahlâk-ı Muhammediyye ile tahalluk ve inşâ'allâhu teʿâlâ âyîn-i **[66a]** ecdâd-ı sadâkat-nihâda mutâbaʿat ve iktizâ belki serîre-i necâbetinizde mündemic olan emâret ve alâmet-i şerâfet muktezâsı üzere bu hidmet[442]-i celîlü'l-menfaʿatde eslâfınıza mutâbaʿat

[437] ان اول بيت وضع الناس و من دخله كان امنا
[438] Metinde kelimenin son eki yanlış yazılmıştır.
[439] Metinde: saliha
[440] عين ليعفو ليصفحوا
[441] لا يجعل في قلو بنا علا الذين امنوط
[442] Metinde bu kelime yanlış yazılmıştır.

itmekle mesâʿî-i cemîleniz zuhûru esnâf-ı eltâf-ı şehen-şâhânemiz sudûrunu müstedʿî olup tezâʿuf-ı iltifât-ı mülûkânemize mazhar olmağa bezl-i cell-i himmet eyleyesiz. Tahrîren fî evâʾil-i Şaʿbân sene 1106

(42) Hân Hazretleri'ne Yazılan Hatt-ı Hümâyûndur[443]

Siz ki âsitân-ı muhalledü'l-erkânımızın hayr-hâh-ı sâdıkü'l-cenân ve dûdmân-ı müşeyyedü'l-bünyânımızın muhibb-i muhâleset-nişânı bi'l-fiʿl Kırım Hânı el-Hâc Selîm Giray Hân, siz mahz-ı iltifât-ı şâhâneden mütebâdir nazâʾif-i tehâyâ-yı mülûkânemizle hâl ü şânınızı taltîf ü teşrîf eylediğimizden sonra maʿlûmunuz ola ki inşâʾallâhü'l-Meliki'l-muʿîn teʾyîd ü takviyyet-i dîn-i mübîn ve teʾbîd ü temşiyyet-i şerʿ-i seyyidü'l-mürselîn içün işbu sâl-i meymenet-karînde cihâd-ı müşrikîn-i dalâlet-âyîn içün bi'z-zât teveccüh ü azîmet-i hümâyûnumuz mukarrer ü muhakkak ve cenâb-ı vâlâ-yı nisâblarının dahi mürâfakat u müşâreketlerini müşʿir bundan akdem nâme-i hümâyûnumuz ısdâr u irsâl olunmuşidi. Hâlâ vakt-i **[66b]** hareket karîb ve bu sene-i mübârekede sâʾir senelerden mukaddem hareket musammem olup tevfîz-i asker iktizâsı maʿlûmunuz olup ve siz hânedân-ı azîmü'ş-şân-ı şâmihü'l-erkân ve dûdmân-ı râsihü'l-bünyân-ı maʿâlî-ünvânımızın muhibb-i sadâkat-ünvânı ve hayır-endîş-i muhâleset-nişânı olup eslâf-ı saʿâdet-ittisâfımızın ezmine-i saʿâdet-iktiranlarında bâ-husûs vâlid-i mâcidim merhûm u mağfûrün-leh Sultân Mehemmed Hân *aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân* hazretlerinin zamân-ı hilâfetlerinde karîn-i zuhûr olan hıdemât-mevfûreniz muhât-ı ilm-i âlem-şümûl-i husrevânemiz olup inşâʾallâhu teʿâlâ bu gazâ-yı ekberde dahi kemâl-i muʿâzadat ile niçe meʾâsir-i meşkûre meʾmûl-i hümâyûnumuz olmağla hakkınızda eltâf-ı aliyye-i şâhâne ve aʿtâf-ı seniyye-i pâdişâhânemiz zuhûra gelüp, hâlâ size hâssa-i hılaʿ-i fâhire-i mülûkânemizden bir sevb kürklü ve bir sevb sâde hilʿat-ı bâhirü'l-behcet-i sultânî ve esyâf-ı kişver-güşâ-yı hâkānîmizden bir kabza şemşîr-i adüvv-tedmîr-i sâhib-kırânî olan beş bin altûn tîr-keş-bahâ ve altmış bin gurûş ücret-i sekbânân atiyye vü ihsânımız olmağla [ ] Ağa kulumuz ile irsâl olunmuşdur. Vusûlünde inâyet ü inʿâmımız olan hilʿat-ı fâhiremizi taʿzîm ü ikrâm ile istikbâl **[67a]** ve iktisâ ve şemşîr-i zafer-teʾsîrimizi miyân-bend-i azîmet ü hamiyyet idüp nevâziş-i iltifât-ı pâdişâhânemizle müftehir ü mübâhî olduğunuzdan sonra cibillet-i şecâʿat-nihâdınızda merkûz ve zât-ı necâbet-muʿtâdınızda mermûz u meknûn olan hamiyyet-i

[443] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.186-188'de bulunmaktadır.

Hudâ-dâd ve cevher-i vâlâ-nijâd-ı mâder-zâd muktezâsı üzere tertîb ü techîz-i asâkir-i Tatar-ı gazâ-muʿtâd ve tevfîr ü teksîr-i ecnâd-ı cihâd-iʿtiyâd idüp vakt ü zamânıyla hareket ve tarîk-i gazv ü cihâda atf-ı inân-ı yekrân azîmet idüp ve inşâʾallâhu teʿâlâ Bucak'a[444] vürûdunuzı taraf-ı aliyyemize iʿlâm eyleyesiz ki baʿdehû fermân-ı hümâyûnumuz ne vechile[445] şeref-yafte-i sudûr olur ise ana göre hareket eyleyesiz. Dergâh-ı Kādıyyü'l-hâcâtdan mutazarrıʿ u mütevakkıʿdır ki tedbîrlerimizi muvâfık takdîr idüp her hâlde muʿîn ü mededkârımız olup asâkir-i İslâmı mansûr u muzaffer ve aʿdâʾ-yı dîni makhûr ve müdemmer eyleye, âmîn. Bu gazâ-yı garrâ içün sıdk-ı niyyet ve safâ-yı taviyyet birle tedârükinizi bir hoş görüp tahsîl-ı rızâ-yı yümn-iktizâ-yı şâhânemize sâʿî ve isticlâb-ı duʿâ-yı hayrımıza kesîrü'l-mesâʿî olasız. Sebeb-i tezâyüd-i iltifât-ı şâhâne ve bâʿis-i tezâʿuf-ı teveccühât-ı mülûkânemiz olması mukarrerdir, ve's-selâm. **[67b]** Fî evâʾil-i Ş sene sitte ve miʾe ve elf

(43) Kırım Hânı el-Hâc Selîm Giray Hân'a Nâme-i Hümâyûndur[446]

İnşâʾallâhü'l-Melikü'l-müteʿâl bu sâl-i meymenet-iştimâl evvel-bahârında iʿlâ-i kelime-i dîn ve ibkā-i sünnet-i seniyye-i Fahrü'l[447]-mürselîn içün musammem olan gazve-i meymûn ve cihâd-ı hümâyûnumuza *innâ'llâhu yehibbu'z-*zîn *yekâtelûn fî sebîle safâen kennehum bünyân-ı mersûs*[448] fehvâ-yı saʿâdet-ihtivâsından ihtiyâr-ı sehm-i evfâ emniyyesiyle devlet ü ikbâl ve saʿâdet ü iclâl ile bi'z-zât teveccüh-i azîmet-i hümâyûnumuz mukarrer ü muhakkak olup cenâb-ı maʿâlî-ünvânları hânedân-ı azîmü'ş-şânımızın hayr-hâh-ı sâdıkü'l-cenânı ve dûdmân-ı müşeyyedü'l-bünyânımızın nîk-endîş-i muhâleset-nişânı olamağla daʿvet-i cihâdı müşʿir bundan akdem nâme-i hümâyûnumuz şeref-yâb-ı sudûr olmuşidi. İnşâʾallâhu teʿâlâ sıdk-ı niyyet ve safâ-yı taviyyet ile bu gazâ-yı garrâyı ve cihâd-ı aʿdâda muʿâzadat u murâfakatları meʾmûl-i hümâyûnumuz olup bâ-husûs sebîl-i dîn-i mübînde bezl-i himmet-i ser-bâzî vü cân-feşânî idüp *innâ'llâhu esterî mine'l-müʾminîn enfüsehim ve emvâlehum bâne lehum* **[68a]***el-cennet yekâtelun fî sebîlullâh fîkatlûn*[449] nass-ı kerîmü'ş-şânına mâ-sadak olan guzât-ı nusret-simât hakkında hemîşe ebvâb-ı minâyât-ı şâhânemiz güşâde ve nevâziş-i iltifât-ı pâdişâhânemiz fevke'l-âde kılınmak seciyye-i

[444] Metinde bu kelime yanlış yazılmıştır.
[445] Metinde: teveccühle
[446] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.188-190'da bulunmaktadır.
[447] Metinde bu kelime yanlış yazılmıştır.
[448] انالله يحب الذين يقاتلون في سبيله صفا كانهم بنيان مرصوص
[449] انالله اشترى من المومنين انفسهم واموالهم بان لهم الجنة يقاتلون في سبيل الله فيقتلون

hasene-i şehen-şâhî ve deydene-i müstahsene-i cihân-penâhî olmağla cenâb-ı saʿâdet-ittisâflarıyla bu gazâ-yı garrâya meʾmûr olan selâtîn-i Rüstem-masâff ve ümerâ vü mîrzâyân-ı şehâmet-ittisâf ve sâʾir guzât-ı Tatar-ı adüvv-şikâr hakkında âf-tâb-ı inâyet-i aliyye-i şâhânemiz pertev-rîz [ve] bahâr-ı iltifât-ı seniyye-i pâdişâhânemiz mevc-engîz olup hâssa-i hılaʿ-i fâhire-i mülûkânemizden halefü's-selâtînü'l-izâm Kağlagay[450] Sultân *dâme ulüvvühu*ya bir sevb hilʿat-ı postîn ile muʿtâd üzere yetmiş dört sevb serâser-i behcet-meʾâsir inʿâm u ihsânımız olmağla nâme-i hümâyûn-ı mülâtafat-makrûnumuz ısdâr [ve] [ ] *dâme mecdühu* ile irsâl olunmuşdur. Vusûlünde muʿtâd-ı sâlife-i Cengîzyân ve kānûn-ı sâbıka-i İlhânyân üzere alâ kadr-i derecâtühüm halʿ-i fâhiremizi ilbâs ve *haradü'l-müʾminîn ale'l-kıtâl*[451] nass-ı kerîmü'ş-şânı üzere techîz ve teksîr-i ecnâd-ı gazâ-iʿtiyâd ve tekmîl-i adde vü atâd ile kemâ-yenbagī ikdâm u ihtimâm eyleyüp hatt-ı hümâyûn-ı **[68b]** şevket-makrûnumuzla işʿâr olunuduğı üzere inşâʾallâhü'l-Meliki'l-ekber zîr-i hükûmet-i hânîlerinde olan selâtîn-i celâdet-karîn ve mirzâyân-ı mübârezet-âyîn ve sâʾir asâkir-i Tatar-ı encüm-şümâr ile şüdd-i hırâm azîmet ve tahrîk-i tâziyâne-i himmet idüp bu gazâ-yı garrâda meʾâsir-i cemîle ve mesâʿî-i celîle vücûda getürüp isticlâb-ı rızâ-yı hâtır-ı saʿâdet-mazâhir-i mülûkânemize himmet-i İlhânîleri meʾmûldür, şöyle bilesiz. Fî evâʾil-i Şaʿbân sene 1106

(44) Sâbıkā Emîr-i Mekke-i Mükerreme Şerîf Abdullah bin Hâşim'e Nâme-i Hümâyûndur[452]

Bu üslûb üzere:

Keyfiyyet-i ahvâlinizi müşʿir taraf-ı saltanat-ı aliyyemize irsâl olunan mektûblarınız gelüp mefhûmı muhât-ı ilm-i âlem-şümûl-i husrevânemiz olmuşdur. Etbâʿ ve eşyâʿnız ile Bender-i Yenbûʿa gelüp anda meks ü ikāmet ve tavâʾif-i urbândan baʿzıları harîm-i Haremu'llâh'da müşâcere vü mukāteleye sizi [hass] u tahrîz üzere olup, lâkin bu mukaddimatın vehâmet-i akıbetîn mülâhaza ile ahâlî-i Haremeyn-i muhteremeyn sıyânet ve cîrân-ı habîb-i ekrem *salla'llâhu aleyhi ve sellem* himâyet ü şefakat içün bu azîmetde keff-i licâm-ı kemiyyet-i miknet eylediğiniz işâret olunmuş, ber-hûrdâr olasız. Mergūb-ı zamîr-i

[450] Kırım hanlığında ilk veliahd.
[451] حرض المومنين علي القتال
[452] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.190-191'de bulunmaktadır.

saʿâdet-semîr-i sedâd-masîrim olan **[69a]** vech-i vecîhe üzere hareket ve isticlâb-ı rızâ-yı yümn-iktizâ-yı pâdişâhâneme mübâderet eylemişsiz. *Vâkıʿâ ve min dahle kâne âmennâ*[453] fehvâ-yı emn-i iktizâsına mazhar olan harîm-i Haremu'llâh'da ol makūle emr-i nâ-mülâ'im hudûsı muhâlif-i rızâ-yı İlâhî ve mübâyin-i sünnet-i seniyye-i Mustafavî olmağla irtikâbı muktezâ-yı necâbet ve mübtegā-yı şerâfet ve emânete kemâl mertebe müteʿârız u mütebâyindir.[454] Şerîf Saʿd hakkında bundan akdem umûmen ahâlî-i Mekke-i mükerreme'nin ulemâ vü sülehâ ve aʿyân ü rü'esâ ve eimme vü hutebâ ve müftî ve müderrisîn ve neferât serdârları ve sâ'irlerinin müteʿaddid mahzarları gelüp takrîrîn iltimâs itmeleriyle iltimâslarına müsâʿade olunup ve sizin tevsîʿ-i erzâk ve terfîh-i ahvâlleriniz lâzıme-i zimmet-i aliyye-i mülûkânemizden olmağla Mısır'a varup istersenüz anda meks ü ikāmet murâd iderseniz taraf-ı Devlet-i aliyye'mize gelmek üzere Mısır vâlîsine emr-i şerîfim gönderilüp tenbîh-i hümâyûnum olmuşdur. İnşâ'allâhu teʿâlâ nâme-i hümâyûn-ı mülâtafat-meşhûnumuz vusûlünde bu emrde bir vechile tereddüd ü tevakkuf ve televvün ü tesevvüf itmeyüp fitne-i nâ'ime-îkāz bâbında meşkût[455]-ı nübüvvetde sudûr iden müstelzimü'l-inzicârıyla ittiʿâz idüp **[69b]** zînhâr hevâcis-i nefsâniyyeye meyelân ve iktizâ-yı münâfeset-i[456] bâhirü'l-butlân ile tarîk-i sedâddan insırâf u inhirâfdan tevekkī idüp, nasîhat-ı mülûkânemiz üzere imhâz-ı niyyet ve Mısır tarafına tevcîh[457]-i veche-i azîmet idüp vech-i meşrûh üzere ahvâliniz Mısır vâlîsine tavsiye vü sipâriş ve tenbîh ü te'kîd olunmağla isterseniz Mısır'da ikāmet ve dilerseniz ol cânibden taraf-ı Devlet-i aliyye'mize azîmet idüp vefk-i rızâ-yı pâdişâhânemiz üzere hareket eyleyesiz, şöyle bilesiz. Fî evâhir-i Şaʿbân sene sitte ve mi'e ve elf

(45) Hârizm Hânı Bahâdır Ernek Mehemmed Hân bin Bahâdır Seyyid Enûşe Hân'a Nâme-i Hümâyûndur[458]

Âlî-tebâr sâhib-i vakār saltanat-medâr şecâʿat-disâr hâris-i bilâd-ı Özbekiyye hâmî-i mezâhib-i hanîfe-i Hanefiyye râfiʿ-i râyât-ı dîn-i mübîn nâsır-ı cünûdü'l-İslâm ve'l-müslimîn el-mahfûf bi-sunûfi avâtıfü'l-Meliki'l-müsteʿân Hârizm Hânı Bahâdır Ernek Mehemmed Hân bin Bahâdır Seyyid Enûşe Hân *dâme mahrûsen bi-inâyeti'l-Melikü'l-*

[453] واقعا ومن دخله كان امنا
[454] Metinde: mütenâbîd
[455] Metinde kelimenin son harfi yanlış yazılmıştır.
[456] Metinde: münâfesede.
[457] Metinde: teveccüh
[458] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.191-194'te bulunmaktadır.

mennân eltaf-ı tahiyyât-ı behiyyât-ı anber-şemîm ve atyeb-i teslîmât-ı selîmât-ı abher-nesîm ki mevârid-i mahz-ı muvâlât ve menâbiʿ-i ayn-ı musâfâtdan **[70a]** fâ'iz ü fâ'ih olur, kāsıd-ı teveccühât-ı bî-kerâne-i şâhâne ile resânide-i mahzar-ı nigû muhbirleri kılındıkdan[459] sonra zamîr-i sâkıb-ı mihr-tenvîr ve zihn-i derrâk-ı melekût-nazîrlerine inhâ vü inbâ olunan budur ki kıdvetü's-sulehâ isvetü'l-etkıyâ hâ'iz-i makām-ı zühd ü takvây el-muhtass bi-mezîd-i inâyetü'l-Meliki'l-ilâh Hacı Abdullâh *zîde takvâühu* vesâtatıyla irsâl olunan nâme-i musâdakat-mensûb ve kitâb-ı mergūbü'l-üslûbları gelüp vâsıl olup vüzerâ-yı izâm-ı sedâd-intizâmımız vesâtatlarıyla huzûr-ı fâ'izü'n-nûr-ı pâdişâhânemize arz olundukda reviyy-i maʿnâ-yı dil-ârâsı şikâf-ı zurûf-ı hurûfdan çehre-nümâ-yı hubb u velâ olup fevâtih-i mebânîsinden makātıʿ-ı makāsıdına varınca karîn-i izʿân-ı meyâmin-nişân-ı hıdîvânemiz olmuşdur. Vâlid-i mâcidleri âlî-cenâb saʿâdet-intisâb Seyyid Enuşe Hân *haresallahu teʿâlâ* an-tavârıkü'l-melevân işbu sene-i amîmü'l-meymenede rehberî-i tevfîk-i Bârî ve delâlet-i ikbâl-i saʿâdet-yâverî ile ان اول بيت وضع الناس الذي بيكة مباركا وهدي العالمين nass-ı saʿâdet-fassı[460] üzere *merciʿün ileyh enâm-ı ve fîhi*[461] âyât-ı beyyinât-ı makām-ı İbrâhim-i ve *min dahale kâne* **[70b]** *aminen*[462] medlûl-i şerâfet-şümûlünce eşref-i emâkin ve makām olan tavaf-ı Beytullâhü'l-harâm'a niyyet-i *ve izzânü'n-nâs bi'l-hacc-ı yeʿtüke ricâlen ve alâ külli zâmir yeʾtîne külli feccün amîk*[463] mazmûn-ı hidâyet-tatbîki üzere mesâfe-i baʿîdeden daʿvet-i ezeliyye-i İlâhiyye'ye lebbeyk-gûyân icâbet idüp *vallâhu ale'n-nâss haccü'l-beyt men istitâ'ün ileyhi*[464] sebîlen emr-i vâcibü'l-i tâʿasın edâya ihrâm-ı bend-i azîmet ve ziyâret-i Ravza-i mutahhara-i hazret-i Seyyidü's-sakaleyn ile tahsîl-i saʿâdet-i dâreyne mübâderet ve'l-hâsıl *lillâhi dürr-i tâ'ifetin bi'l-Ka'beti tâ'ifehü ve'l-müsâfirü'l-muhâciri ilâ'llâhu haccen li-beytihi zâ'iren li-kabri Resûlühu hüve'l-müsâfirü'l-mesʿûd ve'l-izz bi-nâsıyetihi ma'kūd*[465] mefhûm-ı saʿâdet-nümûdı üzere ihrâz-ı ecr-i nâ-maʿdûd içün irtikâb-ı külfet-i sefer ü harekete sarf-ı himmet eyledikleri nâme-i musâdakat-ünvânlarında rakam-zede-i kilk-i beyân kılınmağla havza-i memâlik-i mahrûsetü'l-mesâlikimizde olan aktâr-ı Hicâziyye'de vâkıʿ vülât u hükkâma mürâʿât-ı şerâ'it-i ikrâm ile mihmândârlık levâzımına kıyâm eylemeleri içün evâmir-i şerîfemiz gönderilüp tenbîh-i hümâyûnumuz

[459] Metinde bu kelime yanlış yazılmıştır.
[460] Metinde: nassı
[461] مرجع اليه انام وفيه
[462] من دخله كان امنا
[463] و اذن الناس بالحج ياتوك رجالا و علي كل ضامر ياتين من كل فج عميق
[464] و لله علي الناس حج البيت من استطاع اليه
[465] لله درطايفته بالكعبة طايفه السافر المحاجرالي الله حاجا لبيه زاير القبر رسوله هوالمسافر المسعود والعز بناصيته معقود

olmuşdur. İnşâ'allâhu teʿâlâ müntehâ-yı maksad-ı aksâ vü kusvâ-yı matlab u menâlleri olan menâsik-i haccı vefk-i dil-hâh-ı hidâyet-ihtivâları **[71a]** üzere edâ eylediklerinden sonra âminen ve sâlimen muʿâvedet ve hüsn-i insırâflarına isʿâf-ı merâmlarına utûfet-i mülûkâne vü inâyet-i pâdişâhânemiz cereyânı mukarrerdir ve müşârun-ileyh ilçi-i dâniş-verleri me'mûr u nâmzed ve müfevvaz u mukalled olduğı hıdemât-ı sefâret ve şerâ'it-i risâleti vech-i cemîl üzere mürâʿât-ı levâzım-ı âdâb ile edâ vü tekmîlden sonra cânib-i cenâb-ı niʿamü'l-merciʿ ve'l-me'âblarına avdete mukārin-i hüsn-i icâzet[466] olmağın nâme-i hümâyûn-ı mülâtafat-makrûnumuz ısdâr ve müşârun-ileyh ile irsâl-i savb-ı bâ-savâbları kılınmışdır. Lede'l-vusûl me'mûldür ki mâbeynde zavâbıt-ı müvâlât ve hakā'ik-i ittihâdî dâ'imâ pîş-i nihâd-iʿtiyâd idüp te'yîd-i mebânî-i vidâda bezl-i miknet eyleyesiz. Tahrîren fî evâsıt-ı Şevvâl sene sitte ve mi'e ve elf

Siyah ile tuğra çekilüp buyurur sahrâ-yı Edirne yazılmışdır.

(46) Kırım Hânı el-Hâc Selîm Giray Hân'a Nâme-i Hümâyûndur[467]

Mülk-i mevrûsumuz olan Boğdan memleketinin hudûdı dâhilinde olup Bucak tarafından Nehr-i Brut'a varınca vâkıʿ arâzide tavâ'if-i Nogay ve sâ'ir kabâ'il-i Tatar'dan baʿzıları kışlak ve çiftlikler ihdâs **[71b]** itmeleriyle cizye-güzâr Boğdan reʿâyâsından baʿzıları varup zikrolunan kışlak ve çiftliklerde tavattun u ihtifâ ve ashâbına istinâd u ilticâ ile Boğdan voyvodalarına adem-i itâʿat ve cizye ve sâ'ir tekâlîfi virmeyüp anların cizye ve hisselerine düşen tekâlîf dahi sâ'ir reʿâyâ üzerine tahmîl olunmağla adem-i istitâʿatlarından nâşî perâkende vü perîşân ve memleket-i merkūmun niçe nevâhî vü kurâsı hâl[î] ani'r-raʿiyye kalup ukde-i nizâm-ı memleketin ihlâline ve reʿâyâ vü berâyânın teferruk ü teşettüt-i ahvâline bâʿis olduğı mesâmiʿ-i aliyye-i husrevânemize ilkā olunmağla ol makūle Boğdan toprağında ihdâs olunan kışlak ve çiftliklerin defʿ ü refʿi ve reʿâyâsı Boğdan voyvodasının zîr-i destinde olmak üzere yerlerine iskân ve takrîri ve Boğdan memleketinin tanzîm-i ahvâline ihtimâm eylemeniz bâbında nâme-i hümâyûnumuz ısdâr u irsâl olunmuşdur. Vusûlünde gerekdir ki vech-i meşrûh üzere Boğdan hudûd[ı] dâhilinde ihdâs olunan kışlak ve çiftlikler defʿ ü refʿ ve derûnunda olan Boğdan reʿâyâsı voyvodalarının dest-i tasarrufuna teslîm olunup memleket-i merkūmun nizâm-ı hâli ihtilâf ve ihtilâlden sâlim

[466] Metinde bu kelime yanlış yazılmıştır.
[467] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.194-195'te bulunmaktadır.

[72a] ve berî vü beher-hâl zîr-i cenâh-ı himâyelerinde mahmî olmasına himmet eyleyesiz, şöyle bilesiz. Fî evâsıt-ı C sene 1107

(47) Nişân-ı Hümâyûndur[468]

Cezîre-i Sakız reʿâyâsından Basine veled-i Manol ve Luka veled-i Lanpardi ve diğer Luka veled-i Petro ve Asmat veled-i Pandeli nâm zımmîler ve sâʾirleri südde-i saʿâdetime arz-ı hâl idüp memâlik-i mahrûsemden olan Sakız Cezîresi'ne bundan akdem Venedik keferesi istîlâ ve bi'l-külliyye zabt u tasarruf itdiklerinden sonra avn-i Hakk'la anveten feth ü teshîri müyesser oldukda nehc-i şerʿî üzere reʿâyâsının rüʾûslarına cizye ve arâzîlerine harâc vazʿ olunup ve menzil ü akārları ücret-i maʿlûme ile kendülere îcâr olunmak üzere bundan akdem tahrîri fermânım olmağın cezîre-i merkûm[e]den emr-i tahrîr ve harâc-ı mukātaʿa vü mukāsame[469] refʿ olunup cezîre-i merkûmeden nefy ü iclâları afv olunanların ve mukaddemâ ehl-i zimmet reʿâyânın ve Venedik'e firâr iden Efrenc tâʾifesinin bi'l-cümle emlâk ü akār ve hadâʾik ü bâgāt ve sâʾir arâzî-i maʿlûmları topdan kendülere dört yüz yetmiş kîse akçeye taraf-ı mîrîden fürûht ve yedlerinde ibkā olunup bâğ ü bâğçe ve tarla[larına yine] keʾl-evvel tasarruf ve kadîmden hukūk **[72b]** u rüsûmu ne-vechile alına geldiyse girü ol üslûb üzere alınup ve rüʾûslarına nehc-i şerʿî üzere vazʿ olunan cizyeleri dahi sâʾir ehl-i zimmet reʿâyâ gibi senede bir defʿa evrâkıyla cibâyet olunup ve kâr u kesb itmeyüp mülâzım-ı deyr olan ruhbânlarından cizye taleb olunmayup ve cezîre-i merkūmede olan Efrenc reʿâyâsının bundan akdem kilisalarına varup âyînlerine mütâbaʿat ve kendüler dahi Rûm kisvesi giyüp, Rûm kıyâfetinde gezüp hilâfına vazʿ u hareket eylememek şartıyla nefy ü iclâdan afv olunmak bâbında inâyet recâ eyledikleri ecilden cezîre-i merkûme zamân-ı hilâfet ve evân-ı saltanatımda ibtidâ zuhûra gelen mukaddemetü'l-fütûhât olup reʿâyâsı gāret-zede ve mahall-i merhamet olmalarıyla recâ vü istidʿâlarına müsâʿade-i aliyye-i husrevânem erzânî kılınmağın kıbel-i şerʿden virilen hüccet-i şerʿiyye mûcebince işbu nişân-ı hümâyûnı virdim ve buyurdum ki, vech-i meşrûh üzere cezîre-i merkūm[e]den nefy ü iclâları afv olunanların ve mukaddemâ ehl-i zimmet reʿâyânın ve Venedik'e firâr iden Efrenc tâʾifesinin bi'l-cümle emlâk ü akār ve hadâʾik ü bâgāt ve sâʾir arâzî-i maʿlûmları taraf-ı mîrîden topdan kendülere fürûht ve yedlerine ibkā

[468] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.1195-197'de bulunmaktadır.
[469] Arâzî-i hâriciyye mahsullerinden onda birden yansına kadar alınan vergi.

olunmağın baʿde'l-yevm dahi **[73a]** bâğ u bâğçe ve tarlalarına yine ke'l-evvel[470] mutasarrıf ve kadîmden hukūk u rüsûmu ne vechile alına geldiyse girü ol üslûb üzere alına ve rü'ûslarına nehc-i şerʿî üzere vazʿ olunan cizyeleri dahi sâ'ir ehl-i zimmet reʿâyâ gibi senede bir defʿa evrâkla cibâyet olunup ve kâr u kesb itmeyüp mülâzım-ı deyr olan ruhbânlarından cizye taleb olunmaya ve cezîre-i merkūmede olan Efrenc reʿâyâsının bundan akdem kilisalarına varup âyînlerine mütâbaʿat ve kendüler dahi Rûm kisvesi giyüp, Rûm kıyâfetinde gezüp hilâfına vazʿ u hareket eylememek üzere nefy ü iclâdan afv olunup dâ'imâ işbu nişân-ı hümâyûnum mûcebince amel olunup min-baʿd hilâfına rızâ vü cevâz gösterilmeye, şöyle bileler. Fî evâhir-i C sene 1107

(48) Nişân-ı Hümâyûndur[471]

Nişân-ı hümâyûn oldur ki bundan akdem cezîre-i Sakız keferesi tarafından Timur Niyazlik ve Babasur Kolumoto ve Anton Araf ve Rodin ve Romenol Alyo nâm zımmîler Âsitâne-i adâlet-âşiyânıma gelüp vâkıʿ olan maslahatlarına sancak-beği ve kādîdan gayrı medhâli olmanyanlar karışmayup ve kendüler talep itmediklerinde yasakcı nâmına kimesne gönderilmeyüp ve şehirden ve reʿâyânın **[73b]** oğullarından devşürmeyeler ve harâca müstahakk olmayanlardan harâc alınmayup ve harâc-ı mukātaʿatdan gayrı nesne alınmaya ve âdet-i me'lûfeleri üzere kilisalarına zamânıyla varup gelmekde ve mürd olanları kenîsede defn itmek ve harâb olan kenîseleri vazʿ-ı kadîmî üzere taʿmîr itmesine ve bâğ u bâğçelerinden öşr alınmayup ve avârız ve kürekci ve ispençe ve salgun ve celeb ve maʿdenci ve bunların emsâli tekâlîf-i örfiyyeden muʿâf olup, evlerinden ve bâğ u bâğçelerinden cebren kimesne ihrâc itmeyüp meğer ki kendü ihtiyârlarıyla vireler ve biri sağ iken mürd olacağı hînde emlâk u eşyâsından ve nakd akçesinden akrabâsından ve âhirden diledüği kimesneye ne mıkdâr nesne bağışlayup vasıyyet iderse beytü'l-mâlcıdan ve kassâmlardan âdet-i kadîmeleri üzere almağa kimesne mâniʿ olmayup ve fetihden mukaddem fasl olunmuş daʿvâlarına âdet ve âyînlerince baʿzı kâğıdlar olup makbûl tutulup geçmiş daʿvâlarına nizâ olunmaya ve hâkim olanlar eğer sicill ve eğer hüccetden[472] alına-gelenden ziyâde nesne almayup ve mâbeynlerinde sulh olunacak maslahatlarına ehl-i hibre

[470] Metinde öncesi karalanmakla birlikte "fi'l-evvel" yazmaktadır.
[471] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.197-202'de bulunmaktadır.
[472] Kelimenin eki yanlış yazılmıştır.

ihtiyâr itdikleri kimesnelerin tahmîni ile ehl-i hükm olanlar makbûl tutup şâhid-i zûrdan **[74a]** ihtiyât eyledikleri içün beş yüz akçelik daʿvâdan ziyâde vâkıʿ olan husûslarda sicillât ve temessüksüz yalnız şâhid ile mâl taleb iderler ise istimâʿ olunmaya ve şehrin dâhilinde beyʿ olunan hamrdan ve ipekden ve ekl ü şürbe müteʿallık olan zâd u zevâdeden gümrük alınmayup ve cezîreye hâricden gelen buğday ve sâ'ir hubûbâtdan memâlik-i mahrûsede hâricden gelen buğday ve sâ'ir hubûbâtdan gümrük alınmadığı gibi anda dahi alınmayup ve cezîreye hâricden gelen metâʿın gümrüğün ve andan sâ'ir vilâyete giden metâʿın gümrüğün sâ'ir memâlik-i mahrûsede olan harâc-güzâr kefere gibi edâ idüp ve Anadolu'dan Çeşme'ye gelen metâʿın gümrüğün Çeşme İskelesi'nde ve yâhûd Sakız İskelesi'nde alalar. İki kerre gümrük alınmayup ve Karadeniz'den getürdikleri metâʿ gemi ile mahrûse-i İstânbûl'a ve sâ'ir iskeleye varup yük çıkarmayınca emîni dahl idüp gümrük almayalar ve cezîreden vülâtıma ve dârü'l-harbe gidüp ve gelen gemileri ve bâzirgânları ve içinde olan sagīr ü kebîrine kapudânlardan ve sâ'ir re'îslerden kimesne dahl itmeyüp pişkeş içün zulm eylemeyüp, müslimân gemisinde veyâ Efrenc ve İspanya gemilerinde Sakızludan esbâb olsa girift olsa Sakızluyı ve esbâbını kapudânlardan ve re'îslerden kimesne rencîde itmeye ve memâlik-i mahmiyyeden alış-veriş idüp **[74b]** ticâret iden Sakızlu bâzirgânların birisi mürd oldukda metrûkâtını yâve emînleri ve beytü'l-mâlcı şerʿle göre ve İslâm'a iʿtirâf idüp müslimân [olmak] isteyen kimesneler kādî huzûrunda kelime-i şehâdeti diline getürmeyince mücerred celb-i mâl içün kimesne cebren İslâm'a daʿvet itmeye ve müslimâna menkûhe olmak isteyen avret kādî huzûrunda bi-nefsihâ rızâ virmeyince nikâh olmaya ve eşkıyâdan biri fesâd eyledikde şerʿle buldurması lâzım olmayanlara mücerred ahz içün hilâf-ı şerʿ-i şerîf teklîf olunmaya. Ehl-i fesâdı bulup hakkından geleler ve tuzdan gayrı nesne amele virilmeye. Şemʿ-hâne ve boya-hâne gibi gicelerde ateş meşʿalesiyle giden kimesneleri ehl-i örf tutup rencîde itmeye ve kurâya nâ'ibler varup gezmeyüp mahkemeye gelüp görile ve hukūk u rüsûm cemʿ[473] idenler ziyâde nesne almayayım ve yemeklerin almayup ve kazıyyede medhali olmayanlar dahl itmeyüp ve oğlan alınmayup ve şerʿ-i şerîfe muhâlif harâc vazʿ olunmayup ve şerʿ ü kānûn mûcebince vazʿ olunan mukātaʿâtdan hilâf-ı şerʿ ü kānûn nesne taʿyîn olunmayup ve hîn-i fetihde taʿyîn olunan kimesnelerine âdet-i bâtılaları üzere vardıklarında ve harâba müşrif olan yerlerin şerʿ-i şerîf tecvîz itdüği üzere izn-i hâkimle taʿmîr ve mürdlerin defn itmekde **[75a]** hilâf-ı şerʿ-i şerîf

[473] Metinde: mecmaʿ

kimesne mâniʿ olmayup ve bâğ ü bâğçe ve tarlalarından kadîmden hukūk ve rüsûmı ne vechile alına-geldi ise girü ol üslûb üzere alınup ve avârız ve kürekci ve maʿdenci ve sâʾir tekâlîf-i örfiyye taleb olunmayup ve evlerinden ve bâğçelerinden hilâf-ı şerʿ-i şerîf kimesne ihrâc itmeyüp ve biri mürd oldukda emlâk u eşyâsından vasıyyet eyledüği nesnelere hilâf-ı şerʿ-i şerîf beytü'l-mâlcı ve kassâmlar dahl eylemeyeler ve kable'l-feth fasl olunmuş daʿvâları kadîmî âyînleri üzere ellerinde olan temessüklerine mugāyir tekrâr istimâʿ olunmaya ve hâkim olanlar hüccet ve sicillden ziyâde nesne almayalar. Birbirleriyle nizâʿları olup ihtiyâr eyledikleri ehl-i hibre mâbeynlerin ıslâh itmeğin hilâf-ı şerʿ-i şerîf hâkimler nizâʿ itmeyüp kabûl eyleyeler ve beş yüz akçeden yukaru olan daʿvâların hüccet-i şerʿiyye ve temessüksüz istimâʿ itmeyeler ve dahl-i şehirde beyʿ olunan hamrdan ve ipekden ve sâʾir meʾkûlât kısmından kadîmden gümrük alına-gelmiş değil ise ihdâs olunmaya ve hâricden gelen ve cezîreden hârice giden metâʿın gümrüğün sâʾir harâc-güzârlarım gibi edâ idüp ve hâricden gelen buğday ve sâʾir hubûbât kısmından sâʾirlerde alınmaduğı gibi anda dahi alınmaya. Anadolu'dan gelen metâʿın gümrüğü dahi eğer kadîmden Çeşme'de alına-gelmiş ise anda, Sakız'da **[75b]** alına-gelmiş ise Sakız'da alına, iki yerde alına-gelmiş değil ise iki yerde alınmaya, ammâ alına-gelmiş ise girü alına. Ve Karadeniz'den getürdükleri metâʿ[yı] İstânbûl'a ve sâʾir iskeleye yanaşup yük çıkarmadın ümenâ gümrük taleb itmeyeler ve cezîrelerden ticâret içün etrâf u cevânibe gidüp ve gelen gemilere ve içinde olan Sakızluya ve eşyâlarına kendü hâllerinde olup gidüp ve geldikleri yerlerde kapudânlardan ve sâʾirden kimesne dahl itmeye, emn ü emân ile ticâret eyleyeler ve mezbûr cezîre keferesinden cebren İslâm'a daʿvet itmeyüp ve nikâhlanmak itmeyüp, itmek isteyenleri hâkimü'l-vakt olanlar menʿ ü defʿ eyleye ve eşkıyâdan biri fesâd eyledikde şerʿle buldurması lâzım olmayanlara teklîf itmeyeler ve boya-hâne ve şemʿ-hâne kadîmden amele virilmiş değil ise virilmeye ve müft ü meccânen kimesne yemeklerin ve yemlerin ve mâ-meleklerin almayup dahl itmeye ve muhzırlar şerʿle habsi lâzım gelenleri habs itdikde ekl ü şürbe mâniʿolmayalar ve bi'l-cümle hilâf-ı şerʿ ü kānūn ve olı-gelen âdete muhâlif iş itdirmeyeler, idenleri hâkim olanlar menʿ idüp [memnûʿ] olmayanları arz ideler ki haklarından geline ve beş yüz akçeden ziyâde olan daʿvâları sicill ü temessüksüz istimâʿ olunmaya deyu merhûm ceddim Sultân Selîm Hân *aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân* zamânında ahid-nâme-i hümâyûn **[76a]** virilüp baʿdehû merhûm u mağfûrün-lehüm dedelerim Sultân Murâd Hân ve Sultân Mehemmed Hân ve Sultân Ahmed Hân ve Sultân Osmân Hân ve

Sultân Murâd Hân ve merhûm u mağfûrün-leh ceddim Sultân İbrâhîm Hân *aleyhimü'r-rahmetü ve'r-rıdvân* ve merhûm ve mağfiret-penâh vâlid-i mâcidim Sultân Mehemmed Hân ve amm-ı büzürg-vârlarım merhûmân u mağfûrün-lehümâ Sultân Süleymân Hân ve Sultân Ahmed Hân *tâbe serâhüm* zamân-ı saʿâdet-iktirânlarında tecdîd olunup hâlâ taht-ı âlî-baht üzere cülûs-ı hümâyûn-ı şevket-makrûnum vâkıʿ olmağla umûmen tecdîd-i ahkâm ü berevât fermânım olmağın ol ahid-nâme-i hümâyûnı getürdüp tecdîd olunmak bâbında inâyet recâ eyledikleri ecilden baʿde'l-yevm cizyeleri nehc-i şerʿî üzere evrâk ile cibâyet olunmak şartıyla ben dahi mukarrer tutup bu nişân-ı hümâyûn-ı meymenet-makrûnı virdim ve buyurdum ki baʿde'l-yevm cizyeleri nehc-i şerʿî üzere evrâk ile cibâyet olunmak üzere mukaddemâ inâyet olunan ahid-nâmeler ve işbu nişân-ı hümâyûnum mûcebince amel olunup min-baʿd hilâfına rızâ vü cevâz göstermeye, şöyle bileler. Fî evâhir-i Cemâziye'l-âhir sene 1107

(49) Mekke-i Mükerreme Şerîfi Şerîf Saʿd bin Zeyd'e Nâme-i Hümâyûndur

(Arapça)

الحمد لله الذي جعل البيت الحرام قيامًا للناس يأتون [76*b*] إليه من كل فج عميق، ليوفوا نذورهم وليطّوفوا بالبيت العتيق، وبوَّأَ لإبراهيم عليه السلام مكان البيت واتخذه خليلًا، **(ولله على النّاس حِجُّ البيت من استطاع إليه سبيلًا)** فطوبى لمَنْ دخله ملبِّيًا بقلبٍ سليمٍ، **(فيه آياتٌ بيِّناتٌ مقامُ إبراهيمَ)**، ثم أفضل صلاة وأزكى سلام على سيّدنا محمّدٍ خير الانام، و على آله وأصحابه الدَّاخلين المسجد الحرام آمين محلِّقين رؤوسهم ومُقصِّرين.

وبعد:

فهذا كتابُنا الشريف السلطاني، وخطابُنا المُنيفُ الخاقاني، وأمرُنا الذي أضحت به عقود الأمانة منتظمة، وأمور الخلافة ملتئمة، ورايات البغي والعدوان منتكسة، وآيات الغيِّ والطغيان مندرسة، لازال نافذًا في الأطراف، مطاعًا في الأكناف، ماقرّت الأرض قرارها، ودارت الأفلاكُ مدارها، أرسلناه إلى جناب الأمير الكبير الأكرمي الأمجدي الأفخمي فرع الشجرة الزكيّة، طراز العصابة العلويّة المصطفويّة، المنتسب إلى أشرف نسب علا عنصره، وأحسب حسب غلا جوهره، زبدة سلالة الزهراء البتول، وعمدة آل بيت الرسول، المحفوف بصنوف عواطف ذي القوة والأيد، الشريف سعد بن زيد أمير مكّة المكرّمة شرّفها الله وحماها وحفظها من كل سوءٍ ووقاها، لازالت العناية الإلهية له ملاحظة والكلاءة السبحانيّة حافظة، ننهي إليه أن الله سبحانه وتعالى [77a] شرّفنا بخدمة البيت الحرام، وروضة سيّد الأنام عليه أفضل الصلوة والسلام، فلاجرم عطفنا أعنّة عزيمتنا إلى منهاج ما وجب علينا، من شكر تلك النعم الجليلة، والمواهب الجزيلة، ونهضنا بأقدام الإقدام، والجد التام، والاهتمام لتنفيذ الأمور الشرعيّة التي وجب علينا اجراءها، والنظر في المهمَّات التي تحتّم علينا أداؤها، لاسيما مصالح الأوقاف المشروطة لفقراء الحرمين الشريفين،

والأرزاق المعيّنة للشرفاء شرفهم الله تعالى في الدارين، وللعبَّاد العاكفين في المقام، وجوار رسول الله عليه أفضل التحيّة والسلام الداعين لدوام دولتنا في عرفات والمزدلفة والمقام.

وبعثنا على جاري العادة العثمانية، والقاعدة المستديمة الخاقانيّة في سنة سبع ومئة وألف من الهجرة النبوية على مهاجرها أفضل الصلوة وأزكى التحيّة، ما أفرزناه من أطيب أموالنا وكان حقيقًا أن يكتب في صحائف أعمالنا، وذلك كله من الذهب الأحمر وقدره محرّر، كما هو مذكور في جريدة الصرر، وسلّمنا تلك الصرر مع الدفتر إلى خادم عتبتنا افتخار الأماجد أمين الصرَّة، وقدوة أرباب التحرير كاتب الدفتر، دام مجدهما بعد ما قلدناهما تلك الخدمة الجليلة وفوّضنا إليهما [77 *b*] هاتيك المصلحة الجميلة، التي هي ابلاغ الصرر وريع الاوقاف مع الدفتر، ووضعت تلك الصرر في الأكياس على الرسم القديم السلطاني، وختمناها بخاتمنا السليماني لازال مضروبًا على وجوه مناشير الأماني فلا بد عند وصولها من الاهتمام في صرفها إلى أربابها ومستحقيها من العلماء والفقراء والمساكين والضعفاء من سكان تلك الأماكن الشريفة، والمشاهد المطهرة المنيفة، من غير تبذير ولاتقتير ولا تغيير عملًا بقوله تعالى **(إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا)** ولايفضّ الأمير ختم الأكياس، ولايُوزِّع الصرر المذكورة للناس إلا بحضور شيخي الحرمين المحترمين، والقاضيين المقيمين بالمقامين المنيفين وعليك بالنّظارة التامّة على الخاصة والعامة في أداء الأمانات إلى أهلها وإيصال الحقوق على ما عيّن إلى أصحابها ومحلها، فإنْ غاب شخص أو فقد فليعلّم عليه في الدفتر ولتحفظ حصته ولا تهمل قضيته.

هذا وقد اتحفنا إلى جنابكم العالي مغرس ثمرات المعالي بخلعة سنيّة من خلعنا السلطانيّة، فلا بدّ أن تلبس بأنواع التعظيم والإكرام، وأصناف التكريم والاحترام، وأن تبذل القدرة الكاملة في رعاية الرعيّة، وحفظهم وصيانتهم من أهل الشقاوة والغواية، وإفاضة الأمن بحراسة تلك الممالك [*78a*] على الزوّار والمجاورين وافادة الراحة والرفاهية للحجاج والمسافرين.

والمأمول منك ومن العلماء العاملين والقراء والسادات الهادين المهتدين أن تدعوا متضرعين إلى عالم السر والنجوى و كاشف الضر والبلوى بدوام دولتنا العليّة، وقيام أركان سلطنتنا السنيّة، وتيسير الفرج والابتهاج بالفتح المبين، والعزِّ والنصر والتمكين، ويرغبون إليه سبحانه في أن يقر بِنُصرتنا عيون الإسلام، ويَسَّر لسعيد أيامنا الخاص والعام، فإنّه سبحانه وتعالى خير مسؤول وأكرم مأمول، كافٍ لِمَنْ بِجنابه لاذ، واقٍ لِمَن إليه التجا وبه استعاذ، والصلاة والسلام على سيدنا محمد الذي نُصِر بالرّعب على الأعداء وعلى وآله وأصحابه نجوم الاهتداء، وعلى التابعين وتابعيهم إلى يوم الدين، رضوان الله تعالى عليهم أجمعين.

حُرِّر في اليوم العاشر من شهر رجب المرجب لسنة سبع ومئة وألف.

(50) Emîr-i Mekke-i Mükerreme'ye Nâme-i Hümâyûndur[474]

Cenâb-ı emâret-me'âb eyâlet-nisâb saʿâdet-iktisâb siyâdet-intisâb zü'n-nesebü't-tâhir ve'l-hasebü'z-zâhir müstecmiʿü'l-menâkıb ve'l-mefâhir kâbiren an-kâbir cemâlü's-sülâletü'l-Hâşimiyye ferʿü'ş-şeceretü'z-zekiyyetü'n-Nebeviyye tırâzü'l-asâbetü'l**[78b]**-ulviyye umdet-i âle'r-Resûl kurret-i aynü'z-Zehrâ el-Betûl el-mahfûf bi-sunûfi avâtıfü'l-Melik-i zü'l-kuvvet ve'l-eyyid emîr-i Mekke-i mükerreme Şerîf Saʿd bin Zeyd *dâme saʿdühu* tevkîʿ-i refîʿ-i cihân-mutâʿmız vâsıl olıcak maʿlûm ola ki geçen sene surre emîni olan Zülfikâr *dâme mecdühu* ile gönderilen mektûb-ı sadâkat-mashûbunuzun hulâsa-i mefhûmı pâye-i serîr-i saʿâdet-masîr-i husrevânemize arz olunup seciyye-i behiyyenizde mündemic ü muntavî olan emâret ve asâlet ve alâmet-i necâbet muktezâsı üzere hıdmet-i emâret-i Mekke-i mükerreme'de bezl-i miknet ve sarf-ı vusʿ u kudret eylediğinizden mâʿadâ tâ'if-i Beytu'llâhü'l-harâm ve zâ'ir-i Ravza-i mutahhara-i hazret-i Seyyidü'l-enâm olan huccâc-ı zevi'l-ibtihâcın refâh-ı hâl ve ferâğ-ı bâl ile iyâb u zihâblarında ve eşref-i bilâd-ı rû-yi zemîn olan beledullâhü'l-emîn ahâlîsinin ve sâ'ir havza-i hükûmet ve havme-i emâretinizde olan aktâr-ı Hicâziyye'nin intisâk u intizâmında hüsn-i ihtimâmınız muhât-ı ilm-i alem-şümûl-i husrevânemiz olup duʿâ-yı hayr-ı icâbet-eser-i mülûkâne ve hüsn-i teveccüh-i husrevânemize mazhar olmuşsuzdur, esirre-i necâbet-eserlerinde olan alâmet-i şerâfet mübtegāsı üzere fîmâ-baʿd dahi sıdk-ı niyyet ve safâ-yı taviyyet ile me'âsir-i pesendîde melhûz-ı hümâyûnumuz **[79a]** olmağla hakkınızda neyyir-i ziyâ-efrûz-ı utûfet-i pâdişâhânemiz sâtıʿ ü lâmiʿ olup hâssa-i hılaʿ-i fâhire-i mülûkâne ve kisve-i bâhire-i husrevânemizden semmûr-ı fâ'izü's-sürûra kaplu bir sevb hilʿat-ı mûrisü'l-behcet-i sultânî inâyet ü ihsânımız olmağın teblîği hizmetiyle hâssa silahşörlerimden kıdvetü'l-emâcid ve'l-aʿyân [ ] *zîde mecdühu* taʿyîn ve nâme-i hümâyûn-ı mülâtafat-numûnemiz ısdâr u irsâl olunmuşdur. Lede'l-vusûl bu dûdmân-ı muhalledü'l-erkân ve bu hânedân-ı refîʿü'l-bünyâna olan vüfûr-ı sadâkat ü istikāmet muktezâsı ve rüsûh-ı sıdk ve safâ-yı taviyyetiniz müstedʿâsı üzere hilʿat-ı fâhiremizi merâsim-i iʿtibâr ü ibticâl ile istikbâl ve iktisâ idüp kesb-i sürûr u ibtihâc eyledikden sonra terfîh-i ahvâl-i sükkân-ı Haremeyn ve te'mîn-i kuttân-ı makāmeyn-i münîfeyn ve her fecc-i amîkden ziyâret-i beyt-i atîk içün gelen huccâc u züvvârın hıfz u hırâseti ve müsâfirîn ve tüccârın himâyet ü sıyâneti husûsunda mecd ü sâʿî ve kesîrü'l-mesâʿî olup [lâ]-siyemmâ bundan esbak müteʿahhid olduğunuz üzere

[474] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.202-205'te bulunmaktadır.

huccâc-ı bâ-ibtihâcın Alâ Menzili'nden medâʾin-i Sâlih[iyye'y]e değin istikbâl ü teşyîʿ ve urbân eşkıyâsından hıfz u vikāyelerinde aʿmâl-i himmet idüp bâ-husûs ecdâd-ı âlî-nijâd ve âbâ-i behişt-meʿâdımız *tayyebe'llâhu rûhuhüm ve ceʿalü'l**[79b]-**firdevs-me'vâhüm ve mesvâhüm* hazerâtının ezmine-i saʿâdet-iktirânlarından ilâ yevminâ hâzâ şâh-ı vâlâ-câh-ı Acem ile miyânede müberrem ü müstahkem ve tarafeynden makbûl ü müsellem olan kavâʿid ve sulh u salâha tarafınızdan dahi mürâʿât ve huccâc-ı Acem'in rakabelerine darb-ı mükûs olunmayup sâdır olan hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûnum mûcebince himâyet ü sıyânet olunup, bi'l-cümle aktâr-ı Hicâziyye'nin tensîk-ı umûr-ı cumhûrunda ve istikāmet-i ahvâl-i Hicâz'da ve uhde-i himmetinizde müfevvaz olan husûsların küllîsinde bezl-i himmet idüp hakkınızda tezâʿuf-ı iltifât-ı mülûkânemizi müstedʿî olur âsâr-ı cemîle vücûda getürmeğe hüsn-i ihtimâm eyleyesiz, şöyle bilesiz. Fî evâsıt-ı Receb sene 1107

(51) Kırım Hânı Selîm Giray Hân'a Nâme-i Hümâyûndur[475]

Cenâb-ı emâret-meʾâb eyâlet-nisâb devlet-intisâb saʿâdet-iktisâb zü'l-kadrü'l-etemm ve'l-fahrü'l-eşemm alem-efrâz-ı memâlik-i şehâmet yeke-tâz-ı mesâlik-i celâlet sülâle-i dûdmân-ı İlhânî nekāve-i hânedân kaânî bi'l-fiʿl Kırım Hânı olan el-Hâc Selîm Giray Hân *dâmet meʿâliyehu* eltâf[476]-ı tahiyyât-ı behiyyât-ı anber-şemîm ve atyeb-i teslîmât-ı **[80a]** abher-nesîm ki mevârid-i teveccühât-ı şâhâne ve menâbiʿ-i mülâhazât-ı pâdişâhâneden sânih ü lâyıh olur, mutâlaʿa kılındıkdan sonra maʿlûmunuz ola ki *inna'llâhe yuhibbü'llezîne yukātilûn fî sebîlihi saffen ke'ennehüm bünyâne mersûs*[477] nass-ı saʿâdet-fassı üzere iʿlâ-i kelime-i dîn-i mübîn ve îfâ-yı sünnet-i seniyye-i fahrü'l-mürselîn ve kahr u tedmîr-i zümre-i müşrikîn içün inşâʾallâhü'r-Rahmân bu sâl-i meymenet-ünvânda niyyet-i sâdıka ve azîmet-i hâlise ile düşman-ı dîn-i dalâlet-karîn üzerine bi'z-zât teveccüh-i hümâyûn-ı nusret-makrûnumuz mukarrer olup siz hânedân-ı hilâfet-nişân ve dûdmân-ı râsihü'l-erkânımızın safâ-yı niyyet ve nakā-yı[478] taviyyet ile sıddîk-ı hâlisü'l-cenân ve hayr-hâh-ı sadâkat-nişânı olup sene-i sâbıkada cenâb-ı celâlet-meʾâbımız ile sebîl-i cihâdda murâfakat ve isticlâb-ı rızâ-yı şâhânemizde müsâberet ü müsâraʿatınız bi't-tabiʿ hakkınızda nakş-i bend-i taʿyîn olan hüsn-i iʿtikād-ı mülûkânemizi tevsîk ü tahkīk idüp bu sene-i

[475] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.205-207'de bulunmaktadır.
[476] Metinde bu kelime yanlış yazılmıştır.
[477] ان الله يحب الذين يقاتلون في سبيله صفا كانهم بنيان مرصوص
[478] Metinde: hafâ

amîmü'l-meymenede dahi musammem olan gazve-i meymûn ve cihâd-ı hümâyûnumuzda mürâfakat ü muvâfakatları me'mûl-i hümâyûnumuz olup *innâ'llâhu eşterâ mine'l-mü'minîn* ***[80b]*** *enfüsehüm ve emvâlehüm fî sebîli'llâh*[479] nass-ı kerîmi üzere sebîl-i dîn-i mübînde bezl-i himmet-i ser-bâzî ve cân-güdâzî iden guzât-ı müstahıkku'l-inâyât hakkında ebvâb-ı aʿtâf-ı şâhânemiz güşâde ve inʿâmât-ı mütekâsire-i pâdişânemiz fevke'l-âde olmak seciyye-i behiyye-i cihân-bânîden olmağla bu gazâ-yı garrâya cenâb-ı saʿâdet-ittisâflarıyla maʿan me'mûr olan selâtîn-i Tehemten-masâff ve sâ'ir ümerâ ve mirzâyân-ı şecâʿat-disâr ve cumhûr-ı Tatar-ı adüvv-şikâr hakkında neyyir-i celiyyü'l-emânât-ı inâyet-i mülûkânem siphir-i mükerremden lemeʿân idüp hâssa-i hılaʿ-i fâhire-i mülûkânemizden halefü's-selâtîni'l-izâm Kagalgay Sultân *dâme ulüvvühu*ya bir sevb hilʿat-ı postîn ile sâ'ir âʿyân-ı Tatar'a muʿtâd olan yetmiş dört sevb serâser hilʿat-ı behcet-me'âsir inʿâm u ihsânımız olmağla teblîğ ve irsâli hıdmetiyle dergâh-ı muʿallâm kupucı-başılarından iftihârü'l-emâcid ve'l-ekârim Hasan *dâme mecdühu* ile irsâl olunmuşdur. Vusûlünde deydene-i kadîme-i Cengîzyân ve âdet-i müstedîme-i İlhânyân üzere alâ haseb-i merâtibihüm hılaʿ-i fâhiremizi ilbâs ve *harrade'l-mü'minîn ale'l-kıtâl*[480] nass-ı şerîfi üzere her birini emr-i cihâda **[81a]** tahrîz ü tergīb ve techîz-i ecnâd ve tehiyye-i adde vü atâdı tekmîl ü tertîb eyleyüp inşâ'allâhu teʿâlâ müsâraʿat üzere inân-rîz-i azîmet ve icâle-i kemiyyet-i miknet ve mevkib-i hümâyûnumuz bir gün evvel telâkī vü iltihâka tahrîk-i tâziyâne-i himmet idüp cenâb-ı maʿâlî-nisâblarından me'mûl-i tabʿ-ı hümâyûnumuz olduğı üzere bu sefer-i zafer-eserde dahi mesâʿî-i cemîle vücûda getürmeğe bezl-i saʿ[y] ü kudret eyleyesiz. Tahrîren fî evâsıt-ı Şaʿbân sene sebʿa ve mi'e ve elf

(52) Fas Hâkimi Olan Şerîf İsmaʿîl el-Hüseynî'ye Nâme-i Hümâyûndur[481]

Bu üslûb üzere yazılur:

Cenâb-ı emâret-me'âb eyâlet-nisâb melikiyyü'l-fiʿâl melekiyyü'l-hisâb sâʿî-i mesâʿî-i diyânet mâhî[482]-i devâhî[483]-i dalâlet nâsırü'l-müslimîn hâris-i sugurü'l-İslâm ve'd-dîn el-muhtass bi-ma'âsiri'l-izz ve't-temkîn hâkim-i memâlik-i Fas olan el-mevlâ eş-Şerîf

[479] ان الله اشتري من المومنين انفسهم واموالهم بان لهم الجنة يقاتلون في سبيل الله
[480] حرض المومنين علي القتال
[481] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.207-208'de bulunmaktadır.
[482] Metinde: mâ-mâhî
[483] Metinde: züvâhî

İsmaʿîl el-Hüseynî *dâme mü'eyyeden bi'l-avni's-Sübhânî* savb-ı bâ-savâb ve cânib-i sedâd-ı istishâblarına bedâyiʿ-i revâyiʿ-i tahiyyât-ı zâhire ve garâ'ib-i regā'ib-i teslimât-ı fâhire ki sevânih-i havâtır-ı aliyye-i pâdişâhâneden sâdır ola, vüfûr-ı huceste-vürûd-ı musâfât u muvâlât ile iblâğ kılındıkdan sonra hafî olmaya ki eşref-i **[81b]** ahyândan nâme-i mergūb ve kitâb-ı bediʿü'l-üslûbunuz gelüp vâsıl olup mebâdî ve gāyât-ı sadâkat-âyâtına ıttılâʿ-i küllî hâsıl olmuşdur, evvelâ el-hubbi yetevâris mazmûnundan tahakkuk-nümûn olan mevâdd-ı muhabbet-i mütevârise cülûs-ı hümâyûn-ı meymenet-makrûnumuz tehniyesiyle tevşîh[484] olunup baʿdehû musâfât-ı memâlik-i mahrûsemizden olan Cezâyir-i Garb ahâlîsinin baʿzı mertebe tefâzul u tebâyünleri iʿlâm olunmuş, bi-inâyeti'llâhi'l-Melikü'l-müsteʿân evreng-i hilâfet-i cihân-bânî ve serîr-i saʿâdet-masîr-i Osmânî cenâb-ı hilâfet-me'âbımıza müyesser olduğundan şîve-i sütûde-i âbâ-i kirâm üzere bi'n-nefs takrîr-i kavâʿid-i millet ve tetmîm-i masâlih-i ümmet ve refʿ-i [r]âyât-ı cihâd ve tahsînü's-sugūr bi'l-adde ve'l-atâd ve menʿ-i tezâlüm[485] ve fasl-ı tenâzuʿ ü tehâsum ve zabt-ı memleket ve siyâset-i raʿiyyet ve emr-i bi'l-maʿrûf ve nehy-i ani'l-münker ve ikāmet-i hudûd-ı dîniyye ve icrâ-yı ahkâm-ı şerʿiyyede kānûn-ı şerîʿat ve düstûr-ı ahkâm-ı sünnet üzere bezl-i mechûd olunup memâlik-i mahrûsemizde olan aktâr u emsârda ol makūle mahzûrât-ı şerʿiyye irtikāb olunduğuna hâşâ ki iğmâz ü teʿâmî oluna. İnşâ'allâhu teʿâlâ mezbûrlara dahi tenbîh olunur, sene-i sâbıkada vâkıʿ olan sefer-i zafer-**[82a]**rehber-i hıdîvânemiz bi-avnihi teʿâlâ mukārin-i envâʿ-ı fevz ü fîrûzî olup mansûren makarr-ı saltanat-ı aliyye-i mahmiyye-i Kostantiniyye *sânihâ'llâhu ani'l-beliyye*ye vusûlümüzden sonra berren ve bahren techîz-i ecnâd ve tehiyye-i add ü atâd kılınup, vusûl-i mektûb-ı musâdakat-mashûbunuz ebtâl ü ricâl ile meşhûn donanma-yı hümâyûnumuz sefîneleri bahreyne tesyîr ve cenâb-ı hilâfet-me'âbımız dahi sebîl-i cihâda nehzat-ı hümâyûnumuz vaktine müsâdefe itmekle havza-i eyâlet ve havme-i hükûmetinizde olan ulemâ vü sülehâ ve eşrâf u sâdât ile asâkir-i İslâm'ın intisârı ve aʿdâ-yı dînin inhizâm ü inkisârı içün duʿâya müdâvemet ve dergâh-ı ehâdiyyete refʿ-i eyâdî-i zarâʿat eylemeleri me'mûldür.

[484] Metinde: tevsîh
[485] Metinde: mezâlim

(53) Hârizm Hânı Bahâdır Hân bin Ebû'l-Megāzî Mehemmed Enûşe Hân'a Nâme-i Hümâyûndur[486]

Âlî-tebâr saʿâdet-disâr memleket-medâr şecâʿat-şiʿâr melikiyyü'z-zât melekiyyü's-sıfât nâsıb-ı râyât-ı dîn hârisü'l-İslâm ve'l-müslimîn el-mahfûf bi-sunûfi avâtıfü'l-Meliki'l-mennân Bahâdır Hân bin Ebû'l-Megāzî Mehemmed Enûşe Hân *a'lâ'llâhu şânühû* fî sahâʾifi'l-eyyâm ve'l-ezmân eltaf-ı tahiyyât-ı behiyyât-ı şâhâne ve eşref-i teslîmât-ı **[82b]** selîmât-ı pâdişâhâne ki mevârid-i mahz-ı muvâlât ve menâbiʿ-i ayn-ı musâfâtdan fâʾiz ü lâyıh olur, sevânih-i teveccühât-ı bî-kerâne ve levâʾih-i telattufât-ı mülûkâne ile iblâğ olundukdan sonra zamîr-ı sıfât[487]-semîrlerine inhâ vü inbâ olunan oldur ki makarr-ı devlet ü ikbâl ve mevrid-i übbehet ü iclâl olan âsitân-ı felek-misâl ve dûdmân-ı hilâfet-menâlimize umdetü'l-efâzıl Hâce Nûrullâh *zîdet fezâʾülühu* ile baʿs u irsâl olunan nâme-i mergūb ve kitâb-ı musâdakat-mashûbunuz gelüp vâsıl olup izz ü huzûr-ı fâʾizü'l-hubûr-ı mülûkânemize arz olundukda hâvî olduğı maʿânî-i musâdakat-mebânîsi bi'l-cümle melhûz-ı tabʿ-ı safâ-makrûn-ı pâdişâhânemiz olmuşdur. Tevfîk-i inâyet-i Bârî ve hidâyet-i ikbâl ü bahtiyârî ile mesâfe-i baʿîdeden ıskāt-ı farîza-i hacc ve itmâm-ı merâsim-i secc ü acce ihrâm-bend-i azîmet olup bi-tevfîkıhi teʿâlâ vefk-i dil-hâh üzere tavâf-ı Beytu'llâhü'l-harâm ve ziyâret-i Ravza-i hazret-i Seyyidü'l-enâm *aleyhi efdalü's-salâtü ve's-selâm* müyesser oldukdan sonra kıble-gâh-ı İslâm ve masdûka-i nazm-ı kerîm ve bûü'l-İbrâhîm *aleyhi's-selâm* olan ol makām-ı şeref-irtisâmda ihtiyâr-ı meks ü ikāmet ve ihtiyâz-ı şeref-i mücâveret nakş-i bend-i **[83a]** zamîr-i hidâyet-pezîrleri olmuş iken Hârizm tarafından baʿzı haber vürûduyla ol cânibe imâle-i licâm-ı azîmet ve sevk-i kemiyyet-i niyyet olunduğı işʿâr olunmuş, cenâb-ı Rabb-ı şekûr haccınız mebrûr ve saʿyiniz meşkûr ve ucûr-ı mevfûre ile müsâb u meʾcûr eyleye. Bu peyâm-ı musâdakat-irtisâmları umûmen celâd-ı ecnâd-ı gazâ-iʿtiyâd ve istikmâl-i adde vü atâd ile sebîl-i cihâda nehzat ü azîmet-i hümâyûnumuz vaktine müsâdefe itmekle inşâʾallâhu teʿâlâ makarr u meʾvânıza vusûlünüz cilve-ger-i husûl oldukda havza-i eyâlet ve havme-i hükûmetinizde olan ulemâ vü sulehâ ve meşâyih ü etkıyâ ve sâdât u eşrâf ve sâʾir salâh-ittisâf ile mehçe[488]-i aʿlâm-ı ehl-i İslâm'ın envâr-ı fevz ü nusret ile lemeʿânı ve ashâb-ı küfr ü dalâlin hâviye-i zell ü hevânda haybet ü husrânı içün

[486] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.208-210'da bulunmaktadır.
[487] Nâme-i Hümâyûn Defteri'nde: safvet. Bk. BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.208.

[488] Metinde: mehce

dergâh-ı Kādıyyü'l-hâcâta refʿ-i eyâdî-i münâcât eylemeleri meʾmûldür. Fî evâʾil-i şehr-i Ramazân sene sebʿa ve miʾe ve elf

(54) Kırım Hânı Selîm Giray Hân'a Nâme-i Hümâyûndur[489]

Cenâb-ı emâret-meʾâb eyâlet-nisâb devlet-intisâb saʿâdet-iktisâb zü'l-kadrü'l-etemm ve'l-fahrü'l-eşemm alem-efrâz-ı hatt-ı şehâmet yeke-tâz-ı arsa-i celâdet sülâle-i hânedân-ı hânî nekāve-i dûdmân-ı İlhânî bi'l-fiʿl **[83b]** Kırım Hânı olan Selîm Giray Hân *dâmet meʿâliyehu* selâm-ı mihr-irtisâm-ı şâhâne ve peyâm-ı vedâd-ı ihtimâm-ı pâdişâhâne ki mahz-ı hubb-ı velâdan sânih ve teveccühât-ı bî-kerâne-i husrevâneden lâyih olur, mütâlaʿa kılındıkdan sonra maʿlûmları ola ki mevkib-i hümâyûn ve mu-asker-i nusret-makrûnumuza arz ve meşmûl-i nazar-ı enver-i husrevânemiz oldukda hulâsa-i mefhûmu Moskov keferesinin Özi ve Azak taraflarına kasd-ı fâsid ve deryâdan ve karadan tedârüki olmağla bu sene-i amîmetü'l-meymenede cenâb-ı hilâfet-meʾâbımızla külfet-i murâfakatdan istiʿfâ olunmuş nusret-i Rabbânî ve teʾyîd-i Samedânî ile geçen sene vâkıʿ olan sefer-i zafer-eserden avdet olundukda bu sene-i mübârekede dahi sebîl-i cihâdda murâfakata sıdk-ı niyyet ve hüsn-i rağbet ile şüdd-i nitâk-ı himmet eylemeleri mezkûr olup bu ana gelince tarafınızdan gelen mektûblarınızın mazmûnundan emâret-i hulf ve mevâniʿ-i mahsûs olmamağla cenâb-ı niʿamü'l-meʾâbınızın dûdmân-ı Cengîzyân meyânında hıfâz-ı hukūk-ı sâbıka ve riʿâyet-i uhûd-ı lâhıke ile hâssa-i imtiyâzınız kitâbe-i eyvân-ı hukūk[490] u îkān olmağla alâ rüʾûsü'l-eşhâd kāʿide-i hasene-i şehriyârî üzere daʿvet-i cihâd içün nâme-i hümâyûnumuz ısdâr u irsâl ve bi'z-zât cenâb-ı hilâfet-meʾâbımız **[84a]** dahi müstaʿînen bi'llâh temhîd-i kāʿide-i mülk ü millet ve tertîb-i râbıta-i dîn ü devlet içün refʿ-i râyet-i azîmet ve Edirne sahrâsına madârib-i hıyâm ve merâkiz-i aʿlâm kılındıkdan sonra bu haber-i gayr-ı meʾmûlün müsûlünden vallâhu yeteveliyyü's-serâʾir tabʿ-ı hümâyûnumuza îrâs-ı melâl[491] eylemişdir. Binâʾen aleyh ki bu gāʾile geçen sene dahi mevcûd olup bâ-husûs Azak ve Özi kalʿalarının esbâb-ı muhâfazası çendân müretteb değil iken yine cenâb-ı hânîleri murâfakata bezl-i himmet eylemişler idi, bu sene-i mübârekede bi-avn-i teʿâlâ berren ve

[489] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.210-213'te bulunmaktadır.
[490] Nâme-i Hümâyûn Defteri'nde: vüsûk. Bk. BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.211.

[491] Metinde: melâz

bahren ol tarafların yine mehmâ-emken tedârüki görilüp ve dâmen-gîr-i azîmetleri olacak fücâ'î[492] bir emr-i hâdis olmuş değil iken hareket-i hümâyûnumuz vukūʿundan sonra bu haberin vürûdu tamâm mertebe melhûz-ı hümâyûnumuzun hilâfı vâkıʿ olmuşdur. Ol tarafların netâyic-i ahvâli mine'l-mebâdî ile'l-makātıʿ müberhen-i zamîr-i rûşenleri olmağla o turukda kalmanız dahi ziyâde istincâd-ı ecnâda [493] vakt müsâʿid iken esnâ-i şitâda iʿlâm olunmaduğı sûretde bundan akdem gelen âdeminiz ile [ifâde] olunmuş olsa her vechile maʿkūl ü münâsib idi. Ancak bundan sonra kalmanız muvâfık u mülâyimn fehm olunmaz. İnşâ'allâhu teʿâlâ her ne hâl ise bu sâl-i meymenet-iştimâlde dahi elbette murâfakatınız[494] aksâ-yı murâd-ı hümâyûnumuzdur. İnşâ'allâhu teʿâlâ bu nâme-i hümâyûn-ı saʿâdet-makrûnumuz vusûlünde **[84b]** Kırım askeriyle halefiyyü's[495]-[selâtîni'l]-izâm Kagalgay[496] Sultân ve Nûreddîn[497] Sultân'ın birini Özi ve birini Azak'a taʿyîn ve ol cânibde olan guzât-ı muvahhidîne gayret ü temkîn virüp muktezâ-yı re'y-i isâbet ârâ-yı İlhânîleri üzere ol serhâdlerin ahvâlini sipâriş ü tavsiye ve nizâm virdikden sonra cenâb-ı niʿamü'l-me'âbları Kırım ve Bucak halkından mümkin olduğı mertebe asker-i mu-asker-i zafer-rehberimize tevcîh ve cebhe-i azîmet ve bir gün evvel gelüp gazve-i hümâyûnumuza murâfakat ile asâkir-i mansûremizin tervîh-i kulûbuna ve isticlâb-ı rızâ-yı hümâyûnumuza himmetleri me'mûldür ve lâkin nâ-çâr istikrârınız lâzım geldüği hâlde beher-hâl biraz Tatar askerinin gazve-i hümâyûnumuzda lüzûmı olmağla güzîde ve işe yararlarından vâfirce Tatar askeriyle sultânların kâr-güzâr ve şücʿânlarından birini bu emre nâmzed ü taʿyîn ve hâliyâ Bucak'dan biraz Tatar askeri iʿdâd ve ihrâc[498] olunmak üzere fermân-ı hümâyûnumuz şeref-yâfte-i sudûr olup emr-i şerîfimiz gönderilmekle fermânımız üzere Bucak'dan dahi bir mıkdâr asker ihrâc eylemek üzere tavsiye vü sipâriş idüp, inşâ'allâhu teʿâlâ Kırım'dan ve Bucak'dan dahi ziyâdece[499] asker ile gelüp mu-asker-i nusret-eserimize mülâkī ve sebîl-i cihâdda hıdmetde bulunmak üzere bir gün evvel irsâline mübâderet ve ziyâde ihtimâm u müsâberet **[85a]** eyleyesiz, şöyle bilesiz. Fî evâhir-i Ramazân sene 1107

[492] Metinde yanlış yazılmıştır.
[493] Metinde: istihbâr-ı ahbâra
[494] Metinde: muvâfakatınız
[495] Nâme-i Hümâyûn Defteri'nde: halʿ . Bk. BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.212.
[496] Veliahd şehzade
[497] 2. veliahd şehzade
[498] Metinde: ifrâh
[499] Metinde: ziyâde

(55) Kırım Hânı el-Hâc Selîm Girây Hân'a Hatt-ı Hümâyûn-ı Şevket-makrûndur[500]

Bu üslûb üzere:

Siz ki âsitâne-i muhalledü'l-erkânımızın hayr-hâh-ı sâdıkü'l-cenânı ve dûdmân-ı müşeyyedü'l-bünyânımızın muhibb-i muhâlesat-nişânı bi'l-fiʿl Kırım Hânı el-Hâc Selîm Giray Hân'sız, vüfûr-ı mihr ü muhabbet-i şâhâneden mütebâdir nazâʾif-i tehâyâ-yı mülûkânemiz ile hâl u şânınızı taltîf ü teşrîf eylediğimizden sonra maʿlûmunuz ola ki ol serhaddlerin ahvâlini müşʿir gönderdiğiniz kâğıdlar manzûr u maʿlûm-ı hümâyûnumuz olmuşdur, Allâh'a emânet eyledik. Bu sûretde cenâb-ı şecâʿat-meʾâblarıyla bu sene-i mübârekede mülâkāt u murâfakatımız husûsı emr-i mevhûm oldı. Hoş imdi ne diyelim avn-i Hakk ile ol serhaddlerin hıfz u hırâseti dahi vedîʿa-i hüsn-i himmetleri kılınan aʿzam-ı umûrdandır. Kâğıdların mefhûmı Azak serhaddine piyâde ve süvârî askerden henüz kimesne varmamak üzeredir. Vâkıʿa bu vakitlere dek ol tarafda vâfir piyâde ve süvârî asker bulunmak lâzım idi. Piyâde asker eğerçi vakt ü zamânıyla gönderildi, ammâ deryâ ahvâli maʿlûm. Havânın adem-i muvâfakatı bu kadar mekslerine sebeb oldı. Lâkin gelen âdemlerin takrîrlerine göre inşâ’**[85b]**allâhu teʿâlâ piyâde asker şimdiye dek varup vâsıl olmak gerekdir. Beher-hâl tarafınızdan dahi şimdiye dek kifâyet mıkdârı süvârî asker gönderilmişdir. El-hâletü hâzihi Azak ve Özi ahvâli böyle. Ve bu sefer-i nusret-eserde refâkat ü muʿâzadatınıza dahi şevk ü garâmımız[501] kemâlde olduğı maʿlûmunuzdur. Ammâ ol serhaddlerin hıfz u hırâsetleri husûsu dahi mühimm ü muktezâ olmağla ol taraflara kifâyet mıkdârı asker taʿyîn olunup, fikri çekilmeyecek mertebe umûrlarına nizâm virülüp baʿdehû cenâb-ı şerîflerinin taraf-ı hümâyûnumuza nehzat ü azîmetleri mümkin ise mahzûz oluruz. Ve illâ ol tarafda kalmanız hasren muktezâ olduğı hâlde kalup ol serhaddlere bast-ı cenâh ve himâyet idüp yalı ağan maʿrifetiyle Bucak'dan ihrâcı fermânımız olan asâkir-i Tatar'a baş ve buğ olmak [üzere] Şehbâz Girây Sultân ve yâhûd Kaplan Giray Sultân bir mıkdâr kapu-kulı ve sekbânlarınızla techîz ve iʿcâle-i tesyîr ve îsâl buyrulsa muktezâ-yı vakt ü hâle göre Devlet-i aliyye'me bunun fevkinde hizmet olmaz. Vakit tengdir, bundan sonra suʾâl ve cevâba vaktin müsâʿadesi yokdur ve cenâb-ı niʿamü'l-meʾâbınız[a] her

[500] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.213-214'te bulunmaktadır.
[501] Metinde yanlış yazılmıştır.

vechile hüsn-i zannımız ve vüsûk u iʿtikādımız vardır. İktizâsına göre hareket eyleyesiz. **[86a]** Ve's-selâm. Fî evâhir-i şehr-i Zilkaʿde sene 1107

(56) Kırım Hânı el-Hâc Selîm Giray Hân'a Nâme-i Hümâyûndur[502]

Bu üslûb üzere yazılur:

Cenâb-ı emâret-meʾâb eyâlet-nisâb devlet-intisâb saʿâdet-iktisâb zü'l-kadrü'l-etemm ve'l-fahrü'l-eşemm alem-efrâz-ı hatt-ı şehâmet yeke-tâz-ı arsa-i celâdet sülâle-i hânedân-ı hânî nekāve-i dûdmân-ı İlhânî bi'l-fiʿl Kırım Hânı olan el-Hâc Selîm Giray Hân *dâmet meʿâliyehu* selâm-ı mihr-irtisâm-ı şâhâne ve peyâm-ı vedâd-ihtitâm-ı pâdişâhâne ki mülâhazât-ı devaʿî-i hubb u velâdan sânih ve teveccühât-ı bî-kerâne-i husrevâneden lâyih olur, mütâlaʿa kılındıkdan sonra maʿlûmları ola ki mu-asker-i nusret-eserimize mektûb-ı musâdakat-üslûbunuzla mashûben gönderdiğiniz Azaklunın arz u mahzarı huzûr-ı hümâyûnumuza arz olunup her ne ki tahrîr ü beyân olunmuş ise, cümlesine ilm-i hümâyûnumuz muhît ü şâmil olmuşdur. Azak üzerine sû-i kasd iden düşmanın tabur-ı makhûrı Çerkes Kirman'a dâhil olup fırkate ve tıransaları, kulleleri gelüp ve baʿzı tâbyalar ihdâsıyla Azak'ın deryâ yolunı sedd itmek sadedinde oldukları ve kalʿaya Kefe'den giden ve orta çavuşla varup dâhil **[86b]** olan askerden mâʿadâsı henüz varup irişmeyüp ol kıyılarda olmağla Azak'a meʾmûr olan çekdirirleri ve fırkateleri ve tavâʾif-i askeri ve zahîre vü mühimmât sefînelerini tesyîr ve cenâb-ı niʿamü'l-meʾâbınız imdâdlarına irişür ise febihâ ve illâ serhadd-i ahvâli diğer-gûn olur deyu istidʿâ eylemişler. Cenâb-ı şecâʿat-meʾâbınız dahi mektûbunuzda halefü's-selâtîni'l-izâm Nûreddîn Sultân *dâme ulüvvühu* bu sene ol tarafa irsâl olunmuş iken Nogay tâʾifesi taʿallül ü bahâne eylediklerini iʿlâm eylemişsiz. Bu sûretde hakīkat-hâl budur ki bi-avnihi teʿâlâ Azak imdâdı bi'z-zât cenâb-ı şecâʿat-meʾâblarının himmet-i hânîlerine kalmış bir maʿnâdır. Cenâb-ı şecâʿat-ittisâfınız cevher-i sıdk u hulûsunuz muktezâsı üzere mevkib-i hümâyûnumuz[a] müncezib olup lâkin mukaddemâ münbaʿis olan nâme-i hümâyûnumuzda refâkatınız husûsı katʿî olup nâ-çâr istikrârınız iktizâ iderse ol tarafların umûruyla meşgūl olmanız içün ruhsat-ı hümâyûnumuz olmağla "[memleketlü] anı istimsâk itmekle ne taraf bâhirü'ş-şeref-i husrevânemize azîmet ve ne bellü ol tarafların işine sarf-ı himmet olunur" deyu işâret eylemişsiz. Eğerçi bu sefer-i

[502] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.214-218'da bulunmaktadır.

nusret-eserde dahi cenâb-ı hânîleriyle hem-rikâb-ı cihâd olmak dâʿiyesi **[87a]** semîr-i zamîr-i hümâyûnumuz idi. Lâkin ol serhaddlerin umûrı dahi terk olunmak niçe mümkindir? Binâʾen aleyh Azak üzerine Moskov keferesinin külliyet ile kasd-ı fâsidleri mütehakkık olup ve tarafınıza her vechile hüsn-i zann ve vüsûk u iʿtimâdımız olmağla bundan akdem şeref-yâfte-i sudûr olan hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûnumuzda kalmanız muktezâ olduğı hâlde kalup Bucak'dan ihrâcı fermânımız olan askere baş ve buğ olmak üzere halefiyyü's-selâtîni'l-izâm Şehbâz Giray Sultân ve yâhûd Kaplan Giray Sultân bir mıkdâr kapu-kulı ve sekbânlarla techîz ve irsâl olunmak üzere müsâʿade-i hümâyûnumuz erzânî kılınmış idi. İnşâʾallâhu teʿâlâ vusûlünde mazmûn-ı münîfî ile amel olunup ve Azaklunun istidʿâları üzere kalem[re]v-i hükûmetleri olan kıyılarda meks idüp kalan sefîneler tesyîrine dahi himmet olunmuşdur. El-hâletü hâzihi tereddüd-i imdâd ve iʿânetleri husûsunda kaldı. Azak serhaddi sugūr-ı İslâmiyye'nin sedd-i sedîdi olup üzerine sû-i kasd iden melâʿîn-i hâsirînin bi-inâyeti'llâhi teʿâlâ defʿ-i mekr-i mekîdetleri ve Özi ve ol havâlîde olan serhadd-i İslâmiyye'nin hıfz u hırâseti hus[û]suna zimmetleri ve vedîʿa-i hüsn-i himmetleri **[87b]** olmağın âhar vechile imdâdları olmaz ise bi'z-zât kendiniz gidüp Özi tarafına halefü's-selâtîni'l-izâm Kalgay Sultân *dâme ulüvvühu*yı mı taʿyîn idersiz yoksa Nûreddîn Sultân'dan mâʿadâ Kalgay Sultân'ı dahi müstevfî asker ve kemâ-yenbagī tedârük ile Azak tarafına taʿyîn ve ol tarafdan avn-i Hakk ile defʿ-i hâtıra eyledikden sonra cenâbınız ol cânibde kalup Özi serhaddini ve ol havâlîyi hıfz ve tereddüd ile işinizden girü kalmayup her husûsda iktizâsına göre hareket eylemeniz bâbında nâme-i hümâyûn-ı mülâtafat-makrûnumuz irsâl olunmuşdur. İnşâʾallâhu teʿâlâ vusûlünde gerekdir ki mukaddemâ şeref-yâfte-i sudûr olan hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn ve nâme-i nâmî-i mülâtafat-meşhûnumuzun mazâmîn-i münîfesi üzere amel idüp evvelâ Bucak'dan ihrâcı fermânımız olan askeri ihrâc ve üzerlerine baş ve buğ olup bir gün evvel ordu-yı hümâyûnumuza mülhak olmak üzere müşârun-ileyhümâdan birini techîz ve sürʿat ü istiʿcâl üzere tesyîr ü irsâl ve Bucak askerini alup bir gün evvel mu-asker-i nusret-eserimize mülhak olup istirzâ-yı hâtır-ı hümâyûnumuza cidd ü ikdâm itmek üzere tenbîh ü teʾkîd eyleyüp kendiniz kalup Azak ve Özi serhaddleri Allâh'a emânet vâ-beste-i hüsn-i himmet-i hânîleri olan **[88a]** umûrdan olup ve sâbıkā Özi muhâfazasında olup hâliyâ vezâret pâyesi inâyet ü ihsânım olan düstûr-ı mükerrem müşîr-i mufahham nizâmü'l-âlem vezîrim Ali Paşa *edâmallâhu teʿâlâ iclâlehu* emr-i şerîfimle Azak'da olan tavâʾif-i askere baş ve buğ olmak üzere Azak

muhâfazasına me’mûr ve yerine Rûm-ili beğler-beğiliği pâyesiyle ber-vech-i arpalık Menteşe Sancağı'na mutasarrıf olan emîrü'l-ümerâi'l-kirâm Ahmed Paşa *dâmet me'âliyehu* ta'yîn ve ikisine dahi re'y-i savâb-dîdeniz üzere hareket eylemek üzere tenbîh-i hümâyûnumuz olmuşdur. Bundan sonra iktizâsına göre tedbîr ü himmet eyleyüp Azak'a bi'z-zât kendiniz mi gidersiz yoksa luzûmı mertebesi asker mi ta'yîn idersiz, ol bâbda savâb-dîd-i re’y-i hânîleri her niçe ise ana göre hareket ve emrinizde her hâl ile me’zûn u murahhas olup ve vaktin su’âl ve cevâba müsâ'ade[si] olmamağla tereddüd ile işinizden girü kalmayup, dîn-i Devlet-i aliyye'me ve ırz u nâmûs-ı saltanatıma muvâfık me’âsir-i cemîle vücûda getürmeğe himmet eyleyesiz. Celâd-ı ecnâd-ı Tatar-ı vegā-i'tiyâd bu Devlet-i aliyye'nin şark ve garbda olan düşmanları üzerine râyet-efrâz-ı azîmet olup meydân-ı kârzârda cân-sipârlık **[88b]** ider iken şimdi memleketlerine hem-dûş-ı ittisâl olan sugūr-ı İslâmiyye'ye a'dâ-yı li’âm îsâl-i mazarrat kasdın eylediklerinde[503] müdâfa'a ve istîsâllerine bezl-i mechûd itmemeleri[504] me’mûl değildir. Bu bâbda cümlesinden icrâ-yı merâsim-i sadâkat-kârî melhûz-ı hümâyûndur. İsticlâb-ı rızâ-yı yümn-iktizâ-yı mülûkâneme bezl-i mühce ve iktidâr eyleyesiz. Fî evâhir-i Zilka'de sene 1107

(57) Bu Dahi Kırım Hânı el-Hâc Selîm Giray Hân'a Hatt-ı Hümâyûndur[505]

Siz ki Devlet-i aliyye'mizin sadâkat-kâr-ı kadîmi bi'l-fi'l Kırım Hânı el-Hâc Selîm Girây Hân'sız, kemâl-i hubb u velâdan mütebâdir selâm-ı mihr-irtisâm iblâğı ile hâl ü şânınız taltîf olundukdan sonra ma'lûmunuz ola ki bundan akdem tarafınıza münba'is olan nâme-i hümâyûnumuzda bu sene ol-tarafda kalmanıza ruhsat-ı hümâyûnumuz olup Azak kal'ası imdâdı [müredded] yazılmış idi, hâliyâ kal'a-i mezbûrenin mahsûr olduğı[506] i'lâm olunmuş, bundan sonra [terdîd] sûreti ber-taraf ve emr-i müştedd olup, Azak tarafına elbette bi'z-zât kendinizin gitmesi iktizâ itmiş, hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûnumuz vusûlünde Kalgay Sultân'ı Özi muhâfazasına ve bir sultânı dahi Bucak askeriyle tarafımıza gönderüp **[89a]** ve kendiniz Azak tarafına ılgār idüp bi-avnihi te'âlâ anda olan guzât-ı İslâm'ın imdâd ü i'ânetlerine irişmeğe himmet eyleyesiz, ve's-selâm. Fî evâ’il-i Zilhicce sene 1107

[503] Metinde: eyleyeler de
[504] Metinde bu kelime yanlış yazılmıştır.
[505] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.218-219’da bulunmaktadır.
[506] Metinde: olduğunı

(58) Kırım Hânı el-Hâc Selîm Giray Hân'a Hatt-ı Hümâyûn-ı Şevket-makrûndur[507]

Siz ki hânedân-ı hilâfet-bünyânımızın sıddîk-ı hâlisü'l-cenânı bi'l-fiʿl Kırım Hânı olan Selîm Giray Hân'sız, mahz-ı muvâlât-ı bî-kerâneden münbaʿis teveccühât-ı şâhâne ile hâl ü şânınız taltîf olundukdan sonra maʿlûmunuz ola ki bundan akdem Azak imdâdına meʾmûr olan Nûreddîn Sultân'a Nogay ve Çerkes askerinin adem-i muvâfakatlarını iʿlâm eylemeniz ile Şehbâz Giray Sultân Bucak askeriyle bu tarafa ve Kalgay Sultân Kırım halkıyla Kırım ve Özi muhâfazasına taʿyîn ve bi'z-zât cenâb-ı şecâʿat-meʾâbınız ılgār ile Azak imdâdına gitmeniz içün hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûnumuz ile tavsiye olunmuş idi, inşâʾallâhu teʿâlâ vusûlünde minvâl-i meşrûh üzere hüsn-i himmet-i hânîleri meczûmen melhûz-ı hümâyûnumuzdur. Ve lâkin bi'l-iktizâ Kalgay Sultân Nûreddîn Sultân'ın imdâdına irsâl ve Şehbâz Giray Sultân Seddü'l-[508]**[89b]** İslâm'a taʿyîn olunduğı tekrâr mektûbunuz ile iʿlâm olunmuş, avn-i Hakk'la Azak imdâdı cenâbınızın irişmesine muhtâcdır. Nogay ve Çerkes askerinin Kalgay Sultân'a dahi kemâ-yenbagī tabʿiyyet idecekleri müteyakkın değildir. Vakit fevt olmadan bi-eyyi-hâlin imdâdlarına irişmeniz lâ-büdd ü lâzımdır. Bucak askeriyle selâtînden her kimi murâd iderseniz taʿyîn ü irsâl ve Kırım ve Özi muhâfazası içün dahi kangısı münâsib ise alıkoyup müstaʿînen bi'llâh cenâb-ı şerîfiniz sürʿat ü istiʿcâl ile Azak imdâdına irişmeğe himmet eyleyesiz, ve's-selâm. Fî evâʾil-i Zilhicce sene 1107

(59) Kırım Hânı el-Hâc Selîm Girây Hân'a Nâme-i Hümâyûndur[509]

Cenâb-ı emâret-meʾâb eyâlet-nisâb saʿâdet-iktisâb yeke-tâz-ı arsa-i şehâmet ser-efrâz-ı kalem ü besâlet hâris-i merzbûm-ı Cengîzî fâris-i tuhûm-ı sitîz-engîzî-i sülâle-i dûdmân-ı İlhânî hânedân-ı saltanat-ünvânımızın hayr-hâh-ı hâlisü'l-cenânı bi'l-fiʿl Kırım Hânı olan el-Hâc Selîm Girây Hân *dâmet meʿâliyehu* tahiyyât-ı behiyyât-menvâmız[510] ve teslîmât-ı selîmât-ı mütekâsire ki menâbiʿ-i teveccühât-ı **[90a]** bî-kerâneden feyezân ve metâliʿ-i telettufât-ı mülûkâneden lemeʿân ider, mevsûl-i şân-ı sadâkat-ünvân-ı hânîleri kılındıkdan sonra maʿlûmları ola ki irsâl olunan mektûbunuz gelüp hulâsa-i mefhûmı bi'l-cümle muhât-ı ilm-i âlem-şümûl-i husrevânemiz olup, Azak Kalʿası'nın keyfiyet-i ahvâli ve

[507] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.219-220'de bulunmaktadır.
[508] Metinde bu kelime sehven tekrar edilmiş ve yanlış yazılmıştır.
[509] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.220-222'de bulunmaktadır.
[510] Metinde: mutvâmız

sâniyen ol tarafda olan donanma-yı hümâyûnumuz sefîneleri ve fırkateleri ile mukaddemâ Azak tarafına me'mûr olan tavâ'if-i asker bu sene Kerş Boğazı'nda kışlayup Taman ve Tümrek [ve]o tarafda iktizâ iden mahallerin muhâfazasında olmaları iʿlâm olunmuş, zâlike takdîrü'l-azîzi'l-alîm. Bundan akdem dahi ol haberiniz tevârüd eyledikde Azak'a me'mûr tavâ'if-i askere baş ve buğ olan düstûr-ı mükerrem, müşîr-i mufahham, nizâmü'l-âlem vezîrim Ali Paşa *edâmallâhu teʿâlâ iclâlehu* kendüsi Kerş Boğazı'nda oturup donanma-yı hümâyûnumuz sefîneleri dahi anda kışlayup ve sâ'ir tavâ'if-i asker dahi reʿy-i hânîleri üzere Taman ve Tümrek kalʿalarına tevzîʿ ü taʿyîn olunmak üzere evâmir-i şerîfemiz şeref-yâfte-i sudûr olup, sâbıkā sekbân-başı olan Muslı *dâme mecdühu* ile bin nefer yeniçeri Âsitâne-i saʿâdet'imden ve yine ocak ağalarından sâbıkā zağarcı- **[90b]** başı olan Ahmed *zîde mecdühu* ile bin iki yüz nefer yeniçeri [Erzurûm ve Trabzon sancaklarından ve sâbıkā turnacı-başı olan Mehmed *zîde mecdühu* ile sekiz yüz nefer yeniçeri][511] Canik sancağından iʿdâd ve Kāsım'dan mukaddem ol cânibe irsâl ü îsâl olunmak üzere fermân-ı hümâyûnumuz olmuş idi. Hâlâ yine ol minvâl üzere hizmet-i muhâfazada kalmanız içün müceddeden evâmir-i aliyyemiz ile ibkā vü te'kîd ve iktizâ iden umûr-ı muhâfaza ve sâ'ir hıdemât-ı dîn-i mübînde re'y-i savâb-dîdleri üzere hareket ve bezl-i kudret eylemeleri içün herbirilerine tenbîh ü teşdîd olunup ve inşâ'allâhu teʿâlâ bundan sonra dahi iktizâ iden boğazlara vazʿ olunmak içün adde vü atâd ile meşhûn birkaç kıtʿa kalyon dahi iʿdâd ve pey der-pey gönderilüp ve'l-hâsıl Azak ve Özi serhaddlerinin iktizâ iden mühimmât ve tedârükine her vechle himmet-i seniyye-i pâdişâhânemiz masrûf ve inân-ı yekrân-ı âtıfet-i mülûkânemiz ol tarafa maʿtûf olmasını mukarrer bilüp bundan sonra eğer Azak ve eğer Özi taraflarının nizâm-ı hâl ve intisâk-ı ahvâli vâ-beste-i hüsn-i himmet ve vedîʿa-i gayret ü hamiyyet-i hânîleri olmağla me'mûl-i hümâyûnumuz olduğı üzere eğer ol tarafda tavâ'if-i asker ve eğer donanma-yı hümâyûnum sefîneleri ve eğer fîmâ-baʿd dahi pey der-pey varanları ol tarafın iktizâsına göre istihdâm ve her tarafa bast-ı cenâh-ı himâyet ve tevcîh-i dîde-i sıyânet idüp ve halefü's-**[91a]**selâtîni'l-izâm Kalgay Sultân *dâme ulüvvühu*yu dahi Çerkes tarafından izʿâc itmeyüp ol tarafın dahi intizâm-ı hâliyle ihtimâm ve zuhûra gelen ahvâl ve âsârı pey der-pey iʿlâm olunup eğer Azak ve eğer Özi ve eğer memâlik-i şimâliyyeden lâzıme-i uhde-i hânîleri olan serhadd-i mansûrenin kâffe-i umûrunda defʿa be-defʿa netâyic-

[511] Köşeli parantez içindeki bölüm BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.221'den alınmıştır.

i hüsn-i himem-i hânîleri zuhûruyla isticlâb-ı rızâ-yı yümn-iktizâ-yı pâdişâhânemize sâʿî olmaları meʾmûldür. Fî 28 Safer sene 1108

(60) Kırım Hânı el-Hâc Selîm Giray Hân'a Hatt-ı Hümâyûn-ı Şevket-makrûn Sûretidir[512]

Siz ki Devlet-i aliyye'mizin hayr-hâh-ı sâdıkü'l-cenânı bi'l-fiʿl Kırım Hânı el-Hâc Selîm Giray Hân'sız. Nekāve-i selâm-ı meveddet-irtisâm-ı pâdişâhânemizle hâl ü hâtırınız taltîf olundukdan sonra maʿlûmları ola ki bi-meşiyyeti'llâhi teʿâlâ serîr-i saltanat-cenâb-ı hilâfet-meʾâbınıza müyesser olalıdan beru iʿlâ-i kelime-i ulyâ içün vücûdumuzı sebîl-i dîn-i mübîne vakf eyleyüp avn-i Hakk ile her cânibin tedârüküyle ihtimâm ve taraf taraf tesyîr-i ricâl ve kendümiz dahi *fe kātilû eimmetel küfr*[513] fehvâ-yı saʿâdet-ihtivâsı üzere Engürüs keferesi üzerine teveccüh ü azîmet idüp, **[91b]** *elhâmduli'llâh sümme elhamdi'llâh* cenâb-ı Kādir-i bî-çûn iki senedir avn ü inâyeti ile bu abd-i âcizine mansûren avd-i cemîl ihsân eyleyüp ve donanma-yı [hümâyûn] ve sâʾir taraflardan dahi kulûb-ı müʾmînini her vechile fevz ü nusret ile mesrûr eyledi ve lâkin bi-kazâi'llahi teʿâlâ gerek bu sene ve gerek geçen sene ol tarafların ahvâlinden cümle ümmet-i Muhammed ile münkesirü'l-hâtır olmuşuzdur. Bâ-husûs Azak gāʾilesi bir dâʾ-i udâl olmuşdur ki kābil-i taʿbîr değildir. Hakk celle vü alâ karîben fethi ile mahbûr[514] eyleye. Maʿlûmunuzdur ki Azak muhâfazası-çün bu sene dahi gerek asker ve gerek cebe-hâne ve zahâʾir ve mühimmât-ı sâʾireden az şey gönderilmedi, ancak cümlesi varup ol kıyılarda ilişüp kaldı. Berren ve bahren tesyîr ve mahalline irsâl ü îsâl olunmayup ve beyninizde ihtilâf-ı kilem ve muhâlefet ü mübâyenet ve şahnâ vü bağzâ sebebiyle ol tarafdan dahi ihtişâd-ı ecnâd mümkin olmayup imdâd u iʿânet olunmadığından Azak gibi bir sedd-i İslâm göz göre eydî-i küffâra giriftâr oldı. Hoş imdi *innâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn*[515] mâ-fâte teessüfden ne fâʾide mazâ mâ-mazâ hemân bundan sonra çâresi görilüp ırz u nâmûs-ı dîn ü devleti tekmîle bin cânla bezl-i iktidâr olunmaludur. **[92a]** النار ولا العنار دليران Tatar-ı şecâʿat-şiʿârın havf u hirâsıyla yerlerinde yurdlarında bî-karâr olan mahâzil şimdi bir mertebeye varırlar ki künâm-ı şîr-i jiyân mesâbesinde olan evtânlarına tamʿa başladı. [Lâ]-siyemmâ cenâb-ı saʿâdet-meʾâbları gibi cevdet-reʿy ve hüsn-i tedbîr ve

[512] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.222-225'te bulunmaktadır.
[513] "*Küfrün elebaşlarıyla savaşın."* Tevbe sûresi, 12. âyet.
[514] Metinde: mecbûr
[515] "Şüphesiz O'na döneceğiz." Bakara sûresi,156. âyet

kesret-i tecribe ve vefret-i etbâʿ ü eşyâʿ ile urume-i Cengîzyân'da mümtâz ve ser-efrâz bir hân-ı celîlü'l-kadrin hengâm-ı emâretine müsâdefe eyleye ve maʿ-hâzâ Moskov keferesi bir alay erâzil ü evgād ile eğerçi teksîf-i sevâd ider ve lâkin meydân-ı kifâhda çendân yüzleri olmayup bi-avnihi teʿâlâ meyâmin-i himmetleriyle makhûr u müdemmer oldukları dahi bundan akdem bir kaç defʿa mücerrebleri olduğı bedîhîdir. Ne diyelim Allâhu azîmü'ş-şân melâʿîn-i hâsirîni murâdına yetişdirmeyüp makhûr u müdemmer eyleye ve ensâr-ı dîne dahi ittifâk u ittihâd kılup ihsân eyleye. İnşâ'allâhu teʿâlâ evvel-bahârda Kırım havâlîsi taraf taraf muhâfaza ve iktizâ iden hıdmetde istihdâm içün çekdirirler ve kifâyet mıkdârı kalite[516] ve şayka ve kalyon ve fırkate ve çete kayıkları iʿdâd ve top-hâne ve cebe-hâne ve sâ'ir kalʿa-gîrlik levâzımıyla müstevfî piyâde asker techîz ve irsâli-çün fermân-ı hümâyûnumuz sâdır **[92b]** olmuşdur ve lâkin cenâb-ı niʿamü'l-me'âblarından dahi her vechile gayret ü hamiyyet me'mûldür. Bu husûs sizin uhde-i himmetinize tefvîz olunmuşdur. *Ve eiddu lehüm mesteta'tem min kuvveti ve mir ribâti'l-hayli türhibûne*[517] fehvâ-yı kerîmi üzere hareket-i aʿdâdan mukaddem Kırım ve Çerkes ve Nogay askerini techîz ü iʿdâd idüp sebât-ı kalb ile iʿzâz-ı dîn-i mübîn ve istîsâl-i kahr u tedmîr-i müşrikîne iktizâsına göre himmet eyleyüp ve inşâ'allâhu teʿâlâ bu kış içinde külliyetlüce asker ile bi'z-zât bir tarafa akın virmeğe ikdâm u ihtimâm eyleyesiz ve hizmetinizde olanlardan ve sâ'irlerden tenâzuʿ u feşel ve adem-i muvâfakat ve mutâvaʿatla şakk-ı asâ-yı mü'minîn ve teferruk-ı cemʿ-i müslimîne bâʿis olanları zevâcir-i şerʿiyye ile zecr ü menʿ ve tevfîk ü ıslâh eyleyüp bu hatb-ı celîle ittifâk-ı kulûb-ı mü'minîn ile mübâşeret eyleyesiz. Siz Devlet-i aliyye'mizin sıdk-ı niyyet ve safâ-yı taviyyet ile hayr-hâh-ı sâdıkü'l-fu'âdı olup sebîl-i dîn-i mübînde niçe me'âsir-i cemîleniz zuhûra gelüp bundan böyle dahi sizden küllî himmet me'mûl olmağın mücerred tervîh-i hâtır-ı âtır-ı hânîleri içün size bir sevb hilʿat-ı postîn-i sultânî ve bir kabza murassaʿ şemşîr-i sâhib-kırânî **[93a]** inâyet ü ihsânımız olup hatt-ı hümâyûn-ı mülâtafat-makrûnumuz Kapucılar Kethudâsı Hasan Paşa kulumuz ile irsâl olunmuşdur. Vusûlünde giyinüp, kuşanup uğur-ı dîn-i mübînde baş u cân ile bezl ü vusʿ u kudret ve fîmâ-baʿd bi'l-cümle havâss ve fevâ'id-i cevârih ve aʿzânızla uhde-i himmetinizde müfevvaz olan umûra azîmet-i sâdıka ile dil-hâhımız üzere himmet ve Hasan Paşa ile her husûsı meşveret idüp tafsîl üzere iʿlâm eyleyesiz. Bu ana değin meczûmen ve mahsûmen cidd üzere arz eylediğiniz husûslara müsâʿade olunmuşdur, inşâ'allâhu teʿâlâ baʿde'l-yevm dahi olunur.

[516] Metinde: mâliye
[517] "*Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve savaş atları hazırlayın*." Enfâl sûresi, 60. âyet

Hâsılı sizden her vechile gayret ü himmet me'mûl-i hümâyûnumuzdur. Boş tutmayup dîn-i Devlet-i aliyye'ye lâyık olduğı vech üzere hareket eyleyesiz. İsticlâb-ı rızâ-yı yümn-iktizâ-yı pâdişâhânemize himmet-i hânîleri me'mûldür, ve's-selâm. Fî evâhir-i Zilhicce sene 1108

(61) Dağıstan ve Koymuk[518] Hâkimi Şemhâl'e Sadr-ı Âlî-Kadr Tarafından Mektûbdur[519]

Devlet-i aliyye-i İslâmiyye *lâ-zâlet makrûnen bi't-tê'yidâti's-Sübhâniyye* ile tarh-endâz-ı nakş-i muʿâdat olan Nemçe keferesi *hazelehumullâhu teʿâlâ*[520] *ilâ yevmi'l-Hakk ve'l-yakīn* muʿîn-i dîn-i butlân-ı karînleri olan milel-i dalâlet-**[93b]**âyînden istinfâr u istinsâr ve envâʿ-i teslîlât-ı hadîʿat-medâr ile hayli zamandan beru devlet-i kāhireye arz-ı meskenet ü temellük eyleyen Leh ve Venedik mahâzilini tahrîk ü izlâl *ve'l-küfr-i millet-i vâhide* mazmûnı üzere ol dâll-i bed-sigâlleri ile tecemmüʿ ale'd-dalâl idüp her birisi iʿdâd-ı erâzil ü evgān ve ittifâk u ittihâd ile berren ve bahren memâlik-i İslâmiyye'ye taraf taraf müstevlî olmalarıyla hudûd-ı serhâdd-i İslâmiyye'de müddet-i medîdeden beru iltihâb-ı nevâ'ir-i hurûb ve istinşâd-ı fiten ü aşûb ve tefâkum-ı mihen ve kürûb-ı mütemâdî vü mütevâlî olup melâʿînin vefret ü kesreti ve ehl-i İslâm'ın anlara nisbet kılleti cihetinden niçe şedâ'id ü âlâma musâbere ve müşrikîn ile muhârebe vü müşâcere üzereler iken tevfîk ve hidâyet-i Yezdânî ve inâyet-i bî-gāyet-i Samedânî birle kevkeb-i âlî-kevkebe-i baht-ı İslâm'dan ufk-ı[521] kuvvetden tâliʿ ve neyyir-i hayyiz-i saltanat-ı Osmâniyân-ı sipihr-i şevketden sâtıʿ ü lâmiʿ olup es-sultân el-mü'eyyed el-muʿazzam ve'l-hâkānü'l-mükerremi'l-mufahham nâsırü'd-dîni'l-metîn hâfızü'ş-şerʿi'l-mübîn mâlik-i memâlikü'l-âfâk vâris-i serîrü's-saltanat bi'l-istihkāk mugīsü'l-İslâmü'l-müslimîn kātilü'l-küfreti'l-müşrikîn şehriyâr-ı şehr-yârân âf-tâb-ı **[94a]** mülk ü dîn husrev-i leşker-şiken-i şâhen-şah-ı rû-yi[522] zemîn şevketlü kerâmetlü muhabbetlü şecâʿatlü efendim pâdişâh-ı âlem-penâh ve şehen-şâh-ı felek-bâr-gâh husrev-i rû-yi zemîn zıllu'llâhı fi'l-arzîn es-sultân ibnü's-Sultân el-Gāzî Sultân Mustafa Hân bin Sultân Mehemmed Hân *lâ-zâlet râyâti devletühu mansûreten ve aʿdâ-i hazretühu makhûreti ebeden* hazretlerinin serîr-i saʿâdet-masîr-i cihân-bânî ve taht-ı ferruh-baht-ı

[518] Kumuk
[519] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.225- 230'da bulunmaktadır.
[520] *Allah onları rezil rüsvâ eylesin.*
[521] Metinde: vefk
[522] Metinde: zevî

sâhib-kırânî üzere cülûs-ı hümâyûn-ı meymenet-makrûnları vakıʿ olmağla şeref-bahş-ı evreng-i hilâfet oldukları günden terk-i ârâmiş ü râhat ve redʿ-i âsâyiş ü istirâhat buyurup iʿzâz-ı dîn-i mübîn ve tezlîl-i gürûh-ı müşrikîn ve terfîh-i hâl[523]-i müslimîn içün niyyet-i hâlise ile tertîb-i esbâb-ı cihâda kemâl-i vülûʿ ile şürûʿ-ı husrevânîleri olmağla *min-kâne'llâhü kâne'llâhla*[524] vefkince zamân-ı yesîrde tekmîl-i adde vü atâd ve iʿdâd-ı ecnâd[525]-ı kevâkib-aʿdâda himmet-i vâlâ-nehmet-i Hudâ-dâdîleri rehber ü hâdî olup deryâdan ve karadan iktizâ iden mahallere ricâl ve tesrîb-i [kurûm] ve ebtâl olundukdan sonra bi'z-zât devlet ü ikbâl ve saʿâdet ü iclâl-i zafer-me'âl ile merkez-i dâ'ire-i küfr ü dalâl olan Nemçe keferesi üzerine müteʿâkıben **[94b]** iki sene teveccüh-i hümâyûn-ı nusret-makrûnları olup bi-avnihi teʿâlâ geçen sene sedd-i sedîd-i sugūr-ı İslâmiyye'den olan Tımışvar Kalʿası'nın cânib-i şarkī-i cenûbında Lagoş Kalʿası kurbunda asâkir-i İslâm'a sedd-i râh-ı cihâd olmak mülâhazasıyla müctemiʿ olan tabur-ı makhûrı ber-hemzede-i savlet-i ehl-i İslâm ve pâ-mâl-i istîsâl-i guzât-ı nusret-irtisâm olup bevârık-ı şemşîr-i ateş-te'sîr ile ol melâʿînin cümlesi hâkister-i nâ'ire-i kahr u tedmîr olduğundan gayrı ol havâlîde makarr-ı şeyâtîn olan Lipova, Şebeş ve Lagoş ve bu misülü niçe kalʿaları bi hazâfîrihâ hedm ü tahrîb ve bu sene-i amîmetü'l-meymenede dahi inâyet-kârî-i tevfîk-ı Bârî ile teveccüh ü azîmet-i şehriyârîleri[526] müntic-i alay-ı fevz ü nusret ve müsmir-i niʿamâ-yı ferr ü übbehet olup Nemçe'nin umûmen büyük taburı ile mukābele ve azîm muhârebe vü mukātele vukūʿundan sonra fermân-berdârân-ı fermûde-i kātelü'l-müşrikîn olan humât-ı havme-yakīnin savlet ü satvet-i merdâne ve dest-bürd-i nusret-siper ü muzafferânelerinden melâʿîn-i bî-dînin şîrâze-i cemiyyet ve ser-rişte-i mukāvemetleri arıza-i teferruka-inkisâr olup arsa-i kifâhdan reh-güzârî-i tîh-i edbâr ve benâtü'n-naʿş gibi târ u mâr olmağla **[95a]** bî-şümâr küffâr mahall-i maʿrekede telef-i şemşîr-i âb-dâr ve sagīr ü kebîr vâfir tobları ve cebe-hâneleri intihâb u istilâb olunup *hamdu'llâhu teʿâlâ sümme ham*den[527] aʿdâ-yı dîn münhezim ü perîşân ve asâkir-i muvahhidîn mübtehic ve ferhân oldukları hâlde şevketlü kerâmetlü mehâbetlü pâdişâh-ı sitâre-sipâh ve husrev-i cem-gâh-ı hilâfet-penâh *neşşera'llâhu livâi adlühu fi'l-aktâr* hazretlerine avd-i cemîl müyesser olup bâ-husûs Venedik keferesinin sefâ'in-i nekbet-kırânı dahi donanma-yı hümâyûn ile merreten baʿde

[523] Metinde: mâl
[524] من كان لله كان الله
[525] Metinde bu kelime yanlış yazılmıştır.
[526] Metinde yanlış yazılmıştır.
[527] حمد الله تعالي ثم حمدا

uhrâ rû-yı Bahr-i sefîd'de[528] mukābele vü mukātele idüp fazl-ı Hakk'la her defʿada münhezimen firâr ve niçe gemileri garîk-ı lücce-i bevâr ve harîk-i ateş-i demâr olup Leh keferesi dahi kezâlik sademât-ı mütevâliyât-ı galebe-i İslâm ile leked-kûb ve savlet-i merdân-ı zafer-iğtinâmdan mağlûb u menkûb olup, el-hâsıl iki seneden beru melâʿîn-i hâsirînin bâzâr-ı şekāvetleri fâsid ü metâʿ-i mekr ü hadîʿatları kâsid olmağla Nemçe çâsârı ol bed-kâr-ı tebeh-rûzgârlarından imdâd ümîdinde iken kendüsi anlara iʿânete muhtâc olup sûret-i meʾmûlünün aksini ve mizâc-i mesʾûlünün meksini müşâhede itmekle bu dâʾ-i udâle devâ-sâz-ı ihtiyâl olmak içün Moskov kralına baʿs-ı[529]**[95b]** sefîr-i mekîdet müseyyer idüp ol havâlîde olan serhadd-i mansûreye taslît ü ağrâ ile ilticâ vü istısrâh itmekle bu sene-i mübârekede asker-i İslâm sebîl-i gazâda Nemçe keferesiyle cihâda meşgūl iken Moskov kralı olan leʾîm-i bed-fiʿâl serhadd-i İslâmiyye'de olan Azak Kalʿası'nı ale'l-gafle muhâsara ve ehl-i İslâm'dan intizâʿ eylemiş, bi-avnillâhi teʿâlâ kalʿa-i mezbûrenin memâlik-i İslâmiyye'ye ilhâk u ilsâkı ve Moskov keferesinin âsâr-ı mefsedet ü mekîdetlerinin ol havâlîden iʿdâm u izhâkı içün hâliyâ gark-ı hamiyyet-i pâdişâhî nâbız ve vüfûr-ı himmet-i şehen-şâhî fâʾiz olup husûs-ı mezbûr içün bi'l-fiʿl Kırım Hânı olan saʿâdetlü şehâmetlü besâletlü el-Hâc Selîm Giray Hân hazretleri hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn ile meʾmûr ve şimdiye değin Azak yakasına tesyîr ü irsâl olunan tavâʾif-i askerden mâʿadâ evvel-bahârda mühimmât-ı vâfire ve ricâl-i ebtâl-i mütekâsire ile meşhûn ve donanma-yı hümâyûn sefîneleri dahi bi'l-cümle taʿyîn ve irsâl olunmak musammem olmağla meʾmûldür ki cenâb-ı niʿamü'l-meʾâbları dahi gayret-i dîn-i Muhammedî içün muktezâ-yı levâzım-ı yegânegîyi icrâ اجرا و انفزو [96a] اخفافا و ثقا لا كلما سمع هيعة طار اليها mefhûmunu matbûʿ vü pîşvâ idüp *ve katilül müşrikîne kâffeten*[530] nass-ı kerîmi üzere havza-i hükûmetinizde olan Dağıstan şücʿânlarından techîz-i asker ve hân-ı müşârun-ileyh hazretleriyle haberleşüp her ne mahallde mülâkātları maʿkūl ü münâsib ise inşâʾallâhu teʿâlâ vakt ve mahalliyle tesyîr ve ittifâk u ittihâd ile muhallefân-ı dîn ve azdâd-ı bed-nihâddan kalʿa-i mezbûrenin intizâʿ ü istihlâsına ve ol havâlîden zalâm-ı küfrün inkişâfına şemşîr-i bend-i ictihâd ve ihrâz-ı fezâʾil-i cihâda bezl-i vusʿ u kudret buyurulup baʿde'l-yevm ber-muktezâ-yı ittihâd-ı dînî vü yek-cihetî mürâʿât-ı hüsn-i civâr ve aʿlâm-ı sevânih ve mürâfedet ve iʿtizâd ile teʾsîs-i

[528] Akdeniz
[529] Aynı kelime diğer sayfada sehven tekrar edilmiştir.
[530] "Allah'a ortak koşanlar sizinle nasıl topyekün savaşıyorsa…" Tevbe sûresi, 36. âyet

kavâʿid-i yegânegî ve hubb u vedâda iʿtinâ vü ihtimâmları meʾmûldür. Fî evâhir-i Zilhicce Sene 1108

(62) Mekke-i Mükerreme Şerîfi Şerîf Saʿd'a Nâme-i Hümâyûndur[531]

Cenâb-ı emâret-meʾâb eyâlet-nisâb saʿâdet-iktisâb siyâdet-intisâb zü'n-nesebü't-tâhir ve'l-hasebü'z-zâhir müstecmiʿü'l-menâkıb ve'l-mefâhir-i kâbiren an-kâbir cemâlü'l-sülâleti'l-**[96b]**Hâşimiyye ferʿü'ş-şecereti'z-zekiyyetü'n-Nebeviyyet tırâzü'l-asâbeti'l-ulviyye umdet-i âle'r-Resûl kurret-i aynü'z-Zehrâ el-Betûl el-mahfûf bi-sunûfi avâtıfi'l-Melik-i zi'l-kuvvet ve'l-eyyid emîr-i Mekke-i mükerreme Şerîf Saʿd ibn Zeyd *dâme saʿdühu* tevkîʿ-i refîʿ-i cihân-mutâʿmız vusûlünde maʿlûmları ola ki taraf-ı saltanat-ı aliyyemize irsâl olunan mektûb-ı sadâkat-mashûbunuzun hulâsa-i mefhûmı pâye-i serîr-i saʿâdet-masîr-i husrevânemize arz olunup esirre-i serîret-pâkize-i tıynetinizde münderic ü mündemic olan âsâr-ı sadâkat u asâlet ve emâret-i emânet ü istikāmet muktezâsı üzere hıdmet-i Emâret-i Mekke-i mükerreme'de bezl-i miknet ve sarf-ı vusʿ u kudret eylediğinizden mâʿadâ tâʾif-i Beytullâhü'l-harâm ve zâʾir-i Ravza-i mutahhara-i hazret-i Seyyidü'l-enâm olan huccâc-ı zevi'l-ibtihâcın refâh-ı hâl ve ferâğ-ı bâl ile iyâb ü zihâblarında ve eşref-i bıkāʿ-i rû-yi zemîn olan beledullâhü'l-emîn ahâlîsinin ve sâʾir havza-i hükûmet ve havme-i emâretinizde olan aktâr-ı Hicâziyye'nin intisâk u intizâmında hüsn-i ihtimâmınız muhat-ı ilm-i âlem-şümûl-i husrevânemiz olmağla iltimâsınıza müsâʿade-i aliyye-i mülûkânemiz erzânî kılınup duʿâ-yı hayr-ı icâbet-eser-i husrevâne ve hüsn-i teveccüh-i pâdişâhânemize mazhar olmuşsuzdur. Seciyye-i behiyyenizde muntavî olan alâmet-i şerâfet mübtegāsı üzere fîmâ-baʿd dahi sıdk-ı niyyet ve safâ-yı taviyyet ile sizden meʾâsir-i cemîle melhûz-ı hümâyûnumuz olmağla hakkınızda metâliʿ-i mevâhib-i seniyye-i şâhânemizden **[97a]** neyyir-i ziyâ-efrûz-ı utûfet-i pâdişâşânemiz sâtıʿ ü lâmiʿ olup hâssa-i hılaʿ-i fâhire-i mülûkâne ve kisve-i bâhire-i husrevânemizden semmûr-ı fâʾizü's-sürûra kaplu bir sevb hilʿat-ı mûrisü'l-behcet-i sultânî inâyet ü ihsânımız olmağın teblîği hizmetiyle dergâh-ı muʿallâm kapucı-başlarından Osmân *dâme mecdühu* taʿyîn ve nâme-i hümâyûn-ı mülâtafat-makrûnumuz ısdâr u irsâl olunmuşdur. İnşâʾallâhu teʿâlâ lede'l-vusûl bu hânedân-ı birr ü ihsân ve bu dûdmân-ı mekârim-nişâna olan vüfûr-ı sadâkat ü istikāmet muktezâsı ve rusûh-

[531] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.230-232'de bulunmaktadır.

ı sıdk ve safâ-yı taviyyetiniz müsted'âsı üzere hil'at-ı fâhiremizi istikbâl ve iktisâ ve kesb-i sürûr-ı ibtihâc eyledikden sonra terfîh-i ahvâl-i sükkân-ı Haremeyn ve te'mîn-ı kuttân-ı makāmeyn-i münîfeyn ve her fecc-i amîkden ziyâret-i beyt-i atîk içün gelen huccâc ve züvvâr ve hâssaten Acem huccâcının ber-muktezâ-yı ahd ü peymân hıfz ve müsâfirîn ve tüccârın himâyet ü sıyânetinde ve sâ'ir Emâret-i Mekke-i mükerreme'ye müterettib olan husûslarda dîn ü Devlet-i aliyye'mize lâyık ve ırz u nâmûs-ı [saltanat-ı] seniyyemize muvâfık harekâta miknet ü himmet eyleyüp, âyîn-i eşrâf ve kavânîn-i eslâfa mütâba'at ve iktifâ ve nasr-ı te'yîd asâkir-i İslâm ve kahr u tedmîr-i a'dâ-yı li'âm içün a'kāb-ı salâtda müşerrefîn-i zemzem ve makām ve mu'tekifîn-i civar-ı Ravza-i fahrü'l-enâm'da isticlâ[b]-ı du'â-yı hayr-ı sicâbet-simât ile celb-i hâtır-ı sa'âdet-mazâhir-i pâdişâhânemize **[97b]** bezl-i iktidâr eyleyesiz, şöyle bilesiz. Fî evâsıt-ı Cemâziye'l-âhir sene semân ve mi'e ve elf

(63) Acem Şâhı Tarafından Şâmlı Ebû el-Ma'sûm Hân ile Gelen Nâmenin Sûretidir[532]

(Farsça)

تبارك الله الذى له ملك السموات و الارض و مابينهما و عنده علم الساعة و اليه ترجعون ستايش و نيايش بلا انتها و گذارش حمد بيحد و احصا جهان داورى را سزاست كه بمشيت سبحانى و ارادت صمدانى جهة تمشيت نظام جهان جمعى ازنوع انسان را در هر زمان و مكان مطيع فرمان فرمانرانى و يتائد استمكان مبانى احكام يزدانى و تشييد قواعد دين مبين ربانى در هر ايام صاحب احترامى را مطاع خلق مقام و زمانى ساخته با صفات كمال و هستى ذات عديم الزوالش بر همكنان ظاهر و عيان و بامتثال مثال بيمثال و قبول مقال حقيت مال، يا ايتها النفس المطمئنة ارجعى الى ربك راضية مرضية، رضاى روندگان ديار نيستي بقضاى واهب و جواز هستي نمايان ميگرديده باشد، تعالى الله زهى بيمثل و مانند، كه خوانندش خداوندان خداوند، غم و شادى نكاريم و اميد، شب وروز آفرين ماه و خورشيد، طبايع را بقدرت كار فرماى، كواكب را بصنعت گوهرآراى، و صلوة مشكبوى عنبرزا و سلام مالا كلام عطرفزا كه ازجنات النعيم، سلام قولا من رب الرحيم، در ارتياح آمده باشد هديهٔ محضر انور و [98] موقف ضيا گستر سريرارای تحتگاه سماك سرافراز فراز قباب افلاك دانش اندوز رموز معرفت، ساعر فناك ادب آموز حقايق و دقايق، و ارسلناك فايض قبضهٔ قاب قوسين رسول الثقلين و سيد الكونين محمد شفيع سياه و سفيد كز و پشت بركوه دارد اميد ره آورداند، شاه اقليم جود ندارم بكف تحفهٔ جز درود تفخيمات نامعدود و تكريمات عبيرآمود تحفه مقام مطهر و قرار مهر پرور ولى فرزانه خداى يگانه يگانهٔ ائمّهء دوازدگانه باب شهرستان مصالح جناب احمدى فضل الخطاب كتاب شريعت مستطاب محمدى سيف الله الباتر السالب، و رسدالله القاهر الغالب، شهاب ثاقب، يعنى على ابن ابى طالب، كه

[532] Bu mektubun bir sureti de BOA, A. DVNS.NMH. d, nr. 5, s.232-238'de bulunmaktadır.

ایزدش پی افکندن بتان برداشت ضیاء روضه اش ازشمع محفلی باشد که نخل وادی امین فروغ ازان برداشت و برآل نیکوکردار و اولاد و احفاد اظهار ابرار و اصحاب کیار احیار رسول مختار که مفاد منطوقهٔ معرفة ال محمد براة من النار و مصداق مصدوقه، الذین معه اشدا علی الکفار اند باد علی الله فی کل امور توکلی و بالخمس اصحاب العباء توسلی علی ارواحهم تحف الهدایا من الله الذی خلق البرایا، پس لوازم سپاس ایزد ذی ذوالجلال و تقدیم شرایط درود خاتم رسل وال جواهر زواهر تحیات صفا سماتی که درمعادن تحیة من عند الله مبارکة طیبة تنویر پذیرفته تعویز بازوی اقبال مصون [98] ازاختلال را شاید و درد غرر دعوات صدق آیاتي که دُرٌ اصداف بحار، اجیب دعوة الداع اذا ادعان، تلالو یافته عقود چهرهٔ شاهد حسنای صداقت عدیم المثال را زینت افزاید با برید خوش رفتار موافقت بردوام و قافلهٔ سالار کارگذار الفت و التیام متحف مجلس بهشت ارتسام و مهدای محفل مینو نظام، اعالیحضرت فریدون فر کشورگیر قیصر خورشید، افسر جمشید، نظیر پادشاه صاحب احتشام، سکندر بارگاه خسرو بهرام انتقام ستاره سپاه برازنده کاه منیر سلیمانی زینت بخشای اورنك سلطنت مصیر عثمانی جهانیان ممالك ستان جالس مسند انوشیروان شهریار گردون متون محمدی مذهب خدیو مشتري شکون مصطفوی لقب درهٔ فاخره تاج شاهی و فرمانده محازیب افزای رواج فرهی و شهنشهی شهنشاه جهان شاه جوانبخت که برخوردار باد از تاج و از تخت جهانبخش افتاب هفت کشور که دین و دولت از وی شد مظفر سریر افروز اقلیم معاني ولایت گیر ملك زندگانی جمال ملك رانی خرم از وی اساس زندگانی محکم از وی فرمان فرمای زمین و زمان آیت مبین ملك منان مشید ارکان الخلافة الکبری ممهد بنیان السلطنت العظمی حافظ ثغورالاسلام والایمان، ماحی اثار الجور والطغیان قرین ذی القرنین فی الرشد والرشاد وارث خدمة الحرمین الشریفین من الاباء والاجداد معین الملهوفین [99] و مغیث المظلومین السلطان ابن السلطان و الخاقان ابن الخاقان نظاماً للسنة و الجلالة و الابریة و البسالة و النصفة و العدالة و العظمة و الشان و الحشمة و الاحسان سلطان مصطفی خان ابن السلطان محمد خان اعزالله سریر الملك بوجوده و افاض علی کافه الانام اثار عدله وجوده گردانید بر رای ملك ارای مودت فزای شاهانه و ضمیر منیر تنویر مصالحت اقتضای پادشاهانه که نمونهٔ جام جمشدیدی و آیینه جهان نمای اسکندری است، منطبنع میدارد که چون بمضمون کل من علیها فان هرکل انشاطی از گلبن انبساط چیدنی و این بساط بسیط غیرا از زرنگار حصر ابر چیدنی و منایای نازلهٔ اسمانی و بلایای منزلهٔ ناگهانی بهر منزل و مکانی رسیدنی و رخسارهٔ مکروه اجل هزاران گونه و جل در فنای شهرستان فنا و دارالملك بامید وفا بمعانی یوفون اجورکم درسرای جل دیدنی است، بموجب مصدوقهٔ الله یتوفی الا نفس حین موتها و التی لم تمت فی منامها فیمسك التی قضی علیها الموت و یرسل الاخوی الی اجل مسمی، قضیهٔ نا مرضیهٔ و داهیهٔ غم اندوزعم غفران تو امان ان و الاشان السایر فی بحبوهة الجنان صبت علیه شابیب رحمة الرحمن درترك دارای دارهالك پر مهالك دینی و تخیر تسخیر ممالك مسرت مسالك عقبی وقوع یافته هر فریق این دیار را غریق بحار عمیق غموم و گرفتار اقسام آلام و هموم ساخته بود که درین اثنا پیك هاتف جانبخشای غیب نوید فرخ انتمای طراز افسر بافر والا و تخت فیروز بخت پرزیب و بها از [99] سعادت انگیزی سرخجسته اختر گردون ساو گهر ریزی اقدام فیروزی فرجام میمنت پیمای ان خسرو نصرت لوا از بردش عالم لاریب باشارت بشارت نمای، و ما جعله الله الا بشری و لتطمئن به قلوبکم، بگوش هوش و سامعهٔ بهجت بنوش رسانید و غلغل سرور و جوش و خروش حبورکوش زرمستمعان مجامع انس و جان و از زبان پیر و جوان مبارکبا د این موهبت بی پایان و دعای استقامت نیر

ذات با برکات ان حامی حوزۀ ایمان و ربیت الشرف سلطنت بناکان جهة رفاه عالمیان مسموع تسامع ملکوتیان گردید، چون جهان ذو گرفت فیروزی، فرخی بادش از جهان روزی، همه روزش خجسته باد بفال، پادشاهیش را مباد زوال، جلوه نمای پیشگاه خاطر مهراگین کشته خواهد بود که پیوسته اقتفاء احکام دین مبین و ابقا بعقد عهد و یمین جبلی شهنشۀ رضیة و فطری سبحیۀ مرضیۀ اسلاف کبار و تبار عالیمقداران خلاصۀ نتایج اولین و آخرین که مستبشر با بشارت مقرون و من اوفی بعهده من الله فاستبشر و ابیعکم الذی بایعتم به، کشته اند بوده درعهد سعید ایشان خلل و نقصان بارکان مرصوصة البنیان آن راه نیافته است و نواب همایون ما زیاده برموالف ایام انزجار بنهی لازم الاهتمام، و لاتنقضوا الایمان بعد توکیدها، را پیشنهاد نهاد والا داشته حکام زمینداران ممالك خاقانی دراحترازاز ارتکاب متهنیات [100] ربانی محکوم قدر ایات خسروانی بوده و می باشند شایستۀ شان ان جالس سریر عرش نظیر عثمانی که حارس بیضۀاسلام و حافظ قوانین شریعت سید الانام علیه الصلوة و السلام اند چنان مینماید که در رسوخ اساس عدیم الاندراس میثاق بذل همت خورشید اقتباس و مرزبانان ان مرز و بوم را انداز بفرمان قضا رسوم اوفوا بعهدی اوف بعهدکم و ایاتی فارهبون، فرمانید که تجاوزاز قرارداد سلاطین داد اعتیاد سلف علیهم کرایم التحف جایزنداشته درعذوبت منهل و وفاق و اتفاق میکوشیده باشند و چون آمد شد رسل و رسائل وسایل اتحاد روحانی و بانی مبانی و دوستهای جنانی و قیام بمراسم تغازی و تهانی رسمی است باستانی درینولا ازغایت و دوالفت و نهایت محبت و صداقت ایالت و شوکت پناه ابوالمعصوم خان شاملو که ازصوفی زادگان قدیم این استان ملائك پاسپانست ازین سدۀ سنیۀ والا و عتبۀ علیۀ سمیا برسم سفارت تعیین و بخدمت سراسر سعادت گزین و درگاه فلك پیشگاه عرش آیین مرسول و بعضی سخنان زبانی بزبان دانی او موکول گردید که التثام زمین جلالت و انجام امور رسالت نموده رخصت انصراف یابد و بصوب مراجعت شتابد ترقب انکه همواره گلزار بی خزان موانست و التیام را برشحات اقلام مصادقت [100] ارتسام محور بهشت مینا فام ساخته باشارات مودّت، ایات محرك سلسلۀ موالات میبرده باشند ،الهی تا نشان از تخت و تاجست، زتخت و تاج عالم را رواجست، بزیر پای تخت شاهیش باد، تبارك تاج ظل الله یش باد.

BİBLİYOGRAFYA

I-ARŞİV KAYNAKLARI

BOA, İE.HR, nr.1150.

……, AE.SMMD.IV,nr.7261.

…..,,, C.SM, nr. 172.

….,., A. DVNS.NMH. d, nr. 5

…...., İE.DH, nr.1063, 1602.

II-KAYNAK ESERLER VE VESİKA YAYINLARI

A. Rasim, *Hazine-i Mekâtip yahud Mükemmel Münşeât*, İstanbul 1351

Ahmed Asım b. Cananî el-Ayıntabî, *Numûne-i İnşa*, , Süleymaniye Ktp., İzmirli Hakkı, nr. 3222

AYCİBİN, Zeynep, *Kâtib Çelebi Fezleke I,* Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2007.

Cerîde-i Takrirât-ı Zülfikâr Efendi (1099-1103/1688-1692), haz. Yard. Doç. Dr. Mustafa Güler, İstanbul 2007

ÇİFTÇİ, Hilal, *XVII. Yüzyıl Kudüs Merkez ve Çevresinde Gayrimüslim Nüfus*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005.

Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât*, haz. Abdülkadir Özcan, Ankara 1995

DEMİR, Mesut, *1686-1687 (h.1097-1098) Tarihli Atik Şikayet Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010.

Ferudun Ahmed Bey, *Mecmua-i Münşeat,* II, İstanbul 1275

GÖKBUNAR, Bekir, *105 Numaralı Mühimme Defteri (Özet Transkripsiyon),* Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1996.

Gelibolulu Mustafa Âli, *Mevâ'idü'n-Nefâ'is Fî Kavâidi'l-Mecâlis*, neşr: İstanbul Üniversitesi, Yeniçağ Tarih Kürsüsü, İstanbul 1956

HAKSEVER, Halil İbrahim, *Eski Türk Edebiyatında Münşeatlar ve Nergisi'nin Münşeatı,* İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Malatya 1995.

Îsâ-zâde Târîhî, haz. Ziya Yılmazer, İstanbul 1996

KARAÇAY TÜRKAL, Nazire, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke,* Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2012.

Kırım Hanlarına Nâme-i Hümâyûn (2 Numaralı Name Defteri), proje yöneticisi: Uğur ÜNAL, İstanbul 2013.

Liva-i Resmo Tahrir Defteri, haz. Evangelia Balta-Mustafa Oğuz, Ankara 2009

Mecmua-i Münşeât, Süleymaniye Ktp., Halet Efendi, nr. 760

R. Faik, *Fenn-i İnşa*, İstanbul 1315

Râşid Mehmed Efendi Çelebizâde İsmâil Âsım Efendi, *Târîh-i Râşid ve Zeyli,* I, haz. Abdülkadir Özcan vd., İstanbul 2013

Reşad, *Mükemmel İnşa*, İstanbul 1308

Süleyman Hüsnü Paşa, *Mebâni'l-İnşa*, Süleymaniye Ktp., Nafız Paşa, nr. 1016

ŞAKAR, Muzaffer Fehmi *1101-1102 (1690/1691) Tarihli 100 Numaralı Mühimme Defteri*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007

TOPAL, Mehmet, *Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa Nusretnâme,* Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2001.

Tevkii Abdurrahman Abdi Paşa, *Osmanlı Devleti'nde Teşrifat ve Törenler, haz:* Sadık Müfit Bilge, İstanbul 2011.

Yahyâ bin Mehmed el-Kâtib, *Menâhicü'l-İnşâ,* haz: Fahri Unan, Ankara 2014

III-ARAŞTIRMA ve İNCELEMELER

AFYONCU, Erhan, *Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi,* İstanbul 2013.

AHISHALI, Recep - AFYONCU, Erhan, "Katip", *DİA*, XXV,53.

AHISHALI, Recep, *Osmanlı Devlet Teşkilatında Reisülküttablık,* İstanbul 2001.

ALPARGU, Mehmet, *Nogaylar*, İstanbul 2007

BIYIK, Ömer, *Osmanlı Yönetimi'nde Kırım (1600-1774*), Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir 2007.

BUZPINAR, Şit Tufan, "Surre", *DİA*, XVII, 567.

DURMUŞ, İsmail, "İnşâ",*Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXII, 334.

ERAVCI, H. Mustafa, "Selim Giray", *DİA*, XXXVI, 428.

FLÜGEL, Gustav, *Die Arabischen, Persischen, Türkischen Handschriften der k.u.k. Hofbibliothek zu Wien*, vol. 1, New York 1977,s. 289. (!)

GÖKBİLGİN, Tayyib*, Osmanlı Paleografya ve Diplomatik İlmi*, İstanbul 1979.

GÜLSOY, Ersin, *Girit'in Fethi ve Osmanlı İdaresinin Kurulması,* İstanbul 2004.

HAKSEVER, Halil İbrahim, "Münşeatlarda Yer Alan Tarihî Bilgiler", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (2009) 2/1, s.30.

HAMMER, J. V., *Büyük Osmanlı Tarihi*, VI haz. Mümin ÇEVİK, Erol KILIÇ, Ankara 1977.

……., *Kırım Hanlığı Tarihi,* çev: Seyfi Say, İstanbul 2013.

HEYWOOD, C.J., "1689-1698 Yılları Arasında İngiliz-Türk Diplomatik İlişkileri", *Türk-İngiliz İlişkileri 1583-1984 (400. Yıldönümü),* Ankara 1985, s. 34.

İNALCIK, Halil, "Kırım", DİA, XXV, 455.

JORGA, N., *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi,* III, çev: Nilüfer EPÇELİ, ed: Erhan AFYONCU, İstanbul 2012.

KARPAT, Kemal, "Erdel", *DİA*, XI, 277.

KILIÇ, Sami- SATIŞ, İhsan, "Osmanlı Arşiv Vesikalarına Göre Hıristiyan Cemaatlerin Kamame Kilisesi İle İlgili Tartışmaları", History Studies , 3/3 2011 s.232.

KURAT, Akdes Nimet, *IV-XVIII. Yüzyıllarda Türk Kavimleri ve Devletleri,* Ankara 1972.

……, *Türk-İngiliz Münasebetleri (1553-1952)*, Ankara 1952.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat, *Osmanlı Belgelerinin Dili*, İstanbul, 1994.

Mufassal Osmanlı Tarihi, IV, haz. Mustafa CEZAR vd., Ankara 2011.

Osmanlı Devleti ile Kafkasya, Türkistan ve Kırım Hanlıkları Arasındaki Münasebetlere Dair Arşiv Belgeleri, Ankara Haziran 1992, proje yöneticisi İsmet BİNARK.

ÖZCAN, Abdülkadir , "Cülûs", *DİA,* VIII, 112.

KÖSE, Metin Ziya, *Osmanlı-Venedik Ticareti 1600-1630*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2005.

KURTULUŞ, Rıza, "Kumuklar", *DİA,* XXVI, 372.

UYDU YÜCEL, Mualla, "Kalmuklar", *DİA,* XXIV, 267.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Mekke-i Mükerreme Emirleri*, Ankara 1984.

……., *Osmanlı Devleti*, II-III/II, Ankara 1977.

……., *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı,* Ankara, 1988.

ZİNKEİSEN, J.W., *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, V, çev: Nilüfer EPÇELİ, ed: Erhan AFYONCU, İstanbul 2011.

IV. SÖZLÜKLER

DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat,* Ankara 2007.

PAKALIN, Mehmed Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II*, İstanbul, 1983.

REDHOUSE, James, *Redhouse's Turkish Dictionary,* London, 1880.

ÖZGEÇMİŞ

3 Nisan 1988'de Düzce'nin Cumayeri ilçesinde doğdum. İlk ve Orta öğrenimimi Cumayeri Pansiyonlu İlköğretim Okulu'nda 2002 yılında tamamladım. 2006'da Düzce Anadolu Öğretmen Lisesi'nden mezun oldum. Aynı yıl Marmara Üniversitesi Tarih Öğretmenliği Bölümü Tezsiz Yüksek Lisans programında başladığım eğitimimi, 2011 yılında tamamladım. 2011'de aynı üniversitede Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı'nda tezli yüksek lisans eğitimine başladım.